

БЕЛАРУС

Літаратурны альманах беларускіх пісьменьнікаў замежжя

2007

BIELARUS

Litarature almanac of Belarusan writers abroad

2007

Выдавецства газэты "БЕЛАРУС"
Нью Ёрк 2007

БЕЛАРУС

2007

Літаратурны альманах беларускіх пісьменнікаў замежжа
выдаецца са жніўня 2007 году

BIELARUS
2007

Litarature almanac of Belarusan writers abroad
published since August 2007

Заснавальнік: Марат Клакоцкі.
Выдавец: рэдакцыя газеты “Беларус”.

Адрес для допісаў: BIELARUS
P. O. Box 3225
Farmingdale, NY 11735
USA

E-mail: hazetabielarus@att.net

Падрыхтоўка тэкстаў да друку і макет - Марат Клакоцкі
Карэктар - Алена Высоцкая

У афармленыні першай старонкі вокладкі выкарыстаны здымак Віктара Дудараўа,
зроблены сёлета падчас съяткаванья Купальля ў Крос Рывэр, штат Нью Ёрк.
На апошняй старонцы вокладкі здымак вышыванкі-сымбалю Беларусі, які паходзіць
з выявы крыніцы - кругоў на вадзе, майстрыхі Ірыны Варабей з Канады.

© BIELARUS, 2007

З ІМЕСТ

Падзякі. Пляны на будучынью.....	4
У добрую дарогу "Беларусу".....	5
Ніна АКСЁНЧЫК. Вершы.....	7
Станіслаў БАБКЕВІЧ. Дзёньнік.....	10
Сустрэча.....	16
Вершы.....	17
Іван БАТРАЧКІН. Беларускія краскі.....	20
Ірына ВАРАБЕЙ. Мая Свабода.....	22
Як зоркі нам съяцілі.....	25
Упартасьць кветак.....	27
Як яно было напачатку. Пераклад з ангельскай.....	30
Віталь ВОРАНАЎ. Рэнэтранс.....	37
Не зусім казка.....	55
Тэатар.....	56
Дамафон Мінай.....	58
Зыміцер ДАВЫДЗЕНКА. Вершы.....	60
Віталь ЗАЙКА. Чужаземны трывтых. Пра магнітафон.....	71
Вясельле.....	76
У Новым Сьвеце.....	78
Янка ЗАПРУДНІК. Што сказаў Бог беларусу.....	82
Антось ЗЕЛЯНКОЎСКІ. Уступ.....	87
Майстроўшчык піяніна.....	88
Вершы.....	100
Віктар КАВАЛЕЎСКІ. Засынае Аўстралія.....	104
Як пеўніка лівам аблілі.....	105
Пятрусь КАПЧЫК. Вам хаханькі.....	110
Байкі прозаю.....	111
Думкі ўслых.....	113
Яна ЛІЦЬВІНАВА. Тыдзень Сьв. Мікалая, альбо Як апошнія сталі першымі	
Анёл і яблыкі Беласынежкі.....	115
Мата Хары й неспадзяванка.....	116
Самагубства па-альбанску.....	119
Каханьне за плотам: чортава вясельле.....	121
Анатоль МАЎЧУН. Арэна.....	124
Кліч.....	128
Пётр МУРЗЁНАК. Нівыдуманыя гісторыі з жыцьця	
Трагічнае хаханьне.....	129
Зламаныя лёсы.....	131
Вячэрня (або ўсяночная).....	134
Мілыя краявіды.....	136
Вольга ПРЫСМЫЦКАЯ. Дзед Сыцяпан.....	141
Іна СНАРСКАЯ. Вершы.....	143
Сяржук СОКАЛАЎ-ВОЮШ. Вынішчэнне тыранаў. Пераклад з расейскай...	153
Макс ШЧУР. Сола rennt.....	171
Вершы	179

ПАДЗЯКІ

Выказываем шчырую падзяку ўсім, хто спрычыніўся да выхаду гэтага выдання ў сьвет, хто сваім непасрэдным узделам, а хто толькі карыснымі парадамі ці сваёй зацікаўленасцю.

Асаблівая падзяка др. **Вітаўту Кіпелю** за каштоўныя парады й сп. **Янку Запрудніку**, які зрабіў грашове ахвяраванье адмыслову для друку гэтага нумару.

Вялікі дзякую сп. **Лявону Юрэвічу** за дапамогу ў вызначэнні тэматыкі й канцэпцыі альманаха ды шматлікія парады.

ПЛЯНЫ НА БУДУЧЫНЮ

Альманах "Беларус" быў задуманы для таго, каб даць магчымасць беларускім творцам, і ўжо вядомым, і, што вельмі важна, толькі пачынаючым, якія жывуць у замежжы і ня маюць магчымасці друкавацца на Бацькаўшчыне, пазнаёміць чытачоў са сваімі літаратурнымі спробамі. Спадзяюся, што гэтае прызначэнне альманаха выканае і адкрые дарогу ў вялікую літаратуру не аднаму таленту.

З радасцю надрукуем водгукі і рэцэнзіі на гэтае выданье ў наступным нумары літаратурнага альманаху "Беларус", выхад якога заплянаваны на лета 2008 году. Апошні тэрмін дасылкі твораў для друку ў ім - **1 чэрвеня 2008 году**. Дасылаць матар'ялы найлепш скарыстаўшы электронную пошту на адрес: **hazetabielarus@att.net**. Калі нехта з аўтараў ня мае доступу да Інтэрнэту, то свае творы, запісаўшы на электронныя носьбіты інфармацыі (CD, DVD), можна даслаць поштай на адрес:

**BIELARUS
P. O. Box 3225
Farmingdale, NY 11735
USA**

Калі ў некага з аўтараў творы існуюць толькі ў рукапісе, і ён ня мае доступу да кампутара, то даслаць іх можна на гэты ж адрес.

У альманаху "Беларус" могуць быць надрукаванымі літаратурныя творы самага рознага кшталту: паэзія, проза, падарожныя зацемкі, успаміны, але аўтары павінны жыць па-за межамі Беларусі.

Альманах друкуецца клясычным правапісам, таму ўсе тэксты будуць адаптаваныя да яго. Пасьля выхаду новага нумару кожны з аўтараў атрымае асобнік бясплатна і будзе мець магчымасць набыць яшчэ некалькі пазынкам кошце. На жаль, выдавецтва "Беларус" ня мае магчымасці выплючваць ганарапары, бо не займаецца камэрцыйнай дзейнасцю.

Замовіць наступны нумар альманаху, можна напісаўшы на вышэйпададзены адрас.

Будзем вельмі ўдзячныя ўсім ахвярным людзям, хто зможа падтрымаць гэтае выданье фінансава. Вашыя імёны будуць абавязкова пададзеныя ва ўступным артыкуле, і вы першымі атрымаеце новае выданье пасьля выхаду з друку.

Марат КЛАКОЦКІ

У ДОБРУЮ ДАРОГУ "БЕЛАРУСУ", ЧАРОДНАМУ ЛІТАРАТУРНАМУ АЛЬМАНАХУ

Беларуская эміграцыйная выдавецкая дзейнасьць налічвае на сваім рахунку ладна альманахаў, зборнікаў, гадавікоў, юбілейных кнігаў - друкаў непэрыядычных, адна- і шматтомных, літаратурна-мастацкага, гісторычнага профілю, дакладны тып якіх цяжка акрэсціць, і якія выдаваліся прыватнымі асобамі, невялікімі суполкамі, газэтнымі выдавецтвамі, арганізацыямі. Публікацыі такія былі досыць папулярнымі, хоць іхная чытацкая аўдыторыя налічвала ня больш як сотні асобаў. Выдаўцы такіх публікацыяў кіраваліся найперш зацікаўленнем чытача, давалі магчымасць дэбюту новым маладым аўтарам, а таксама фінансавымі магчымасцямі - быў "запас капейкі" ў выдаўца - друкуй! Пераглядаючы бібліографічныя даведнікі, бачыш, што й на Бацькаўшчыне альманах, гадавік і г. д. - таксама папулярны від друкаванае прадукцыі.

Адным з першых дасюль ведамых гісторычна-літаратурных альманахаў на эміграцыі быў альманах "Беларусь", выдадзены ў Бэрліне пад рэдакцыяй Рудольфа Абіхта (1919).

У 1926 годзе ў Празе выйшаў альманах - хоць пазначаны гэты друк як "кніга 1-я" - "Замежная Беларусь" пад рэдакцыяй Пётры Крэчэўскага. Некаторыя з твораў, зъмешчаныя ў гэтай публікацыі, пазней перадрукаваліся асобнымі брашурамі. Таксама ў Празе, а пазней і ў Заходній Нямеччыне ды ў ЗША, друкаваліся часапісы, часта адзін выпуск, якія можна залічыць да альманахаў. Прывкладам, "Прамень" (Прага, 1926), "Новы прамень" (Прага, 1926), "У вырай" (часапіс літаратурнага гуртка Беларускай гімназіі імя Я. Купалы; Міхэльсдорф, 1947); "Прыйсьце" (Саўт Рывэр, 1958) ды колькі іншых публікацыяў.

Да альманахаў польска-беларускіх трэба залічыць друкі выпускнікоў Віленскага ўніверсітэту імя С. Баторага "Alma Mater Wilnensis", якія выдаваліся ў Лёндане ў гадох 1951, 1953, 1956 і тэматыка якіх была беларуска-польская гісторычная ды літаратурная. Беларусы-выпускнікі гэтага ўніверсітэту ў тых друках займалі значнае месца.

Чыста літаратурным беларускім альманахам зьяўляецца кніга "Ля чужых берагоў" (выдавецства "Бацькаўшчына", Мюнхэн, 1955). Гэтая публікацыя адыграла выдатную ролю ў папулярызацыі беларускай літаратуры на эміграцыі. У альманаху прадстаўленыя бальшыня беларускіх паэтаў і пісьменнікаў эміграцыі, а таксама зроблены шырокі агляд эміграцыйнае літаратуры др. Станіславам Станкевічам, рэдактарам альманаху.

Пазней літаратурны альманах быў выдадзены ў Кліўлендзе - "Пражэктар" (1967) пад рэдакцыяй пісьменніка Алеся Змагара.

Да тыпу літаратурнага альманаху можна залічыць кнігу "Зынічкі Случчыны" (1978), якая выйшла ў Саўт Рывэры пад рэдакцыяй паэта Янкі Золака, хоць трэба зрабіць засыярогу, што гэта крыху зьмененая вэрсія кнігі "Песьняры Случчыны" (Слуцак, 1943).

Аўтару гэтай нататкі таксама ведама, што літаратурныя альманахі ўкладаліся ў Бэрліне (паведаміла сп-ня Ніна Абрамчык); рыхтаваў альманах Янка Золак (камунікацыя ад яго самога) ды ў 1960-х гадох у Беларускім Інстытуце Навукі й Мастацтва ў Нью-Ёрку плянаваўся альманах "Палесьсе" (інфармацыя ад др. В. Тумаша). Аднак кнігі гэтыя ніколі не былі выдрукаваныя, хоць весткі аб падрыхтоўцы іх маглі трапіць у карэспандэнцыю, друк.

Як бачым, новае выданье - альманах "Беларус" мае папярэднікаў.

Зычым яму памыснага распаўсюджаньня й добрай чытацкай рэакцыі.

Вітаўт КІПЕЛЬ

KAMUNIKAT.ORG

АКСЁНЧЫК Ніна - нарадзілася ў вёсцы Вятчын на Палесьсі. Працавала дацэнткаю катэдры беларускай філялёнгіі ў Мазырскім універсітэце.

Ужо сем гадоў разам зь сям'ёй жыве ў Чэхіі, палітычная эмігрантка. З мужам Уладзімерам гадуюць дачку Рагнеду.

Ніна працуе ў моўных школах выкладчыцай расейскай, беларускай і чэскай моваў. У вольны час малюе і піша.

ВЕРШЫ

Я Бога бачу ў вобліку тваім.
Недасканаласьць рыс -
Вачэй жывая споведзь,
Адкрытая, як неба, нам двайм,
Маю душу цяплом вясновым поіць.
І я расту.
Нібыта ў забыцьці,
Вачам тваім, рукам тваім малюся.
О шчасця міг, мне суджаны ў жыцьці!
Якой бясьсільнаю перад табой раблюся.
Баюся: зынікнеш ты з маіх вачэй,
Агеньчык мой,
Праменьчык мой вясновы.
Хоць на імгненъне
Ўспыхне хай ярчэй
Свято ў грудзях -
Я ажыву,
Я праасту нанова.

* * *

Лаўлю - і не пасьпяваю
Занатаваць на паперы
Зорныя імгненыні
Колераў, гукаў, рыфмаў -

Неспазнаных сыгналаў
Ад космасу да душы,
Ад душы да Сусьвету.
Яны бліскавіцай-імгненъем
Зачэпяць маю падсьвядомасць -
І няўлоўна зынікаюць
Недзе ў прасторах вечнасці.
А мне застаецца толькі
Матэрыйя
Маёй натруджанай думкі -
Як бляклы ценъ
Ад таго няўлоўнага,
Неспасыцігнутага "Я".

* * *

Быццам бы анёл ка мне ўляицеў.
Ён жа мне на ручанькі прысеў.
Да мяне пяшчотна так прыпаў
І ўтрапёна мяне ручкамі абыяў.
Мае думкі сном салодкім ён загушкаў.
Мой анёл - любімая дачушка.

* * *

Брала фарбы да твайго партрэта
З пацалункаў водару, сустрэч,
Што цяплей за аксаміты лета,
Што вастрэй за самы востры меч.
Толькі блякла фарбаў гэтых сіла,
Як вачыма цалаваў мяне -
Сонца зь люстраной глыбі съяціла
Анёлам недасяжным, як у съне.

* * *

Перад мальбэртам, як іконай,
Душа ірвецца да нябёс,
Каб ласкай боскай, блаславёнай
У фарбах вылепіць свой лёс.

А лёс мой - маці Беларусі,
Яе веліч, крыўда, боль.
О, як сабраць мне краскі ў скрусе
Душой, ахутанай у золь?

Каб перадаць сваё маленьне
Прад гэтай боскаю красой:
Прад васільковым азарэньнем
Палёў, расквечаных расой.
Прад гэтай вечнай песьняй хлебу,
Што з сонца высьпелых жытоў.
З ільноў, што вытканыя зь неба,
З ружовай мройнасці садоў.
Ды ўжо даўно мая палітра -
З Палесься вечных туманоў -
Як я сама, п'е водар ветру
З маіх надпрыпяцкіх лугоў.

I блякне кобальт срэбны ранку.
Хмурнее возера блакіт -
Тут чорнай, мёртваю бусълянкай
Ляжыць журба паміж ракіт.

Ой вы, чарнобыльскія цені
Невыказанае тугі...
Крылом зламаным птушкі Жэні
Баліць мой пэндзаль дарагі...

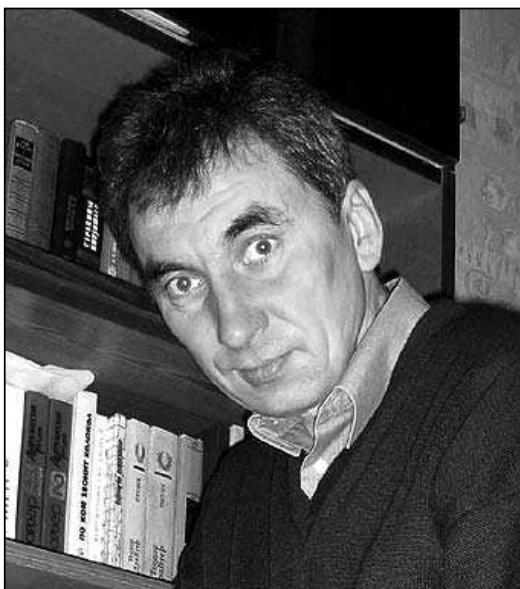
Знайшоўши стыль - душа жывая
Зямелькі роднай, яе боль.
Мой лёс, ты будзь спагады раем:
Мне гэта выказаць дазволь.

* * *

Мужу Уладзімеру

Не заві мяне шыпшынай белай.
Косы па-дзіцячы запляту
І ўцяку за луг рамонкаў съпелых -
Кветкай растворуся на ляту.
Высьпее зара над небакраем.
Шчодрасць сонца згасце між дуброў.
Я тады пайду жаданым раем -
Высьпелая з сонца, кветак кроў.
І такою - ты кахай мяне заўсёды.
Сярод тлуму, роспацы, трывог
Полымем расквечанага глоду
Ты мяне прымі, мой съціплы бог.

БАБКЕВІЧ Станіслаў - нарадзіўся 15 сакавіка 1960 году ў Будславе - мясцічку на Мядзельшчыне, адным з каталіцкіх цэнтраў Беларусі, вядомым беларускай гімназіяй - адной зь першых у Беларусі. Там у 1977 годзе Станіслаў скончыў школу. З траўня 1978 году па травень 1980 году служыў у савецкім войску.

Потым працаваў у Будславе, Вялейцы, пазней у Маладэчне сълесарам, брыгадзірам у калгасе, токарам, зъменным майстрам, майстрам вытворчага наўчання. У Маладэчна завочна скончыў палітэхнікум.

З 1985 году жыве ў Ліепаі. Да 1992 году працаваў у Ліепайскай базе "Акіянрыбфлёт". Некаторы час працаваў у бізнесовых структурах. Затым - самастойна на сваёй фірме ў галіне прамысловага прыбярэжнага лову. Зараз ходзіць у мора, у вольны час бярэ ўдзел у працы ліепайскай суполкі беларусаў "Мара".

Магчыма, у расстаньні ўсё адчуваецца больш востра і шчыра, на адлегласці ўсё бачыцца больш пільна, таму ў Станіслава ўзынікла патрэба занатоўваць свае пачуцьці і думкі, а таксама дзяліцца ўражаньнямі з чытачамі. Так пакрысе пачалі нараджацца невялікія апавяданьні, эсэ, гумарэскі на роднай мове. А чытачы атрымалі магчымасць пазнаёміцца яшчэ з адным таленавітым творчым чалавекам.

Першымі чытачамі Станіслава сталі ліепайчане. Менавіта ў "Пralесцы", беларускай старонцы ліепайскай гарадзкой газэты "Курзэмэс Вардс", упершыню былі надрукаваныя творы Станіслава Бабкевіча.

Дзёньнік адной вандроўкі з экспурсам у Жыцьцё

3 лютага 2006 году, Балтыйскае мора паміж Ругенам і Барнгольмам.

Штармуем, стаім на якарь.

З гэтага вось ліста пачынаю весьці рэгулярныя (спадзяюся) запісы. Запісваць свае думкі і ўражаньні. Шкадую, што шмат сюжетаў, задумак страціліся зь цягам часу, бо не былі своечасова занатаваныя. А занесеныя на паперу, у далейшым маглі быць распрацаваныя да літаратурнага твору. Таму трэба запісваць!

Трэба пісаць! Цяпер я ўжо ўпэўнены, што не пакіну гэтага занятку. Адчуваю, што патрэба пісаць увайшла ў маю кроў. Праз паўтары месяцы мне споўніцца сорак шэсцьць гадоў. А пісаць толькі пачынаю... Ці ня позна? Ці

варта? Думаю, што варта. Ёсьць што сказаць людзям. Пражытыя гады і перажытыя падзеі не прайшлі дарэмна. Назапашаны жыцьцёвы вопыт і загартаваны харктар. Раней не хапала ні таго, ні другога. Ці можа, я да сябе за- надта крытычна ставіўся?

Пісаць пачаў я ўжо і ня памятаю, наколькі даўно, яшчэ ў школе. Але з таго напісанага я зьнішчыў усё, а з далейшага - амаль усё. Пераважна гэта былі вершы й спробы пісаць фантастыку, якой я захапляўся. Недзе ў першай палове 80-х дасылаў падборку сваіх вершаў у адзін тоўсты, тады яшчэ савецкі, часапіс. Але адказу не атрымаў. На tym усё скончылася. Потым былі іншыя турботы...

Але ўвесь гэты час, павінен зазначыць, я пісаў. Пісаў у галаве, назапашваў тое, што зь цягам часу можа (і павінна!) выліцца на паперу і годна таго, каб быць прапанаваным уваже чытача.

Надышла пара перанесыці назапашанае на паперу.

Я ўжо 20 год пражыў за межамі Беларусі. За гэты час на Радзіме зъмянілася не адна эпоха. 20 гадоў я адарваны ад каранёў. Але самавызначаныне маё як беларуса не завяла і ня страцілася, а ўзрасло, акрэслілася.

Я - беларус. I маё прызначэнне - дзе б я ні быў, быць беларусам.

4 лютага 2006 году. Паміж Ругенам і Барнгольмам.

На якары.

Сённяня дзень народзінаў маёй аднаклясьніцы, маёй першай любові, маёй першай жанчыны, маёй першай жонкі. Колькі часу мінула... Адышло ўсё ў небыцьцё. Кахаў. Цяпер усё адляцела. Адляцела? Але хацеў бы сустрэцца. Проста пагутарыць. Каб жылі, то ў мінулым годзе адзначылі б срэбранае вясельле. Цяпер у мяне трэцяя жонка. А можа, не было ніводнай - шлюбу ня браў ні разу. Пражылі шэсцьць год. Абодва дурныя былі. Каб мелі дзяцей - не пакінуў бы ніколі.

Хочацца мець сям'ю. Перад сабой, перад людзьмі і перад Богам. Калі ходзіш у мора, то гэта так жадана і так недасягальна. Але ж заўсёды спадзяеся, што камусыці патрэбен і нехта чакае. Хоць грошы. Такі вось гумар сумны.

Сённяня першая субота ў лютым. Паводле звычаю, сённяня павінен адбыцца ў нашай школе баль-сустрэча з выпускнікамі. 29 год таму я скончыў Будслаўскую сярэднюю школу.

Даўно выношу думку напісаць вялікі твор (маю на ўвазе памер!) пра падзеі Другой сусветнай вайны на матар'яле, апавяданым у большасці маёй мамай. Pra майго дзеда, беларускага патрыёта, польскага жаўнера; pra маю маші, тады дзяўчынку-падлетка... Цяжар вялікі. Задуму выношу зь юнацтва. Тады пісаць ня мог сабе дазволіць. Па вуліцах хадзілі тыя, хто быў непасрэдным удзельнікам тых падзеяў. Што я мог казаць ім ці сваім аднагодкам? Што я мог давесці ім? А хто раскажа сённяня новаму пакаленіню пра тыя падзеі, калі ня я! Вось і надышла маяара. Цяпер трэба съпяшацца дадаткова набіраць факталягічны матар'ял. Трэба съпяшацца апытаць тых, хто застаўся жывы і быў съведкам тых падзеяў. I ў першую чаргу, трэба пакланіцца маёй роднай цётачцы Хрысьціне. Яны з мамаю з тройні (быў яшчэ хлопчык, ды памёр у маленстве). Адныя ёні ж вочы. Мама мне многага

многае апавядала. А паколькі я нарадзіўся ў вырас там, дзе адбываліся падзеі, то мае быць эфект прысутнасці. Я гляджу з таго месца ля ракі, зь яко-га ўбачыла май мама, як вядуць па дарозе страляць майго дзеда, і я там, і гэта ўсё адбываецца са мною...

Многа дае Інтэрнэт. Патрэбна працаваць зь ім. Друкуюцца ўспаміны часоў вайны маіх аднавяскочаўцаў. Чытаю і раз за разам знаходжу супяречнасці. Тоё датычыцца маёй сям'і, а значыцца, і непасрэдна мяне. Патрэбен дэталёвы аналіз, апрацоўка. А гэта час і час і, значыцца, на жаль, грошы. Так. Як вядома, час - гэта грошы.

Можа, каб ня зъехаў з роднага кута - не было б той тугі і таго жалю. Не пякло б так сэрца і не было б мяне - ня толькі паводле нараджэння ды падождання, але і паводле вызнання - беларуса. Але я многае аддаў бы, каб жыць на Радзіме. Той, хто ня бачыў жыцьця, хай скажа: і чаму ж не жывеш на Радзіме, перашкод жа табе няма. Гэта так. І зусім ня так. Ня ведаю, як можа быць на эміграцыі шчасльвым шчыры беларус. Толькі касмапаліт. Хацеў бы, ды цяжка зразумець мне тых, хто па сваёй ахвоце, не аглядаючыся, назаўсёды пакідае Радзіму. Хоць і сам, урэшце рэшт, такі.

"Каб любіць Беларусь нашу мілую, трэба ў розных краях пабываць..."

Чытаю раман Кастуся Акулы (Аляксандра Качана) "Змагарныя дарогі" (выдавецства "Мастацкая літаратура", Менск, 1994 год). Каб сказаць, што твор уразіў мяне, захапіў, дык не. Канчатковую думку акрэсьліць наконт таго змагу па заканчэнні чытання. Цікавыя мне акалічнасці таго часу. Хочацца лавіць дух, настрой, атмасферу. Зусім неадназначныя эмоцыі выклікаюць дзеючыя асобы, па сутнасці, яшчэ падлеткі ці нават дзеці. Юнакі без жыцьцёвага вопыту, якія думаюць, што вольныя ў сваіх думках, што дзейнічаюць на карысць сваёй Радзімы. Блажэнны той, хто веруе! Усё пытанье ў тым, наколькі задэкліраванае адпавядаете сутнасці.

Цікавая мова. Так не размаўлялі ўжо, калі я быў малым. Трэба ўважліва прачытаць і запомніць.

7 лютага 2006 году, Няксе, Барнгольм, Данія.

Калі 10-й гадзіны раніцы мясцовага часу.

Зайшлі на "пераўбраенне". Пераснасцілі стодары: на кожны дадалі па ліхтару ці па два з фотаэлемэнтам на ўключэнні і зь мільгающим святлом. Такія патрабаваныні ў нямецкай рыбалоўнай зоне. Да гэтага безупынна працавалі ў моры роўна суткі. Паднялі 48 мяшкоў-сетак у 1150 кіляграмаў рыбы. Пад "рыбаю" нашыя рыбакі заўжды разумеюць толькі траску. Усё астатніе падаецца пад сваім назовам. Вельмі многа было камбалы.

Учора разгрузіліся і адпачывам. Сёняня выйсьці ў мора не дае вецер. Штармуем на беразе. Агульнасудавыя работы.

Тут я займаю пасаду мэханіка. Маю ўласную каюту. Гэта вельмі добра, бо маю лепшыя ўмовы, каб пісаць.

7 лютага 2006 году, 20.45.

Выйшлі зь Няксе на промысел.

8 лютага 2006 году. 2.30.

Сталі на якар.

8 лютага 2006 году. 13.00.

Выставіліся.

13 лютага 2006 году

Швэцкая рыбалоўная зона.

Добры вечар! - кажу сам сабе. Сёньня ўжо другі дзень плённай працы ў моры. Ёсьць рыбалка! Сёньня паднялі 750 кг, учора - 550.

Колькі часу ўжо нічога не запісваў. Увесь вольны час чытаў. "Змагарныя дарогі" Кастуся Акулы пайшлі ня вельмі. Адклаў. Штосьці не захапляюць героі. Але трэба прачытаць абавязкова як дакумэнт эпохі. Наконт узьнёсласці думак героя - пытаньне. Спрэчным мне яно здаецца. Маладыя людзі проста шукалі лепшай долі. А вось дух тагачасных падзеяў праз твор хацелася б зразумець. Тут аўтар, каб быў дома, ня змог бы зманіць.

Сёньня споўнілася восем год маёй уласнай фірме. Восем год. А перад тым было іншае жыццё. Цяпер мне б, можа, і хацелася, каб яго ніколі не было. Хоць я й быў пры грашах ды пры некаторай уладзе над людзьмі, якія залежалі ад мяне, але ў ладзе з сабою я ня быў. Дзякую Богу, "новы рускі" зь мяне не атрымаўся, і я застаўся старым беларусам. Але адрэзак жыццёвага шляху са сьнегня 94-га па студзень 98-га проста так не закрэсьліш. І ня трэба! Быў такі час.

Вельмі добра чытаецца зборнік артыкулаў Аўгена Калубовіча "Крокі гісторы".

14 лютага 2006 году. Балтыйскае мора.

Сёньня Дзень Святога Валянціна. З нагоды шэраг летуценьняў... Можто і мяне дзе ўспомніць.

21 лютага 2006 году. Няксё, Барнгольм, Данія.

Пражыты тыдзень, нічога не пісаў. Час прайшоў у працы. Здабылі больш за чатыры тоны рыбы. 18-га быў дзень народзінаў маёй жонкі. "Адзначыў", набіраючы сеткі на палубе.

Некалькі дзён таму згарэла латвійскае рыбалоўнае судна "Бэрзупэ". Мінульым заходам стаялі побач. Там адзін хлопец, Андрэй, хадзіў у мяне на "Лайме", калі я пачынаў. Судна, кажуць, так і стаіць згарэлым на якары ў моры. Каманду знялі з плоціка катэрам берагавой аховы Даніі.

У моры зламалася сеткапад'ёмная машынка. Рамантаваліся тут, у Тома. 7600 дацкіх крон. Іх памер аплаты за гадзіну - дзённы заробак у нас на беразе.

22 лютага 2006 году. Раніца.

Выйшлі зь Няксё. Ідзем на промысел. Паўночны вецер каля 10 мэтраў у сэкунду.

23 лютага 2006 году.

Дзень адзначылі працай. Добры вынік!

Сёньня памятная дата для тых, хто прайшоў вайсковую службу. Каб было з кім, пэўна б, выпіў кілішак гарэлкі. Але з усёй каманды зь пяці чалавек тэrmіновую службу прайшоў я адзін. Капітан прайшоў яе "завочна": у мараходцы была ваенная катэдра. А астатнія, паводле ўзросту, краіны пра-

жываньня і паводле статусу, які маюць, - "неграмадзяне", наагул ня ведаюць, што гэта такое. Ну і добра!

Мой бацька казаў: "Не было яшчэ ў пісанай гісторыі пакаленія людзей на нашай зямлі, якое б не перажыло вайну. Я сваю вайну перажыў, дай Божа, каб ты перажыў сваю!" Бацька ведаў, што казаў. Казаў ён мне гэта ў пачатку 80-х. Калі выбухі грымелі далёка - недзе за Пянджам. Калі маёй матулі ня трэба было баяцца паштальёна, бо я адслужыў ужо й вярнуўся, а малодшы мой брат Паўла вучыўся ў міраходцы, а адтуль не забяруць. Калі яшчэ не была абвешчаная перастройка-перабудова. Калі толькі ўладальніка крылатых броваў пахавалі пры Крамлёўскай сіцяне, і чакаўся шэраг іншых дзяржаўных пахаваньняў. Бацька бачыў: адыходзіць старое. Павінна прыйсьці на змену новае. А якое будзе гэтае новае? Што прынясе з сабою? Людзі баяліся вайны. Бо ведалі, што гэта такое.

Маё пакаленіе не мінула вайны. Развал імпэрыі ў пэўным сэнсе й быў вайной. Потым былі іншыя войны, але ўжо не на нашай зямлі. Мінула. Мінула? Яшчэ колькі да сканчэння майго веку?

28 лютага 2006 году. 45 міль ад Барнгольму, швэцкая рыбалоўная зона.

Апошні дзень каляндарнай зімы. На вуліцы - марозіць. Каля -2 па Цэльсію. Другі дзень няма пэўнай рыбалкі. Заўтра ўсё бярэм на борт і ідзем у Няксё.

Сённяня закончыў рыфмаванае "нешта". Штосьці накшталт байкі. Нагул, на гэтым судне пішацца ня вельмі. Памятаю, на "Мэтэоры", дзе я быў памочнікам мэханіка і жыў у каюце на траіх, дзе зьбіраліся ўсе й гулялі ў даміно, палілі бесъперапынна, і пры гэтым яшчэ відзік выдаваў нейкую стралялку, я пісаў і пісаў. Мог адключыцца ад усяго і займацца сваім, лежачы за фіранкай на другім паверсе "шконкі". Памятаю, не назапасіў паперы, дык адна байка зьявілася на адвароце плякату з рэкламай аўтамабільных літых колаў. Цяпер больш чытаю. У галаве склаўся цікавы сюжэт з майго рыбацкага жыцьця. Трэба занатаваць.

5 сакавіка 2006 году. Адкрытае мора.

На календары вясна, а на двары зіма.

Некалькі дзён таму былі ў Няксё. У Інтэрнэце прагледзеў пошту. Ад Тацянны Казак нічога няма. А чакаў. Добра яе разумею. На ўсё часу проста не знайсьці. І так колькі маіх рэчаў адрэдагавала і зъмясьціла на сایце "Сьвітанка". Ня ўсё ж адразу пасьпець.

Пайшоў ужо другі месяц нашай працы ў моры. Лаўлю сябе на думцы: дзеля чаго ўсё гэта? Выкрэсьліваю з жыцьця дні. Амаль літаральна: як на насыщенным календары крэсьліць харчовыя дні матрос - вось і дзень адбылі, съпісалі. Выкрэсьліваю, а дні ж не бясконцыя! Хочацца працаваць, зъдзяйсьніць, вучыцца... А тут?! Каманда п'е. Як усе рыбакі. Дзякую Богу, не дамагаюцца таго ж ад мяне. Добра, што наконт гэтага ёсьць паразуменьне.

Напісаў верш. Больш ня буду нішчыць. Ні гэты, ні наступныя. Хопіць!
Так і закапаеш сябе. Вынесу да аўдыторыі. Хай судзяць!

7 сакавіка 2006 году. 3 гадзіны ночы.

Мінулы дзень быў напоўнены выпрабаваньнямі. Былі ў Няксе. П'яны капітан выводзіў судна з порту. Проста страшна за сваё жыцьцё. Каманда таксама п'яная. Ім усё роўна - непрытомныя. Напэўна, на гэтым я й скончу тут сваю кар'еру. З гэтым капітанам у мора я больш ня выйду.

8 сакавіка 2006 году. 18.00.

Віншую цябе, мая Ліда, са святам. Віншую сваю дачушку, майго Анююненка.

Ловім кручкамі. Учора працоўны дзень доўжыўся 17 гадзін. Злавілі ўсяго 475 кг на 6 тысячаў кручкоў. Сёньня 175 кг на 4 тысячы. Рахунак кепскі. Цяпер перабягаем. Переход 23 мілі.

Будую пляны на самастойную працу ў моры. "Лайма" наўрад ці здолее выйсьці ў мора зноў. А папрацавала добра. Чатыры гады майго жыцьця. Будаваў сваімі рукамі, потым імі ж трymаў штурвал... Колькі працы, колькі перажыта! Надыходзіць час "Пілігрыма". Рэнавацца. Буду прыстасоўваць пад працу кручкамі і сеткамі.

Мару аб tym, як абсталю свой куточак у Руцаве. Два з паловаю гэктары. Лес і пожні. Ёсьць дзе прыкладзецца руки. І хатка зграбная. Пабудаваная ў 1964 годзе. Крыху не такая, у якой вырас я, але даволі падобная да многіх у Беларусі. Блізка мора і біясфэрны запаведнік Папэ. Побач Кляйпэдзкая шаша.

Напэўна, дадому траплю толькі пасъля 15-га.

12 сакавіка 2006 году, субота. Балтыйскае мора, 60 міляў ад Няксе, 20.30

Уесь сакавік на двары тэмпература ад 0 да -3 С. Сёньня вецер 18 м / с. Выбраў толькі 1000 кручкоў. Вынік на гэтую колькасць добры - 210 кг. Заўтра, напэўна, апошні дзень працы. З раніцы маемся выставіць 2000 кручкоў. Цяпер выстаўлена з учарашнімі 4000. Усяго будзе 6000.

Сёньня чытаў Янку Брыля ў расейскім перакладзе. Зборн...

13 сакавіка 2006 году, 18.15 судавога часу, 17.15 мясцовага (дацкага).

У апошні раз дапісаць не ўдалося. Капітан падняў, бо валакло, наносіла на падводны кабель. Выбраў якар і перабеглі.

Ноччу прыйшлі ў Няксе. Зранку выгрузіліся. Абслугоўваў дзвігуны. Потым была якая гадзіна пабегаць па горадзе.

У Ліды 18 лютага быў дзень народзінаў. З гэтай нагоды я накупляў ёй, здаецца, чатырнаццаць пакетаў з цыбулінамі розных кветак, у tym ліку колькі гатункаў улюблёных яе глядышёлусаў, а таксама два кусты саджанцаў ружаў. Нават памятаю назвы: "Каралева Англіі" і "Лёндан".

Дзецям (усім чатыром) накупіў марцыпанаў.

Заўтра ўвечары будзем у Вэнтсъпілсе, а ў сераду 15-га, спадзяюся, буду ў Ліепаі.

14 сакавіка 2006 году, 30 міляў да Вэнтсъпілсу.

Сёньня будзем у Латвії.

15 сакавіка 2006 году, бераг Балтыйскага мора паміж Вэнтсъпілсам і Ліепаяй.

Вось і скончылася мая вандроўка. Праз гадзіну буду дома. Завітаў сюды, каб скончыць свае запісы і ўволю пад'есьці яблыкаў.

Ёсьць тут на шашы такое месца. Мора падступіла да самага асфальту. Праз год-другі праглыне. Колькі часу таму зрабілі аб'езд. А па старой дарозе можна пад'ехаць на самы абрыў. Назіраць і разважаць. Ці любаваща і мроіць. Каму як.

Мора... Месца працы рыбака. Як палетак для селяніна. Зямелька цягне з працаўніка яго моц і надае сваю моц, ён аддае ёй сваё здароўе і лечыцца яе зёлкамі. Ён праклінае яе і беражэ яе. Калі надыходзіць красавік, і зямелька паруе на сонцы, ворыва просіць сялянскіх рук, ён прагнє яе. Так і мора. Як ральля для сейбіта, так і хваля для рыбака. Рыбак жыве марам. Рыбак праклінае яго, як ката, і паважае, як бацьку. Праклінае яго, калі там, і зноўку мкнецца туды, як толькі сышоў на бераг. Мора - маё жыцьцё. Праз хуткі час я зноў буду бачыць яго з борту. Яно зноў абдыме мяне ў чарговы раз. І ў чарговы раз адпусціць. Спадзяюся. Колькі такое яшчэ паўторыцца?!

Ем яблыкі. Як я прагнушы іх у моры! Не было там ніякай зеляніны. Сасікі і сардэлькі размарожаныя і вараныя былі саланей і гарчэй за мора. Яблычки! У майм садочку ў Руцаве па восені вас будзе многа. Вельмі многа. А дзе буду я? Ці пакаштую хоць адно?

Сёньня мой дзень народзінаў. Перагорнута сорак шостая старонка маёй жыцьцёвой кнігі.

Ну што ж - паехалі далей!

Сустрэча

На двары стаяў ужо далёкі 1990 год. Наш рыбалоўны траўлер ашвартаваўся ў Паўднёвым порце Буэнас-Айрэсу. Пасьля працяглага рэйсу экіпаж съпяшаўся набыць для сябе ѹ блізкіх нейкія рэчы - "атаварыцца". З гэтай мэтай мы дзяліліся на групкі і накіроўваліся ў горад. Я ж ня вельмі захапляўся такім заняткам. Больш, чым сумесныя вандроўкі па крамах ды таннае аргентынскае віно, мяне вабіў сам горад - ягоная геамэтрычная правільнасць пляніроўкі, велічныя касцёлы, аштар самай шырокай у свеце вуліцы, архітэктура прыватнай забудовы, поўныя людзей паркі. Назіраў тамтэйшае жыцьцё. А прытаміўшыся, прыкмячаў адметную кавярню і з асалодай смакаваў мясцовы напой.

Аднойчы, загадзя намеціўшы кірунак, я выйшаў на аўтобусны прыпынак ля прахадной порту і спытаў дарогу ў немаладога сэнёра, які знаходзіўся там. Гішпанскую мову я ведаў слаба, і таму ўжываў ангельскія ды расейскія слова. Так адразу высьветлілася, што мой суразмоўца ведае расейскую мову, і завязалася гаворка. А калі стары даведаўся, што я зь Беларусі, то ўзяў мяне пад локаць і зазірнуў у очы. І нам ужо былі непатрэбныя аўтобусы, якія падыходзілі і адыходзілі, мы не заўважалі людзкі натоўп, які абцякаў нас...

Ён распавядаў мне пра сваё жыццё, пра шлях, якім трапіў сюды. Што жыў у Заходняй Беларусі, меў сваю краму, а пасля верасьня 1939 году быў арыштаваны ё сасланы далёка за Урал. Як у час вайны рызыкуў уцяча. І рушыў не на захад, дзе малолі жорны вайны, а на ўсход. Як эсکімосы па лёдзе перавезылі яго праз Бэрынгіяў праліў. Як праз колькі часу трапіў у Аўстралію, а ўжо потым - у Паўднёвую Амерыку...

- Вы дзе нарадзіліся? - запытаў я.

- У Солах, там і жыў...

- А я ў Будславе, - адказаў я.

Неяк неўпрыкметку я перайшоў на беларускую мову. Вочы старога глядзелі ў мае, і я зазірнуў у іх. Я бачыў, як у сівога васьмідзесяцічаты-рохгадовага габрэя каціліся сълёзы па шчоках.

- Я з тых самых часоў ня чуў нашае мовы, - казаў ён мне і ніколькі не саромеўся сваіх пачуцьцяў.

Мы стаялі яшчэ доўга і размаўлялі. Яму трэба было нагаварыцца, нагаварыцца на мове сваёй Бацькаўшчыны, нагаварыцца на ўсё астатнє жыццё.

У той дзень я ўжо нікуды не пасыпеў патрапіць.

А потым быў пералёт. Праз дваццаць шэсцьць гадзін мы павінны былі апынуцца ў Маскве. Прайшло ўжо некалькі гадзін пералёту, і мы знаходзіліся над Панамскім перашыйкам. Маё месца было ля вакна, і я назіраў. З вышыні каля дваццаці тысячаў метраў я бачыў адразу два кантынэнты і два акіяны. Вечарэла. Там, пада мною, на ціхаакіянскім узьбярэжжы съвяціла сонца, а на атлянтычным - гарады запальвалі агні... Думалася: якая яна малая, нашая Зямля. Наколькі маленькі наш агульны дом, і наколькі вялікая нашая маленькая радзіма, дзе ты аднойчы нарадзіўся.

ВЕРШЫ

Пра жалуды (байка)

Дзік толькі што пакінуў Стада Падсвіняча,
Навукі скончыўшы ледзь-ледзь.

Але! Ягоны бацька Вепр - во ўдача!

А ў сваяках і Кныр калгасны, і Мядзьведзь.

І вось патрапіў ён, і не абы-куды -
На прадпрыемства, што экспартуе жалуды.
А Вавёрка, што фірму заснавала
І ёй дагэтуль беззаганна кіравала,
Ды па паклёпе аддадзена была пад суд.
Мо, не ашчадная, маёмасьць Пушчы марнавала?
І покуль выпутацца ўдалося з гэтых пут,
Ужо заняты быў Дзіком чырвоны кут.

Мараль ня буду прыплятаць сюды,
Бо дзея ў Пушчы адбылася ў дзвеянствыя гады.

* * *

Славаміру Адамовічу

Ня страць, ня страць сябе, дружка,
На імшальных каменных пагорках!
Філятовыя дзіўныя горы і дзікая ружа -
Не скуюць у палон твайго палкага сэрца,
Не астудзяць у салёных бяздонных фіёрдах.
Не забудзь

сваёй хаты

адлеглай

акенца!

Цягнік адгрукоча па Ілаўскім мосьце,
У Будслаўскіх мурах дагарае зара.
І чакае матуля на лаўцы пры плоце -
Ці мільгне дзе знаёмая сынава постаць,
А ці лясьне дзе клямка на брамцы з двара.
Не мільгне,

і ня лясьне,

і пара

ісьці спаць.

16 сакавіка 2007 г.

Каласавікі

Я сярод лесу рос,
сяброўства зь лесуном вадзіў,
па ранішняй лагодзе рос,
я з кошыкам і ножыкам хадзіў.

І таямніцу запаведную
мне лес у адзнаку дараваў -
адну, другую, трэцюю...
і гэту я спазнаў.

Як жыта закрасуецца,
шыбую я ў баркі
зь ляснога цуду цешыцца,
шукаць баравікі.

Каласавікі адметныя:
барэткі яркай замши,
а ножкі крэпка-крэпкія,
зь зямлі тугую сілу ўзяўшы.

Жар-птушкам казачным складаем
мы паэтычныя радкі,
а па лясах усьлед за маем
красуюцца баравікі.

Травень (песня)

Спазніўся травень гэтым годам,
Зазімак быў уладаром.
І красавіцкі неба сподак
Быў перакулены ля студні над вядром.

Сягоныня выйшаў з дому я на золку,
Гады шчыруе мне зязюля.
Учора стаў лясок зялёны зноўку,
А сёньня ён гудзе як вулей.

Жыцьцё заўсёды мае дзейсьніцца,
І траўню кожны рад заўжды.
Хто ўдалъ глядзіць, хто азіраецца -
Каму якія ёсьць гады.

* * *

Я хату маю ў лесе пры дарозе.
Тут хараштво такое - будзь здароў!
Ды ўсё ж мне сумна пры нагодзе,
Бо да Радзімы вырыты чужыны роў.

БАТРАЧКІН Іван - нарадзіўся на Гарадзеншчыне. Служыў у савецкім войску і пасьля звольнення жыве ў Малдове. Сябра беларускай грамады ў Рэспубліцы Малдова.

Беларускія фарбы

Беларускія фарбы не забыць мне ніколі.
Іх так шмат у лясах, на лугах і на полі.
Як прыходзіць вясна, зелянеюць бярозкі,
Што гурбою стаяць на прыгорку ля вёскі.
Хто хоць раз іх пабачыць - ня зможа забыць,
Як зялёны лісточак вясной зіхаціць.
Гэта вабіць ваш позірк сваёй прыгажосцю,
Быццам добрыя сябры прыходзяць у госьці.
А на полі зялёным, дзе жыта расьце,
На далёкія гоны прастор красаце,
Васільковыя вочки блакітным узорам
Дабаўляюць цудоўна прывабнасць прасторам.
А як лён зацвіце - гэта ж мора паўстала!
На зямлю быццам чыстае неба упала.
Так блакітная фарба хвалюе нам вока.
Раптам вось паплывеш, як па рэчы шырокай.
Кінеш позірк на поле, дзе грэчка цвіце,
І зьдзіўляецца гэткай бялесай красе.
Нават сънег не раўнай зь яе бялізною -
Малако калыхаецца белай ракою.
Пах плыве над зямлёю духмяны, мядовы
Ап'яніе, туманіць людзкія галовы.
Лёгка марыць аб шчасьці парою такой,
Б'еца радасна сэрца, а ў думках спакой.
А як лета настане, і збожжа пасьпее,
То як золата хтосьці на полі пасяяў.
Зьбірайце багацьце, на гумны вазіце,
У амбары на шчасьце на зіму кладзіце.
Так і восень прыходзіць. Для новай красы
Быццам у золата хтось апранае лясы.
Верасы - як цвітуць на палянах лясоў -
Кожны дзень любавацца я імі гатоў.
А бярозка з асінкай лісточкамі сваім
Засыпаюць зямліцу, як золатам тым.
Толькі хвоя зялёная працягвае быць,
Хоча нават зімою зь вясною дружыць.
І калі на галінах у ёлак лясных

Белы сънег на зялёных хваінах густых
Заіскрыцца сярэбраным чыстым узорам -
Паглядзеўшы на гэта, забудеш пра гора.
Так захочацца весела песні съпяваць,
Пра прыродныя фарбы вершы складаць.
Так прырода нам радуе сэрца і душу,
Шчыра людзям дае падарункі свае,
А пагэтаму я шанаваць яе мушу,
Абавязкі людзкія - захоўваць яе.
Там, дзе кветкі цвітуць, там, дзе пчолкі лятаюць -
Там працоўныя людзі душой спачываюць.
Хай жа будзе такая прыгожасць заўсёды,
Каб мінулі Радзіму ліхія нягоды,
Каб ніколі-ніколі радзімай зямлі
Не крануліся чорныя фарбы вайны!

ВАРАБЕЙ Ірына - празаік, журналистка, майстрыха, фатограф. Сакратар Беларускага Інстытуту Навукі й Маствацтва ў Канадзе, сябра рэдкалегі газэты "Беларускае слова". Сябра Канадыйскай Асацыяцыі Вышывальніц.

Нарадзілася ў 1959 годзе ў Менску. Ад 1999 году жыве ў Таронта.

Піша па-беларуску й па-ангельску, перакладае. Публікуецца ў "Беларускім слове" (Канада), "Беларусе" (ЗША), "Дзеяслове", "Нашай Ніве" (Менск).

У 2005 годзе ў сэрыі "Бібліятэка Бацькаўшчыны" выдадзеная ейная кніга "Там, дзе сэрца маё".

У рамках Таронтаўскага Сэмінару "Stitchers Mosaic-2005" ладзілася ейная выставка вышыванак "Belarusian Expressions".

Пэрсанальная старонка ў Інтэрнэце: www.iv.belaruscanada.com

Мая Свабода

(да 50-годзьдзя "Радыё Свабода")

Аэрапорт "Пірсан" пасъля некалькіх гадзінаў вопытаў у сваім эміграцыйным адстойніку, урэшце выплюнуў нас у чорную верасьнёўскую ноч.

І сябраў мінівэн паймаў нас, адурэлых ад недасыпаў і поўнай страты адчуваньня часу, па хуткасным гайвэі міма начных агнёў і такіх нязвыклых, незразумелых чорных сілюэтаў невядомай нам краіны. "Нязнаны, новы сьвет..."

..."Ты, сынок, што той жураўлік зь песні, усё съпяшаесься ў палёт. Ня ведаеш яшчэ, што радзіма мілейшая... Ат, едзем жа ж у белы сьвет, як у капееку. Хто ведае, што нас там чакае. Глядзі, мо і ня раз яшчэ там пачуеш "эмігрант паршывы".

Цяжкое рашэнне. Я тады ўзяла асадку, падзяліла аркуш надвае ѹ напісала "за" і "супраць". Пад загалоўкам "супраць" апынуўся толькі адзін запис: "настальгія".

Едзем - вырашыла я. І дала згоду сваёй сяброўцы, што ўгаворвала нас ехаць зь ёй у Канаду...

Усе маўчалі. Кожны, уткнуўшыся ў шыбы носам, напружана ўглядаўся ў цемру таронтаўскае ночы, у гэтыя загадкавыя, амаль незямныя, ляндшафты новае краіны.

Заціснутая з усіх бакоў усімі нашымі вялізнымі валізкамі, самлеўшы, я клявала носам на сумку. Напружаныне і сто-трывогі апошніх дзён раптам зрынулі, і нейкі ўнутраны голас (ці, можа, анёл-ахоўнік?) спагадліва так паўтараў: "Усё. ... Усё ўжо скончылася. ... Усё цяпер ззаду. Усё. ... Цяпер гэта - тваякраіна. ... Гэта тваякраіна." І, расьціраючы вочы, я прагна ўглядальася ў чорныя сілюэты за вакном, як быццам недзе там у іх можна было ўгадаць контуры свайго будучага жыцця...

Раніцай сябры павезылі нас па горадзе. Вядома, у крамы дый на горад паглядзець. Першае ўражаныне ад спальных раёнаў з прыватнымі дамкамі: ціхі-ціхі казачны горад. Казачны - таму што бязлюдны: па вуліцах пехам ніхто ня ходзіць, усё збольшага на самаходах стараюцца.

На вуліцах мноства маленькіх крамаў (узгадваюцца нашыя шапікі-шпакоўні). А назвы... назвы на ўсялякіх мовах: акрамя лацінскіх літараў - грэцкія, арабскія, індыйскія, герогліфы. А во раптам і нечым цёплым ахінула! - бачу: "Кулинария" родная!

Сходнікі вузенікія. Губляесьцца ў калаўроце розных твараў, розных моваў. Стракатасць гішпанскае, дзеканыне кітайскае, шамканыне карэйскае, ляляканыне арабскае. І ўсе ўсьміхаюцца: старэнкія бабулькі ў красоўках і шлёмах на роварах, захутаныя мусульманкі за стырном у самаходах.

У крамах ля ўваходу на адмысловых паліцах - газэты, таксама на розных мовах. У адной, на першай старонцы, - вялізная карыкатура на Жана Крэцьена і Біла Клінтаны. Сябар сабраў стос газетаў на расейскай мове і сунуў мне: "Чытай". "А грошы?" - разгубілася я. "Якія там грошы! Усё задарма!"

Казачнасць гораду прыдавала яшчэ адна дэталь. Мы нідзе ня ўбачылі ніводнага паліцэйскага самаходу, ніводнага паліцыянта.

- Мамка, а як яны выглядаюць, тыя паліцыянты? Якая ў іх форма?
- А хто ж іх ведае, сынок. Бач, нямашака іх нідзе.
- А можа, пашукаць?
- Не назаляўся б ты ўжо так крэпка. Так і чакай, у каталажку трапіш..
- А дзе ў іх тут каталажка? Ну тая, што кшталту нашай на Валадарцы? Ці на Акрэсыціна?

Мае першыя лісты дадому сталі пачынацца адной і той жа фразай: "Мы ўжо два тыдні ў Канадзе, а паліцыянтаў яшчэ ня бачылі...", "Мы паўтары месяцы тут, а ніводнага паліцыянта...", "Мы ўжо тры месяцы..."

- Мама, мне сорамна перад сябрам. Ён пытаецца, якая форма ў канадскіх паліцыянтаў. Не напішу ж я яму, што чырвоненікская, як на тых паштоўках. Гэта ж несур'ёзна.

Пошукі паліцыянтаў пагражалі ператварыцца ў маніякальную ідэю. А людцы ж мае добрыя! А што за дзікая краіна! Дзе ж вашая паліцыя? Хто ж парадак будзе адсочваць?

Сънежанскім вечарам на куцьцю мы зь сяброўкай рабілі сваю першую вылазку ў мясцовы "лікёрстор". Каляды ж наперадзе й першы Новы год, вось і атаварваліся мы на ўвесь традыцыйны сіяточны сэзон. Кожнага ж разу не набегаецца: крама далёка, на кожным рагу тут не прадаецца, бо сыртное - адзіны ў Антарыё тавар, на які трymае манаполію дзяржава.

Набралі мы тады бессаромна поўныя торбы, сяброўка ўжо выйшла на двор, і я, разьлічыўшыся ў касе, накіравалася да выхаду. Яшчэ знутры праз

шкляныя дзъверы бачу: стаяць перад ёй два здравеных бамбізы, усе ў чорным, абвешаныя рацыямі, грудзі пукатыя: бронекамізэлі. Ззаду стаіць белы зь сінім пасам і зь мігалкамі самаход. "Паліцыя!" - здагадалася я і тут жа саслабела ў нагах. Рэфлексы спрацоўвалі хутчэй, чым съядомасцьць - рванулася назад, тут жа апамяталася... У галаве поўная блытаніна... і я на ватных нагах падыходжу і жаласна (што тое казъляня ў знакамітым мульціку) прамаўляю: "Па-лі-цыя..."

- Поліс, поліс, - радасна заківаў мне ў вадказ той, што стаяў бліжэй. - Мэры Крыстмас!

- Што?

- Ірка, рот закрый, - тузанула мяне сяброўка. - Яны кавы выйшлі папіць. Ды вось зь дзеўкамі пагаманіць захацелася. Сама зь перапуду ледзь... Мэры Крыстмас, дыр! - тут толькі я заўважыла духмяныя кубкі ў іхных руках ды лагодныя ўсьмешкі на тварах.

А гамонка нашая па-ангельску простая - на пальцах дый на інтуіцыі. Адзін, чарнявы, толькі пасыміхаўся моўчкі; другі ж, бяляваты, быў надта эмацыйны й вясёлы ды стракатаў без упынку:

- Я - Джоні. ...А мой сябар - Алі. ...А як вас завуць? ...Я з Італіі, а ён з Самалі. ...Як даўно вы тут? ...О! Вэлкам то Кэнада! ...А вы адкуль? ...О! Беларусь! ...Ведаю, ведаю! Я быў там! 7 год таму. ...Прыгожая краіна, прыгожыя людзі! ...Я люблю Беларусь! ...У вас там праблемы зараз? Так? ...Я ведаю, я сачу. ...Так, так, там кепска, вельмі кепска. ...But I love Belarus!

Больш падрабязна пагаварыць аб цудоўнай краіне Беларусі не выпадала. Дый сябар, размаўляючы па рацыі, цягнуў яго ўжо за рукаў: на дзяжурства. Джоні напасьледак яшчэ раз завярнуўся да нас і хуценька залапатаў, адыходзячы:

- Скажыце... скажыце нешта... на вашай мове... гэтае ...вельмі вашае... як...

- Хай ня лезе, - буркнула я (пад уплывам такога нечаканага эмацыйнага ўздыму, відаць), - а лезе - хай ня плача!

- ...як слоган, як дэвіз.

- Ірка, што ты балбоніш? ...Жыве Беларусь!

- А што гэта значыць? Пераклад?

Напарнік ужо махаў яму з самаходу, ён съпяшаўся.

- Гэта... ну... накшталт вашага "No pasaran!"

...Самаход ужо развярнуўся і выяжджаў з паркінгу міма нас. З вакна ўзмыла ўверх рука са съціснутым кулаком:

- Хай ня лезе! Жыве Беларусь!

Цалкам зьбянтэжаныя, мы моўчкі глядзелі наўздагон паліцэйскому самаходу. Потым адна на адну. Потым зарагаталі. Потым...

Напэўна, гэты букет, сплецены з перажытай за некалькі хвілінаў усіе гамы кантраставых пачуцьцяў - ад апошняга ў тваім жыцьці, таго рэфлекторнага, нажытага папярэднім досьведам прыступу жывёльнага страху, што схлынуў разам і саступіў месца новаму, раптоўнаму, салодкаму адчуванню вызваленасці - і абвастрыў усьведамленыне простай, як съвет, прайды - нармальнага, здаровага адчування свабоды. І разам зь ім - прадчуванье свайго месца ў гэтай краіне. І яе - у майм жыцьці. Не, ня ведала я

яшчэ тады, чым я буду займацца ў маёй новай краіне, контуры маёй будучыні усё яшчэ заставаліся загадкавым цёмным ляндшафтам. Ня ведала я, як лёгка й натуральна загавару я тут па-беларуску. І ніхто ў сьпіну мне не працэдзіць пагардліва: нацыяналістка! Ня ведала я, што стану тут пісаць па-беларуску і аб Беларусі - і ніхто за гэта не абзаве мяне "адмарозкам".

Што буду рабіць тут беларускую газэту - і мяне не пакараюць за гэта штрафам у выглядзе невымернага падатку. Я буду адкрыта сьвяткаваць тут Дзень Беларускае Волі - і мяне ня скопяць за каўнер і не адвалакуць у паліцэйскі пастарунак.

Я яшчэ ня ведала гэтага.

Але нейкім шостым пачуцьцём - можа,тым, дзе менавіта й захоўваюцца самая першасныя натуральныя чалавечыя пачуцьці - я зразумела тады: там мая Краіна, дзе мая Свабода.

Таронта, травень, 2004

ЯК ЗОРКІ НАМ СЬВЯЩІЛІ

Зоркі юнацтва сьвецяць ярчэй. Кветкі юнацтва пахнуць мацней. Трава ў юнацтве - зелянейшая, неба блакітнейшае, вада макрэйшая, а соль салянейшая. Сябры юнацтва - найвярнейшыя. І застаюцца такімі назаўсёды.

Якія маладыя мы тады былі, як шчыра мы любілі і як верылі ў сябе...

Маё юнацтва засталося там, дзе ўзімку суворыя маразы закоўваюць рэкі ў серабрыстыя ільды, а ўлетку малочныя туманы спавіваюць вазёры ў ранішнюю росную прахалоду. Дзе ўвосень пранізьлівы вецер аплаквае кароткае лета бясконцымі блакітнымі дажджамі. Там - у краіне, што завецца Белая Русь. Там засталіся мае сябры, якія меліся быць вернымі назаўсёды.

Толькі сябрамі не пакрыўдзіў мяне Лёс...

А вось і мы - юныя спартоўцы-байдарачнікі, чые лодкі ўспорваюць хвалі, вятры, туманы, ільды і дажджы... - сябры зборнай рэспублікі. Мы былі вельмі блізкія. Вядома. Зьяжджалі ж з дому на дваццаць (а то й болей) дзён штомесяц. Тры дзяўчыны, што жылі разам у гатэлях (ну, хлушу... - часцей гэта было проста абы-якое жытло) і ўсё рабілі разам: працавалі, адпачывалі, дзяліліся рэчамі й грашамі. Было, і сварыліся. Часам былі закаханыя, і часам разам у аднаго ж.

Дзіўная, дурасльвая кампанія - мы былі маладыя, жыцьцярадасныя ѹясёлыя, знаходзячы нагоду для жартаў усюды й заўсёды. Гарэзьлівая ѹдасцілівая, увесь час нешта імправізавалі, забаўляючы нашых сяброў па камандзе. Прыдумкам нашым не было канца, даставалася і трэнэрам ад нашых жартачакаў ды розыгрышаў.

Мы былі дружныя. Але часам мы марылі аб нашай будучыні, намагаючыся ўявіць сабе сваіх дзяцей і мужоў і нават саміх сябе ў новым стагодзьдзі. І здаваліся сабе там зусім старымі.

Таня да нашае дзівацкае кампаніі не належала. Але яна любіла бавіць з намі час. Мы былі "скандальныя", а яна цярпець не магла аніякіх сварак і заўсёды мірыла нас, як старэйшая сястра. Мы звалі яе "Чайка". Ня ведаю чаму. Яна была найлепшым чалавекам, якога я калі ведала. Жыцьця-радасная ў рамантычнае, ведала на памяць сотні вершаў і чытала іх нам адвячоркамі, нагадваючы, што вясна ўжо тут, ужо блізка (нейкі блазан назваў веславаныне "летнім відам спорту"!). У яе быў цудоўны голас, і яна сьпівала нам ціхія, прыгожыя песні (вядома ж, аб кахраныні), і мы даравалі ёй усе "грахі" за гэтых яйныя песні.

Была ў яе дзівацкая мара. Па заканчэныні інстытуту яна хацела працаваць трэнэрам і трэніраваць менавіта дзяўчынак. Называлася гэта - "падымаць беларускае жаночае веславаныне". Гэта была даволі блазноцкая ідэя: усе нашыя трэнэры былі мужчынамі. Але ж... яна была апантаная.

Зь цягам часу мы ўдзывёх зблізліся найбольш. Пару вечароў шчырае дзяўчынае балбатні - і мы зразумелі, якія роднасныя нашыя душы. Ёй ня трэба было нічога тлумачыць: яна разумела мае думкі і пачуцьці, нават калі я маўчала. Я была рада, што мне так пашчасыціла, і ганарылася, што яна пасябравала менавіта са мной, і нашыя любыя сяброўкі зълёгку раўнавалі нас абедзьвюх.

Таня пісала вершы і даслала некаторыя ў сваіх лістох мне (яна жыла ў іншым горадзе). Я, дурнота (часам я бываю такой цяжкадумнай), такі зразумела ўрэшце, толькі праз дваццаць гадоў, што гэты верш быў прысьвечены мне:

А звезды?..
Как светили звезды нам!
В них было столько радости и грусти.
Та радость оттого была,
Что рядом были - ты и я.
А грусть -
что ночь была последней
в жизни.

Таня загінула, калі ёй было дваццаць два.

Я праводзіла яе на той збор на Каўказ і на развітаныне пажадала "лёгкае вады". А назад так і не сустрэла... Там раптам наляцеў штармавы вецер, і яна ня ўправілася з лодкай. Яе падвяла "рамантычнае звычка" трэніравацца адной, убаку ад каманды.

...Я памятаю дзень і час, калі яна - яйная душа - прыйшла да мяне ... і засталася ўва мне. Дзесяць гадоў я спраўджвала ейную мару. Гэта было...(ня ведаю...) Гэта была - мая страсць. Маё жыцьцё.

Хто зможа мне гэта растлумачыць?

Дыялектычны матэрыялізм, які я так старанна ўдоўга вывучала?...

Упартасць кветак

*O, толькі б ведаць вы маглі,
зъ якой гразі
тут кветкі вырасьлы мае*

Ніколі ня думала, што мастацкі твор можа нагэтулькі паўплываць на жыцьцё чалавека, што зьменіць яго цалкам. Пакуль мой юны канадыйскі настаўнік ангельскае мовы не задаў мне такую незвычайную тэму для майго школьнага хатняга эсэ.

Гэта вымусіла мяне перагартаць сваё багатае жыцьцё, як кнігу. Я разважала над ім і раптам нечакана для сябе самой выявіла: сапраўды... Было такое ў маім жыцьці, што зъмяніла мой лёс, і было гэта неаднойчы.

Адно што я была зъянтэжаная: пра які ж з тых выпадкаў распавесьці? Можа, расказаць яму, як я зъдзівіла сваіх школьнікаў?

...Пасыля заканчэння школы я раптам пайшла вучыцца на філягічны факультэт. Чаму раптам? ...Ну так, хаця я й разьбіралася выдатна ў мовах і граматыцы, але на ўроках літаратуры й двух словаў не магла зъвязаць разам, а мае сачыненьні заўсёды былі "няправільныя" і "недарэчныя". Меркавалася, што я выпраўлюся па дакладнай навукі: я была выдатніцай у хіміі, матэматыцы і асабліва ў чарчэнні...

Але ў 10 клясе я прачытала раман І. Мележа "Людзі на балоце".

Вядома, гэта была ня першая мая беларуская кніга. І што мяне ўразіла ў ёй, я ўжо ня памятаю. Але я сказала тады: "Я іду вывучаць беларускую. Мая бабуля на ёй гаварыла. Гэта мова маіх продкаў". Мама была ў паніцы, ледзь ня плакала. Яна ўжо ведала, як я пасыпела захапіцца лінгвістыкай, а паколькі працавала на філягічным факультэце, то ведала ягоныя парадкі: "Студэнта беларускага аддзялення ніколі ня прымуць на катэдру агульнага і славянскага мовазнаўства, як ты гэтага хочаш. Туды бяруць студэнтаў толькі з аддзялення расейскай мовы".

Я ведала гэта, але была ўпартай. Ня ведаю чаму.

Выглядала так, што беларуская мова не была сябрам ані "славянскага братэрства", ані сусьветнае супольнасці моваў наагул.

Сапраўды, гадамі і стагодзьдзямі нам на нашай жа зямлі прамывалі мазгі, што беларуская - гэта ня мова. Гэта немаведама што, але дакладна не для "высшага общества". Нейкая "мужыцкая гаворка": грубая, брыдкая - фу-у... Няма на зямлі месца для гэтай недарэкі. Асабліва "просветленные умы" лічылі яе "мёртвай мовай".

Я, аднак, зь першае ж універсітэцкае лекцыі зь Нілам Гілевічам выйшла закончанай нацыяналісткай.

Ат, сапраўды... я была таленавітай (не баюся падацца нясыцілай: ужо што было - то было). Так, я вывучала агульную лінгвістыку (хаця і на расейскай мове) і паказвала свае цудоўныя здольнасці да яе, зъдзіўляючы маіх выкладчыкаў. Забаўна было: кожны месяц я адсутнічала па два-тры тыдні (я тады была яшчэ спартоўкай), але, прылятаючы са сваіх спартовых прыгод, хуценька здавала экзамэны, наштудоўвала аднакурснікаў і старшакурснікаў, пісала ім курсавыя - і адлятала ізноў.

Як любіла я лінгвістыку!

Любоў была ўзаемнай: здаецца, ніхто больш ня быў так адораны падчас майго студэнцтва. Мама так ганарылася мною.

Мяне ўгаворвалі застасца ў асьпірантуры ...на любой катэдры, але толькі ...не агульной лінгвістыкі.

Але, але, але...

Уся мая навука скончылася тым, што я плюнула на яе - і пайшла ў спорт. (На пятым курсе мяне запрасілі на працу трэнэра ў дзіцячу спартовую школу, і я працавала й вучылася, там і засталася пасля заканчэння ўніверситету.)

Бедная мая мама... яна так і не даравала мне маёй упартасьці.

Ці, можа, расказаць яму амаль што містычную гісторыю?

...Яшчэ студэнткай я чытала толькі што апублікованы ў часапісе раман У. Караткевіча "Чорны замак Альшанскі" - гэты дзівосны, містычны дэтэктыў. Твор зрабіўся адпраўным пунктам для мяне. І ня толькі таму, што адкрыў маёй съядомасьці шлях да роднай гісторыі і легендаў.

Я чытала адзін з прадарочных сноў галоўнага героя, дзе ён бачыў падзеі старажытнай легенды, якую дасьледаваў, такімі, як яны і былі, - сцэна пагоні ў начным лесе - і раптам я ўбачыла гэты лес, коней, гэтих людзей, іхнюю вонратку. Усё было так выразна - я пачула конскі храп, звяганыне збуру і нават той яхідны голас: "Ну што, Валюжыніч, удалася табе твая змова?"

Я зразумела - я была там! Гэта была я - я скакала на конях, у тых адзеньнях, я білася на шаблях...

Так абудзілася мая генэтычная памяць.

Дзесяць год пазней, калі пачаліся ўсе гэтыя нацыянальныя рухі, сталі ўсюды зьяўляцца нашыя сапраўдныя нацыянальныя сымбалі. Вядома, раней - у майм жыцьці - я не магла іх бачыць. Але я зараз успамінаю і дзіўлюся: яны не былі для мяне нечаканымі. Я не задавалася пытаньнямі, як іншыя: чаму бел-чырвона-белы? Якая Літва? Што за Пагоня? Хто такі Вітаўт?

Я не даведвалася - я пазнавала і ўспамінала.

Некалі я іх ужо ведала. Гэта я - некалі - уразалася на кані ў бітвы і гінула пад гэтымі штандарамі і пад гэтымі песьнямі.

Так семяно памяці, пасяянае пакаленнямі, усё ж прарасло.

СЕМЯ... Яно мае вялікую сілу ў сваёй прыродзе.

Гэта яно - семяно - трymае мяне ў сувязі з маймі продкамі. Гэтая генэтычная памяць дапамагла мне шмат гадоў пазней адкрыць адметную гісторыю адной старажытнай песьні.

Напэўна б, я далучылася да нацыянальнага руху. Але жыцьцё завязала мяне ў вузел і наступіла ботам на горла. Яно наладзіла мне зацяглы эксперымент на фізычнае і маральнае выжыванье. А "перабудова" выкінула мяне за каляіну жыцьця. Я ўпраўлялася толькі з падлікам сваіх стратаў: праца, гроши, здароўе, сябры, каханыне, упэўненасць, воля, надзея... Свяякі адыходзілі адзін за адным, пакідаючи мне толькі зайдзрасць да іх - калі душа разам з усімі яе кампанэнтамі пакідае цела, цела імкнецца за ёй.

Дзесяць гадоў (якія маюць быць найлепшымі) былі выдраныя з майго жыцьця і адкінутыя прэч.

А мы так і не навучыліся жыць у гэтым съвеце.

І мая улюблёная бацькаўшчына вышчаміла мяне, як пасту зь цюбіку.

Калі мы выпраўляліся ў Канаду, зайшлі на разывітанье да мае сяброўкі Алы Сьвірдзенка - мастачкі, якая навучала майго сына батыку. Гэта быў клясны пакой, увесь запоўнены работамі ейных вучняў. Я разглядала іх, і маю ўвагу прыцягнула адна карціна.

Звычайна батыкавыя сюжэты яскравыя, радасныя: кветкі, матылі, рыбкі...

На гэтай жа быў - пень. Не такі стары, аднак съсечаны. Мёртвы ва ўсіх сваіх абрубках. Падсечаныя галіны раскінуты, як руکі ў распяцці. Калі нешта жывое і было ў ім, дык гэта толькі твар, застылы ў пакуце.

"Дрэва, што не прыносіць плёну, - съсякаюць і кідаюць у вагонь", - успомніла я.

"И не растёт трава на голой правде, листва на вешчих кольях не растёт". *

- Што ты глядзіш так доўга? - падышла да мяне сяброўка. - Зъдзіўленая? Так, часам і такое бывае ў батыку. Дзіўнае, непрыемнае - але добрая праца.

- Гэта я.

Яна не зразумела мяне:

- Ты што, здурэла? Ты - маладая, прыгожая кабета і ... і та, та, та...

Колькі разоў, пасыля, я прасіла свайго сына намаляваць такую ж карціну для мяне. Не разумее мяне і ён: "Ой, мама, кінь ты гэта! Ты ня бачыш? Гэта ж - страшыдла! У цябе ніякага густу." (Ці гэта, можа, такі мой мазахізм...)

Нядайна, калі я рыхтавала гэтае эсэ, я дастала фотаздымак карціны, каб глянуць на яе яшчэ раз...

Так: стары, крывы пень. З гэткім калецтвам далёка ня пойдзеш. Змучаныя вочы кідаюць апошні позірк скр诏ь мяне далей ...куды? ...у неба?.. Падсечаныя галіны раскінутыя вольна, як крылы...

І тут я заўважыла маленъкую, кволую кветачку на баку пня. Я ня бачыла яе раней.

Чаму?

А вы? Вы ня ведаецце, чаму на старых пнях вырастаюць кветкі?

Цветы, что выходят к дорогам,
гибнут раньше других.
Их топчут безжалостно ноги,
руки срывают их.

Но все-таки с наступлением
света и теплоты
вглядись, с каким исступлением
к дорогам выходят цветы.*

* Зь вершаў майго брата Аляксандра Вараб'я.

ПЕРАКЛАД

(з ангельскай)

Паўлін ДЖОНСАН (Тэкеянўакей)
Pauline JOHNSON (Tekahionwake)

Як яно было напачатку

Яны ўважаюць, што гэта таму, што я - чырвонаскурая. Але я ёсьць нечым яшчэ: я - жанчына.

Я памятаю, як убачыла яго ўпершыню. Ён прыйшоў съцежкай разам з трапэрамі з "Гадсан Бэю", і яны пасталі ў дзівярах тыпі майго бацькі. Нават тады, чатырнаццаць гадоў таму, ён выглядаў старым; ягоныя валасы здаваліся такімі ж тонкімі й белымі, а руکі такімі ж дрыжачымі й бясплотнымі, як і месяц таму, калі я бачылася зь ім, - і аб чым я малюся ягонаму Богу - апошні раз.

Мой бацька сядзеў у тыпі, шліфуючы бычыны рог і палячы; мама, загорнутая ў коўдру, - скіліўшыся над сваёй працай зь пер'ем на бычынай скуры побач зь ім; а я сядзела ля ўваходу, лайдачачы й назіраючы, як я заўсёды назірала, тонкі далёкі пас небасхілу й прэрыі, дзівячыся, як я заўсёды дзівілася, што ж ёсьць тамака, за імі. І тады прыйшоў ён, гэты лагодны стары зь белымі валасамі й тонкім бледным тварам. Ён быў апрануты ў даўгі чорны капитан, што быў, як я цяпер ведаю, знакам ягонай гаспадаркі, у ягоных руках была чорная ў скураной вокладцы кніга, безъ якой усе тыя гады, што я яго потым ведала, ніколі ня бачыла.

Трапэры патлумачылі бацьку, хто ён такі: Вялікі Настаўнік, Лекар чалавечых душаў, той самы Чорны Каптан, пра якога мы чулі раней; той, хто прынёс мір туды, дзе была вайна, і чыя чароўная чорная кніга дае нешта вялікшае за ўсе Запаветы Щасцілавага Паляванья нашых продкаў.

Ён шмат пра што распавядадаў нам у той дзень, бо мог гаварыць на мове Кры, а бацька слухаў і слухаў, і калі яны ўрэшце пайшлі, бацька запрасіў яго прыходзіць і сядзець у тыпі яшчэ.

Ён прыйшоў, хадзіў праз увесь час, і бацька прымаў яго. Але мама - ах, мама! - яна заўсёды сядзела моўчкі, робячы пер'е. Ён ёй ніколі не падабаўся, гэты Вялікі Чорны Каптан.

Ягоныя расповеды зачароўвалі мяне. Я ў захапленыні слухала пра дзіўнае новае месца, якое ён называў "нябесамі", аб залатой кароне, аб белых апранахах, аб цудоўнай музыцы; і тады ён расказваў і пра тое другое дзіўнае месца - пекла. Мы з бацькам страшэнна не ўпадабалі яго; мы баяліся яго, яно нам сынілася, даводзіла нас да дрыжыкаў. О, хай бы ён спыніў гаварыць аб ім! Цяпер я ведаю, што, бачачы, як яно ўплывае на нас, ён карыстаў яго, як той венік, каб запрэгчы нас у гэтую ягоную новую рэлігію. Але мама, ...мама, пэўна, ведала ўжо тады, таму што кожнага разу, як ён пакідаў тыпі, яна сачыла, як ён ішоў павольна цераз прэрыю, і калі ён хаваўся за даляглядам, зьдзекліва сымялася:

- Калі ўжо тыя белая зрабілі гэнае "чорнакаптанавае" пекла, то няхай самі туды й шыбууюць. Яно якраз для таго, хто яго першым знайшоў. Для

індзейцаў няма ніякага пекла, а толькі Край Шчасльвага Паляваньня. Чорны Каптан мяне не напалохае.

А потым, калі прыйшло колькі тыдняў, аднойчы, стоячы ўжо ў дзвіярах тыпі, ён паклаў сваю старую белую руку на маю галаву й сказаў бацьку:

- Аддай мне гэтае дзяўчыно, правадыр. Пусьці яе ў місіянэрскую школу, няхай яна будзе са мной, я буду навучаць яе вялікаму Богу й Ягоным вечным нябёсам. Яна вырасце шляхетнай жанчынай і вернецца, каб прывесці свой народ да Хрыста.

Мама зыркнула вачыма.

- Не! - сказала яна.

Гэта было самае першае слова, якое яна сказала Чорнаму Каптану.

Бацька сядзеў, палячы. Не прыйшло й паўгадзіны, як ён сказаў:

- Я - стары, Чорны Каптан. Я ўжо не пакіну Бога маіх дзядоў. Мне не падабаюцца вашыя дзіўныя Боскія шляхі - усе, якія ёсьць. Мне не падабаюцца Ягоныя два новыя месцы для мяне, калі я памру. Але вазьмі гэтае дзіця, Чорны Каптан, і зьберажы яе ад пекла.

Першае гора ў маім жыцці было, калі я пераступіла парог місіі. Зь мяне зьнялі замшавую сукню, сказаўши, што цяпер я хрысьціянская дзяўчынка й мушу апранацца, як усе белыя людзі ў місіі. О, як я ўзыненавідзела гэтую цесную новую баваўнянную сукенку й гэтыя скураныя чаравікі! Але я была малая, я нічога не сказала, толькі падумала пра той час, калі я вырасту й буду рабіць тое, што й мая мама, і апранацца ў аленевую скuru й коўдру.

Маё наступнае сапраўднае гора было, калі я пачала гаварыць па-ангельску, бо мне забаранілі ўжываць слова на Кры. Па правілах школы, кожнае дзіця, ад якога пачуюць родную мову, павінна атрымаць пакараньне. Я ніколі гэтага не разумела, не магу зразумець і цяпер, чаму ўжываныне майго дарагога Кры мусіла бытцо выкараняцца ці было нагодай для пакараньня.

Яна была строгай, гаспадыня школы, але справядлівай, бо ўсё ж мела сэрца й твар, як у свайго брата, Чорнага Каптана. Я засумавала з тae пары, што перастала называць яго так. Трапэры ў склепе называлі яго "Сьв. Пол" за ягонае, як мне казалі, самаахвярнае жыццё, за добрыя ўчынкі, за ягоны рэдкі прыгожы стары твар; таму й я называла яго "Сьв. Пол", але часцей "войча Пол", хаця апошняга тытулу ён неяк не любіў, бо быў пратэстантам. Але паколькі я была ягонай любіміцай, ягонай найдаражэйшай на ўсю школу, ён дазваляў мне гаварыць, як я хачу, ведаючы, што гэта былі толькі слоўы любові майго сэрца. Ягоная сястра была ўдавой і маці съмяшлівага русявага хлопчыка блізу майго веку, які быў маім заўсёдным сябрам у гульнях, і які вучыў мяне ангельскай на свой собскі дзіцячы манэр. Я была прыхільнай да гэтага хлопчыка, як была прыхільная й да ягонае маці й ягонага дзядзькі, майго "айца Поля", але калі мая дзявоцкасць прайшла, а прыйшла жаноцкасць, я чамусьці дзіўна стамілася ад іх усіх; я засумавала, о, Божа, як я засумавала па старым вольным жыцці! Гэта прыйшло з маёй жаноцкасцю, праз вушки.

Што з таго для мяне цяпер, што яны навучылі мяне ўсім сваім манэрам - іхным штукам у адзеніні, іхнаму чытанью, пісанью, іхным кнігам? Што з таго, што "айцец Пол" любіў мяне, што купцы ў склепе называлі мяне харошанькай, што я была любіміцай усіх, ад фабрыканта да бяднейшага трапэра ў прыходзе? Я хацела сваіх людзей, свайго собскага старога жыцця,

мая кроў клікала мяне туды, але мне заёсёды гаварылі, што я не павінна вяртацца да тыпі майго бацькі. Я чула, як яны гаварылі міжсобку, што мяне трэба трymаць далей ад паганскага ўплыву; яны гаварылі адзін аднаму, што калі я вярнуся ў прэрыі, у тыпі, я дэгенэрую, скачуся ў паганства, як гэта было зь іншымі дзяўчынкамі; выйду мо замуж за паганца - і ўсе гады іхнай працы й навучанья пойдуць прахам.

Я нічога не гаварыла, але чакала. І тады аднойчы ўначы пачуцьці нахлынулі на мяне. Я была ў гадсанбэеўскім склепе, як прыйшоў адзін індзеец з поўначы зь вялікім мехам аленевых скураў. Як яны яго вывернулі, рапт ягонага пранізьлівага водару запоўніў увесь склеп. Я падышла ў на хвілінку нахілілася над скурамі, паслья ўтапіла ў іх твар, глынаючы, п'ючы іхны водар, што закружыў мне галаву, як віно. О, дзікі цуд драўлянага куродыму, ягоная далікатнасць, неўтаймаваны ягоны пах! Я піла яго ў свае грудзі, усё маё нутро насычалася ім, аж пакуль мне не закружыла ў галаве, а сэрца быццам скурчылася ў фізычнай агоніі. Успаміны дзяцінства абрываюцца на мяне, паглынулі мяне. Я выйшла са склепу ў нейкім дзіўным ціхім шаленстве і, хутка ідучы да місіянэрскага дому, сутыкнулася з айцом Полам і запатрабавала пусьціць мяне "дадому", прынамсі на адзін дзень. Ён прыняў просьбу з такой жа адмовай, з тым жа пяшчотным уздыхам, якім мяне так часта адорвалі, але гэтага разу ні жаданье, ні куродым, ні туга з таго не паменшалі.

З начы ў ноч я цішком зьбягала на край сяла сачыць, як садзіцца сонца за гару, наглядаць за далёкім небасхілам і прэрыямі, тужыць і тужыць па сваім бацькоўскім дому. А Лорэнс - вечна гэты Лорэнс - мой русавы, съмяшлівы дзіцячы сябра, прыходзіў і клікаў мяне:

- Істэр, дзе ты? Мы сумуем па табе; хадзі, Істэр, хадзі са мной.

А калі я не вярталася ў той жа час, ён падыходзіў і клаў свае крэпкія руکі мне на плечы, съмяяўся мне ў очы ў казаў:

- Гуляка, гуляка, Істэр; а хіба мы ня можам зрабіць цябе шчасльівай?

Мой дзіцячы сябра зьнік гады таму. Цяпер ён быў высокім, страмкім юнаком, прыгожым, як малады правадыр, толькі са съмяшлівымі блакітнымі вачыма ў з гэтымі вечнымі русавымі кучарымі на скронях. Ён быў уцехай у гэтым майм паўвыгнаныні, майм сябрам, майм братам, аж пакуль аднаго вечару гэта сталася:

- Істэр, Істэр, а хіба я не могу зрабіць цябе шчасльівай?

Я не адказала яму. Адно глядзела на раўніны ў думала пра тыпі. Ён падышоў блізка-блізка. Агарнуў мяне крэпка рукамі, я ўткнулася тварам яму ў шыю, і мы гэтак моўчкі стаялі. Я чула, як хлынула кроў з майго сэрца аж да самых кончыкаў пальцаў. Я кахала яго. О, Божа, як я яго кахала! Адным шалённым, съляпым раптам ўсё гэта найшло, толькі таму што ён трymаў мяне вось так і парывіста шаптаў:

- Не пакідай мяне... Не пакідай мяне, Істэр: мая Істэр, мая дзіцячая каханка, мая сяброўка, мая таварка, мая маленькая Кры-нічка... Няўжо ты пойдзеш да сваіх ці застанесця, застанесця са мной, з маймі рукамі, як яны трymаюць цябе цяпер?

Але. Больш ніякіх тыпі, ніякіх дзікіх абшараў прэрыяў, ніякай задурэлай далікатнасці задымленай скуры, ні замшавай пасьцелі, ні мяккіх

пульхных макасінаў; ні цёмных твараў маіх суродзічаў, ні гартаннай пяшчоты салодкай Кры-мовы - адно гэты чалавек, што трymae мяне ў сваіх руках, у сваім сэрцы. Мая душа малілася ў той момант ягонаму вялікаму беламу Богу, каб Ён даў мне адно гэтае.

...Ужо на зъмярканьні мы пераступілі браму місіі. Абое былі ўсхаляваныя да дрыготкі. Айцец Пол чытаў вечаровую малітву ў вялікім пакой за галій; ягоны мяккі па-святоцку голас шапацеў за дззвярыма, як нашае дабраславеньне. Я нячутна паднялася ў свой пакой і праседзела там нерухома гадзіны.

Унізе пррабіла гадзіну апоўначы, штурхануўшы мяне ад маіх шчасльвых летуценъняў, і ў той жа момант мяне прывабіў выбліск святла. Мой пакой знаходзіўся ў куце будынку, і вокны зь яго глядзелі праста ўніз у кабінэт айца Поля, у які ён якраз і ўваходзіў зь лямпай.

- Авохці, Лорэнс! - пачула я ягоны ўскрык. - Што ты тут робіш? Я думаў, дзіця маё, што ты даўно ўжо ў ложку!

- Не, дзядзька, ня ў ложку, але ў снах, - адказаў Лорэнс, падымаючыся з вакна, дзе ён, пэўна, правёў такія ж начныя гадзіны, як і я.

Айцец Пол կрыху пакорпаўся, знайшоў сваю вялікую чорную кнігу, зь якой ён гэтым разам такі расстаўся, і ўжо зъбіраўся пайсьці, як цікаўнасьць да абставінаў, чаму Лорэнс знаходзіцца тут у такі незвычайны час, здаецца, стукнула яму ізноў.

- Хадзі лепш спаць, сыне мой, - сказаў ён праста і потым дадаў зь цікаўнасьцю. - Што-небудзь здарылася, што трymae цябе тут?

Тады Лорэнс сказаў:

- Не, дзядзька. Хіба... адно..., што я - шчасльвы і усё.

Айцец Пол стаяў няўцямны. Потым:

- Гэта - ...?

- Істэр, - сказаў Лорэнс ціха, але з годнымі, такімі прывабнымі вачыма.

Айцец Пол паставіў лямпу на стол, але, як звычайна, не выпускаючы з рук той чорнай кнігі, вялікага казаньня свайго жыцьця. Ягоны твар быў яшчэ бялейшым, чым я калісь бачыла - магільным.

- Распавядзі, - патрабаваў ён.

Я выцягнулася са свайго вакна ѹ бачыла іх абаіх. Я слухала ўсім сваім сэрцам, бо ж Лорэнс гаварыў пра мяне, пра сваё кахранье, пра новую радасць, што адкрылася нам у туу ноч.

- Ты нічога не сказаў ёй аб шлюбе? - спытаўся айцец Пол.

- Ды не. Але яна пэўна разумее, што...

- Ты гаварыў аб шлюбе? - паўтарыў ойча Пол з суворым звонам у голосе, што быў для мяне навіной.

- Не. Але...

- Добра. Тады добра.

Кароткае маўчаныне. Лорэнс стаяў, уперыўшыся ў старога, як быццам першы раз яго бачыў, і назіраючы, як той, падапхнуўшы вялізны фатэль да стала, павольна ўсеўся ў яго; потым мэлянхалічна ёрзаючы, разваліўся ў ім. Галава старога ладна нахілілася, але вочы, бліскучыя, былі надзіва прывабныя. Ён пачаў:

- Лорэнс, дзіця маё, твая будучыня ёсьць найдаражэйшым для мяне з усіх зямных інтарэсаў. - Чаму ты ня можаш ажаніцца з гэтай дзяўчынай...

Не, не, сядзі, сядзі, дай жа ж я скончу, - дадаў ён падвышаным тонам, як Лорэнс запярэчліва ўскочыў. - Я ўжо даўно вырашыў, як табе добра ажаніцца. Ну, напрыклад, з дачкой фабрыканта з Гадсан Бэю.

І тут Лорэнс пырснуў рогатам:

- Як, дзядзька? Ідачка Макінтош? Ажаніцца з гэтым жаўтавалосым пульхным мячыкам, гэтым кацянём, гэтай пекнай лялечкай?

- Чакай! - сказаў айцец Пол зь мяккай настойлівасцю. - Яна ж белая, Лорэнс.

Мой каханы схамянуўся.

- Што, дзядзька? Што ты маеш на ўвазе? - прамармытаў ён.

- Толькі гэта, сын мой: бедная Істэр, яна ж - сумніўнай крыві. Як гэта так, табе - пляменыніку місіянэра, прыёмнаму сыну, можна сказаць, - ажаніцца з дачкой паганскага індзейца? Ейная маці безнадзейна нецывілізаваная; у ейнага бацькі хаця ѹ ёсьць нейкія рыскі француза, але... Паўкроўка, разумееш, дзіця, паўкроўка.

Потым, прыжмурыўшы хітра вочы, ён дабавіў так жа мякка ѹ безапэляцыйна:

- Нядобрай, нядобрай мяшанкі кроў, ты ведаеш гэта. Ты ведаеш таксама, што я люблю гэту дзяўчыну, бедную дарагую Істэр. Я хацеў адвесыці яе ад злога паганскага ўплыву; яна ж дачка нашае Царквы; і я хачу, каб у яе не было іншых бацькоў. Але ніколі нельга сказаць, што тоіцца ѹ замкнёным у клетцы зверы, які некалі быў вольным. Я ўсім сэрцам з індзейцамі, сыне мой; усё маё сэрца, усё маё жыцьцё прысьвежана таму, каб прывесыці іх да Хрыста, але ажаніцца з адной зь іх - гэта зусім іншая рэч.

Ягоныя маленькія старыя вочы ўпіліся ѿ Лорэнса, як каршун у пацука. Сэрца маё ільдзінай абрываўся долу.

Лорэнс, белы, бездыханны, моўчкі ўтаропіўся ѿ яго.

- Зъедзь куды-небудзь, - узьняўся стary. - У Вініпэг, Таронта, Мантрэаль. Забудзь яе. Потым вяртайся да Іды Макінтош. Яднаныне Царквы ѹ Гадсан Бэю будзе добрай справай і зможа ўрэшце рэшт спрыяць мэце майго жыцьця - цывілізацыі ѿсяго племені, дзеля якога мы столькі працуем, каб прывесыці яго да Бога.

Я слухала, седзячы, што скамяnelая. Няўжо гэтыя слова вымаўляліся маім найпачасьнейшым настаўнікам, tym, каго я шанавала, як аднаго з тых святых зь ягонай чорнай knіgі? At, не, мне не падалося гэта. Мой белы бацька, мой сябра, які ўсё жыцьцё ўдаваў, што любіць мяне, што кла-поціцца аб маім шчасыці, спанукаў чалавека, якога я кахала, забыць мяне, ажаніцца з дачкой фабрыканта - таму што... чаму? Таму, што ѿ мяне чырвоная скура, таму, што ѿ мяне старая добрая, годная паганская маці ѹ прыстойны франка-індзейскі бацька. Раптам у вадначасіце аказалася, што ѿся ягоная апека, ягоная паказная любоў, якой ён мяне адорваў ад самага майго дзяцінства, - іх ніколі ѹ не было. Я ненавідзела гэтага старога місіянэрскага святара, як я ненавідзела ягонае бела-людзкае пекла. Я ненавідзела ягоныя даўгія белыя валасы; я ненавідзела ягоныя танклявыя белыя рукі; я ненавідзела ягонае цела, ягоную душу, ягоны голас, ягоную чорную knіgu - ox, як я ненавідзела ўсё, што тычылася яго.

Лорэнс сядзеў нерухома, тварам у далоні, а стары працягваў:

- Не-не, толькі не дачка тае паганскае маці, ты ня можаш давяраць ёй,

сыне мой. Што ты будзеш рабіць з жонкай, якая можа ў любы дзень кінуць цябе й вярнуцца да сваіх прэрыяў ды аленевых скураў. Ёй нельга давяраць.

Ягоныя вочы звузіліся, заблішчэлі і таямніча, па-змоўніцку, нахіліўшыся да Лорэнса, ён зашаптаў:

- Успомні ейную маўклівасць, ейны нячутны поступ; гэтая дзяўчына шульгае вакола, што той прывід; а ейныя хуткія пальцы, ейная прага да волі - я ня ведаю, чаму, але пры ўсёй маёй прыхільнасьці да яе яна нагадвае мне нешта дзіўнае - зъмяю.

Лорэнс здрыгнуўся, падняў твар і глуха прамовіў:

- Ты маеш рацыю, дзядзька. Пэўна, што мне ня варта... Я сыду, я забуду яе й тады... тады, хай... так, ты маеш рацыю, гэта сапраўды іншая рэч - ажаніцца з адной зь іх.

Стары падняўся. Нядужыя пальцы ўсё так жа сьціскалі чорную кнігу; мяккія, белыя валасы апраўлялі ягоны лоб, што ў таго апостала; вочы пала-годнелі, страціўшы хітры пагляд; плечы выпрасталіся ў постаць прыстой-нага пасланніка жывога Бога - ён прадстаўляў сабой таго, каго гандляры называлі "Св. Пол".

- Дабранач, дзядзька. І дзякую, што ты дапамог мне апамятацца.

Гэта былі апошнія слова, якія я пачула з вуснаў і таго старога шатаны, і ягона гасла, няшчаснага родзіча. Ойча Пол завярнуўся ў пайшоў з пакою. Я глядзела, як ягоныя сухія руکі - руکі, якія я так часта адчувала на сваёй галаве падчас сьвятых дабраславеніньняў - клацнулі дзівярнай клям-кай, павольна павярнулі яе, потым, з бледным тварам, захіліўшы галаву ў свае думы, ён выйшаў з пакою - выйшаў разам з вар'яцкай атрутай маёй ня-навісьці, што рушыла ўсьлед за ім, як той д'ябал, пра якога ён мяне наву- чаў.

І што цяпер зь ягонаі дабрынёй і апекай? Што мне да ягона Гога, зь ягонымі нябёсамі ў ягоным пеклам? Ён выкраў мяне з маёй роднай веры, ад маіх бацькоў, маіх суродзічаў і, урэшце, ад таго жыцьця ў каханьні, якое магла б запекаваць такая годная жанчына, як я. Божа! Як я ненавідзела яго!

Я пракралася да каморы ў май пакойчыку. Намацала клунак, у які не заглядала гадамі - так, ён тут. Замшавая сукня, у якую я была апранутая маленькай дзяўчынкай, калі мяне прывезлы да місіі, - засунула яе пад пахі ў нячутна сышла па лесьвіцы. Загляну ў кабінет, скажу "бывай" Лорэнсу, і потым...

Я расчыніла дзіверы. Ён ляжаў на канапе, дзе нядаўна шчэ сядзеў бе-лы ў зьнямелы, слухаючы айца Поля. Я ціхенка падышла да яго. Божа ў нябёсах, ён ужо спаў! Як я нахілілася да яго, уся паўната ягонаі дасканалай прыгажосці адразу ахінула мяне. Страмкая фігура, круглы рот, які амаль што съмяяўся нават у съне, съветлыя раскіданыя валасы, гладкая шыя. Божа! Як я яго кахала!

І тут намаляваўся вобраз дачкі фабрыканта. Я ненавідзела яе. Я не-навідзела ейны дзіцячы тварык, жоўтыя валасы, бялявую скуру. "Ня вый-дзе яна за яго замуж! - сказала мая душа. - Я заб'ю яго - заб'ю ягонае прыго-жаетца, ягонае ілжывае, крывадушнае сэрца".

Здаецца, нехта гаварыў у май сэрцы. Ён гаварыў і гаварыў ізноў: "Забі яго, забі. І ён не дастанецца ёй. Забі. Гэта разаб'е сэрца айцу Полу ў ат-руціць ягонае жыцьцё. Ён забіў самае дарагое ў цябе, у тваёй жаноцкасці

- забі ягонае драгое, роднае, ягоную надзею - сына сястры, пляменьніка Лорэнса". Але як? Як?

Як там казаў той гадкі стары: на каго я падобная? На дзіўную зъмяю. Зъмяя? Ідэя сама вілася вакол мяне зъмяінымі кольцамі. Што гэта тут, у маёй клумцы, расшытай пацеркамі, у маёй скураной сукні? Маленькая пушачка з кары, што дала мне мама на расстанье са словамі: "Не чапай зашмат, але, можа, будзе час, калі ты захочаш гэта!" О! Я добра ведала, што гэта - завостранае пёрка, змочанае атрутай нейкай дзіўнай зъмяі.

Я ўкленчыла перад ім і даткнулася вуснамі да ягонай рукі. Я багатвартыла яго. О, як, як я яго кахала! І тут зноў перад вачыма ейны дзіцячы тварык, ейныя жоўтыя валасы... Я драпнула двойчы яму па запясьцю кончыкам пяра. Адна маленечкая кропелька чырвонай крыві вылузалася, ён падэрзаў. Я патушыла лямпу й высылізнула з пакою - з дому.

Па начах мне съняцца жахі бела-людзкага пекла. Навошта яны навучалі мяне яму, толькі каб шпурнуць мяне туды?

Мінулай ноччу, калі я коўзалася побач з маці па бычыных скурах, Дэн Гандэрсан, трапэр, палячы, разгаварыўся з бацькам. Ён сказаў, што стары айцец Пол зусім згорбіўся ад гора, што паслья майго зьнікнення я пад падазрэннем, але доказаў няма. Хіба гэта не было праста ўкусам зъмяі?

Яны ўважаюць, што гэта таму, што я - чырвонаскурая.

Здаецца, яны забыліся, што я - жанчына.

ВОРАНАЎ Віталь - нарадзіўся 18 сакавіка 1983 году ў Менску. Літаратар, перакладчык, выдавец. Сузаснавальнік і старшыня "Беларускага культурна-асьветніцкага цэнтра ў Познані" і выдавецтва "Белы Крумкач". Студэнт Університету імя Адама Міцкевіча ў Познані і Захоўнячэскага Ўніверситету ў Пльзені. Перакладчык "У чаканьні Гадо" Сэмюэла Бэкета і "Віня-Пыха" Алана Мілна на беларускую мову.
Цяпер жыве ды навучаецца ў Чехіі.

РЭНЭТРАНС п'еса

БЯЗЬДЗЕЙНЫЯ АСОБЫ:
Тамашняя
Тамашні

БЯЗЬДЗЕЯ ПЕРШАЯ

Бязълюдны кавалак зямлі ці то шэрая са шматлікімі вышчарбінамі падлога ў цэнтры кватэры на вуліцы імені галоўнага ў краіне вусяка – трутня. Каля нестандартнага памеру люстра стаіць расьліна, падобная на кактус, пацярпелы ў выніку ядзернага выбуху ў суседній краіне. За люстрам съцяна з надпісамі: “люблю бегаць басанож” і “далоў дзяржаўны абутик”, напісанымі кітабамі. Ля вакна з падвойнай шыбай стаіць Тамашняя. На вузкай канапе, абыттай дэрматынам ляжыць Тамашні. Цемра.

Тамашні. Ты там?

Тамашняя (*сама себе, паўшэптам, летуценна*). Гадзіны пік ужо даўно мінулі, а я ўсё яшчэ з гэтым недарэчным гадзіннікам на руцэ. Што ж – пачынаю старыцца. Вакно крыху адчыненае, крыху зачыненае, так каб ня ўбачыць зашмат і так каб зашмат не пачуць, каб схавацца. Я проста мушу быць цяпер нябачная, я павінная запоўніцца вакуумам, належыць глядзець налева. Трэба б зрабіць штосьці, мо разьбіць штосьці. Але што? Калі вось так стаю сабе тут, здаецца мне, што я трохі не... (*Паўза.*)

Не, не, не. Але ж тут душна. Цікава, як там зараз у Буэнас-Айрэсе. Можа, дарма тут сумую, калі там цяпер марасіць дожджык і ходзяць людзі. Ах, гэтыя людзі, людзі.

Тамашні. Сыціхні! Суседзі пачуюць. Тары-бары, тары-бары. Ты б лепш занялася чымсьці карысным. Павышывала б лепш, падліла б кактус, пасядзела б, адпачыла.

Тамашняя. Адпачыла? А дзе я стамілася? Сьвіней не гадуем, дзякую боту. (*Паўза.*) Ад другога пакаленяня. (*Паўза.*) Зрэшты ў гэтай цемры не разабраў бы, дзе сьвіньня, а дзе чалавек.

Тамашні. Уключыла б (*шэптам*) съятло. (*Паўза.*) І разабрала б. Кожны б ужо сам разьбіраўся. Ці гэта наагул аж так істотна?

Тамашняя. Ня ведаю, як табе, але мне істотна. Я бачу: табе ўжо шмат што абыякава. Дзе той чалавек, зь якім я пабралася?

Тамашні. На канапе.

Тамашняя. Дзе ягоны імпэт, заўзятасць, годнасць урэшце? Дзе ма́ры?

Тамашні (*летуценна съпявае*).

Падымі мяне па-над зямлёю,
Падымі мяне ў съветлы абшар,
Падымі мяне па-над міт...

Тамашняя. Ты ўжо нават словаў ня памятаеш.

Тамашні. Словы ня самыя важныя. Справа ў мэлёдыі. (*Напявае мэлёдью. Спрабуе насыўстваць*).

Тамашняя. Калісьці б ты кінуўся ў вагонь за тыя словаы.

Тамашні. У вагонь. У вагонь. А хто дасьць працягласць жыцьцю?

Тамашняя. Жыцьцю? Ты гэта называеш жыцьцём? Ды лепш бы ты згэрэў са сваім жыцьцём, перш чым прымусіў каго тут нараджацца.

Тамашні. А чаму сама ня кінесцься, калі такая разумная? Жывеш жа ўсё-ткі. Няхай і ня тут, няхай там у сваім Дупа-Сраясе.

Тамашняя. Буэнас-Айрэсе! Абізгаліна ты більдзюжная.

Тамашні. Мне ўсё адно. Я жыву тут! Тут і памру!

Тамашняя. Ты ўжо памёр. Зірні на сябе ў люстра. Убачыш марную імітацыю жыцьця.

Тамашні (*спалоханы*). Як гэта памёр? Што ты вярзеш за глупсты? (*Ускоквае і падбягае да люстра, намагаеца прыгледзеца, але нічога ня бачыць.*) Ня можа быць! Сапраўды памёр! (*Ліхаманкава трасеца і размахвае рукамі.*) Памёр, памёр, сапраўды памёр! І дзе я цяпер – у раі, у пекле?

Тамашняя. У чыстцы. (*Паўза*) Але ў вечным, зь якога няма выйсьця.

Тамашні (*надалей трасеца*). Я ж павінен быць у раі!

Тамашняя. Усё правільна. Ты там, дзе ты павінен быць – маеш тое, што заслужыў.

Тамашні (*надалей трасеца*). Я ж служыў, служыў вельмі аддана.

Тамашняя. Відаць, гэтага было недастаткова. (*Паўза*). Альбо ўсё-ткі ня так аддана, як ты кажаш.

Тамашні (*надалей трасеца*). Я ж увесь жывот, з высокай мэтай! Ай! (*Кладзе руку на кактус.*) Баліць! Баліць! Значыць, не такі ўжо мёртвы!

Значыць, жывы! Усё яшчэ жывы! (*Пачынае бегаць па пакоі і гучна выкрыкваць усё тыя ж слова.*) Жывы! Жывы! Жывы!

Тамашняя. Каб на цябе трасца!

Тамашні (*стомлены і задыханы, ізноўку кладзеца на канапу.*) Жывы, жывы, жывы.

Тамашняя. Напаўдохлы.

Тамашні. Ты нават не ўяўляеш, што гэта значыць – зразумець, што ты яшчэ жывы, што яшчэ не памёр.

Тамашняя. Уяўляю. Але калі гляджу на цябе, усе мае ўяўленыні распльываюца.

Тамашні. Ты нават не ўяўляеш! Я жывы! Ты разумееш – я жывы! Ты бачыш? Адроджаны дзедаўскім духам.

Тамашняя. Я ня бачу нават, дзе твой труп. Ня кажучы ўжо пра прысутнасць нейкага жыцьця.

Тамашні. Як гэта ня бачыш? Як можна не заўважаць жывога? Жывога, якое побач?

Тамашняя. Цемра...

Тамашні (*шэптам*). Свято! Уключи свято – і ты ўсё ўбачыш!

Тамашняя падыходзіць да ўключальника, падымае руку, каб уключиць свято, але не ўключае. Вагаецца.

Тамашні. Уключи свято, кажу! Калі ня хочаш, каб жыцьцё прашмыльгнула ў цябе перад носам. (*Працяглай паўза.*) Ня злуй жа мяне. (*Працяглай паўза.*) Яшчэ хвіля – і ты прымусіш мяне скінуць цябе з балькону.

Тамашняя. З гаўбца! Трэба казаць «з гаўбца»! Правільна кажуць «з гаўбца»! З выбухным ‘г’ напачатку! Пайду на гаўбец! Вешаю бялізу на гаўбцы! Кідаюся з гаўбца! Прываліла гаўбцом! Разумееш?

Тамашні. Табе зараз будзе ўсё роўна. З гаўбца ты лясьнесься вобземель ці з балькону! Ну а ў гістарычным рахунку, у кантэксьце шматтысячных дзеяў гэта будзе мець, павер мне, яшчэ меншае значэнье. Уключи гэтае халернае свято!

Тамашняя выцягвае запальнічку і ўзіраеца ў яе.

Тамашні. Яшчэ хвіля, і я зраблю гэта без анікага ваганьня.

Тамашняя запальвае запальнічку і наводзіць свято на Тамашняга.

Тамашняя. Калі гэта зробіць цябе шчаслівым. Калі (*Паўза.*) ласка.

Тамашні. Ты думаеш, што гэты паршывы замяняльнік асьвеціць пакой? Скулу табе з такім святылом, а не жыцьцё!

Тамашняя. Думаю што... Ай! (*Аблаліўшы пястук, адкідае запальнічку, пачынае плакаць.*)

Тамашні. Я ж казаў табе, асьцярожна. Ну дай пацалую. Ня плач, ня плач, а то суседзі пачуюць.

Тамашняя (*плачучы*). Вось яна, рэчаіснасць, вось яно, жыцьцё. Халера.

Тамашні. Толькі ня плач, я не могу глядзець, як ты плачаш, я не могу ня бачыць, як ты плачаш. Я какаю цябе.

Тамашняя (*плачучы*). Вось яно, пракляцце.

Тамашні. Ня плач, сонейка, ня плач, мая пралесачка, ня плач, мая вя-

сёлачка, мая... дурдолачка. Ты ж ведаеш, што я ніколі б гэтага не зрабіў.
Ты ж ведаеш, як я цябе кахаю. Ты ж памятаеш, як я цябе кахаў.

Тамашняя. Ня памятаю.

Тамашні. Ты ж павінная памятаць. Ты была ўжо дарослая, калі мы...

Тамашняя. Калі яшчэ раз прымусіш мяне зрабіць гэта, я адыду прэч!

Тамашні (удавана). Не адыходзь, не пакідай мяне.

Тамашняя. Адыходжу.

Тамашні (яшчэ больш удавана). Не адыходзь, я малю.

Тамашняя. Можаш лічыць, што я адышла, што мяне тут няма... што я ў Буэнас-Айрэсе.

Тамашні. Калі ты ў Буэнас-Айрэсе, то я... то я.... (*Задумваецца.*) то я таксама ў Буэнас-Айрэсе.

Тамашняя. Вось яно, наканаваньне. У цябе атрафіраваліся мазгі. Аніякае здольнасьці ўяўленьня.

Тамашні (абураны). У мяне няма ўяўленьня! У мяне няма ўяўленьня! (*Падыходзіць да вакна, пасля вяртаецца і, хапаючы Тамашнюю за крысо капоты, валачэ да вакна.*) Бачыш? Усюды цёмна. Чаму нідзе няма съятла. Чаму ўсе вокны зачыненыя. Яны, ты чуеш? (*Цэдзячы слова.*) Я-н-ы ня маюць уяўленьня. (*Крычучы.*) Яны! Яны! Я...!

Тамашняя. Ша! Замаўчы! А то пачуюць... (*Вагаецца.*) крумкачы.

Тамашні. О не, маўчаньню канец, я ўжо ніколі ня буду маўчаць. Я пратэстую. (*Без імпэту.*) Я станоўча пратэстую. Я пратэстую съядома й публічна. Я, грамадзянін рэспублікі. (*Задумваецца.*) Каралеўства... Галяктыкі... Я пратэстую супраць блудных сабак і занядбаных катоў, супраць імпарту замежнай каўбасы і хлеба з дадаткам кмену, і наогул супраць кмену – гэта нетрадыцыйна, яго няма ў кроніках! (*Паўза. Думае.*) Урэшце я пратэстую (*Вагаецца.*) супраць мазалёў і невыгоднага абутку са знакам якасці трутня. Я супраць таго, хто супраць мяне. Жыве Адыдас! (*Стомлены й выразна зъ сябе задаволены, сядзе на канапу.*) Чула? Ты бачыла, як я іх...

Тамашняя (Не зацікаўленая тым, што адбылося). Скажы мне нешта прыемнае, абдымі, пацалуй, прыгадай мне, што я шчаслівая, пераканай мяне, што я (*Паўза.*) не адна.

Тамашні (вяртаючыся на канапу). Не вярзі глупстваў, жанчына. Падумай лепш аб будучыні нашых дзяцей.

Тамашняя. У нас няма дзяцей.

Тамашні. Рацыя, у нас дзяцей няма. (*Патасна.*) Але ёсьць у іншых!

Тамашняя. У нас няма дзяцей. Чаму мы ня маем дзяцей? Я б іх даглядала, я б іх песьціла, я б іх выхоўвала, я б ім апавяла пра Буэнас-Айрэс. Я б не была такой... самотнай.

Тамашні. Самота нас прынамсі яднае...

Тамашняя. Гэта ня ты прыдумаў. Зрэшты, нас нават самота (*Паўза.*) разъядноўвае. (*Паўза.*) Нас нічога не яднае.

Тамашні. Рацыя, нічога, акрамя (*шэптам*) ідэі.

Тамашняя. Ты пра што?

Тамашні (шэптам). Я пра гэта. (*Паказвае на ўключальнік.*)

Тамашняя. Гэтая твая (*шэптам*) ідэя нас калісці загубіць. Чуеш? Ты чуеш? Яны ўбачаць (*шэптам*) съятло, яны скемяць, яны прыйдуць. Ты чуеш? Яны нам гэтага ніколі не даруюць.

Тамашні. Кабета... Жанчына... Прыгожы пол... Баязлівы пол... Ты баісься дыхнуць. Ты ня бойся. Ты паглядзі на продкаў! На мяне ўрэшце паглядзі! Я не баюся. (*Цішэй*.) Я нічога не баюся.

Тамашняя. Яны ўзламаюць дзъверы. Яны гвалтавацьмуць. Яны рабаўцацьмуць. Яны зынішчацьмуць.

Тамашні (*перадражніваючы*). Муць, муць, муць. Ты баісься дыхнуць, а ты ня бойся. Ты ўдыхай, удыхай поўнай грудзьдзю. (*Xanae ye za gрудзі*.) Да тваёй годнасці рукой падаць. Ты гэта разумееш? Ты ўсьведамляеш, як ты блізка? Ты ня бойся.

Тамашняя. Я баюся.

Тамашняя падбягае да канапы, каб абняцца. Пачынаюць валтузіца.

Тамашні. Ты ня бойся!

Тамашняя. Я баюся.

Тамашні (*крычучы*). А ты ня бойся, маць тваю!

Тамашняя (*спалоханая, удавана*). Я не баюся. Я не баюся. Я не баюся.

Тамашні. Ну вось і ладачкі.

Тамашняя (*дрыжучы*). Я не баюся. Я не баюся. Я не баюся.

Тамашні. Цудоўненъка.

Тамашняя (*супакойваючыся*). Я не баюся... баюся... баюся...

Тамашні. Баяцца трэба толькі саміх сябе – казала мая бабуля. Вядома, маючы на ўвесь грэх.

Тамашняя. Баюся. (*Паўза*.) Грэх?

Тамашні. А яшчэ была такая карціна – страх.

Тамашняя. Страшна.

Тамашні. Ты вельмі падобная да той (*Паўза*.) жанчыны.

Тамашняя. Жудасна.

Тамашні. Кабеты.

Тамашняя. Катастрофічна.

Тамашні. Цёткі.

Тамашняя. Цынічна.

Тамашні. Зь вялікімі (*паказвае*) цы...

Тамашняя (*перабівае*). Цытрынамі.

Тамашні. Я б хацеў цябе намаляваць.

Тамашняя. Ты ж ня ўмееш маляваць.

Тамашні. Я ня ведаю, ці ўмеею. Ніколі не спрабаваў.

Тамашняя. На мне эксперыментаваць ня трэба.

Тамашні. Зь некага заўсёды трэба пачынаць.

Тамашняя. Толькі не зь мяне.

Тамашні. А з каго тады?

Тамашняя. Хоць бы (*Думае*.) зь яе. З той з цытрынамі.

Тамашні. Гэта ўжо будзе рэпрадукцыя.

Тамашняя. Больш як узнаўленъне.

Тамашні. Усяго толькі копія.

Тамашняя. Намалюй іншыя (*Паўза*.) цытрусы. (*Паўза*.) Альбо нао-

гул іх не малюй. Пакінь адно галаву, а калі можаш, то толькі вочы, най-лепш заплюшчаныя.

Тамашні. Я не фатограф.

Тамашняя. І не мастак.

Тамашні. Гэта пакажа гісторыя. (*Паўза*) Дакладней, будучыня.

Тамашняя. А чаму не сучаснасьць?

Тамашні. Таму што сучаснасьць надта кароткая. (*Пstryкае пальца-ми*) Міг – і яе няма.

Тамашняя. Так як нас.

Тамашні. Мы ўсё яшчэ тут.

Тамашняя. Не навечна.

Тамашні. Дзякую богу.

Тамашняя. Літаральна.

Тамашні. Затое застанецца яна.

Тамашняя. Хто?

Тамашні. Адзіная.

Тамашняя. Здаецца, ты меўся маляваць.

Тамашні (памасна). Бацькаўшчына.

Тамашняя. Дарэчы. У цябе быў бацька?

Тамашні. У кожнага быў бацька. Пра гэта ж выразна напісана ў кнізе.

Тамашняя. А калі ты быў апошні раз на ягонай магіле?

Тамашні. Я яшчэ не знайшоў магілы дзеда, а ты пытаеш, калі я быў на магіле бацькі... Пачынаць трэба з крыніцы. З самых вытокаў!

Тамашняя. Ты байструк.

Тамашні. Хто?

Тамашняя. Сукін сын.

Тамашні. Гэта залежыць, зь якога боку паглядзеце.

Тамашняя (ступае вакол канапы). З кожнага.

Тамашні. Якія факты ўзяць на разгляд (*шэптам*) на дзённае съятло.

Тамашняя. Гаўно.

Тамашні. Уключи съятло!

Тамашняя (падыходзіць да ўключальніка, падымае руку, каб уключиць съятло, але зара з жа раптоўна яе адводзіць). Я не зраблю гэтага, я не пашлю нас на пэўную съмерць, на яўнае вынішчэнне, у сырую дамавіну... Нашых дзяцей...

Тамашні (разьюшаны). Не даводзь жа мяне да шаленства. (*Працяглая паўза*.) Я цябе папярэджваю. (*Цішыня*.) Выкіну з балькону. (*Паўза*.) То бок з гаўбца як... як... (*Мысьліць*.) Як съцяг.

Тамашняя (стаіць нерухома). Калі гэта дадасьць табе моцы й веры...

Тамашні (узьнёсла). Ты будзеш ляцець, як штандар, як палотнішча, якое ўбачаць сотні мінакоў, тысячи вачэй.

Тамашняя. У гэткай цемры табе гэтага ня ўбачыць... ніколі ня ўбачыць Буэнас-Айрэс...

Тамашні. Ты будзеш лунаць у паветраных хвалях як... як... (*Мысьліць*.) Як сымбал... Ты чуеш? Як сымбал... (*Мысьліць*.) Нашага... (*Мысьліць*.) Нашага бун... (*Мысьліць*.) Нашага паў... (*Мысьліць*.) Як сымбал нашага (*Мысьліць*.) АДРАДЖЭНЬНЯ!

Тамашняя (*гістэрычна*). Я разаб'юся. І буду ляжаць там у калюжы крыві.

Тамашні (*заікаеца*). Як ...

Тамашняя. На брудным бруку.

Тамашні. Як...

Тамашняя. Пад акампанэмэнт варожых абцасаў.

Тамашні. Як...

Тамашняя (*абясьсіленая, падае*). Як съмерць нашага адраджэнья...

Тамашні. У той дзень. Памятаеш той дзень? Ты тады была спараніла?

Тамашняя. Па-мойму, сёньня гэта ўжо неістотна.

Тамашні. Можа, сёньня гэта неістотна. Але заўтра, а яшчэ больш пасьлязаўтра гэта можа стаць вельмі важным. Драбніцы зь цягам часу пераўтвараюцца ў глыбы, каменьчыкі – у скалы, а... (*Думае.*)

Тамашняя. Чаму ўсё пераўтвараеца (*Паўза.*), акром нас?

Тамашні. Мы мусім трываць (*Паўза.*) непарушнымі.

Тамашняя. Хіба што лічыць (*Лашыць свой твар.*) вось гэтыя зморшчыны.

Тамашні. Іх амаль не відаць. Ты такая ж, як тады, (*Вагаеца.*) амаль такая ж (*Паўза.*) пругкая.

Тамашняя. І ты амаль такі ж. (*Паўза.*) Можа, толькі крыху менш (*Вагаеца.*) стойкі.

Тамашні. Давай паставім п'есу.

Тамашняя. Ты ж толькі што адну паставіў.

Тамашні. Думаеш, гэтага будзе дастаткова?

Тамашняя. Што?

Тамашні. Нічога.

Тамашняя. Ты там?

Тамашні. Я тут.

Абдымаюца.

ЗАСЛОНА

БЯЗЬДЗЕЯ ДРУГАЯ

Той жа кавалак зямлі. Тая ж падлога. Тая ж вуліца таго ж імені. Усё тое ж. Адно надпісы на съянне ўжо менш выразныя. Бязьдзейныя асобы памяняліся месцамі. Цемра.

Тамашняя. Ты там?

Тамашні. Дэ-жа-вю. (*Паўза. З захапленьнем.*) Дэжавю!

Тамашняя (*манэрна*). Якое жахлівае слова.

Тамашні. У мяне дэжавю!

Тамашняя. Запазычанае.

Тамашні (*смакуючы*). Дэ-жа-вюю.

Тамашняя. Ад барбараў.

Тамашні. Я...

Тамашняя (*перабіваючы*). Тут ужо быў. І навошта табе гэтае дэжавю?

Так і кажы – я тут ужо быў.

Тамашні. Але я не пра гэта.

Тамашняя. Ну тады можаш сказаць – гэта ўжо са мной здаралася.

Тамашні. Але...

Тамашняя. Альбо – усё як тады, (*Паўза. Задумваецца*) у той момант.

Тамашні (з жалем). Далёка ня ўсё.

Тамашні. Ведаеш, я часам сабе думаю.

Тамашняя. Вось, вось. Ты думаеш, а трэба мысьліць.

Тамашні (папрайляючыся). Мяне здумляе часам...

Тамашняя (перабівае, узлокціўшыся на канапе, кідае пагарджальны пагляд). Цябе?

Тамашні. Як гэта так?

Тамашняя. Да што ўрэшце?

Тамашні. Як жа гэта так?

Тамашняя *роспачна выкідае ўгору руکі і хапаеца за галаву.*

Тамашні (з сумам). Як гэта магло з намі здарыцца? Як мы маглі такое дазволіць. Як?

Тамашняя. Ён пытаецца як. Быццам бы нехта сумняваўся. З-за того, што ты стаяў вось там, (*Паказвае.*) каля таго вакна, як і цяпер. Мне здаецца, ты ніколі яго не адчыняў. І піў, піў бязь меры.

Тамашні (крыкам). Я мусіў піць! З таго дня... ты ж ведаеш... калі пачаў галадоўку. Я мусіў піць, (*Паўза.*) каб ня есьці!

Тамашняя. Ня есьці кожны дурань умеет. А ты б спрабаваў ня піць!

Тамашні. Я спрабаваў і тое, і другое.

Тамашняя. І што?

Тамашні. Нічога не атрымалаася.

Тамашняя. Трэба было памерці. Як той, што на гары ў Буэнас.

Тамашні. Ты ўпэўненая (*Паўза.*) наконт (*Паўза.*) гары. Зрэшты, (*Думae.*) у нас няма гор.

Тамашняя. Трэба было ўтапіцца ў балоце.

Тамашні. Як ты можаш такое казаць – утапіцца ў балоце. Ты ж ведаеш, што я на дух не выношу... (*Думae.*)

Тамашняя. Съмерці.

Тамашні. Жаб. (*Паўза.*) Так, я ненавіджу жаб! Жабы зялёныя!

Тамашняя. А чым ты адрозніваешься ад іх? Га?

Тамашні. Я цывілізаваны. А яны (*шэптам*) – вынік мутациі (*паказвае направа і кажа шэптам*) пасля выбуху.

Тамашняя. Выбуху чаго?

Тамашні. Я ня ўпэўнены, але ў мяне ёсьць моцныя падставы.

Тамашняя. Так.

Тамашні. У мяне ёсьць нязьбітыя аргумэнты.

Тамашняя. Але.

Тамашні. І абронтуваныя падазрэньні.

Тамашняя. Ага.

Тамашні. Каб прыйсьці да высновы.

Тамашняя (адухоўлена). Словы, слова, слова.

Тамашні. Каб меркаваць.

Тамашняя. Маркетаваць.

Тамашні. Што ты стагодзьдзі таму.

Тамашняя. Годзе!

Тамашні. Што тры стагодзьдзі таму. Нашыя балоты былі чыстыя!

Тамашняя (съпевам). Божа! Забяры маё жыцьцё!

Тамашні. Чыстыя чысьцінёй найчысьцейшай.

Тамашняя. Я забылася другі радок.

Тамашні. Празрыстыя празрыстасцю найпразрысьцейшай.

Тамашняя. Выратуй зънямелую...

Тамашні. Белая бельлю найбялайшай.

Тамашняя. Тады адкуль узяліся такія мурны, як ты?

Тамашні. Колер не галоўнае. Галоўнае – мова.

Тамашняя. Дык чаго ты прычапіўся да гэтых жаб? Боўдзіла. Чым ад-
рэзьніваецца твая мова ад іхняй?

Тамашні. Мілагучнасцю.

Тамашняя (зноў съпевае). Божа, забяры яго жыцьцё.

Тамашні. Па-мойму, там іншыя слова.

Тамашняя. Ты ж сам казаў. Што галоўнае – мэлёдыя.

Тамашні. Галоўнае няўлоўнае.

Тамашняя. Я не лічу, што ўсё ўжо страчана. (З энтузыязмам.) Ты яш-
чэ можаш памерці, у цябе ўсё (Паўза.) наперадзе.

Тамашні. Ужо запозна.

Тамашняя (шэптам). Уключы съятло.

Тамашні. Зрэшты, (Паўза.) гэта нецывілізавана.

Тамашняя. Абнадзей мяне... (Паўза.) усіх нас.

Тамашні. Не па-наску!

Тамашняя (крыкам). Будзь адзін раз мужчынам! (З плачам.) Маць тваю!

Тамашні. Не перабірай меры, (Паўза.) дарагая. Ты добра ведаеш: тое,
што я нарадзіўся мужчынам, а ты жанчынай – гэта (Паўза.)... гэта
(Думае.) гэта поўная выпадковасць.

Тамашняя (наўзрыд). Як я цябе ненавіджу! Як я цябе ненавіджу!

Тамашні. Не хвалюйся, я табе дарую.

Тамашняя. Як я цябе ненавіджу!

Тамашні. Адпускаю твае грахі.

Тамашняя. Як я цябе ненавіджу!

Тамашні. Падстаўляю другую шчаку.

Тамашняя. Каб ты здох.

Тамашні (радасна). А вось гэта па-наску. Гэта мне падабаецца. Гэта
цывілізавана! За гэта (Паўза.) я цябе кахаю.

Тамашняя. Я ненавіджу!

Тамашні. Я кахаю!

Тамашняя. Я ненавіджу!

Тамашні. Я кахаю!

Тамашняя супакойваецца.

Тамашні. З гэтага магла б атрымацца нават неблагая песня. (Пачынае
съпеваць.) Я ненавіджу, я люблю.

Тамашняя (папраўляе). Я кахаю!

Тамашні (радасна). Бачыш, (Паўза.) аказваецца, і ты здольная яшчэ
кахаць.

Тамашняя. Адно ўспамінаць.

Тамашні. Гэта ужо вельмі шмат, ты нават не ўяўляеш, якое гэта мае калясальнае значэнне для... (*Паўза.*) для (*Думае.*) будучыні. (*Патасна.*) Прышлае кахранье зямлі адродзіцца нашым мінульым кахраннем!

Тамашняя. Ты калі-небудзь мне здраджаў?

Тамашні (спалохана). Калі?

Тамашняя (з сумам). Калі-колечы.

Тамашні. Ты пра якое стагодзьдзе пытаеш? Пря які пэрыяд? (*Раззлаваны*). Няўжо так цяжка захаваць гістарычныя рамкі? Усім нам было б лягчэй.

Тамашняя. Прызнайся.

Тамашні. А зрешты, крыніцы ў гэтым пытаньні разыходзяцца. Існуе некалькі гіпотэзаў, безыліч інтэрпрэтацыяў, мноства спэкуляцыяў.

Тамашняя. Май гонар!

Тамашні. Дзясяткі архіваў, сотні тэчак, тысячи дакумэнтаў, ну і ўрэшце мільёны съпісаных аркушаў! Мільёны, разумееш? Мільёны!

Тамашняя (з жалем). Разоў? (*Паўза.*) Ты жывёла! Ты праста жывёла!

Тамашні (з энтузыязмам). Зубр. Магутны зубр!

Тамашняя. Семянны бык.

Тамашні. Гаспадар пралесу!

Тамашняя. Хлява.

Тамашні. Наш гонар.

Тамашняя. Сорам.

Тамашні (пагрозыліва). Зважай на слова.

Тамашняя. Зь якога гэта часу цябе хвалююць слова?

Тамашні (паказвае на надпісы на сцяне). З часу, калі я напісаў вось гэта.

Тамашняя. Гэта было напісана да нас.

Тамашні. Няхай. Але (*Паўза.*), але (*Паўза.*), але мне давялося гэта расшыфроўваць.

Тамашняя. Я думаю, табе не ўдалося.

Тамашні. Чаму ты так мяркуеш?

Тамашняя. З таго, што табе шмат чаго не ўдалося.

Тамашні. Ты несправядлівая. Уважліва прыглядзіся, (*Паказвае на надпісы.*) ты сама ўсё зразумееш.

Тамашняя. Я нічога ня бачу.

Тамашні. Як? Як можна ня бачыць жывое праўды? Векавой мудрасці?

Тамашняя. Я НІЧОГА (*Паўза.*) ня бачу.

Тамашні. Перапёлочка, што з табой? Ты асьлепла?

Тамашняя. Цемра!

Тамашні. Гэта ты пра што?

Тамашняя. Ты добра ведаеш, пра што я.

Тамашні. Згода, калі ты дасі рады адна, калі ты...

Тамашняя (настойліва). Дам.

Тамашні (паддаўшыся, з сумам). Добра.

Тамашні падыходзіць да ўключальніка, падымае руку, каб уключыць свято, але не ўключае. Вагаецца.

Тамашняя. Баязълівец!

Тамашні. Ты, напэўна, дасі рады? (*Паўза.*) Безъ мяне?

Тамашняя. Лепш, чым з табой.

Тамашні (вагаючыся). А дзееці?

Тамашняя. Няма.

Тамашні. Дык можа, пачакаць... (*Паўза.*) калі будуць?

Тамашняя. Ня будзе.

Тамашні адводзіць руку ад уключальніка і пачынае шукаць запальнічку.

Тамашні. Халера. Дзе яна падзелася?

Тамашняя. Хто?

Тамашні. Запальнічка.

Тамашняя. Памятаю толькі, што моцна аблаліла пястук.

Тамашні (пачынае шукаць). Гэта не галоўнае. Галоўнае, каб хапіла газу.

Тамашняя. Жахліва пячэ.

Тамашні. Як скрэз зямлю правалілася.

Тамашняя. Калі скрэз зямлю, то, можа, у Буэнас.

Тамашні. Дзе ж яна магла падзецца?

Тамашняя. А ты ўпэўнены, што яна калі-колечы ў нас была?

Тамашні. Гэта больш чым бяспрэчна.

Тамашняя. А вось я зусім ня ўпэўненая.

Тамашні (паказвае). А пястук?

Тамашняя. З гэтym можна жыць... (*Паўза.*) мне здаецца.

Тамашні (забыўши ся на запальнічку). Ну дай пацалую.

Падыходзіць і цалуе. Пачынаюць цалавацца, што пераходзіць у пяшчоты, якія пераходзяць ва ўступную гульню. Аднак калі справа даходзіць да распрананыя, Тамашні падскоквае і вяртаеца да вакна.

Тамашняя (зьдзіўлена). Пацучок, я што-небудзь (*Паўза.*) зрабіла ня так?

Тамашні. Я прыдумаў!

Тамашняя. Ага... (*Спакушальна.*) Ну і што ты прыдумаў, мой маленькі бычок?

Тамашні. Я ведаю!

Тамашняя. Ах ты мой дзюдзік, ну што, што?

Тамашні. Геніяльна! Проста геніяльна.

Тамашняя (узбуджана). Ах, ах, так, так.

Тамашні. Мы зробім!

Тамашняя (яшчэ больш узбуджана). Так, так, зрабі, зрабі!

Тамашні. Флэш-моб!

Тамашняя (зьдзіўлена). Флэш-што?

Тамашні. Бліскавічны натоўп (*Паўза.*) Ты і я.

Тамашняя (раззлавана). А ты зноў з гэтymі барбарызмамі!

Тамашні (смакуючы). ФЛЭШ!

Тамашняя. Ну назаві гэта па-людзку.

Тамашні. МОБ!

Тамашняя. Лятушка, бліскаўка, маланкцыя. Скарystай бязъмежныя магчымасці!

Тамашні. Ты і я. Уяўляеш? Ты і я (*шэптам*) басанож.

Тамашняя. У мяне і так ногі халодныя. Кроў не даплывае. Ты зусім пра мяне ня думаеш.

Тамашні. Мы басанож. Уяўляеш? Сыпярша тут (*шэптам*) каля самага надпісу, вакол канапы.

Тамашняя. Ты звар'яцеў. У мяне анэмія, я не магу кроку ступіць, а ты пра канапу.

Тамашні. Ну а пасъля (*грамчэй*), а пасъля. Пасъля (*цишэй*), пасъля (*шэптам*) мы шчыльнымі радамі выйдзем вунь туды (*Паказвае на балькон, то бок гайбец.*), на прастор.

Тамашняя. Ты хочаш, каб я памерла першая.

Тамашні. Гэта нашае права! Гарантаванае (*Паўза.*) прыродай!

Тамашняя. Забойства не дазваляе ніводнае права.

Тамашні (раззлаваны). Добра! Добра! (*Прымірэнча.*) Ты можаш ісьці ў шкарпэтках.

Тамашняя. І ніводная прырода.

Тамашні. Я магу цябе нават несьці. (*Патасна.*) Я ахвяруюся за і дзеля ўсіх!

Тамашняя. Ты ахвяруеш за сябе (*Паўза.*) і дзеля сябе, бо я, што магла, ужо ахвяравала.

Тамашні (заклапочана). Толькі што мы пакажам?

Тамашняя. Нашае няшчасьце.

Тамашні. Што абвесыцім?

Тамашняя. Нікому ня горш, чым нам.

Тамашні. У якой форме, (*шэптам*) каб не загінуць на месцы.

Тамашняя. У форме твайго адмерзлага мазгаўя.

Тамашні. Ты проста геній! Ты мая разумка! Мы будзем есьці марожанае!

Тамашняя. Смактаць марозіва.

Тамашні. Хто будзе смактаць, хто лізаць, а яшчэ іншы – несьці, як, (*Паўза.*) як (*Паўза.*) крыж!

Тамашняя. Ты забыў пра важныя абставіны.

Тамашні. Якія абставіны?

Тамашняя. Цяпер, здаецца, зіма.

Тамашні (зъянтэжаны, доўга думае). Ну і няхай, няхай і зіма. (*Паўза.*) Мы здымем зь сябе ўсе непатрэбныя падазрэньні. Разумееш? Паўсюль сънег. Трашчыць мароз. Усе апранутыя з ног да галавы. Холад працінае халодныя рукі і ногі, насы і вушки – і ў гэтым натуральным асяродзьдзі, быццам нічога ніякага, апынаемся мы, а ў руках у нас (*шэптам*) марозіва. (*Паўза.*) Сымбаль.

Тамашняя. Чаго?

Тамашні. Ну няўжо ты не разумееш? Сымбаль таго, (*Паўза.*) што мы чакаем лета!

Тамашняя. А як жа ў шкарпэтках па гэтым сънезе, па такім марозе?

Тамашні. Для посьпеху акцыі, для перамогі, вядома, (*Паўза.*) у межах вынятку, падкрэсліваю, – не саступства, ці, крый божа, уласнае выгады, а, паўтараю, – вынятку, мы можам абуць нешта на ногі.

Тамашняя. Нас могуць не зразумець.

Тамашні. Ты маеш рацыю. Мы... (*Думае.*) мы абуем па адной назе... (*Паўза.*) ты левую, (*Паўза.*) а я правую, (*Паўза.*) рушым адным фрон-
там (*Паўза.*), і ўсё стане ясна. Ясна як (*шэптам*) съветлы дзень.

Тамашняя. Ты хочаш зрабіць зь мяне калеку. (*Паўза.*) Але я згодная.
Тамашні (*кідаецца абдымацца*). Дарагая мая.

Тамашняя (*адрынаючы абдымкі*). Але прашу цябе. Давай адкладзем
гэта хаця б да вясны. Зімою ногі патрэбныя як ніколі. Ну і чаканьне лета
ў кантэксьце вясны будзе нашмат больш дарэчы.

Тамашні. І гэта будзе яшчэ больш сымбалічна!

Тамашняя. Так.

Тамашні. І нашмат больш мэтадычна.

Тамашняя. Але.

Тамашні. І цяплей у пяты.

Тамашняя. Ага.

Тамашні. Што б я рабіў безь цябе? Дзе б я быў?

Тамашняя. Ня ведаю, але ведаю, (*летуценна*) дзе была б я.

Тамашні. Мы былі наканаваныя адзін адному лёсам.

Тамашняя (*задуменна*). Ах...

Тамашні. Таксама як нам было наканавана адрадзіць (паказвае на пад-
логу) гэтую зямлю.

Тамашняя. Як бачыш, наканаванье спаўняеца не заўсёды (*тры разы стукае па падлозе*).

Тамашні. А я ня веру ў гэтыя прымхі.

Тамашняя. У што-небудзь трэба верыць.

Тамашні. Але не ў што-колечы.

Тамашняя. А ў што верыш ты?

Тамашні. У адраджэнье.

Тамашняя. А што гэта? Якая ў гэтым твая роля?

Тамашні. Я адраджэнец.

Тамашняя. Хутчэй выраджэнец.

Тамашні (*смакуючы*). Ад-ра-джэ-нec.

Тамашняя. Вырадзенъ.

Тамашні (*патасна*). Я.

Тамашняя. Вырадак.

Тамашні. Што?

Тамашняя. Нічога.

Тамашні. Ты там?

Тамашняя. Я тут.

Абдымаюцца.

ЗАСЛОНА

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ І АПОШНЯЯ, або ЭПІТАФІЮМ ДА БЯЗЬДЗЕЯЎ

Той жа кавалак зямлі, але быццам бы ня той. Тая ж падлога, але
чымсьці іншая. Тая ж вуліца, таго ж імені, але напісаная на новы

лад. Усё тое ж, а амаль што нічога. Надпісаў на съцяне німа. Расьліна, ужо не падобная ні на што, ссохла. Бязьдзейныя асобы, съціснутыя і цёпла апранутыя, сядзяць на кукішках на бальбцы, то бок гаўбконе і трymаюць у руках незапаленая сьвечкі. Дзьверы ў пакой застайленыя канапай. Цемра.

Тамашні і Тамашняя. Я...

Съмляюца.

Тамашні. Кажы, кажы...

Тамашняя. Не, не, ты кажы.

Тамашні. Камусьці усё ж давядзеца пачаць.

Тамашняя. Здаецца, што нікому. (*Паўза.*) З нас.

Тамашні. Падумай толькі пра двух першых людзей. Яны ж таксама не-як пачыналі?

Тамашняя. Ня знаю, затое ведаю, як скончылі. (*Паўза.*) Зрэшты, ім было лягчэй.

Тамашні. Вядома. Пачынаць з нуля заўсёды лягчэй. (*Думае.*) Чым пачынаць спачатку.

Тамашняя. Гэта дакладна ня тое самае.

Тамашні. Ва ўсе часы. (*Паўза.*) Спрадвеку.

Тамашняя. Калі (*Паўза.*) ласка, не пачынай спачатку. (*Паўза.*) Бо я не датрываю да канца.

Тамашні. Нехта (*Паўза.*) з нас (*Паўза.*) можа не датрываць.

Тамашняя. Толькі нач.

Тамашні. Кожная нач мусіць датрываць да свайго съвітаньня.

Тамашняя. Кожнае съвітаньне да свайго дня.

Тамашні (з сумам). Кожны дзень да свайго зъмярканьня.

Тамашняя. Кожнае зъмярканьне да сваёй...

Тамашні (плача). Не кажы.

Тамашняя (не звяртаючы ўвагі). І так кругом, няспынным колам.

Тамашні. Малю цябе, не кажы.

Тамашняя. Толькі што зімою ночы доўгія. Але зіма таксама мусіць некалі...

Тамашні (наўздрыг). Ніколі.

Тамашняя. Некалі скончыцца. (*Паўза.*) Хіба што ня той клімат, ня тая геаграфічная шырыня (*Паўза.*) даўжыня. Хіба што глябальнае пацяпленье?

Тамашні (раптоўна супакойваеца). Хіба што...

Тамашняя. Аднак ёсьць і іншая тэорыя.

Тамашні (з надзеяй). Так?

Тамашняя. Пра глябальнае пахаладненіне.

Тамашні (з распаччу). Я ж цябе прасіў.

Тамашняя. Гэта ад мяне не залежыць. (*Паўза.*) І ад цябе таксама.

Тамашні. Ад некага ж гэта, мусіць, залежыць.

Тамашняя. Хто яго ведае...

Тамашні. Хто-небудзь ведае.

Тамашняя. Я – не.

Тамашні (з надзеяй). А можа, гэта ўжо ня нач? Можа, (*Паўза.*) пачалося?

Тамашняя. Яшчэ ня скончылася.

Тамашні. А можа, і такое магчыма: пачалося, пакуль скончылася.

Тамашняя. Хутчэй скончылася, пакуль пачалося.

Тамашні. Раней я ніколі ня мог адрозыніць золку ад прыцемку.

Тамашняя. Гэта амаль адно і тое ж.

Тамашні. Асабліва калі быў малым.

Тамашняя. І тое, і другое (*Паўза.*) наганяе сум.

Тамашні. І мяне клалі спаць.

Тамашняя. Сум і роспач.

Тамашні. І калі я прачынаўся.

Тамашняя (роспачна). Роспач.

Тамашні. Я ня мог зразумець, якая пара дня.

Тамашняя (абыякава). Роспач.

Тамашні. Я ненавідзеў сваіх бацькоў.

Тамашняя. Чаму ты кажаш у мінулым часе?

Тамашні. Бо іх няма.

Тамашняя. Але ты ненавідзіш іх надалей.

Тамашні. Гэта ўжо ня тое, што калісь. Мы нават ненавідзім (*Паўза.*) па-іншаму (*Паўза.*) зь бегам часу.

Тамашняя. І кахаем.

Тамашні. Мне прыгадаліся героі адной драмы.

Тамашняя. Гэта неверагодна, я падумала пра іх таксама. Толькі што гэта была камэдыя, а ня драма.

Тамашні. Я ўпэўнены, што гэта была драма.

Тамашняя. Тады ты проста памыляесься.

Тамашні. А чаму гэта я памыляюся, а ня ты? Якія факты съведчаць на тваю карысць? Ты можаш гэтаксама памыляцца, як і я. Верагоднасць памылкі для кожнага аднолькавая.

Тамашняя (абыякава). Магчыма, мы памыляемся абыдве.

Тамашні. Гэта хутчэй за ўсё.

Тамашняя. Альбо абыдве маем рацыю.

Тамашні. І гэта ня выключана ў нашым становішчы.

Цалуюцца.

Тамашняя. А пра што ішло ў гэтай камэдыі... (*Паўза.*) драме... (*Паўза.*) няважна.

Тамашні. Дзяяўчына скідваеца з балькону.

Тамашняя. З гаўбца.

Тамашні. Так, з гаўбца. І ляжыць там далавах.

Тамашняя. А гэта ня быў часам хлопец?

Тамашні. З таго, што я чытаў і бачыў, гэта была дзяяўчына, але я не выключаю, што хлопец там мог быць таксама.

Тамашняя. Я ўпэўненая, што гэта быў хлопец.

Тамашні. Яны маглі там быць абыдве.

Тамашняя. І абыдве скінуліся.

Тамашні. С্পярша яна, а за ёй ён.

Тамашняя. Я думаю, што наадварот.

Тамашні. Гэта няважна. Важна, якія былі прычыны...

Тамашняя. Мне сама важна, ці кахаў ён яе.

Тамашні. Якія абставіны...

Тамашняя. Ці кахала яна яго.

Тамашні. Якія ўмовы і г.д.

Тамашняя. Ну і... (*Паўза.*) і... (*вагаеца*) ці была яна цяжарная.

Тамашні. Добра, што хоць ягоная цяжарнасць выключаеца.

Тамашняя. А калі была, то ў каторым месяцы.

Тамашні. Прынамсі ў фармальным сэнсе гэтага слова.

Тамашняя. Ты заўсёды бачыш толькі фармальны бок. А пачуцьці...

Тамашні. Ён штурхнуў яе.

Тамашняя. А не яна яго?

Тамашні. Магчыма. Аднак выпала съпярша яна.

Тамашняя. А ён скінуўся за ёй? Бо ня мог вытрымаць безь яе?

Тамашні. Бо не хацеў жыць у турме.

Тамашняя. Ёсьць яшчэ сярод нас адважныя людзі.

Тамашні. Але. Як дзяды.

Тамашняя. Іхныя дзяды былі там таксама.

Тамашні. Мне нічога пра гэта невядома. Але гэта немагчыма выключыць. Галоўная, аднак, прычына.

Тамашняя. Яны таксама кахалі адзін аднога.

Тамашні. Яна сказала, што адыходзіць.

Тамашняя. Бо кахае іншага?

Тамашні. Бо хоча зъехаць.

Тамашняя. Я ведаю куды. Туды... (*Не наважваеца сказаць.*)

Тамашні. Гэта раззлавала яго.

Тамашняя (*у захапленыні*). І ён вырашыў забіцца?

Тамашні. Ён вырашыў забіць яе.

Тамашняя (*мэлянхалічна*). Ах, скінуща з каханьня.

Тамашні. Магчыма, што яна проста разьвешвала праньнё і...

Тамашняя. Выскачыць з хмарачосу.

Тамашні. З трэцяга паверху.

Тамашняя. І ляцець, ляцець, як птушка.

Тамашні. Ейная галава трэснула аб валун.

Тамашняя. Хто пасьмеў пакінуць гэты валун у tym месцы?

Тамашні. Ледавік. Некалькі тысячаў гадоў назад.

Тамашняя. І за гэты час не знайшлося каму яго адтуль прыбраць?

Тамашні. Затое ён, па-мойму, выжыў.

Тамашняя. Каб на яго пранцы.

Тамашні. Што азначае пранцы і для яе. Хаця ў гэтых акалічнасцях зусім не адназначна.

Тамашняя. У мяне такое ўражанье, быццам гэта былі мы.

Тамашні. Гэта выключана з прычыны (*Думае.*) пранцаў.

Тамашняя. Ты ўпэўнены?

Тамашні. Упэўнены. (*Паўза.*) Але ня цалкам.

Тамашняя. Я сама вінаватая.

Тамашні. Пэўныя рэчы становяцца зразумелымі праз гады з часу здараўнення.

Тамашняя. Трэба было заўважыць гэты момант.

Тамашні. Толькі ў пэрспэктыве.

Тамашняя. І адыхацца.

Тамашні. Мне здаецца, што мы размаўляем на двух розных мовах.

Тамашняя. На двух варыянтах. Колькі табе трэба тлумачыць?

Тамашні. Праблема не ў варыянтах.

Тамашняя. А ў чым?

Тамашні. У перадумовах іх паўстаньня.

Тамашняя. Пакуль ты разъбярэсься ў паўстаньні, трэба будзе ўжо заняцца скананьнем.

Тамашні. Дарэчы, (*Паказвае на сьвечкі.*) можна б паспрабаваць (*Думае.*) далучыцца.

Тамашняя. Можна б.

Тамашні. Калі ня мы... (*Паўза.*) дык хто?

Тамашняя. Ніхто.

Тамашні (*правярае кішэні*). Дзе нашыя запалкі?

Тамашняя. Мы іх згубілі.

Тамашні. Калі?

Тамашняя. Даўно.

Тамашні. А запальнічка?

Тамашняя. Мы яе не знайшлі.

Тамашні. Таксама даўно?

Тамашняя. Не, (*з сумам*) нядаўна.

Тамашні. Жахліва. (*Адкладвае сьвечку.*) Але мы яшчэ даможамся свайго.

Тамашняя. Наўрад ці.

Тамашні. Мы будзем стаяць!

Тамашняя. Сядзець.

Тамашні. І выстайм.

Тамашняя. Вылежым.

Тамашні. Да апошняй кулі.

Тамашняя. Дулі.

Тамашні. Табе не халодна?

Тамашняя. Я ня памятаю, калі мне апошні раз было цёпла.

Тамашні. Мне (*Смакуючы.*) жахліва съюздёна.

Тамашняя. Ты, здаецца, палюбіў гэтае слова.

Тамашні. Можна жахліва зьзюзець.

Тамашняя. Ты нават пачаў ім злоўжываць.

Тамашні. Давай згуляем (*Паўза.*), каб разагрэцца.

Тамашняя. У моўныя асацыяцыі.

Тамашні. Было б лепш у нешта больш (*Думае.*) даўняе.

Тамашняя. Архаізмы?

Тамашні. Артэфакты.

Тамашняя. Давай тады згуляем у нас, (*Паўза.*) тамашніх (*Вагаециа.*) напачатку.

Тамашні. Для мяне гэта балесны ўспамін.

Тамашняя. Няма нічога больш балеснага, чым гэтая нач.

Тамашні. Яна таксама (*Паўза.*) калісьці будзе толькі ўспамінам. Сапраўды. (*Думае.*) вельмі дзіўная ноч.

Тамашняя. Надзвычай доўгая.

Тамашні. Падазрона ціхая ноч.

Тамашняя. Быццам бы нехта меўся нарадзіцца.

Тамашні. Дай Бог.

Тамашняя. Бог застыў. Застыў на гары, ня кінуў нас і не памёр, але застыў і...

Тамашні. Чакае?

Тамашняя. Чакае.

Тамашні. Няйнакш як...

Тамашняя. Не кажы гэтага. Пра некаторыя рэчы варта памаўчаць.

Тамашні. Забабоны.

Тамашняя. Бо ў душы мы паганцы.

Тамашні. Веруючыя.

Тамашняя. Спанявераныя.

Тамашні. Цікава, чаму.

Тамашняя. Бо жывем толькі тым, што было.

Тамашні. Гэта значыць, што мы памёрлі?

Тамашняя. Гэта значыць, што мы не адрадзіліся.

Тамашні. Можа, паспрабаваць нанава (*Паўза.*) адрадзіцца?

Тамашняя. Нарадзіцца. (*Паўза.*) Гэта ўжо называецца – нарадзіцца.

Тамашні. Нашыя дзецы (*Паўза.*) паспрабуюць.

Тамашняя. У нас няма дзяцей.

Тамашні. Ну так. Я забыўся. Я зусім забыўся.

З-за вакна даносяцца стрэлы аўтаматаў і гул рухавікоў. Абыдва кідаюцца да ўключальніка. Націскаюць. Свято не запальваецца. Нехта грукаеца ў дзвіверы.

Голос. Вы тут?

Усчынаеца невыносны галас. Тамашняя і Тамашні стоць падаюць на падлогу. Цемра.

Людзі, апранутыя ў чорнае, у касках гарнякоў на галовах з запаленымі лямпамі выносяць на сцэну дзве труны з надпісамі “тутэйшая” і “тутэйши”, акуратна ставяць. Пасля ўкладваюць целы Тамашні і Тамашняга ў адпаведныя труны, палова жагнаеца, палова ксьціца, і ўсе выходзяць. На сцэну ўваходзяць трох съяўвачакі, запальваюць дзве съвечкі, садзяцца ў галовах нябожчыкаў і пачынаюць апошніе адпяванье.

ЗАСЛОНЫ НЯМА
НІХТО НЯ ПЛЯСКАЕ
ГЛЕДАЧЫ ВЫХОДЗЯЦЬ
(Хто жагнаеца, хто ксьціца...)

2003-2007

Не зусім казка

У лесе, на ручайку, які ўліваўся ў балота, жылі бабры. Жылі яны на tym месцы з часу, як там прабег ручай, што было даўним-даўно, а таму пра тыя далёкія дзеі даводзіцца з большага адно дадумваша. Вядома, што перад ручаем яны там быць не маглі, бо ж бабрам для жыцця патрэбная вада. А ўжо дакладна вядома тое, што былі яны там перад балотам. Чаму? А таму, што балота яны ўтварылі высілкам сваіх уласных лапак ды зубоў. Павыкапалі вакол балота розных коблаў з адмысловымі калідорчыкамі і таемнымі ходамі, склепамі і каморамі для прыпасаў. Так вось і гаспадарылі ў лесе доўгія гады, ажно пакуль у лес не прыйшлі ваўкі. Хаця бабры бачылі, што ваўкі зусім ад іх адрозныя, але ім гэта, хутчэй за ўсё, не перашкаджала. А калі нават і перашкаджала, дык што яны маглі проці ваўкоў? Ваўкі хутка пачалі адчуваць сябе гаспадарамі. Яны сказаі, што паселяць у лесе ўсялякае зверыны. Навялі туды рознага стварэння, якога бабры ніколі на вочы нават ня бачылі. Вядома, ваўкі прывялі іх у лес, каб тыя множыліся і давалі ім смачную пажыву, бо баброў яны есьці не жадалі. Быццам бы мяса ў іх нясмачнае, ды пакуль угонісьцца за імі па ручаях і балацявінах, дык празябнеш увесь наскроў. Зьеврына напачатку не замінала, але пасъля ня стала на яе ніякай управы. Не пасъпееш зрабіць запору, як ужо нехта па ёй прагойсае, паламае, паскочыць далей ды слова на прабачэнне ня скажа. Усё гэта надакучыла бабрам жахліва, але зъмяніць штосьці было немагчыма, а калі нават нешта ўсё ж такі можна было зрабіць, бабры пра такі спосаб ня ведалі. Бабры ўжо нават прызычайліся трываць усю гэтую немач, якую з сабою прынеслы прыхадні, але ў адзін дзень трываць сталася немагчыма. Бабры ўчынілі бой за свой лес. Для ваўкоў і іншых стварэнняў было вялікай нечаканасцю, што бабры на такое ўсё ж адважыліся. Той бой яны, аднак, прайгралі. Ды і пачыналі яны яго ня дзеля перамогі, а хутчэй дзеля таго, каб паказаць ваўкам і ўсім іншым, хто спрадвечны гаспадар лесу. Пасъля таго, як бунтаўшчыкоў разьбілі і выставілі на публічнае асуджэнне ўсяго жывёльнага съвету, ваўкі вырашылі іх прагнаць. Бабры ціха, без супраціву і якіх-колечы словаў пацягнуліся ў невядомым накірунку. Некалькі баброў пакінулі ў лесе, ім трэба было далей займацца балотам і даглядаць ручай, але цяпер пад пільным назіраннем ваўкоў. Шмат часу прамінула з моманту тых здарэнняў. Бабры так і туляліся па съвеце. Яны надалей рабілі тамы на ручаях, пракладалі кладкі, чысьцілі вадаёмы, але ўвесь час марылі аб tym, каб вярнуцца дадому, у лес. Прыйшоў час, што сум скітання перарос іхнью боязь перад вяртаннем, і яны вырашылі неадкладна рушыць у дарогу дадому. Так і зрабілі. Вярнуўшыся, аднак, яны ўбачылі, што ніякага съледу ад іхнага праўывання ў гэтым лесе няма. Усё, што яны там стварылі, ужо не існавала. На спатканье бабрам, якія вярнуліся ў лес, выйшаў іншы бобр. Ён упэўнена падышоў да іх і гучна, каб усе лясныя жывёлы чулі, запытаўся: "Вы хто такія?" Бабры съпярша не зразумелі недарэчнага пытання, а пасъля няўцягна адказalі, што яны бабры, гаспадары лесу, якія калісьці гэты лес добраўпарадковалі і былі пасъля адтуль прагнаныя ваўкамі і іншымі жывёламі, але хочуць цяпер вярнуцца ў свае мясьціны. Усе слухалі, што казалі бабры, зь вялікай

цікавасьцю і ўвагай. Як толькі яны закончылі свае тлумачэнні, бобр, які выйшаў ім на спатканье, павярнуўся да сабраных жывёлаў, разявіў рот і на ўвесь голас закрычаў: "Вы чулі? Яны бабры!" Па ўсім лесе пранёсься жахлівы рогат, які ў гэтай мешаніне рознага стварэння гучай больш як дзікі роў. Бабры не маглі надзівіцца ўсёй гэтай сцэне і таму стаялі цалкам зъянтэжаныя. Калі рогат ацих, мясцовы бобр дадаў: "Не, вы не бабры!" "Не бабры, не бабры, не бабры!" - раптоўна падхапілі ўсе сабраныя, якіх у лес у свой час панавалаклі ваўкі. Цалкам зъбітыя з панталыку і вельмі засмучаныя, бабры разъярнуліся і падаліся ў той бок, адкуль прыйшлі. Калі апошні зь іх зьнік з вачэй лясных жыхароў, бобр які вёў перамовы, раптам расьпера-заўся, зъняў зь сябе бабровую скуру і кінуў яе ў калюжу, якая засталася на месцы колішняга балота. Кажуць, бабры падаліся жыць у месца, скуль вы-цякае лясны ручай, але надалей мараць пра тое, каб вярнуцца ў свой лес і на сваё балота.

2006

Тэатар

Натальлі і ейным снам

У пэўнай краіне людзі мелі два ўлюблёныя заняткі: хадзіць у тэатар і атрымліваць падарункі. Выглядала гэта наступным чынам. Сыпярша яны кожнага дня ішлі ў тэатар, глядзелі там нешта новае, а пасьля атрымоўвалі падарунак. Дакладней, яны атрымлівалі не падарунак, а цыдулку, на якой было напісана, што гэта за рэч. Праблема была ў тым, што яны ня ведалі, дзе яе трэба шукаць. Так і разбрываўся па ўсёй ваколіцы ў пошуках свайго падарунку. Бывала, што пасьля ўсяночных пошукаў падарунак знаходзіўся ў тым ці іншым месцы, а здаралася, што не знаходзіўся наогул. Часам атрымлівалася страшэнная блытаніна, бо людзі знаходзілі не свае падарункі, а пасьля, ведаючы, што гэта за рэч, не хацелі вяртаць яе законнаму ўласніку. Аднак людзі былі даволі шчаслівыя.

Аднаго дня, калі людзі прыйшлі ў тэатар, каб паглядзець чарговы паказ, са сцэны да іх зъярнуўся нейкі зусім незнамы мужчына:

- Людзі, браты мае і сёстры, я ведаю, што трэба рабіць, каб стала лепш! Але пра гэта я расскажу вам пасьля паказу.

Сказаўшы гэта, незнамец зълез са сцэны. Людзі былі вельмі зьдзіўленыя. Па-першае, яшчэ ніколі не здаралася, каб хто-небудзь вось так папросту залазіў на сцэну і прамаўляў, па-другое, яны не разумелі, што гэта значыць "рабіць, каб стала лепш". Сама цікава, што людзі не зьдзівіліся ні гэтаму чалавеку, ні таму, адкуль ён наогул узяўся.

Падчас паказу ва ўсім тэатры стаяў пошапт. Усе замест того, каб, як заўсёды, глядзець спектакаль, нешта шэптам абмяркоўвалі з суседзямі. Усіх цікавіла, што значыць "рабіць, каб стала лепш". Не было асобы, якая не чакала б хуткага заканчэння спектаклю. Такое здаралася ўпершыню.

Калі паказ скончыўся, на сцэну залез той самы мужчына і пачаў такім словамі:

- Усе нашыя няшчасьці з таго, што мы ня ведаем, дзе нашыя падарункі! Але няшчасьцю прыйшоў канец! Я ведаю, што трэба рабіць!

"Што трэба рабіць? Што трэба рабіць? Што трэба рабіць?" - усхваляваліся ўсе гледачы і, съціснуўшы хто зубы, хто далоні, а хто калені, не маглі дачакацца, калі пачуюць адказ на гэтае пытаньне.

- Трэба! - кажучы гэта, мужчына ўзьняў угору руку, а ў залі запанавала мёртвая цішыня, - трэба, каб на лістку, дзе напісаны, які падарунак мы сёньня атрымліваем, было таксама напісаны, дзе яго шукаць!

Пасыля некалькіх хвілін поўнага маўчаньня ў залі раздаліся аплядысменты. Пляскалі ўсе. Некаторыя выкрыкалі: "Слушна!", яшчэ іншыя: "Трэба!", а яшчэ некаторыя па чарзе першае і другое. Адразу ж пасыля гэтага ўсе атрымалі лісткі, дзе было напісаны, які падарунак яны атрымалі і дзе яго шукаць. Усе, непамерна шчасльвыя, разбрываліся па ваколіцы да месцаў, дзе іх чакалі падарункі. Аднак падарункаў сваіх яны так і не знайшлі.

Наступнага дня абураныя людзі ўварваліся ў тэатар і чакалі тлумачэнняў, яны былі гатовыя на ўсё. На сцэне яны ўбачылі таго самага мужчыну, які напярэдадні ўвёў усё гэтае замяшаньне.

- Людзі! - як і раней, пачаў мужчына. - Сталася нешта неверагоднае. Нашыя падарункі скралі!

"Скралі! Скралі! Скралі!" - разынеслася па ўсёй залі. - "Хто скраў? Хто скраў? Хто скраў?" - пранеслася другая хвала.

- Пытаньне ня ў тым, хто скраў, - адрэзаў мужчына, - а ў тым, што рабіць, каб гэта больш не паўтарылася - тут мужчына зрабіў кароткую паўзу, - і я ведаю, як гэта рабіць!

- Што трэба рабіць? Што трэба рабіць? Што трэба рабіць? - ізноў, як і папярэдняга дня, загучаў натоўп.

- Трэба, - мужчына ўзьняў руку, - каб на лістку, дзе напісаны, які падарунак мы сёньня атрымліваем і дзе яго трэба шукаць, было таксама напісаны, хто яго скраў! - раптоўна апусціў руку прамоўца.

Адразу ж гэтага вечару адбылося ўручэнне лісткоў, на якіх было напісаны, які падарунак і дзе шукаць, а таксама хто яго скраў. Усе былі так узбуджаныя новаўядзеніямі, што нават не заўважылі, што па сталай завядзёнцы трэба было б паглядзець паказ, якога і так у той дзень не было. Выправіўшыся на пошуки, людзі, аднак, ізноўку нічога не знайшлі.

Праз дзень ня менш абураны натоўп уварваўся ў тэатар, аднак на гэты раз прысутных было нашмат меней. Як і папярэдне, са сцэны прамовіў мужчына.

- Я ведаю, што трэба рабіць...

Такая самая працэдура паўтарылася наступнага дня. І паўтаралася зноў і зноў, а ў тэатральнай залі заставалася з кожным днём усё менш і менш людзей. Самае дзіўнае, што ніхто ўжо ня памятаў ні на падарункі, ні тым больш на спектаклі. Цяпер часткай спектаклю былі яны самі.

2006

Дамафон Мінай

Андрэю Мрыю

Быў у нас такі дзіўны час, а можа, і не такі ўжо дзіўны, ну, прынамсі, няшмат дзіўнейшы за іншыя часы, якія ў нас былі, што ва ўсіх пад'ездах панялі моду ставіць дамафоны. Ужо амаль усе пад'езды шматкватэрных дамоў нашага не вялікага, але і не малога места карысталіся дабрадзеіствам гэтай хітрай вынаходкі, а ўсе астатнія ім зайдросыцілі. А зайдросыцьці было чаго. Пад'езды з дамафонамі былі чыстыя, у іх не адбываліся вечныя, як гэта было раней, п'янкі ды пагулянкі мясцовых жлуктаў; яны былі таксама пад'ездамі бяспечнымі, дзе злодзею прабраца было нашмат цяжэй; ну і нарэшце, дамафон можна было выкарыстоўваць як тэлефон - скончыўся час, калі, забыўшыся прышчэпак да праняня, трэба было на ўесь раён дзерці глотку, каб нехта ў кватэры на сёмым паверсе пачуў, а пасля яшчэ скінуў гэтыя самыя няшчасныя прышчэпкі долу. Таму ўсе пад'езды можна было падзяліць на тыя, якія ўжо мелі дамафон, тыя, якія яго якраз усталёўвалі, і тыя, якія зьбіраліся вось-вось яго ўсталяваць. Ну можа, з выняткам аднаго пад'езду.

Адзін пад'езд ані ня меў дамафону, ані ня быў у працэсе яго інсталяцыі, ані не зьбіраўся яго паставіць. Зьбірацца то ён зьбіраўся, але на перашкодзе ўсяму праекту стаяў адзін чалавек - Мінай. Дзеля ўсталявання дамафону патрэбная была згода ўсіх жыхароў пад'езду, і тое, што іншым пад'ездам давалася дужа хутка і бязь ніякай валтузыні, гэтаму пад'езду не ўдавалася нішто. У ім, як касыціна ў горле, стаяў на сваім Мінай і казаў, што ў ягоным пад'езьдзе гэтага гаўна ня будзе.

Мінай быў пэнсіянэрам-апівудам, ці хутчэй можна сказаць, апівудам-пэнсіянэрам, чалавекам бязь ніякага занятку, ці тым больш зацікаўленыняў, хіба што з зацікаўленынем выпіць. Увесь дзень Мінай нязрушна праседжваў на лаве перад пад'ездам і лічыў, што калі ён там, "то на якіх... патрэбны гэты дурафон?" "Дамафон - гэта я, - сказаў на сходзе пад'езду Мінай, - і іншага нам ня трэба". З таго часу Мінай так і пачалі называць - Мінай Дамафон альбо праста Дамафон. Ня могуць знайсьці на Мінай ніякае ўправы, жыхары хутка прызычайліся да того, што іхны дамафон быў жывы і няспынна сядзеў на лаве перад домам ад раніцы да вечару, а бывала, і ад вечару да раніцы. Сыпярша, канечне, вельмі перажывалі, што іхны дамафон не такі, як ва ўсіх, і ў якасці тэлефону яго таксама ня выкарыстаеш, а таму ізноў трэба было гарлапаніць на ўесь раён, каб нехта скінуў тыя халерныя прышчэпкі. Пазней, аднак, уся справа падзабылася і да свайго дамафону яны, можна сказаць, прызычайліся.

Здарыўся нават адзін выпадак, калі Мінай давёў усім, што ён - найлепшы дамафон з усіх магчымых. Пайшоўшы пасікаць за дом, каб дарма не валачыся на першы паверх, дзе месцілася ягоная кватэра, ён зауважыў, што на трэцім паверсе з гаўбца на гаўбец пералазіць злодзей. Доўга ня думаючы, ён узяў таўшчэзную штакецыну, якая падпірала дзвіверцы ў парнік Ванды Гурковіч, і шурнуў ёй у злодзея, ды зрабіў гэта так лоўка ды цэльна, што штакецына трапіла злодзею ў самую лабешку і той павіснуў ад удара на гаўбцовай парэнчы, пагайдыўшы некалькі разоў і рынуўся вобземель так, што

ў вушах у Мінай ажно зазывінела. Гэта ўжо толькі пазыней аказалася, што быў гэта ня злодзей, а муж той самай Ванды Гурковіч з трэцяга паверху, і лез ён не ў суседзкую хату красыці грошы, а з суседзкай у сваю, бо спадарыня Ванда забыла пакласыці ключ ад кватэры пад дыванок, як яны папярэдне дамаўляліся, ды і штажецина была ня праста штажецинай, якая падпірала дзвіверы ў парнік Ванды Гурковіч, а штажецинай, якая падпірала ўвесь парнік і выдзерці якую была патрэбная неймаверная сіла, якой Мінаю ў экстрэмальнай сытуацыі, відаць, нязбракла. Цяпер муж спадарыні Ванды ляжаў у больніцы і павінен быў заставацца там яшчэ прынамсі месяцы два, пакуль пазрастаюцца ўсе ягоныя косьці. Ляжаў таксама ўвесь сёлетні ўраджай Ванды Гурковіч, бо, абваліўшыся, парнік папаламаў усе каліўцы, якія яна так старанна плягавала. Ляжаў таксама Мінай на сваёй лаўцы, страшэнна задаволены самім сабою і сваім спрытам. Задаволеная былі таксама жыхары пад'езду, бо самае галоўнае тое, што Дамафон выказаў сваю ўвагу, захаваў празорнасць ды апэрату́насць, а Гурковіч сам павінен быў паведаміць Дамафону, што зьбіраецца пералазіць праз балкон. Усё павінна быць, як у цывілізаваных людзей.

Аднак хутка пасьля гэтага выпадку, калі ніхто гэтага не чакаў, а найменш сам Мінай, ягонае здароўе раптоўна падарвалася і ён пачаў шпурляць у суседзкія вокны вялікімі булыжнікамі ды выкрыкваць: "Злодзей! Злодзей! Злодзей!" Забіраць Дамафона прыехала белае аўто, зь якога выйшлі людзі ў белых халатах, запакавалі яго ў машыну ды зъехалі ў сваім накірунку. Дамафон ужо дадому не вярнуўся, і толькі муж Ванды Гурковіч чуў, што яго паклалі ў суседнім аддзяленні, дзе ён надалей застаецца дамафонам.

Адразу ж пасьля гэтага здарэньня жыхары ўсталявалі доўгачаканы дамафон і цяпер, як усе цывілізаваныя людзі, тэлефанавалі па прышчэпкі.

Кожны час калі-небудзь мінае. Але гэта зусім не гарантыває таго, што наступны ня будзе яшчэ дзіўнейшы за папярэдні.

2007

ДАВЫДЗЕНКА Зыміцер - нарадзіўся ў горадзе Менску 21 студзеня 1978 году ў сям'і выкладчыкаў.

Вершамі захапляўся зь дзяцінства, але пісаць іх пачаў толькі ў 17 гадоў.

У 1995 годзе паступіў у Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт на юрыдычны факультэт. Скарываўся магчымасцю ажыцьцявіць сваю мару вывучаць міжнароднае права й міжнародныя зносіны ў ВНУ з адпаведнымі сталымі традыцыямі, паступіў у Маскоўскі Дзяржаўны Інстытут Міжнародных Зносінаў (МГІМО) на міжнародна-прававы факультэт. Пасля заканчыў там аспірантуру па спэцыяльнасці "міжнароднае прыватнае права".

Зараз жыве ў Москве, працуе ў ненадзяржаўным Інстытуце міжнароднага прыватнага й параўнаўчага права і Калегіі адвакатаў.

ВЕРШЫ

Санэт

Чароўнай зъявай дзіўнай прыгажосці
Ты ў сэрцы зруйнавала прахалоду.
Кляну цябе, кляну сваю прыроду,
Дзе месца ёсьць для рэўнасьці і злосці.

Але, каб з хаты съмецьце не выносіць,
Забуду горыч. Помню асалоду,
Пяшчоту мілых рук і позірка лагоду,
Запал жадання выйсьця шчыра просіць.

Наіўна думаць, быццам ты съятая,
Але ці пакахаў бы я бязгрешную такую.
Давай любіць, пакуль зямля съяткуе
Ўрачыстасць ціхую мядовага спатканья!

.....
Вядома, сэрцу ты любіць не загадаеш,
Але ж успыхне – і агню ўжо не стрымаеш.

Верасень 1995

Шчырыя слова

Шчырыя слова
Трэба казаць,
Цяжка бывае нам моўчкі трываць.

Лічыш, дарма:
Сэнсу няма...
Просіцца праўда на волю сама!

Боль прыхаваны –
Нясьцерпны цяжар,
Мусіць раскрыцца душэўны пажар.

Можна ўцячы
Ад чыхсьці адзнак,
Ды ад сябе немагчыма ніяк.

Нібы ўраган
Ці варожы таран,
Души зынішчае самападман.

Крохкае цяжка захоўваць...
Хай жыве шчырае слова.

Верасень 1995

Стрыечныя браты (верш-перасьцярога)

Любоў злая..:
Стрыечныя браты
Дахаты завітаюць,
Стрыечныя браты
Прывабнымі бываюць.

У дальніх сваякоў
Складаныя стасункі,
Прымай у хату зноў
Ліхія падарункі.

Стрыечныя браты –
Якая небясьпека!
Імкненіне да бяды
Ўласціва чалавеку.

Трымаць пачуцьцяў жар
Няможна пад кантролем,
Хісьнецца гаспадар –
Прагвецца чорт на волю...

Гаворыць сэрца ўслых –
І сорам, і сумленъне,
І забабонаў шыхт
Зынікаюць у імгненьне.

Зірнеш адзін разок
У вочы канавыя –
І п’еш атруты сок,
Салодка сэрца ныне.

Пільнуе з-за кута
Раптоўнае кахранъне.
Малюе чорт-мастак
Таемныя жаданьні.

Кахранъня пачуцьцё
Бывае недарэчным,
Вядзе цябе жыцьцё
І да братоў стрыечных...

Спакусу адгані,
Шаленству не паддайся,
Ты сэрца барані,
Глядзі – не закахайся!

Стрыечныя браты –
Знаёмся асьцярожна,
Прыстойнасьці масты
Спаліць жадае кожны.

Стрыечныя браты –
А раптам ён адчуе,
Што ўзрушаная ты,
І хто тады ўратуе?..

Як прыйдуць яны зноў,
Чытай перасьцярогу,
А лепш трymай братоў
Падалей за парогам!

Кастрычнік 2003

Міла ў небясьпесы

*Прысьвячаецца ўсім дзяўчатам,
якія (ледзь ня) трапілі ў бяду
праз сваю неабачлівасць*

Дзяўчыначка юная Міла
З хлапцамі ліхімі пайшла,
Аўтобус апошні згубіла,
Дарогу дамоў не знайшла.

Завабілі хцівяя хлопцы
У дзікі далёкі гушчар.
І зьвёз невядомы кіроўца
Ад гэтых бяздушных пачвар.
У хаце агенъчык самотны –
Дзядуля сівенькі ня сьпіць,
З-за ўнучкі Людмілкі гаротнай
Ягонае сэрца баліць.
Калоціцца сэрца і плача,
Дзяўчынчака, дзе жа ты, дзе?
Твой шлях хіба месяц адзначыць,
І неба счарнела ў нудзе.
“Ня слухала б хлопцаў паганых,
Што ў пастку цябе завялі,
Іх словаў салодкіх, падманных”, –
Ёй кажуць лясы і палі.
Край браслаўскі гадам адпомсьціць –
У холадзе ѹ цемры сядзяць.
Хай кожны нягоднік запомніць,
Як дзеўчын самотных кідаць.
Вось неба съязьмі залілося,
І шэпчуцца сосны ў журбе...
Хутчэй бы, Людмілка, ўдалося,
Нарэшце пабачыць цябе!

Жнівень 2003

Да дня народзінаў Веранікі

Што мне сёньня нагадае
Гэты восеніскі дзянёчак,
Чым адметны ён, чым зъязе,
Як агенъчык-вугалёчак?

У лесе высьпела сунічка?
Салаўём зайшлася сінічка?
Пацякла зь зямлі крынічка?..
Нарадзілася Веранічка!

Да бацькоў прыйшла уцеха,
Не адна, а зь непакоем:
Ох, няўрымсльвая дзеўка,
Цяжка з жаваю такою!

Ёсьць калючкі ѿ гэтай ружы,
Можа кожнага зъянтэжыць:
Дух пярэчаньня (ды ѹ дужы!)

Гэтай дзеўчыне належыць.

Мой букецік пажаданьняў
Ты аддай ёй, восень, у руکі:
Плёну многа з намаганьняў,
На карысьць каб шлі навукі;

Ў віры танцаў закруціцца,
Песьняў мёдам наталіцца
Ды настрой іскрысты мець.

I такое пажаданьне
Ў той букецік пакладу я:
Як чаромха з мрояў мая,
Як з садоў чароўных ружа,
Як Радзімы ўвасабленъне,
Кожнае ў жыцьці імгненьне
Красаваць, цвісці, квітнець!

Кастрычнік 2002

* * *

Хай людзкасць і чуласць цябе атачаюць,
А зло і няпраўда згараць ці растаюць,
У сэрцы пануюць любоў і спакой,
А ўдача заўсёды сябруе з табой.

Усьмешка твая хай сяброў сагравае,
А гора дарогі да ганку ня знае,
Шануюць сумленныя ѹ шчырыя людзі,
А злыдняў у жыцьці і блізка ня будзе!

На Міланшчыне

Пасярод лясоў кудлатых,
У баку ад мітусыні
Над вадой хіліцца хата,
Дзе мае праходзяць дні.

Калі цемра адступае,
Пачынаюць шчабятаць
Разам восем папугаеў
Так, што немагчыма спаць.

Кацяняты, нібы дзеци,
Пачынаюць валтузыню
На мяху ці на газэце –
Усё да іх ідзе ў гульню.

Віск паўлінаў замяняе
Крыкі ранішнія пеўня:
Хто прыгожа выглядае,
Можа не баяцца сцэны.

Нібы ветразь над вадою –
Белы лебедзь шпацыруе.
Статак карпаў за “кармою”,
Быццам імі ён кіруе.

Качка-маці клопат мае –
Вучыць пільнасьці малых.
Паслухмяна шыхт тримаюць
Дзесяць шарыкаў жывых:

Качаняты часта гінуць,
Бо ідзе пагроза зь неба.
Варта ў сажалку закінуць
Піцу ці кавалак хлеба,

Ажно ў ёй вада бруіцца,
Быццам кіпень на агні,
Так імкнуцца наталіцца
Карасі ды акуні.

Вось і я, як качка тая,
Выпадак малых вяду.
Нам кіроўцы саступаюць,
Запавольваюць хаду.

Крыкі ў цішыні расталі:
Гэта восьлік сімпатычны,
Вуши доўгія ён мае
І чатыры капыты.
Да суседа завітаю;
Трэба быць самакрытычным:
Сапраўды, магчыма, часам
На яго падобны ты?

Так хацеў бы забаўляцца,
На асла глядзець старога,
На палёт паўліна вольны
І на ранішні туман,
Ды ўжо трэба адпраўляцца
Мне на досьвітку ў дарогу,
Бо чакае неспакойны,
Мітусьнёй п’яны Мілан.

Італія, ліпень 2003

Ліст з Італіі

Баўлю час я ў дзіўным краі
Ля падножжа Альпаў стромых
І мясьцін, зь якіх паходзіць
Пан вялікі Жыгімонт.

Прамысловасць тут буяе,
Беспрацоўе невядома.
Край памежны гэты носіць
Імя гучнае П'емонт.

Тут лацінская культура
Сустракаецца з паўночнай,
Экспрэсіўная натура
Стрыманай глядзіць у вочы.

У размовах ужываюць
Рыма-гальскую трасянку.
Стравы грапай дапаўняюць
На вясёлай пагулянцы.

Экстрэмальная прырода,
Да дзівацтваў клімат схільны.
Гор узьняты ў неба мост...
Тут паўлін трymae горда,
Нібы съязг ці герб фамільны,
Доўгі свой стракаты хвост,
Ці павольна пераходзіць
Зь сябруком аўтадарогу,
Не зважае, што кіроўца
Можа хвост адпрасаваць...

Ноччу кот на шафе шкодзіць,
Ці сігае на падлогу,
Трэба шчыльна зачыніцца,
Калі хочаш добра спаць.

Край той горны, навальнічны:
Часта ў ім маланкі неба
На кавалкі расьсякаюць,
Вечер шкоды шмат наносіць,
Дрэвы і платы ламае
І дарогі засыцілае
Лісьцем і гальём сучастым.

Сонца ўсё раней заходзіць,
І паўлін свой хвост адкінуў,
Стаў жывёлай непрыкметнай,
Нібы курыца ці гусь.

Пэўна, час прыйшоў, народзе,
Нам вяртацца у краіну
Памяркоўнасці адметнай,
Больш прывычнай, – Беларусь.

Жнівень 2003

Багацьце

Кожны чуў: наш край маркотны,
Анічога ў ім няма,
За мяжой шукай вабноты,
Не губляй тут час дарма.

Бедаком сябе лічыць –
Гэта сорам, браце:
Ты зірні – вакол ляжыць
Дзіўнае багацьце.

Граньне гусъляў, флейты съпей,
Гук дуды магічны,
Шэпт лістоты старых дрэў,
Рух вады крынічнай,

Бліскавіц вясновых звязаньне,
Пошум пушчаў і дуброў,
Вод імклівых віраваньне,
Статкі лосяў ды зуброў,
Соснаў гожых калыханьне
Ды паселішчы баброў –

Краю нашага аздобы.
Толькі крокі запаволь,
Скінь свой смутак і жалобу,
Адпацыць души дазволь.

Выйдзеш зранку ўвесну ў поле –
Там шчабечуць жаўрукі.
Зойдзеш у лес, дзе дыхаць вольна, –
Бой вядуць цецеруки...

А касыцёлаў ды капліцаў –
Нібы пэрлін на дне мора,
Замкі, вежы, съцен байніцы,
Там схаваны таямніцы
Ў сутарэньях, калідорах.

З чоўнам, роварам ці пешкі
У край съпяшайся церазь Мёры,
Дзе блакітныя прасторы.
Вабяць там лясныя съцежкі,

Леднікоў эпохі рэшткі –
Камы, озы ды азёры.

Там рупліўцы адраджаюць
Старажытныя рамёствы,
Да мастацтва дотык маюць
І маленькі, і дарослы.

Войса, Струста, Снуды, Несыпіш –
Цуд такі ты ў сэрца ўмесыціш.
Ноччу ў іх глядзіцца месяц.
Толькі ў воды іх нырніце,
Ці з пагорка паглядзіце –
Згадкі лепшыя ўваскрэсяць.

Варты жалю той бядак,
Хто ў нару забіўся
І ад скарабаў тых, дзівак,
Сам адгарадзіўся.

Люты 2003

Калядныя абраады

Ноч, даўжэйшая у годзе,
Неўзабаве надышла.
Зь першай зоркай у народзе
Запрашаюць да стала.

Стол стаіць, пакрыты сенам,
А на ім абрус ляжыць,
У мігценыні летуценым
Елка ля вакна стаіць.

У кутах – снапы са збожжа,
У місцы на стале – куцьця:
Талісман ад сіл варожых,
Сымбалъ вечнага жыцьця.

Хутка ўся сям'я зьбярэцца,
Прыйдуць добрыя сябры,
Згода ў хаце застанецца,
Звады й крыўды – на двары.

З кожным паламай аплатку,
Каб традыцыя жыла,
У доме пажадай парадку,
Дабрабыту і цяпла.

Жонка мужу пажадае:
Каб ты съвету не відаў
З-за вялікага ўраджаю
(Ды здароўя не губляў).

Гаспадар адкажа жонцы:
Хай жа буйных гарбузоў,
Буракоў, гуркоў ды морквы
Хопіць нам да маразоў!

Пачынаюцца варожбы:
С্বерб дзяўчат апанаваў,
Каб хлапец які харошы
Шлюб хутчэй прапанаваў.

З-пад абрусу ты съяблінку
Асьцярожна выбірай:
Возьмеш доўгую былінку –
Будзе добрым ураджай.

Адчыняй шырока дзьверы,
Паважаны гаспадар:
Калядоўшчыкаў намеры –
Атрымаць за песні дар.

Тут Каза, Мядзьведź ды Конік
Віншаваць цябе прыйшлі.
Час запляскаць у далоні:
Добру вестку прынясьлі.

Свята слаўнае Калядаў
Лучыць розныя часы:
Да язычніцкіх абрадаў –
Хрысьціянаў галасы.

Уся Эўропа адзначае
Збаўцы вечнага прыход.
Хай жа Бог ва ўсім спрыяе
Ў гэты дзень і ў Новы год!

Сінегдань 2002

Урачыстае віншаванье з нагоды свята Дзядоў

Землякі, браты, сябры,
Доўжым звычай мы стары:
Ушаноўваць памяць тых,
Хто нас у съвет прывёў усіх.
Кім бы продкі ні былі –
Земляробы, кавалі,

Ваяводы, ваяры,
Гандляры ці гусъляры –
Дар ад іх мы прынялі:
Нам жыцьцё яны далі.
Ды ласкавымі былі:
І імя нам нараклі.

Хай жа продкі ганарацца
Нашай справай на зямлі
Будзем волатамі ў працы,
У баі і на піры.

Покуль помнім мы пра іх,
Месца нам сярод жывых.
Хто мінуўшчыну забыў,
Той і прышласць загубіў.

Найшаноўныя дзяды,
Будзем помніць вас заўжды!
У нашых думках – продкаў справа:
Незалежная дзяржава!

Лістапад 2002

ЗАЙКА Віталь – нарадзіўся 1961 годзе ў Лагойску. Скончыў фізфак Белдзяржуніверсітэту. Браў удзел у працы нефармальнага Беларускага навукова-гуманітарнага таварыства ў канцы 1980-х гадоў. Дэлегат Устаноўчага зьезду БНФ 1989 году. У 1991-1995 гадах працаваў у Навуковым цэнтры імя Ф. Скарыны, займаўся беларуска-габрэйскімі культурнымі сувязямі і проблемамі нацыянальнай ідэнтыфікацыі. З канца 1990-х гадоў – у ЗША, бярэ удзел у дзейнасці беларускай грамады Амерыкі. Аўтар шэрагу публікацыяў навуковага харектару і культуралягічных артыкулаў.

ЧУЖАВЕМНЫ ТРЫПТЫХ

Пра магнітафон

Імпартны касэтны магнітафон – гэта была мая пракаветная мара.

У той час, у савецкі, усе ганяліся за “імпартам”, асабліва гарадзкія. Ну і мы таксама сталі прасякаць, што да чаго. Паставіш на якой вечарынцы магнітафон, на дзьве касэты, ды японскага вырабу – і ўся ўвага адразу на цябе, на гаспадара такой цуд-машыны. Дзяўчата робяцца прыхільныя, хлопцы на перакурцы паміж танцамі пытаюцца з павагай пра дынамікі, частоты, колькі каштую.

Ну і вось, пасля школы падаўся я ў Берасьце, скончыў тэхнікум электрасувязі, і акурат праз пару тыдняў, у канцы траўня, забіраюць мяне ў войска. Трапіў я перш на трэх месяцы ў Печы пад Барысавам, у вучэбку. Тады перавялі ў Кіраваград. І адтуль накіравалі ў Сярэднюю Азію, у Тэрмэз. Рота нашая была напалову з узбекаў, а напалову збор-брэгада, “Мой адрес – Савецкі Саюз”. Землякі зь Беларусі, пскоўскія, масквічы, некалькі малдаванаў, з Латвіі людзі. З узбекамі адносіны былі нармальныя. Пару разоў, праўда, біліся зь імі масквічы і два беларусы нашыя, тады мірыліся.

Акурат 1 студзеня 1982 году пераехалі граніцу, калёна дайшла за два дні да Мазары-Шарыфа. Ужо ў Тэрмэзе адчуў, што жыцьцё ў гэтих краёх зусім не такое, як у нас, але Мазары-Шарыф зрабіў дужа вялікае ўражаньне. Купалы мячэцяў, базар, ішакі. Вуліцы скрозь як лябірінт, съцены-дувалы, усё з гліны. Бы ў кіно, кругом народ апрануты, як разбойнікі-басмачы. Абарваныя дзецы круцяцца, як мухі, вакол нас. Кабеты закручаныя ў накідкі, у вялікія хусткі. Базар – казка “1001 ночы”. На ім

ёсьць усё: ад разынак і пярсыцёнкаў да стрэльбаў і машинаў. Прадаюць горы пладоў розных, авечак і вярблюдаў, дровы, адзеньне. І – японскія магнітафоны.

Неяк камроты паслаў мяне разам з Халбоевым Эргашам на базар па батарэйкі. Знайшлі там крамку. Усярэдзіне цесна, увесь маленькі пакой-чык забіты апаратурай, блішчастыя навюткія магнітафоны вісяць на съценах, стаяць у карданах на паліцах, на падлозе. Упадабаў я некалькі, пытаю кошт. Гаспадар падымае руکі, хітае галавой. Кажа па-расейску: “Многа, многа”. Я праз Халбоева пытаюся, колькі ж каштуе. Узяў ён крэйду – у яго была маленькая дошка такая – напісаў мне “70” і паказвае на адзін магнітафон, а на другі – “90”. Запомніў я, і ўвечары пытаюся землякоў Халбоева – як тут можна рублі абмяняць? 75 рублёў было ў мяне схавана. Яны пасьмяяліся, кажуць: «Тут рублі ня ходзяць, можаш вы-кінуць».

Праз пару месяцаў абвыхся. У горадзе было збольшага ціха, мы стаялі ў бараках з гліны на ўскрайку гораду, але да цэнтру можна дайсьці пешшу хвілін за 20. Грошай нам плацілі ўсяго 5 чэкаў (гэта чэкавыя рублі) на месяц, у ваенторгаўскай крамцы можна было купіць які адэкалён ці кан-сэрвы. Узбэкті навучылі занесці прадаць на базар. Я быў тады дужа гэтым захоплены. Нас ніхто ня рушыў, начальства як бы забылася на нас. Звычайна я сядзеў у радыёмодулі, прымаў сабе радыяграмы, перадаваў зам-камроты. У роце добра тапілі, ды і зіма была пераважна як у нас восень, месяц які лістапад. Ежа была лепей за гнілыя агуркі й варанае сала, што было і ў вучэбцы, і ў Тэрмэзе. І пайка нармальная, часта бараніна, я да яе прызывычаўся. Стараслужачых было мала, узбэкті ў нашай роце збольшага мірныя, напружваць асабліва не было каму. Адным словам – рай, нягле-дзячы на тое, што амаль усе перахварэлі жаўтухай. Кожны марыў так дацягнуць да дэмбелю. У мяне на магнітафон празь некалькі месяцаў сабралася ўжо зь дзясятак даляраў і куча мясцовых грошай-аўгані.

І вось 5 сакавіка, сярод ночы, абудзіліся мы ад выбухаў і ад кулямёт-ных чэргаў. Павыскоквалі на двор – съветла як днём, гараць нашыя ма-шины-наліёнікі, “Уралы” і некалькі будынкаў. Страбляніна, вухаюць міна-мётныя выбухі. Я за аўтамат і да модулю, а ён таксама заняўся. Там усе мае гроши! Хаваў іх пад рацыяй, каб хто ноччу ў казарме ня выцягнуў. Бягу туды, а з высотак аднекуль сталі біць кулямёты ДШК. Паваліліся ўсе, стряляюць ва ўсе бакі, камандаў не чуваць, поўны гармідар і неразьбярыха. Празь якія паўгадзіны няма модулю – дашчэнту згарэў. Вось так прапалі мае капіталы. А тыя аўгані – у пачках. Насіць няма як. Даляраў толькі дужа шкада. Так вось скончылася мая першая спроба здабыць магнітафон.

* * *

Як згарэла рацыя, мяне паставілі ў кулямётны ўзвод, пацягаў цынкі з набоямі. Пасьля перакінулі ў стралецкі ўзвод, дзе і пазнаёміўся з латышом Андрыйсам зь Елгавы. Сышліся на глебе матаболу. Я займаўся яшчэ ў школе і быў у камандзе тэхнікуму. Неяк мы ездзілі на чэмпіянат “Кубак дружбы” ў Цэсіс, дзе, як аказалася, выступаў тады й Андрыйс. Мы сталі “трымаць мазу”, дзялілі цыгарэты, пасылкі, варылі разам чыфір.

1 чэрвеня нам паведамілі, што ў кішлаку Сабзыманд за Мазарамі - патаемны апорны пункт духаў і што заўтра трэба на досьвітку падабрацца туды і захапіць кішлак. Ён стаіць так - палова на гары, а палова спаўзае ўніз, у даліну. Зайшлі начным маршам з другога боку на самую гару, і на сьвітаныні камроты даў ракету, два ўзводы пайшлі ў атаку, адзін закрываў магчымы адыход духаў. Нас чакалі з даліны, увесь агонь быў на той край кішлака. З нашага краю быў толькі кулямёт, які хутка змоўк, і яшчэ асобныя стрэлы з "бураў". Калі ўзялі першую ад гары вуліцу, з-за дувалаў раптам падняўся моцны агонь - духі пасыпелі перадышлакавацца. Некалькі кулямётаў ДШК прыціснулі ўвесь наш узвод, сядзім чакаем, пакуль гранатамётчыкі выкураць кулямёты. Сэрыя выбухаў - кулямёты съціхлі. Я з Андрысам ды яшчэ двумя пскоўскімі хлопцамі закідалі гранатамі двор на-супраць, ускочылі праз вароты. І тут пскоўскіх адразу забіла выбухам гранаты, кінутай з вакна. Мы закідаем у вакно яшчэ па гранаце - і наперад у дом. У пыле нейкія цені, давай біць па іх з аўтаматаў, енкі, крык дзіцячы - ажно як пыл асеў, бачым, што на падлозе дзьве кабеты ў цёмным, бы купы лахманоў, мужчына - нерухомыя, і дзіця б'еца, трымціць яно, усё ў крыві. Не зразумець, ці хлопчык, ці дзяўчынка, у нейкім рызыкі, гадоў 8-9. Кінуліся далей, я толькі пасыпей азірнуцца - дзіця съціхла.

Чую тут, што намок рукаў. Глянуў - усё плячо ў крыві. Пераскочылі вулічку, ускочылі ў другі дом. Здаецца, ціха. "Андрыс, - кажу, - у мяне нешта з рукой". Парваў ён мне рукаў, паклаў індпакет, перацягнуў уверсе руку. Здаецца, магу ісьці далей, толькі муціць крыху. Тут Андрыс кажа: "Глянь, магнітафон!" І туды. Бачу - ля вакна стаіць на нейкай скрынцы блішчасты срэбраністы дзывюхкасэтнік, акурат як зьяўляўся мне ў марах. Ён як занрок бы на выставе. Нешта ня тое. "Стой!" - крывчу Андрысу. "Міна! Кладзіся!" А ён ужо схапіў і павярнуўся да мяне. Ззаду дало, бела-чырвоным шуганула. Дом здрыгануўся, бомкнула шкло. Праз дым і пыл бачу ляжыць Андрыс тварам уніз. Сыпіна разварочаная, у крыві, як фарш. Прыйадняў яго - твар белы, хрыпіць: "Адрес у кішэні", - а сам неяк напяўся, вывернуўся і абмяяк.

Мне потым гэта ўвесь час у сyne мроілася, што я крывчу, але голасу няма, Андрыс ня чуе, бярэ магнітафон, а бомба з фотаэлемэнтам выбухае. Калі ажаніўся, жонка сварылася, што падскокваю, крывчу, не даю спаць.

Цягну Андрыса да дзывярэй і бачу магнітафон: ляжыць сабе цэлы, толькі прысыпаны пылам. Хацеў секануць па ім, але - нешта мільганула ў вакне. Праз двор бяжыць ценъ у трантах, бліснула зброя. Я - за АКМ, даў зь яго доўгую чаргу. Ценъ здрыгануўся, паваліўся, заціх. Падышоў туды - малады хлопец. Вусы ледзь-ледзь выбіліся, маладзейшы за мяне. На галаве як шаль такі стракаты. Аўтамат побач. Чамусыці нямецкі, шмайсер, як у немцаў у кіно. Пазыней мы бачылі іх шмат, зброі з той вайны. ППШ і ППС таксама. Тады, у Сабзымандзе, было гэта ў навіну.

Андрис быў непрытомны. Праз паўгадзіны ён памёр. Пакуль выносілі на поле параненых, пакуль прачэсвалі кішлак, чакалі на верталёты - падступіў вечар. Падышла рота аўганскай міліцыі - царапдой. Ўсе чарнявыя і вусатыя, у зялённых аднолькавых фрэнчах, а порткі - якія ў каго знайшліся. Падумаў я - хай хоць якая памяць пра Андрыса будзе. Пабег, забраў той магнітафон. Аказаўся фірмы «Саньё», спраўны, навюткі, батарэйкі на месцы...

Раптам батарэйкі паплылі перад вачыма, бачу, што ўсё неяк пераварочваецца. Я валюся на зямлю... Самлеў – страта крыві ад раны ў плячо.

Першы мой магнітафон, як і першы забіты чалавек, – ён цяжэйшы мне быў, чым сто кіляў боекамплекту.

* * *

Потым, у ліпені, перавялі мяне радыстам у іншую роту, далі рацыю. Я ўжо пакаштаваў пляну, анашы, але не ўцягнуўся ў гэтую справу. Рота стаяла трохі далей ад Мазары-Шарыфа, узбоч дарогі на горад Шабарган, ля кішлака. Зямляк з Мазыра, Вашчук, кажа, што ўзбэкі гавораць: “Шарыф” гэта “высакародны”, і назва значыць “Высакародны Мазыр”. Дужа яму падабалася. Запраўлялі ўроце скрэзь дзяды-хахлы – з Сумаў, Вараышылаўграду – і ўзбэкі. Афіцеры ўсё некуды ездзілі. Часта заставаўся толькі адзін дзяжурны. Я ўжо амаль год праслужыў, мяне не рухалі, але вось адна габрэя з Магілёву моцна даставалі. Ён быў інтэлігент, целяпук, непрыдатны для простага жыцьця. А тут яшчэ да ўсяго габрэй, Гарэлік прозвішча. Чарнявы, шчуплы, з сэмітычным такім бляскам уваччу. У нашым модулі, дзе ён быў “прапісаны”, толькі ён чуваць: “Жыд, б***, сюда!” – ад хахлоў ды “Падхады жід, біляд!” – ад узбэкаў. Ганялі яго як маладога рабіць розныя брудныя працы, білі. І вось як быў я ў каравуле, Гарэлік адмовіўся нешта выконваць. Галоўны “дзед” Супруненка, такі быў здаровы, на гарылу падобны, кажа ўсім: “Ставім жыда на тормаз. Будзе на дыце, пакуль не скажу. Дазваляеца толькі ваду піць”. Афіцэрам, канешне, ні-ні, каб ні слова. Дзень прайшоў, другі ідзе – Гарэлік на тормазе. Суп, як Супруненку звалі, гаворыць: “Хто, б***, тормаз жыду саб’е, сам на тормаз стане”.

Я кажу нашым, зь Беларусі: «Земляка прыпарылі, трэба неяк ратаваць. А нас шасьцёх уроце было, Гарэлік – сёмы. Вашчук кажа: “Я да гэтага не мяшаюся, мне жыд – не зямляк”. Кажу яму: «Ну мы і народ. Усе дружныя, узбэк за ўзбэка, масквіч за масквіча. Адны мы, як палова ў вецер, ва ўсе бакі. Гэтак з нас, беларусаў, ніхто дэмбелю не пабачыць». Паслухаў ён, праўда. Пастанавілі, што трэба нам, як зямелям, пагутарыць з Супам, каб пусьці Гарэліка. Кінулі пальцы, хто скажа. Выпала мне.

Суп быў дурнаваты, шалёны нейкі, усе баяліся ягонага нораву ѹ ягонай сілы. Зайшоў я да яго ў капцёрку, ён акурат абедаў.

– Што скажаш, бульбаш?
– Гарэлік другі дзень без жратвы. Трэба неяк па-іншаму.
– Гэта як? Шлённуць?
– Можа, у каравул пару разоў без чаргі. Ці яшчэ што. Але так вось – ня робіцца.

– Дзед, па-твойму, ня ведае, як робіцца? Гэткага барзога салабона ѿ каравул, да зброй? Зьняць такога з тормазу – дорага каштue!

Суп на хлеб сабе паклаў жаўток варанага яйка. Плюшчыць яго лыжкай, на мяне пазірае.

– Я ад зямеляў кажу – каб тормаз спыніць.
– А ты пастаў за яго магнітафон.
Адказаць я не пасыпеў. У капцёрку ўскочыў Вашчук: “Зъбег жыд, нідзе няма!” Суп выйшаў на двор. “Гляньце кругом, зараз зловім”. Кінуліся

нароссып вакол кішлаку, завёўся УАЗік. Дзяжурны афіцэр таксама ўжо даведаўся, ускочыў у машыну, зь ім яшчэ пара чалавек. Паехалі па дарозе ў бок Шабаргану, пыл за імі курыць. І празь нейкі час раптам — выбух. УАЗік падарваўся на міне! Кінуліся туды, дабеглі — машына ўверх коламі, цэлы раскіданыя. Аднаго чалавека забіла, два іншыя, у tym ліку капітан Томчын, — параненый.

Выкліканы верталёт забраў параненых. Вярнуўся камроты, капітан Мельнічук. “Дастаньце мне, — кажа, — Гарэліка, жывога або мёртвага”. Увечары ў той жа дзень прывялі Гарэліка. Увесь зьбіты, твар счарнелы. “Фашысты вы, — кажа. — Горшыя за немцаў”.

— А ты, ты хто? — Мельнічук яму. — З-за цябе ў нас адзін забіты, двое параненых! Супруненка! Ты таксама адкажаш, я ведаю, што тут было! Але табе, Гарэлік, за дэзэртыства трывнал гарантую. Вашчук! Пасадзіць Гарэліка пад арышт у шыфравальным модулі. Тваё аддзяленыне — на варту. І каб пальцам ніхто не даткнуў, адкажаш галавой. Йэхх, сукі, на хвіліну гаспадарку няможна пакінуць!

Справу замазалі б, але Томчын меў зуб на Мельнічука. Ужо зьбіраліся перасылаць Гарэліка ў дывізію, як Мельнічук кажа: “Можна ўратаваць, калі падмазаць палітадзел. Трэба нейкая імпартная штучка. Тут добра пайшоў бы касэтны магнітафон. Як думаеш, млад-сержант?” Пасьля сьмерці Андрыса магнітафоны мне ўжо ня мроіліся. Я безь вялікага шкадаваньня занёс “Санё” Мельнічуку на патрэбную справу. Гарэлік застаўся.

Калі аднаго дня мы з аддзяленнем паехалі па боекамплекты, на роту напала група “духаў”. Сталася так, што на паству быў Гарэлік, некалькі ўзбэкаў і латышоў. Завязаўся бой, Гарэлік здолеў разъмеркаваць людзей, яны трымалі абарону ў тыя крытычныя хвіліны, пакуль не далучылася рота. Напад адбліі, узялі двух палонных. Трох духаў знайшлі забітымі, яшчэ аднаго іхняга цяжкапараненага дастрэлілі. З нашага боку загінуў адзін: старшы сержант Супруненка. За месяц да дэмбелю.

Гарэліку далі яфрэйтара, па прадстаўленыні на яго прыйшоў мэдаль “За адвагу”, астатнім “За баявыя заслугі”. А тут яшчэ і магнітафон, які Мельнічук завёз у палітадзел, неспавядальнымі шляхамі лёсу вярнуўся ў роту, з гравіраванай таблічкай: “Яфрэйтару Гарэліку за мужнасьць і герайзм па выкананыні інтэрнацыянальнага доўгу ў ДРА”. Яго ўручыў Гарэліку разам з мэдалём намеснік начальніка палітадзелу, падпалкоўнік Ісаеў.

Увечары Гарэлік падышоў да мяне: “Ёсьць размова”. Зайшлі ў капцёрку, дзе запраўляў некалі Суп, няўдалы дэмбель. Гарэлік паставіў на стол магнітафон. “Бяры, гэта твой. Той самы”.

- Не. Тут жа напісана — табе.
- Хацеў табе аддзячыць. Пакуль — гэта.
- Не. Не магу.
- Ты за яго рызыковаў жыцьцём. Ды й памяць пра Андрыса. Харошы фацэт быў.

Я дастаў прыхопленую пляшку “шпагі”, наліў у алюмінавыя конаўкі на стале. “За тых, каго з намі няма”. Выпілі. Я запаліў чынарык. “Супа ты грехнуў?” — пытаю. Гарэлік закэрхаўся.

- Не. Духі. Зла я на яго не трymаў. Ён дзед, мусіў трymаць фасон.
  - Не пашанцавала Супу. А ты ня помсьлівы. Памятаеш, як ён цябе? На тормаз ставіў, на магнітафон хацеў зъмяняць...
  - Пэўна ж. Цяпер тут во і я, і магнітафон тут. А Суп, дзе ён цяпер?
-
-

Вясельле

1 студзеня 1983 году скончылася мая аўганская служба, роўна год. Дабыў яшчэ пяць месяцаў у Тэрмэзе, дзедам даслужваць лёгка. І паехаў дахаты, зь японскім магнітафонам. А ўсярэдзіне пуста неяк, бы агнём выпекла. Дзеўкі ў нашым гарадзкім пасёлку ўсе былі мае. Цыгарэты «Кент», мэдалі, размовы пра Аўган. А галоўнае – магнітафон. Вось за яго я змагаўся і за яго ваяваў. І няма ў мяне ніякага аўганскага сындрому. Інтэрнацыянальны доўг свой я споўніў, нават атрымаў на яго «дывідэнд».

Як выйшаў на дэмбель – гэта як быццам рыбе ў сажалцы спусцилі ваду. Туды кінуся, сюды – усё ня тое, нечага не стае. Цягне некуды бегчы, нешта рабіць, некага шукаць. І вось цяпер успомніў той час – тады Беларусь здалася сапраўдным домам, Бацькаўшчынай. Раней думалася так – і ў Цэсісе людзі жывуць, і ў Кіраваградзе, і ў Тэрмэзе. Адна краіна. А цяпер – не, думаю. Свае мясыціны ёсьць свае.

З Гарэлікам я зредку перапісваўся, пакуль ён ня зъехаў за мяжу. З Вашчуком таксама перапісваўся і з узбэкамі. З Халбоевым Эргашам і з Ісламавым Шаўкатам.

І вось гэны Ісламаў аднаго разу паклікаў на вясельле. Я акурат падаў дакумэнты на працу, час яшчэ быў. Я лёгкі на пад'ём, узяў і прыляцеў, грошай крыху было. Дзіўнае ў іх вясельле – мужчыны сабе, жанчыны – сабе. Пайграла музыка, нанятыя танцоры пакруцілі рукамі. Замест гарэлкі моладзь курыла плян, але я на той момант – усё, завязаў. Мы з Ісламавым выпілі маёй гарэлкі, зъезьдзілі на ловы. А ў ягонага бацькі сокалы, ловы – як у старажытнасці. Ну і зъбіраюся я дахаты. Тут Ісламаў мне кажа: “Коля, *тут такой дэла...*” І павёў знаёміца з сястрой. Завуць Мухабат. Я на вясельлі яе здалёк толькі бачыў. Дзяўчына з твару – рэдкая прыгажосці, вочы – як калодзежы два, голас прыемны. Сталі зь ёй гаварыць – яна па-расейску нічога так, лепей за брата. Гаварылі ўсё пра школу, у каго які выпадак быў. Потым у клубе іхным былі ў кіно – я ні халеры не зразумеў, нейкае расейскае, з артыстам Міронавам, але па-ўзбэцку дублявана. Ну, кажу празь дзень Ісламаву, трэба мне ехаць, з наступнага тыдня – першы дзень працы. А Ісламаў кажа: “Якая праца?! *Атбэй тэліграм – отпуск бірош, жыніцэ будэш!*” Я яму: “Што ты, жартуюш, маўляў, ці звар’яцеў, можа?!” Не, ён сваё. Аказваецца, па іхных законах, як я зъ дзяўчынай дзень пагуляў, і мы адны заставаліся, хай некалькі хвілін – усё, мушу браць за жонку. Дзяўчына, можа, і нічога, але я жаніцца не зъбіраюся пакуль! Жарты жартамі, а мясцовасць захалусная, няма куды падзецца. Кругом людцы ўзбэцкія, размаўляць не ўдаецца. “*Ні панымам*”. І пясок скрэзъ як кінуць вокам. Што рабіць – ісьці пяскамі, як той Сухаў у кіно? Я

ўсё ніяк прыйсьці ў сябе не магу. Як так, прыехаў да сябра, пад кулямі разам былі, а тут такое. Кажу Ісламаву: “Як жа ты, сука, мяне ў такую гісторыю ўтравіў?! Шаўкат! Мы ж у Аўгане разам пацелі й мерзьлі! Дай мне хоць выехаць адсюль, калі кропля сумленья засталася!”

Пайшоў ён, не сказаў нічога. Тады мне сваякі ягоныя і старэйшы брат увечары кажуць, што Ісламаў зъехаў па справах, а мяне заўтра ў ЗАГС павязуць. “А як не – дык па-іншаму гаварыць будзем!” Я ўсё думаю, што гэта сон якісці, кідаюся на іх з кулакамі, а мяне ўпяцёх скруцілі ды ўкінулі ў пакой бяз вокнаў. На падлозе нейкія палавікі, с্�вятло толькі праз шчыліну ў дзвярах. Ну, думаю, няўжо я ня сплю, каб у канцы XX стагодзьдзя, у Савецкім Саюзе такое выраблялі. Можа, я сапраўды якую слабіну даў і яны падумалі, што можна гэтак са мной абыходзіцца? Думаю пра гэта, апошнія дні ў памяці перабіраю... Канешне, каб цяпер ведаў, то да той дзяўчыны за кілемэтар не падышоў бы, але каб такое... Увечары брат Ісламава з другімі братамі дзвіверы адчыніў, стрэльба ў руках. “Ты, кажа, гонар сястры запляміў. Тут толькі два выйсьці ёсьць – або жаніца, або заб’ем і ў пустэльню кінем. Покуль знайдуць, птушкі й лісы да касьцей аб’ядуць, ніхто не пазнае, хто быў гэта і што”. Ну, думаю, справа зусім дрэнны набірае абарот. “Заўтра раніцай або ў ЗАГС, або капец табе. Выбірай! Пад’ём а пятай”. Нават есьці не далі нічога. Дакумэнты ў гроши мае ў чамадане, пры мне толькі пара рублёў і тое, што на мне, – кашуля, нагавіцы, чаравікі. Узбэцкі палоньнік, бляха.

Вырашыў зьбегчы. Сыцены ў доме зусім слабыя, дзвіверы таксама. За дзвярыма – увесь час галасы. Час ад часу нехта зазірае ў шчыліну. Паспрабаваў сыцены – нейкая дранка, аблепленая глінай, угінаецца ад удара, але як зломіш – можа абрывацца ўся сыцяна разам са страхой. Мацаю дзвіверы – замкнёныя на некалькі клямак, але прабоі «дыхаюць». Счакаў, пакуль ўсё сціхла. Наваліўся трохі плячом – паехалі прабоі, упёрся мацней – заскрыгатала, забрахалі сабакі. Счакаў зноў, пакуль сціхнуць сабакі, наваліўся зноў. Тут бачу – с্�вятло, ліхтарык. Ключ у замку заскіргатаў, клямкі бомкнулі. Адчыніліся дзвіверы – Ісламаў. “Хадзі за мной. Нічога не кажы. Я цябе выведу”. Пайшлі мы кругом праз двары, тады вакол кішлаку. На дарозе – “казёл”, ГАЗ-69. “Сядай, – кажа. – Чамадан я твой узяў”. Завёў ён “казла”, паехалі. “Мяне, кажа, таксама пад замком трymалі. Вось толькі выпусьцілі. Мухабат, сястра мая – няма яе ўжо. Задушылася яна. Павесілася”.

Я вушам ня веру:

– Што? Як?!

– Перажывала дужа, што супраць твае волі робіцца.

– Дык вы падурнелі тут усе, дзікія вы людзі зусім!

– Эх брат, дзікія і ёсьць. Табе можна пасьмяняцца, а мы ў гэтым выраслі і жывем. Яе згвалціў быў сын сакратара райкаму, былы аднаклясьнік. Як я яшчэ ў Аўганістане быў. Бацька счарнеў увесь, шукаў помсты, але сакратара перавялі некуды, а сын яшчэ далей зъехаў. Замуж час падыходзіў, але ўсе ж ведаюць... Я казаў, каб яе куды ў горад, на фабрыку. Але браты ѹ бацька ўпёрліся – “будзе з намі!” І вось так неяк з табой... Падурному ўсё. Браты падставілі, каб цябе “заскварыць”, і мяне скарысталі. Прабач, калі зможаш... Вялікае гора.

— Шаўкат! Няўжо ты ня ведаў, што мне рыхтуеца?

Ісламаў памаўчаў, а тады кажа:

— Ведаў... Думаў, можа, вы сыдзецеся. Яна — прыгажуня на ўвесь раён. Раней сватоў наяжджала — адзін за адным. І сакратарчук гэны лез. А ён брыдкі дужа з твару, яна яшчэ ў школе ад яго адбівалася. І вось узяў хітрасьцю і сілай яе ў машыне...

— Але я! Я тут пры чым?!

— Хацелі мы сястру ўратаваць... Па нашых законах яна мусіла забіць сябе. Адзінае выйсьце пабачылі — каб аддаць за каго. Хто топіцца — за брытву хопіцца... Цяжка ўсім, а мне ў сто разоў цяжэй, што ўцягнуў цябе. Прабач.

Даехалі мы да гораду Каравулбазару, адтуль сеў я на аўтобус, дабраўся да Бухары і адтуль, праз Ташкент і Москву, самалётам — дадому.

Успамінаю дасюль тую сваю нявесту.

У Новым Сьвеце

Прыкладна праз год 10 як адслужыў, сустрэў на зборцы «аўганцаў» знаёмага па Тэрмэзе. Ён за немалая гроши прапанаваў месца ў дэлегацыі вэтэранаў Аўганістану ў Амэрыку, на сустрэчу з вэтэранамі вайны ў В'етнаме. Я трymаў тады невялічкую тэлемайстэрню, пачыняў і зьбіраў на замовы тэлевізары. Цікавіўся палітыкай, падтрымліваў БНФ і незалежнасць нашай рэспублікі. Ужо сям'я тады была, двое дзетак, але з жонкай мы разышліся.

Падумаў я — трэба пачаць нанова і на новым месцы. Грошы былі ў мяне. Даў на лапу таму фацэту з аўганскага аб'яднання, трапіў у групу. Зъезьдзіў у Менск на падрыхтоўчы сход. Надумаў я кінуць якар у Амэрыцы, знайсьці там якую працу, а тады паглядзім далей. Прадаў усё што меў, частку грошай і машыну жонцы аддаў. Усе амаль з нас былі інваліды — хто без рукі, хто без ногі, у каго твар моцна пашкоджаны. Я быў пададзены як кантужаны. Хоць пару разоў быў парапенены, але кантузіі насамрэч ня меў. Перад адлётам мне кажуць: «Яны заяўлялі аднаго кантужанага, так што будзеш кантужаны». Завезьлі нас у Москву, сабралася ўся група, людзі зь нябожчыка-Саюзу. Адтуль рэйсам без пасадак ажно да Вашынгтону. Прымала арганізацыя «Амэрыканскі легіён», вазілі па розных гарадах, жылі мы ў гатэлях, як каралі. Па-ангельску я са школы пык-мык, асобныя слова толькі разумею, усё праз перакладчыкаў. Пабылі мы на Ніягары, у Нью-Ёрку, у Лас-Вэгасе, у Тэхасе ды розных іншых мясцінах, месяц канчаецца, хутка назад. І вязуць нас у Філядэльфію, а назаўтра ужо самалёт зь Нью-Ёрку назад дадому. А я з кім ні загаворваў, каб як застацца — бяз выніку. «Не, ня ведаэм, ня раім. Лепш у сваім краі з'яўратацца ў амбасаду». Ага, у амбасаду! Я памятаю, якія чэргі там. Няма дурняў.

Было ў мяне пры сабе 500 даляраў, я пытаю ў адной пакаёўкі ў гатэлі — яна аднекуль з былога Саюзу: «У каго можна спыніцца на месяц-два, даляраў за 200?» Яна назаўтра кажа, што яе швагер здаесьць пакой за 250.

Пагадзіўся, спытаў адрас і як даехаць датуль зь Нью-Ёрку. Назаўтра за-весьлі нас у Нью-Ёрк, у нейкі музэй афрыканскага мастацтва. Сталі вадзіць па заліах. Я падышоў да хлопца аднаго, нацмэна з Бураты і даю ліст заклеены: «Перадай гэта нашаму камандзіру, як будзеце адлятаць увечары. А мне трэба да адной дзяўчыны». Той скеміў, кажа: «Шчасльва заставацца, удачы». У тым лісьце я напісаў, што паеду да знаёмых у Флёрыду, каб адпачыць яшчэ пару тыдняў. Што пашпартныя праблемы буду вырашаць сам. І што я жывы-здаровы, шукаць мяне з паліцыяй ня трэба.

Валізу сваю я меў з сабой. Знайшоў аўтавакзал і паехаў назад у Філіядэльфію. Пасяліўся ў таго швагра пакаёўкі, Аркадзя. Пакой малы, як кладоўка, бяз вокнаў. Месца толькі пад раскладны ложак, қрэсла і ма-ленькі стол. Кіслая справа, але выбіраць не выпадае. Пытаюся ў гаспадара, як наконт нейкай працы. Ён кажа, што цяжка, працы цяпер тут нідзе няма, і за плату ён мяне выведзе на агенцыю, што займаецца пошукам. Я сказаў, што падумаю, а сам вырашыў адшукаць агенцыю самастойна. Трапілася на вочы нейкая расейская газэта, стаў гартаць і знайшоў цэлую старонку тых агенцыяў і пошуку працы. Перапісаў усё сабе ноччу, а назаўтра пайшоў па аб'явах. Як я хадзіў пешкі і як ездзіў аўтобусамі – нават цяпер успамінаць ня хочацца, праезжаніё даляраў 60. Знайшоў працу ў адным месцы, разъ-біваў два дні перагародку ў некага ў падвале, выносіў съмецьце – заплацілі мне толькі 50 даляраў, але і тое – пачын, першы заробак. Потым пера-біваўся яшчэ выпадковымі працамі. Аддаў за другі месяц аплату за пакой – і ледзь наскроб грошай павячэраць.

Ну, думаю, тупік нейкі. Зайшоў да гэнага Аркадзя, а ён сядзеў у сябе зь нейкім нацмэнам, па выглядзе узбэк ці туркмэн. «Грузавіком можаш кіраваць?» Кажу, што як праедуся раз, дык змагу. Толькі вось тутэйшых правоў кіравання ў мяне няма. «Не праблема, абы ўправіўся з машынай». Дамовіліся заўтра раніцай сустрэцца, адвёз мяне Аркадзь у нейкую прам-зону. Там стаяў вялізны грузавік, «трок», і даўгая шаланда-прычэп пры ім. «Выедзь за вароты і заедзь назад». Я на такіх ніколі ня ездзіў, але, думаю, што мне губляць. Неяк управіўся, даў круг па двары, выехаў і заехаў, як было сказана. Той узбек кажа: «Мяне зваць Алік. Вось табе 100 даляраў, едзеш за мной і робіш усё, што скажу». Заехаў за ім на нейкі іншы двор, там кітайцы на ўезьдзе і калючы дрот зьверху па плоце. Загрузілі мяне нейкімі скрынямі. Алік на сваёй машыне – на выхад, я за ім. На выезьдзе кітайцы нешта доўга хадзілі, праглядалі паперы, зазірнулі ў кабіну. Алік стаў зь імі спрачацца. Тады як крыкнে: «За мной!» У машыну – і газу. Выскачылі праз вароты, завярнулі ўправа, тады ўлева – кругом нейкія закінутыя сховішчы або фабрыкі. Пакруціліся з паўгадзіны – ззаду нікога не відаць. Заехалі ў нейкі корпус, за намі зачыніліся вароты. Алік падскочыў: «Глушы, вылазь». Узбекі нейкія шаланду перакінулі на іншы «трок», з майго паскручвалі нумары. Алік даў мне скрутак, кажа: «Тут тысяча. Ты нічога ня бачыў і нідзе ня быў. Калі што, знайду цябе праз Аркадзя. Будзеш языком мянціць – з-пад зямлі дастану».

Ну, думаю, не такой працы я шукаў. Усярэдзіне калоціца нешта. Зусім нейк расклейіўся, дэпрэсъняк бярэ. Не шанцуе нам, беларусам, па-дзецца няма дзе. Ва ўсіх свае суполкі. Узбекі вунь сваю мафію нават пры-дбалі. А нас ганяе па съвеце кожнага паасобку.

Выйшаў на прыпынак нейкага аўтобусу, праехаў на ім да нейкай вуліцы, выйшаў. Што рабіць далей – ня ведаю. Праходжу паўз бар. Людзі глядзяць тэлевізар, пры трунках, некаторыя зь дзяўчатамі. Щасцілівия, падумалася. Ёсьць паслья куды пайсыці, ёсьць з кім. Дай жа і я хоць крыху пасяджу, адпачну трохі. Замовіў сабе ўіскі, арэшкаў нейкіх, гляджу бэйсбол – ані ня цямлю, што робіцца, хто з кім і як гуляе. Адну шклянку выпіў, другую, тады трэцюю – бяз закусі пачало шумець у галаве. Побач за стойкай сядзела дзяўчына-гішпанка, раз-пораз зь цікавасцю на мяне паглядала. Я дастаў гроши заплаціць бармэну – з рук пакаціліся па стойцы пару манэтаў, і да той дзяўчыны. Яна злавіла, падае з усмешкай. Я нават забыўся, як сказаць па-ангельску, кажу: «Спасіба!» А яна мне ў адказ таксама па-расейску: «На здарове!» І засымлялася, а я – за ёй. Кавалер яе, гішпанец, высунуўся, паглядзеў на мяне, твар каменны.

Паслья я памятаю крыху як у тумане, урыўкамі. Як ішоў за імі па вуліцы, было ўжо цёмна. Як яны ўдвуих стаялі каля машины, крычэлі адно на аднаго. Як фацэт ударыў дзяўчыну па твары, а я, падскочыўшы, ударыў яго. Памятаю, як пішчэлі недзе сырэны паліцы, я бег некуды. Як потым сядзеў пад съянай нейкага дому. Потым пачуў, як сыгналіць машина, падняў галаву – мне махае зь яе тая самая дзяўчына. Я ўскочыў да яе ў машину. Мы доўга некуды ехалі, яна нешта казала, а я не разумеў ані слова.

Прачнуўся ад сонечных промняў у твар. Невялікі чысты пакой. Я пад коўдрай на ложку. Недзе гудзіць пральная машина, чуваць пахі кавы ў пральнай вадкасці. Адчыніліся дзвіверы – твар той дзяўчыны, з падбітым вокам, але ўсміхаецца. У прыгожым кімано, падышла да ложку, працягнула руку: «Эрыка!»

– Коля.

Што было потым у той дзень, я праміну. Назаўтра раніцай да нас у хату зайшла кабета-расейка, што працуе разам з Эрыкай. Яна пераклала, што Эрыка кідае свайго бойфрэнда і хацела б дапамагчы мне з працай. Але ёй трэба ведаць, хто я, што магу рабіць. Праз гэтую перакладчыцу я сказаў пра сябе ўсё як ёсьць. Што віза скончылася, і што хацеў бы тут застацца. Што магу рамантаваць тэлевізары ды хатніе начыньяне, рабіць электрыку, вадзіць «трок», класыці цэглу. Мы заехалі да Аркадзя па мае рэчы, і ўжо праз дзень я пачаў працаваць з братам Эрыкі, ён ставіў і пачыняў канцыянеры і вентылятары пад стольлю.

Жыў у Эрыкі. Яна скардзілася, што кожную ноч я падскокваю і крычу. Я ведаю. Так скардзілася мая былая жонка. Паціху сабраў крыху грошай, але тут брат Эрыкі ажаніўся і пераехаў з Філядэльфіі ў далёкі штат. Я зноў стаў шукаць працу. Рабіў у румынаў, пачыняў тэлевізары. У палякаў быў на разбурэнні старых дамкоў. У альбанцаў – на разборцы на запчасткі старых аўтаў. Крыху навучыўся ангельскай мове.

Пачаў рабіць у адной кампаніі, што прыбрала офісы. Я кіраваў маленькім трактарам, што чысьціць фае вялікіх білдынгаў. Неблагая гроши. І вось там мяне чакаў «стрэл зь мінулага». Сярод тых, хто працаваў у нашай зьмене, былі нейкія азіяты, як высветлілася – аўганцы. Аднойчы да мяне падышоў малады хлопец. Спытаў, ці быў я калі ў Аўгане. Я сказаў, што не. Яшчэ праз тыдзень ён зноў падышоў да мяне. Спытаў, ці чуў я пра Мазары-Шарыф і пра Сабзыманд. Я кажу: «Чamu ты пытаесься? Што табе трэба?»

Ён кажа: «А вось чаму». Ён паказвае мне фотаздымак – некалькі савецкіх жаўнераў з групай аўганцаў. Сярод іх – знаёмыя мне твары... Вашчук, Супруненка... і – гэта хіба я? «Вось гэта – ты, бачэ. Я памятаю цябе». Аўганец забраў фотку, павярнуўся і пайшоў. Пра гэты выпадак я доўга ня мог забыцца, але потым яго адсунулі ўбок розныя новыя падзеі і ўражаньні.

Аднойчы я вяртаўся з працы пазней звычайнага. Скончыліся цыгарэты, мусіў спыніцца на адной пуставатай вуліцы. Зайшоў у начную крамку, перакінуўся там парай фразаў зь вясёлым гаваркім прадавачом. Выйшаўшы з цыгарэтамі, адчыніў дзверцы і сеў у машыну. Калі я захлопнуў яе, нешта съціснула горла. Шнур? Краем вока пасьпеў зауважыць чалавечы твар. Гэта быў той аўганец.

У долю сэкунды перада мною пранеслася маё жыцьцё: вось я малы таплюся ў рацэ і нехта зьнізу падымае мяне, вось абганяю бульбу за плугам, вось выступаю за каманду па матаболе, страляю ў некага ў Аўгане, вось танцы і магнітафон, вось трymаю сваё першае дзіця, тузаюся з працы на працу тут, у Амэрыцы.

Нехта пляскае мяне далонямі па твары, я расплюшчаю вочы – нейкі незнёмы чалавек глядзіць на мяне зьверху. Неба з аднаго боку пачынае ружавець.

Я сеў на зямлі, побач ногі іншых людзей. Незнёмае месца. Перад мaim тварам – зноў твар таго аўганца. На ламанай ангельскай ён кажа: «Маю сям'ю забілі ў Сабзымандзе. І ты быў сярод іх. Я памятаю цябе». Я спрабую штосьці сказаць, ды з горла толькі нейкае бульканье. Той падняў руку: «Маўчы. Слухай. Я забіў бы цябе. Але тут іншая зямля, іншы абычай. Ты пачаў новае жыцьцё. І я пачаў яго таксама». Ён уважліва паглядзеў мне ў вочы. «Ідзі. І помні, што я таксама тут. На гэтай зямлі». Твар зьнік. За сьпінай чую віск жвіру, буханьне дзвярэй, шаргатаньне колаў. Краем вока бачу ўбаку, калі съцяны, сваю машыну. Неба стала зусім съветлым.

Я пачаў новае жыцьцё. Я ў Новым Сьвеце.

ЗАПРУДНІК Янка (да траўня 1945 году **Сяргей Вільчыцкі**) – нарадзіўся 8 жніўня 1926 году ў мястэчку Мір на Наваградчыне. Пасьля сканчэння пачатковай школы ў Міры вучыўся ў Баранавічах у прагімназіі, а тады – у гандлёвой школе (1942–1944). Быў сябрам Саюзу Беларускай Моладзі. Выехаў з Бацькаўшчыны ў чэрвені 1944 году. У 1947 годзе скончыў Беларускую гімназію імя Янкі Купалы ў Міхэльсдорфе (Заходняя Нямеччына). Належаў да беларускага скаўтынгу. Пасьля двух гадоў працы вуглякопам у Ангельшчыне вучыўся на гістарычным факультэце Лювэнскага Ўніверсітэту ў Бэльгіі (1950–1954). Гэты пэрыяд жыцьця апісаў у кнізе “Дванаццатка. Дакумэнтальная аповесць пра дванаццацёх беларускіх хлапцоў у Нямеччыне, Вялікабрытаніі й Бэльгіі; 1946–1954 гг.” (Беларускі Інстытут Навукі й Мастацтва, 2002). Трыццаць сем гадоў адпрацаваў журналістам/рэдактарам/прадусэрам Беларускай службы радыё “Вызваленіе/Свабода”. Паралельна зрабіў дактарат з гісторыі ў Нью-ёрскім Універсітэце (1969). Выкладаў гісторыю Рәсей й Савецкага Саюзу ў Кўінскім каледжы Нью-ёрскага Гарадзкога Ўніверсітэту (1971–1975), а таксама гісторыю й палітыку Беларусі ў Гарыманаўскім Інстытуце Калюмбійскага Ўніверсітэту (1994).

На пэнсіі з 1991 году. Аўтар кнігаў “Belarus: At a Crossroads in History” (Boulder, CO: Westview Press, 1993); “Беларусь на гістарычных скрыжаваньнях” (Менск, выд. “Бацькаўшчына”, 1996); “Historical Dictionary of Belarus” (Lanham, MD: Scarecrow Press, 1998; 2-е выданье ў суаўтарстве з Віталем Сіліцкім выйшла ў 2007 годзе); поўная бібліографія працаў зъмешчана ў 30-й кнізе “Запісаў БІНіМ” (2006).

Што сказаў Бог беларусу

Пасьля таго як Бог стварыў сьвет і чалавека ды пасьля таго, як людзі рассьяліліся па ўсёй зямлі, Господ паклікаў да Сябе, аднаго па адным, пасланцоў ад розных куткоў зямлі, каб накіраваць людзей да жыцця праведнага й справядлівага. Усім, што прыходзілі да Тварца, патрэбная была мудрасць Божая для іхных народаў. Да кожнага пасланца Міласэрны Бог гаварыў шэсцьць дзён і кожнага выслушаў.

1

1. І сказаў Бог беларусу ў першы дзень: Я стварыў цябе паводле вобразу і падабенства Майго, удыхнуў у цябе дыханьне жыцця і зрабіў цябе душою жывою.

2. Я даў табе разум і волю, і працавітасьць, каб ты карыстаўся імі дзеля добра свайго й сваіх бліжніх.

3. Я даў табе жанчыну як спадарожніцу на тваім зямным шляху. Вы ѿ дзеци ваши будзеце тварыць паводле вобразу й падабенства вашага. І зямля ваша будзе ў дастатку.

4. Нашчадкі ў вас будуць прадаўжаць вашу вечнасць, будуць вашым замагільным жыццём.

5. Закладаю ў вас энэргію й творчы талент, каб вы працягвалі Маю працу.

6. Прыглядайтесь да навакольля. Бачце, як стварэнні Мае множацца паводле роду іхняга: усякае быльё, кустоўе, дрэвы, усякая рыба, жывёла й птушка крылатая, і плямёны людзкія – усё працягваеца паводле роду іхняга.

7. У разнастайнасці прыроды – Мая сутнасць. Будзьце верныя ёй, стварайце паводле роду свайго і будзеце дабраславёныя за гэта.

8. Тое, што вы створыце, будзе вашым Эдэмам, у якім Я паставіў дрэва жыцця, каб квітнеў і ня зьвёўся род ваш.

9. Вы будзеце ўнікальныя ў Маім шматтайным съвеце, будзеце адказныя за захаваньне шматтайнасці.

10. Узнагародай вам за вернасць Маім запаветам будзе радасць творчай працы й быццё працягам Мяне Самога.

2

1. І сказаў Бог беларусу на другі дзень: Я стварыў зямлю круглаю, каб кожная мясыціна адчуvalася роўнаю зь іншымі. Кожная зь іх – непаўторная.

2. Дару табе Абяцаную Зямлю. Ты ѿ нашчадкі твае з роду ў род будзеце ў адзінстве зь ёю.

3. Даю табе зямлю добрую, зямлю, дзе крыніцы ѿ азёры выходзяць з далінаў і ўзгоркаў, дзе жыта каласістое садавіна багатая, дзе лясы грыбныя ѿ ягадныя.

4. Зямля твая багатая нетрамі, у ёй знайдзеш усё для бязьбеднага бытавання.

5. Ты будзеш адказны перада Мною за сваю зямлю. Ведай яе, як птушки ведаюць гнёзды свае; барані яе, як пчолы бароняць вульлі свае.

6. Любі ѿ даглядай зямлю, яна напоўніць тваё жыццё зъместам і сэнсам існавання.

7. Зямля будзе карміць цябе ня толькі хлебам, але і духам, які дасыць табе дужасць, вытрываласць і творчае натхненне.

8. Зямля будзе прамаўляць да цябе гукамі і фарбамі. Яна адгукнецца ў тваёй душы мастацтвам, якое дасыць табе асалоду на адпачынак.

9. Валодаючы кавалкам зямлі, ты будзеш вольны ад прыніжэння ѿ паняверкі.

10. Твяя зямля будзе табе духовым грунтам нават тады, калі ты апынесься далёка ад яе.

3

1. І сказаў Бог беларусу на трэці дзень: ты ня будзеш самотны ў гэтым съвеце. Твае сёлы й гарады будуць заселеныя мноствам суродзічаў зь земляў крывіцкіх, дрыгавіцкіх і радзіміцкіх. Супольна вы будзеце даглядаць дадзеную вам Бацькаўшчыну.

2. Вы станецце народам Маім, будзеце, як цагліны ў съянне, трymаць адзін аднаго, узмацняючи гэтым моц кожнага. І навакольле ня будзе вам страшным.

3. Як аднаму з Маіх народаў даю вам роўнасьць з усімі іншымі. Пакідаю вам Мае запаветы, каб вы ня зьбліліся з тропу.

4. Што б вы ні рабілі, рабіце на карысць свайго дабрабыту й дабрабыту Бацькаўшчыны. Адно з другім неразлучна звязана.

5. Сям'я й народ будуць асноваю вашага бытаваньня.

6. Вы будзеце паважаць бліжніх сваіх. Гэтая павага будзе вашай самапавагай. Найбліжнім кожнаму з вас будзе той, хто дбае пра добро сям'і й добро Радзімы.

7. Вы будзеце памятаць дзядоў і прадзедаў сваіх. Памяць продкаў ахавае вас ад фальшывых прарокаў.

8. Вы будзеце ўшаноўваць тых, хто жыцьцё сваё прысьвячае працы на добро люду паспалітага. Іхныя імёны асьветляць жыцьцёвы шлях дзесяцам вашым.

9. Вашым съмяротным грэхам будзе зайдзрасць суседу, вашым дабра-дзействам – умеркаванасць з гарэлкай.

10. Даю вам свабоду й абавязак працаўца на яе. Толькі працаю на свабоду вы забясьпечыце права людзімі звацца ды магчымасць нацыяй стацца.

4

1. І сказаў Бог беларусу на чацверты дзень: дзьве рэальнасці закладзеныя ў аснову Майго съвету – чалавек і народ. Імі вызначаецца Мой лад на зямлі.

2. На прасторах Майго валадарства Я стварыў мноства языкоў, і ніводзін зь іх ня лішні. Гукі ўсіх моваў мілыя Мне.

3. Мова твая – Мой дар табе, адзеньне тваёй душы.

4. Мовай сваёю ты будзеш услаўляць Мяне, каб прымальнай была Мне твая ўдзячнасць.

5. Я ўдыхнуў у цябе здольнасць называць рэчы й зъявы сваімі імёнамі. У мове закладзены гукі й фарбы твае зямлі. Твяя мова будзе ейным голасам.

6. У аснову запавету пра шанаванье прародзічаў Я паклаў перахоўваньне мовы продкаў, каб душы іхня маглі спачываць спакойна.

7. Праз мову ты будзеш трymаць лучнасць з прашчурамі. У мове – твая й тваіх нашчадкаў вечнасць. Аддаючи зямлі нябожчыкаў, ты будзеш пяць: “Вечная памяць”.

8. У цябе будуць пакалені тварцоў мовы, ахоўнікаў тваёй духовасці. Ты перадасі сваёй мовай самая глыбінныя пачуцьці твае несьмяротнае душы, самая высокія ўзылёты творчае думкі.

9. За вернасьць мове Я ўзнагароджу цябе квітненьнем культуры ды павагай сярод народаў Maix.

10. Гукамі роднай мовы ты будзеш вяшчаць канец паняволеню. Ведай: родная мова – волі аснова.

5

1. І сказаў Бог беларусу на пяты дзень: Я адухавіў зямлю тваю духам пладавітым і шчодрым.

2. Дух Мой будзе праяўляцца жыватворна ў тваіх думках і ва ўсіх учынках тваіх. Дух творыць жыцьцё.

3. Ты ѿ дзецеі твае будзеце памінаць дзядоў, каб унуکі ня сталіся бяздушнымі.

4. Памятай імёны сваіх святых, узводзячы новыя святыні.

5. Дух Мой будзе праяўляцца ва ўсім, што ты зробіш і што ты створыш; будзе сведчыць пра Мяне як Тварца твайго. Ты будзеш называць імя Маё ў тваіх штодзённых малітвах.

6. Дух Мой напоўніць зъместам тваё мастацтва, твае песні ѿ пісьменства.

7. Ён будзе клікаць цябе да дабрадзеяньня, каб не анямела душа твая.

8. Дух Мой будзе ўшчуваць нашчадкаў тваіх, калі яны занядбаюць Мае запаветы.

9. Ён будзе нагадваць табе пра Бацькаўшчыну, калі доля закіне цябе далёка ад яе.

10. Ён будзе абаронцам твае свабоды: Госпад ёсьць Дух; а дзе Дух Гасподні, там свабода.

6

1. І сказаў Бог беларусу на шосты дзень: Усё ѿ Маім сусьвеце рухаецца, нічога не стаіць на месцы. Рух і тварэньне – існасць усяго жывога.

2. У руху і тварэньні ты будзеш апраўдаць сваё існаванье, свой боскі пачатак.

3. Я закладаю ѿ цябе існае ѿ Маім сусьвеце суіснаванье гармоніі ѿ хаосу, моцы ѿ хіласці, добра га ѿ благога.

4. У табе будуць змагацца тварэньне ѿ руйнаванье, дужасць і хіласць, добро ѿ зло. Хвала табе будзе за перамогу першага над другім.

5. Сымяротны ѿ грэшны, ты будзеш барукацца зь няпамяцтвам. Перамагай яго.

6. Памяццю пра сваю зямлю, пра пачатак і працяг твайго роду ты будзеш паказваць Мне, што ты верны Маім запаветам.

7. Удумвайся ѿ долю прашчураў. За ўвагу да іх яны адуздзячацца табе тым, што дадуць крыніцу натхненія ѿ прагу творчасці.

8. Мастацтва будзе тваім голасам сярод народаў Maix.

9. Не закопвай талентаў у багну бязьдзейнасці ѿ гультайства.

10. Ты будзеш даставаць з глыбіні свае душы думы-песні, на якіх будуць узрастаць прадаўжальнікі твайго роду. Песьня – выказынік душы. Высыцерагайся засільля чужых песен, каб ня сталі ярмом.

7

1. Выслушаўшы Бога, беларус прамовіў: Магутны Божа, Тварэц мой, Ты мудры й добры. Ты шчодра абдарыў мяне разумам, даў вялікае багацце для цела й души.
2. Я сузіраю ўсё жывое й захапляюся мудрасцю тварэння Твайго.
3. У гармоніі сусьвету я чую голас Твой.
4. Я ўгледжаюся ў неба й не спасыціаю бясконцасці Твайго валадарства.
5. Я аглядаю зямлю, лясы й рэкі і ўсюды адчуваю руку Тваю.
6. Я чую птушак, якіх Ты стварыў, і цешуся галасамі іх.
7. Я смакую штодзённа плады Твае.
8. Я ўдумваюся ў спадчыну продкаў і разумею сваё прызначэнне ў гэтым съвеце.
9. Хвала мудрасці й дабрыні Тваёй і слава Табе.
10. Дай мне толькі, Міласыцівы Божа, больш сілы волі, каб я змог выкарыстаць усе дары Твае на добро сябе самога й бліжніх маіх. На добро Беларусі.
У згодзе з духам Бібліі

Лістапад лета Божага 2006

KAMUNIKAT

ЗЕЛЯНКОЎСКІ Антось — нарадзіўся ў Менску ў 1986 годзе. Жыве ў Флёрыдзе ад 2002 году. Вучыцца ва ўніверсітэтэ й працуе. Бавіць вольны час маляваньнем, практикаваньнем вершаскладання і сустрэчамі зь цікавымі людзьмі.

УСТУП

Нярэдка ў мяне складаецца ўражаньне, што я жыву на ўскрайку сьвету. Гэтае пачуцьцё было сапраўды моцным, калі падчас аднае з маіх вандровак па Флёрыдзе я ехаў па мосьце, які злучае Тампу з Сэнт-Пітэрсбургам. Уявіце сабе: вы едзеце па гладкае шашы, якая зграбна выгінаецца на разьвілцы, над вамі вісіць шырокое блакітнае неба зь ледзьве заўважнай прысутнасцю аблокаў. Наяўнасць зямлі можна праігнараваць — раёніна ейных паўвыспачак, чыя глеба напалову складаецца з балотаў ды хмызоў, надае эфект лёгкасці. Да таго ж пляжны белы пясочак съціпла мігціць у ранішній смузе, размываючы ўспрыняцце кантрасту паміж вадой ды зямлёй. А вакол вада. Так, бо за вамі і перад вамі бачны заліў нябескага ўсясьветнага акіяну, што бесклапотна плёскаеца ў казытлівым съне.

Калі я вяртаюся ў мясцовасць маёй працы й навучанья — Джэксанвіль, што ў Паўночнай Флёрыдзе, дзе пальмы не зьяўляюцца лясной дамінантай, то бачу шмат падабенства са Случчынай ды Палесьсем. Цікава, я толькі цяпер пачынаю ацэніваць прыгажосць роўнядзі, бо ў Беларусі мне падабаўся іншы ландшафт — Менскае ўзвышша зь ягонымі ўзгоркамі й скатамі, з нашай найвышэйшай гарой Святой ды хвойнікамі, якія растуць там, дзе іх пакінула ў спакоі сякера земляроба й пасяленца. У тых мясцінах ляжыць мой родны Менск.

Шмат хто заве Беларусь ускрайкам Эўропы (хаця слушней яе было б назваць ейным усходнім фарпостам). Таму часам я з іроніяй думаю, што быў закінуты з аднаго ўскрайку на другі, але гэта толькі імгненныя ўражаньні.

Паколькі я пачаў з уражаньняў, то мушу імі й скончыць гэты ўступ. Пачуцьці, выкліканыя прыгожымі й незабыўнымі імгненінямі, якія здараюцца вакол назіральніка, адроваюць яго натхненнем ды надаюць насычанасць ягонаму жыцьцю. І я ведаю са свайго невялікага, але зъмястотунага вандроўнага досьведу, што кожнае месца на Зямлі можа гэта зрабіць.

Майстроўшчык піяніна

Малады чалавек паклаў шрубацяг ды выпрастаўся. Яго зацёкшая сьпіна й перанапружаныя далоні адчуvalі прыемнае разъняволеньне. Маладзён далучыўся да старэйшага чалавека паблізу, які ўжо стаяў з хвіліну ўагляданьні плёну іхняе двухдзённае працы. Юнак зачаравана глядзеў на разьбу корпусу музычнае прылады, якая, нягледзячы на высакароднасць свайго веку, мела яшчэ моц абламадзіцца ды зноўку гучаць, нібы на пачатку свайго герайчнага існаваньня. Так, герайчнага, і малады майстроўшчык не спыняўся дзівіцца стойкасці ды высокай якасці гэтага величнага, хоць і габінэтнага памеру, піяніна.

Павярнуўшыся да мужчыны побач, юнак вымавіў расслабленым голасам:

— Ну як, амаль скончылі?

Старэйшы майстроўшчык кіўнуў галавой. На ягоным твары з'явіўся тонкі ценъ задавальненіня зробленай працы.

Ягоны малады памочнік Андрэй ведаў, што Сяргей Пятровіч быў шчасльвым чалавекам, які зьдзейсніў сваю мару вольнае асобы — працаўца незалежна, займацца тым, што прыносіць супакой зямны ѹ духоўны. Юнак бачыў у майстры прыклад, які быў варты перайманьня, і часам хвяляваўся аб тым, ці зможа знайсці сабе занятак, які б адпавядаў ягонаму собскому пакліканью.

— Андруш, прайдзіся яшчэ трошкі па актавах, — прамовіў бацька. — Я хачу яшчэ раз паглядзець дотыкі.

Хлопец падышоў да клявіятуры ды пачаў павольна націскаць на пажоўкляя клявішы. Сяргей Пятровіч зазірнуў унутр інструмэнту. Нібы прамяні, стройныя струны дрыгаталі ад дакрананьня да іх малаточкаў.

— Цэлая, чвэрць, восемка, стаката! — казаў Сяргей Пятровіч і прыглядаўся да мэханізму, які адказваў вялебным гукам быццам на ягоны заклік.

— Цэлая, чвэрць, стаката! — паўтарыў майстроўшчык. — Выда-атна, — нарэшце працягнуў ён. — Зачыняем.

* * *

Андрэй заўсёды цікавіўся жыцьцёвым шляхам свайго бацькі, які няшмат апавядаў пра тое, адкуль яны прыехалі, бо з прыроды быў ня надта гаваркі. Маці Андрэя, Ірына, час ад часу распавядала аб гісторыі іхняй сям'і, незвычайнай і цікавай, як і любая эмігранцкая гісторыя.

Майстроўшчык прыехаў у Краіну Дастатку разам з маладою жонкаю ды малым Андрэем у 1993 годзе. Бацькі Сяргея Пятровіча ў свой час прадалі менскую кватэру, каб даць маладой сям'і грошай “на развод”, а самая зъехалі на лецішча ў Ратамцы, дзе актыўна займаліся земляробствам.

Сяргей Пятровіч быў абачлівым маладым чалавекам і ілюзіяў наконт Амэрыкі ня меў. Відаць, гэта было з-за савецкае адукцыі, якая засыцерагала маладыя камуністычныя сэрцы не паланяцца абязанкамі Захаду. Да таго ж дадаваўся цынізм, які вырас з расчараўванасці навакольлем. Гэта разам з прагаю новага жыцця ў надало цвярдзіцца тады яшчэ Сержуку (як ён калі-нікалі называўся ў суполках ля Траецкага сярод студэнтаў-адраджэнцаў). У Менску ён, насуперак жаданью бацькоў выправіць яго ў кансерваторыю, скончыў тэхнічную вучэльню. У кансерваторыю ён ня здолеў здаць уступны экзамэн, і яго забралі на два гады ў войска. Пасля войска ён падаўся ў вучэльню, дзе набыў спэцыяльнасць мэханіка. Ён засяродзіў сваю ўвагу на tym, што ведаў лепш за ўсё, — фартэпіяна.

Зь цягам часу ягонымі паслугамі пачалі карыстацца ў адміністрацыі Ліцэю Мастацтваў імя Ахрэмчыка, у сем'ях дзяцей, якія вучыліся там, ды ў іншых музычных школах Менску і нават аднойчы ў кансерваторыі. Таму Сяржук заўсёды круціўся ў творчым коле сталіцы, спакойна і саркастична сузіраючы прымхі ды дзівацтвы ягоных чальцоў.

Па пераезьдзе ў Джэксанвіль ён адразу ж пачаў шукаць магчымасці павялічыць сродкі, якія атрымаў ад бацькоў. Ён працаваў 55 гадзінай на тыдзень, жонка 40 — ёй трэба было даглядаць сына. Балазе, малому ўжо было шэсць год, а сям'я пераехала ў ліпені, таму яны здолелі зарэгістраваць яго ў першую клясу для навучэнцаў, ангельская мова якіх была ня роднай. Бацькі маглі спакойна працаваць, ведаючы, што хлопчык прыстасоўваецца на новага асяродзьдзя ў досыць надзейных руках. Андрэй, як таго і чакалася ад дзетак ягонага ўзросту, хутка навучыўся мясцовай гаворцы і неўзабаве ў школе страціў сваю адрозненасць.

Сяргей Пятровіч рабіў аўтамэханікам — праца запатрабаваная, ды tym ня менш, ён заўсёды памятаў аб сваёй першапачатковай спэцыяльнасці майстроўшчыка фартэпіяна. Былі моманты, калі, вяртаючыся з працы ў боўдзе ѹ поце, ён спыняўся ў Мандарынскім парку ды аглядаў раку Свято-га Яна. Гэта надавала яму спакой. Пранікнёны бесклапотным плёскатам хваляў аб драўляныя слупы пірсу, Сяргей прыпамінаў Дняпро ў той частцы, дзе рака магутна расцякалася ў паўднёвой Палтаўшчыне, дзе жылі ягоныя бабуля зь дзядулем па матчынай лініі. О, салодкія ўспаміны юнацтва! Ці думаў ён калі, што давядзенца апынуцца так далёка ад Радзімы. Усё ж, выходзячы на раку Свято-га Яна, Сяргей Пятровіч апаноўваўся спакоем. Думаючы аб недарэчнасці свайго лёсу, ён запэўніваў сябе, што тое, чым ён займаецца, — гэта толькі часова.

Трэба згадаць, што Сяргей Пятровіч ніколі ня грэбаваў сваёй прафэсіяй аўтамэханіка. У Амэрыцы, асабліва ў Флёрыдзе, праца з машынамі была ѹ ёсьць запатрабаванай і паважанай, бо так шмат люду залежаць ад аўта. На станцыі тэхнічнага абслугоўвання ён працаваў разам зь іншымі расейскамоўнымі, таму гэта было ня так складана. Але ж ён хваляваўся, што можа ўжо ніколі не навучыцца эфектна гаварыць па-ангельску. Ягонай жонцы было лягчэй. Па-першае, яна была выкладчыцай ангельскай мовы ў

Менску. Ірына дапамагала мужу запаўняць усе неабходныя паперы і была тым чыннікам, які засыярог новапрыбылую сям'ю ад блытаніны ў бясконцых формах, на якіх з-за адсутнасці досьведу так шмат эмігрантаў было падманута незылічонымі махлярамі, якія бязылітасна нажываюцца на недасьведчанасці “навічкоў”.

Сяргеева сэрца клікала яго ў іншы род дзейнасці. І кожны раз, калі ён мэдытаваў на рацэ ці калі кроchy ѿ па атлянтычным узъярэжжы, прыходзіў да думкі, што яму трэба шукаць шляхі да аднаўлення сваёй сапраўднай прафэсіі.

Найперш ён дамовіўся з жонкаю размаўляць у сям'і толькі па-ангельку (калі яны былі не пры сыне), каб практыкавацца. Ёй практыкі ставала, бо яна працавала ў супэрмаркете. Ірына щыра дапамагала мужу, бо вельмі паважала ягоныя памкненыні і бачыла ў іх шмат будучыні.

Сяргей стаў заходзіць у музычныя крамы ды пытацца, ці ня трэба ім мэханік. Было нялёгка запэўніць мэнеджара ўстановы праглядзець ягонае рэзюмэ. Майстроўшчык спрабаваў глянуць на сябе вачыма амэрыканцаў – няведама адкуль, з моцным акцэнтам. Да таго ж Джэксанвіль першае паловы дзевяностых яшчэ не ацаніў каштоўнасць усходнеўрапейскага працаўніка напоўніцу, гледзячы на гэтых чужынцаў праз прызму яшчэ сьвежых халоднаваенных стэрэатыпаў ды гісторыяў пра пераўтварэнне Брукліну ў сталіцу расейскае мафіі ў заходнім паўшар’і. Сяргей Пятровіч толькі ўхмыляўся на гэта, нагадваючы себе аб tym, што хутка навучыўся ў Новым Сьвеце, нягледзячы ні на што, заставацца пазытыўным. “Пуня згарэла, ну й пацукі зь ёй, – казаў адзін з ягоных сяброў у Менску, што зачытваўся Караткевічам. – Не бяды, адбудуем – во гэта новае мысьленыне”. Гэта быў адзін з успамінаў аб родным горадзе.

Нарэшце Сяргей Пятровіч намацаў адну краму патрыманых інструментau, кіраваў якою паўночнік з імём Майк. Уладальнік пратэставаў свайго заяўшчыка на адным з піяніна, што патрабавала рамонту. Упэўніўшыся ў здатнасці Сяргея Пятровіча, Майк узяў ягоны нумар тэлефону.

З таго моманту жыцьцё пацякло весялей.

Паступова Сяргей Пятровіч пачынаў працаваць сам на сябе. Нумар за нумарам, кліент за кліентам – ён стала выяжджаў рамантаваць піяніна і арганы. Шматлікія цэрквы, клубы і прыватныя сядзібы мелі ягоны тэлефон і адрес электроннай пошты. Калі як майстра, калі як дарадчыка, Сяргея Пятровіча запрашалі, і ягоныя паслугі адпаведна аплочваліся.

Раз на тыдзень майстроўшчык любіў выходзіць на раку Свяятога Яна, калі адзін, калі з жонкай, ды глядзець на шырыню воднае роўнядзі, сузіраючы калыханье магутных дрэваў, што навісалі над tym размашыстым рукавом Атлянтыкі. Ён быў шчаслівы й паступова забываўся на Менск.

* * *

Юзэф Маліновіч быў ведамым майстроўшчыкам піяніна.

Ён пачаў стала займацца tym, чым не займаўся дагэтуль ніхто, ва ўсялякім выпадку на ягоным узроўні – будаваць фартэпіяна. У той час у занядбаным літоўскім kraі не было кваліфікаванага ў гэтай галіне чалавека. Усе інструменты імпартаваліся праз Каалевец альбо Варшаву ці Гданьск.

Спадар Маліновіч пачаў з рамонту прыладаў. Пачаў яшчэ з ранняга юнацтва, калі звалі яго Язэпкам ці Юзікам, у роднай Росі. Змалку ён хадзіў у тамтэйшы касьцёл Найсвяцейшай Тройцы. Бацька Юзэфа, Марцін, працаваў на велізарным панскім млыне, а дзед Ян быў вартаўніком у касьцёле.

Юзік любіў глядзець на млын: як тая самая вада, у пяшчоце якой ён з задавальненінем плёскаўся, прымушала круціцца магутныя колы так, што тыя малолі зерне. Як хлопчык пісаў пазыней у сваім дзёньніку, гэта “было любімым заняткам у вольны час, пакуль бабуля не ўзяла мяне з сабой на хоры у касьцёле”.

Бажніца ў tym засыценку была невялічкай. Гмах быў абароджаны мурам у два мэтры зь вежай-званіцай на рагу. Унутры нічога шыкоўнага – аўтар з чатырма калёнамі ѹ образом с্বятога Казіміра-каралевіча, пацямнелым ад часу. На белых съценах віселі стацы, і падчас чытаныня пасланыя парафіяне сядзелі на разных лавіцах. Увогуле, касьцёл быў тыповым спрошчаньнем Віленскага барока, якое часта сустракалася ў глыбокіх кутках Панямон'я, што надавала сёлам і засыценкам таго краю непаўторную духоўнасць і эстэтыку.

Зайшоўшы на хоры з бабуляй, хлопчык убачыў прыгожую канструкцыю, якая выглядала нібы велізарная белая скрыня з залацістымі ўпрыгожанынямі і стройнымі трубамі. “Што гэта?” – пытаўся Юзік. “Гэта арган”, – адказала бабуля. “Што на ім робяць?” Бабуля заўсіміхалася зь недасьведчанасці ўнука. “Памятаеш, ты мяне пытаў пра чароўны гук зьверху?” – старая перавяла позірк на інструмент. У малога адкрыўся рот. Ён ніколі ня мог уявіць, што той чароўны музыка ці анёл, як яму здавалася, жыў вось тут “пад дахам”. Вось і адбылася сустрэча з магічным музыкам. “Але ён ня сам грае”, – заўважыў ён. “Не, ня сам, для гэтага ёсьць арганіста, – адказала кабета, – Мікалай».

Юзік зьдзівіўся, што той самы Мікалай – стрыечны брат садоўніка – граў на аргане ѹ ствараў такія прыгожыя гуки. Пра яго хлопчык чуў ад падлеткаў з парафіяльнай школы, якой апекаваўся пан Вышчынскі (абыходзячы царскую адукцыянную систэму), дзе Мікалай выкладаў. Яны казалі, што ён меў злосны гумар і любіў кпіць з вучняў. Яны за гэта чынілі над ім жарцікі: то хавалі ягоны партфэль, то запускалі жабу ў адну з шуфлядак ягонага стала. Ён на гэта нічога не рабіў, бо ведаў усіх сваіх студэнтаў, якіх было ўсяго дзесяць. З тae хвіліны хлопчык захацеў неяк пазнаёміцца з ім.

Неяк падчас споведзі Юзік прызнаўся ксяндзу, што моцна зайдросціць Мікалаю з таго, што той грае на “варгані”. Пробашч засымляўся, што трошкі зьблітэжыла хлопчыка.

Айцец Марэк ведаў пра цікаўную натуру хлопчыка і бачыў у малым патэнцыйнага прадаўжалальніка душпастырскае дзейнасці ў Росі. Бацькі ж марылі праз пробашчу дастукацца да пана, каб той дапамог малому з адукцыяй. Марцін, Юзікаў тата, бачыў у свой час сьвет – яму давялося зьезьдзіць аднойчы ў Горадню, таму ён спадзяваўся, што ягоны сын, такі таленавіты ѹ здольны хлапчына, мог бы паспрабаваць сябе ў большым съвеце.

“Пробашч Марэк звярнуўся да Мікалая, каб той мяне штудыяваў у музыцы. Той спачатку шукаў адгаворкі, але ўрэшце звыхся з ідэяй, што я буду, гэнак мовіць, швэндаца вакол яго. Ён ня вельмі прыхільна ставіўся да наскае сям’і. Праўда, ён ведаў, што ня меў шмат вагі ў Росі, яго цярпелі,

таму што хлопцы пасъля яго школы ўсё ж такі маглі чытаць і пісаць польскую”, – так пазней пісаў спадар Маліновіч. Такая характарыстыка Мікалая была вынікам пазнейшага больш цвярозага ѹабазнанага погляду на дзяцінства ѹ на тое, што адбывалася ў засыценку. Бо хлопчыкам ён быў вельмі захоплены тымі здольнасцямі, якія меў Мікалай. “Пры ўсёй хмурасыці Мікалая, я здолеў пасябраваць зь ім, і ён сачыў за тым, каб я правільна сядзеў за арганам, ды каб мае пальцы правільна націскалі клявішы. Калі я падрос, то зразумеў, што я адбіраў ягоны вольны час, які ён бавіў, сустракаючыся з Адэлькай, зь якой ажаніўся праз два гады”.

Як высьветлілася, Юзэф вельмі любіў даглядаць арган. Яму ўвесь час карцела пакорпацца ў мэханізме. Ён нават паведаміў аб гэтым Мікалаю, на што той яму адказаў:

– Выкінь гэта з галавы.

Але ён не выкідваў. Юзэфу было восем з паловай гадоў, калі ён адрамантаваў садоўнікаў кішэнны гадзіннік. Той не працаваў ужо год, і ўладальнік насіў яго з сабою як атрыбут важкасці, бо, як было ведама, адно пан меў падобную рэч. Свой гадзіннік садоўнік купіў у Горадні ў аднаго габрэя. Аднойчы, згубіўшы яго ў касыцёльнім садку, садоўнік вельмі засмуціўся. З тыдзеня ён распытваў усіх, ці не знаходзіў хто гадзінніка, нават абяцаў узнагароду. Толькі на восьмы дзень прылада знайшлася. Яе прынёс Юзік. І ня толькі прынёс, але цяпер гадзіннік цікаў.

Не марудзячы, аўтаматyczна паведаміў пану Вышчынскаму. І той паабяцаў фундаваць далейшую адукацию хлопца. Сваё слова ён стрымав. У дванаццаць гадоў Юзэф Маліновіч выпрабіўся ў Горадню на навучанье.

* * *

У адзін яркі травеніцкі дзень Андрэй працаваў у памяшканыні крамы Майка. Ён толькі што прывёз стары хатні арган з дому ўнука памерлага музыкі зь мясцовага кальвінскага збору. Нашчадак ня меў патрэбы ў сямейнае рэліквіі і таму надумаў ад яе пазбавіцца як найхутчэй. Сяргей Пятровіч, пачуўшы сынава апісаныне інструменту па тэлефоне, дазволіў яго ўзяць, бо вырашыў, што пасъля рэстаўрацыі яго можна было б няблага прадаць. Арган, хоць і стары, але ня быў у занядбаным стане.

Калі разам з Майкам Андрэй пасоўваў арган у кут, то пачуў, як адчыніліся дзвіверы – увайшоў чарговы кліент. Аднак па кроках мужчыны здагадаліся, што гэта была кліентка. Прышыгнуўшы арган у прызначанае месца, Андрэй пакрочыў да касы. Азіраючы ўстанову, там стаяла маладая жанчына ў шэра-блакітнай блюзцы ў чорных штанах. Бялявая, з блакітнымі вачыма, яна выглядала вельмі прывабнай у крамным паўэмроку. Андрэй усыміхнуўся ѹ прамовіў:

– Вітаю, чым магу дапамагчы вам?

Жанчына ўсыміхнулася ѿ адказ:

– Вітаю, мне парайлі зьвярнуцца да спадара Сяргея, які працуе тут і рамантует інструменты.

– Так, – адказаў Андрэй, – яго зараз няма, але я буду рады перадаць яму вашую просьбу.

— Мне трэба адрамантаваць адно вельмі старое піяніна і ў досыць кароткі тэрмін.

— Дазвольце мне тады ўзяць ваш нумар тэлефону і імя, каб ён з вамі стэлефанаваўся.

Яна зноў усъміхнулася, прадыктавала нумар і назвалася Гэлен.

— Дзякую, калі вам будзе зручна, каб ён патэлефанаваў? — удачлів хлопец.

— Сёньня ўвечары будзе файна.

— Добра, я абавязкова перадам.

Гэлен падзякавала, і яны разьвіталіся.

Неўзабаве Андрэй з Майкам зачынілі краму, і хлопец вярнуўся дадому. Пасьля вячэры ён займаўся сваімі справамі, слухаў музыку, калі ў пакой зайшоў бацька.

— Слухай, Андрэю, — прамовіў ён. — Тая дзяяўчына, якая заходзіла сёньня, мае вельмі цікавы інструмэнт.

— Праўда? — зьдзівіўся маладзён. — Ты пасьпей юго паглядзець?

— Так, у мяне тут думкі зьявіліся... Я думаю, што мы маглі б выкупіць яго і, адрамантаваўши, прадаць у якую-небудзь прыватную калекцыю, бо рэч гэтая сапраўды вартасная.

— І што там за інструмэнт? — спытаўся зацікаўлены хлопец.

— Вельмі рэдкай работы. Падобную вытворчасць я бачыў толькі ў адным зь Львоўскіх музэяў. Там такая літарка “М” на шыртку. Фірмовая марка. Тоё піяніна было старапольскае вытворчасці.

— І гэтае таксама? — спытаў Андрэй.

— Было б цяжка ў гэта паверыць, але такое эмблемы я яшчэ ня бачыў ні на адным іншым інструмэнце ў Амэрыцы.

Андрэй кіўнуў.

— Жанчына, што выклікала мяне, Гэлен, будзе ў Джэксоне да наступнага чацвяртага і хацела, каб мы адрамантавалі яго. Я думаю, калі б мы маглі яго купіць і прадаць, то было б добра. Яна, здаецца, ня надта падазрае аб ягонай каштоўнасці.

На наступны дзень, у суботу, бацька з сынам прыехалі на сядзібу Гэлен. Дом быў звычайнім аднапавярховым будынкам з цаглянай абкладкай на вулічным баку, з высачэзнымі дрэвамі, што трымалі будынак і падворак у прыемным цені. Такое жытло будавалі ў Джэксанвілі ў канцы восьмідзясятых гадоў дваццатага стагодзьдзя для сярэдняй клясы. Будыніна выглядала старой, але не закінутай.

Майстроўшчыкаў вітала Гэлен, шляхетная жанчына, не нашмат старэйшая за Андрэя.

— Вельмі прыемна сустрэць вашэць ізноў, — яе блакітныя вочы міла ўсъміхаліся паводле агульнапрынятых стандартоў ветлівасці. — І вашэць таксама, — сказала яна ў бок хлопца.

— Мне таксама, — адказаў ён.

Утрох яны прыйшлі ў дом. У асьветленай залі насупраць зашарканай канапы стаяў інструмэнт. Па стане сваёй захаванасці ён нагадваў адзін з хатніх арганаў, выстаўленых у Сэнт-Аўгустынскім Мэмарыяльным Музэі, куды Андрэй заходзіў на мінулым тыдні. Піяніна перад ім было карычнева-

га колеру. Краі былі ашлякаваныя, а ў сярэдзіне корпусу над клявіятурай цьмянае съятло звонку адлюстроўвалася на запыленых выгінах зграбных узораў. Узоры складаліся з нэабарочных ляўраў, што, нібы воблака, агортвалі тарч з выявай вершніка, які ўзыняў меч над шаломам.

Майстроўшчыкі пастаялі некалькі імгненьняў моўчкі перад музычнай прыладай.

— Аналягічнае піяніна, якое я бачыў у Львове, мела выяву трывубца, — абарваў цішыню Сяргей Пятровіч.

Раптам абодва мужчыны ўздрыгнулі ад нечаканага пытання гаспадыні:

— Ізвините, вы говорите по-русски?

— Так, — адказаў Андрэй, — і вы таксама?

ГэLEN кіўнула. Абодва майстроўшчыкі здагадаліся па яе акцэнце, што яна альбо выучыла расейскую мову ў Амерыцы, альбо пераехала сюды вельмі малою і ня мела шмат расейскамоўных таварышак.

— Вашэці нарадзіліся ў Амерыцы ці... — пачаў Андрэй.

— Так, я амэрыканка, — адразу адказала маладая жанчына. — Але амаль усе мае продкі прыехалі зь Беларусі.

На твары Сяргея зъявіўся выраз зъдзіўлення.

— Праўда? — спытаў ён. — Мы таксама зь Беларусі.

ГэLEN заўсіміхалася. Яе твар зъмяніўся, з новай радасцю яна прамовіла:

— Вы размаўляце па-беларуску?

Абодва візіторы сумеліся.

— Ну так, трохі гутару, — адказаў Сяргей Пятровіч.

— А малады чалавек? — ГэLEN павярнула твар да Андрэя. Той здагадаўся, што ад яго чакаюць адказу:

— Нет, sorry.

— It's OK. Я разумею. Я нарадзілася ў Кліўлендзе, Агаё, там зараз і жыву, сюды я прыехала, каб наведаць майго дзеда, прафэсара Рэльніка. Гэта піяніна належыць яму.

Сяргей Пятровіч кіўнуў галавою, нібы ўсьведамляючы нешта. Ён паказаў вачыма на ўзор на інструмэнце ды прамовіў:

— Я адчуў нейкую повязь зь Беларусій, калі ўбачыў гэта.

ГэLEN падышла да корпусу ды правяла пальцамі па выразанай Пагоні. Яна сур'ёзна глянула ў очы Сяргею Пятровічу:

— Цяпер вы разумееце, спадзяюся, якое гэтая рэч мае значэньне.

— Так, разумею, — па-беларуску адказаў Сяргей Пятровіч.

Андрэй заўважыў, як ГэLEN уважліва паглядзела на ягонага бацьку, нібы чакаючы нейкай кпіны ці пагарды ў адказе суразмоўцы. Сяргей Пятровіч глянуў на герб ды прамовіў:

— Я понимаю.

Жанчына ўсьміхнулася ѹ зірнула на Андрэя:

— А зараз, спадарства, я пакіну вас, каб болей не адцягваць вашую ўвагу.

Сказаўшы гэта, яна выйшла з пакою. Андрэю падалося, што яна ўсьміхнулася.

Сяргей Пятровіч адкрыў сваю працоўную скрыню. Потым падышоў да піяніна ды прыгледзеўся, як яно мацавалася. Андрэй стаяў побач ды глядзеў на бацьку.

— Ты што, сапраўды прапанаваў ёй прадаць інструмэнт? — спытаў ён з дакорам.

— Ну так, я ж не падазраваў, што яна такая беларуска, — Сяргей Пятровіч азірнуўся ды нахіліўся да сына. — Відавочна, яна ведае каштоўнасць гэтай рэчы, у адрамантаваным стане яна можа прадаць піяніна за добрыя грошы. Як яна казала, гэты інструмэнт належыць ейнаму дзеду. Былы калябарант, напэўна.

Андрэй слухаў, ужо адкручваючы балты са свайго боку.

— Іх было няшмат, але яны калябраўвалі зь немцамі падчас вайны, — распавядаў бацька. — Брыдкі быў час, мярзотная гісторыя, мярзотная гісторыяграфія.

— Ты мне ніколі не распавядаў пра Беларусь, тата, — прамовіў Андрэй.

— Сам ніколі не пытаў, — адказаў бацька.

— Я залез у Інтэрнэт ды пачытаў. Я нават ня ведаў, што ёсьць беларуская мова.

Старэйшы майстроўшчык прыпадняў бровы ды абыякава прамовіў:

— Каб на ёй яшчэ нехта размаўляў. Вось гэтыя во нашчадкі й карыстаўца ёй.

— Не, я бачыў у Інтэрнэце шэраг сайтаў зь Беларусі, я нават чытаць спрабаваў.

Сяргей Пятровіч задуменна глянуў на сына, трymаючы ў руцэ шрубацяг.

— Я памятаю, ты зусім быў маленькім, мы хадзілі ў Траецкае прадмесце, па Верхнім Горадзе, глядзелі на рэшткі старых кляштараў ды дамоў яшчэ царскіх часоў, — Андрэй заўважыў выраз захаплення на твары бацькі. Потым, падсумаваўшы раптоўна наплыўшы ўспаміны, Сяргей Пятровіч дадаў:

— Нічога так было.

Бацька кіўнуў у бок накрыўкі, якую яны адкручвалі. Майстроўшчыкі пераглянуліся і паднялі яе.

— Так, што мы тут маем? — прамармытаў Сяргей Пятровіч. Ён гмыкнуў ды зывёў бровы. — Так, так, Адруш, націсьні на клявішу.

“До” пачуўся гук.

— Наступную. Увогуле прайдзіся па актаве.

* * *

У 1922 годзе малады мэханік Юзэф Маліновіч зразумеў, што ня зможа займацца толькі піяніна. Крэсы былі ў занядбаныні. Разадраны дзъюмама войнамі край выглядаў вынішчаным і закінутым. Тысячы бежанцаў накіраваліся альбо на ўсход, альбо на захад, і мала хто вярнуўся, каб аднаўляць родныя сядзібы. Урад Другое Рэчы Паспалітае, прыход якога ў Літву Маліновіч вітаў, пачаў быў рабіць заходы па аднаўленні эканомікі краю. У дзённіку мэханіка можна было прачытаць наступнае: “Мы вельмі ўсхваляваныя з таго, што нарэшце адроджаная Рэч Паспалітая. Уся Літва чакае падтрымкі з боку Варшавы. Сам Пілсудзкі, віленчук паводле паходжанья, палымяна абяцае росквіт ды разьвіцьцё, і мы ведаём дакладна, што ў сталіцы выдзяляюцца грошы на падняцьце нашае гаспадаркі. Яшчэ Польшча ня ўмёrla!”

Тым ня менш, на працягу гэтых чатырох гадоў у Маліновіча былі цяжкасці з працаўладкаваньнем. Музычная майстроўня, дзе ён працеваў, урэшце закрылася. Яе ўладальнікі, Укэрты, старая віленская сям'я нямецкага паходжанья, усё ж зачынілі яе, калі зразумелі, што кайзераўскія войскі сыходзяць зь места назаўжды. Малады майстроўшчык застаўся бяз працы. Але дзякуючы сваёй тэхнічнай адукациі ён здолеў уладкавацца на чыгунку, у аднаўленыні якой былі зацікаўленыя ўсе патэнцыйныя кіраунікі тагачаснай Вільні.

На той час ён ажаніўся зь дзяўчынай з Залядзьдзя, суседніе з Росьцю вёскі. Альжбета была вельмі ўзрадаваная, што атрымала магчымасць зьехаць у Вільню з маладым і адукаваным чалавекам, які паходзіў з тых жа самых мясцінаў. Юзэфава жонка пачала працеваць у габрэйскай сям'і гувэрнанткай, і падчас ліхалецця ў вайны дзякуючы ёй Маліновічы маглі спакойна ўздыхнуць, што не апухнуць з голаду.

Сытуацыя значна зъмянілася, калі баніфрацкі прыёр з касыцёлу Святога Крыжа зъвярнуўся да Маліновіча з просьбай адрамантаваць арган. Праца аплочвалася, бо стары кляштар атрымаў падтрымку ад новага ўраду Рэчы Паспалітае. Грошай з выручкі хапіла, каб надрукаваць у «Віленскім Кур'еры» аб'яву аб рамантаваныні фартэпіяна і арганаў.

Па меры таго як Вільня прыходзіла ў сябе, да Юзэфа Маліновіча паступала ўсё болей і болей замоваў. Майстроўшчык заангажаваў Альжбету ў рахункаводства. Склайшы абавязкі гувэрнанткі, Маліновічы з радасцю працеваала з мужам. Неўзабаве ў іх нарадзілася дачка.

На працягу 1924 году спадар Маліновіч паступова мяняў выгляд сваёй дзейнасці. Калі пры першых замовах ён хадзіў на месцы рамонту, то цяпер выношваў плян гандлю інструмэнтамі. Яны жылі ў маленъкае кватэры ў дому на вуліцы Завальной у аддаленыні ад мескага жыцця. Ашчаджаючы на чым толькі можна, Маліновіч перапрадаў першую скрыпку ў ліпені таго ж году. У жніўні ён адкрыў сваю крамку, дзе мог прымаць кліентаў. Да яго прыносілі свае інструмэнты вучні музычнай школы. Дзякуючы рэкамэндацыям ад касыцёлаў аб ім даведаліся ў старых віленскіх дамах, зь якіх выходзілі супрацоўнікі Ўніверсытэту Баторыя, а празь іх і адміністрацыя Віленскай опэры. У лютым наступнага году Маліновіч выправіўся ў Варшаву, дзе замовіў цэлую партыю скрыпак – для патрэбаў аркестры. На яго цяпер працеваала трох чалавекі – два каталікі і адзін праваслаўны. Альжбета нарадзіла сына і займалася выключна ўлікам хатніх выдаткаў. Майстроўшчык піяніна быў вядомы як чалавек з добрай прафэсійнай ды маральнай рэпутацыяй.

Чарговыя зъмены наступілі ў верасьні 1925 году, калі да фірмы “М-Музыка” зъвярнулася лютэранская парафія, якой трэба было адрамантаваць сваё старое габінэтнае фартэпіяна.

Інструмент быў у поўным занядбаныні. У яго гніў корпус, і некаторыя струны гублялі гучнасць. І хоць быў ён прыгожага вырабу, было відаць, што, акрамя музэю, яму пасавала знаходзіцца хіба што толькі на съметніку.

Але фартэпіяна, якія “М-Музыка” дастаўляла праз Варшаву, былі дарагімі, і маленькая эвангелічнай парафіі наўрад цімагла б назыбіраць сродкаў, каб набыць новы імпартны інструмэнт. Але скарбнік лютэранскага прыходу, пан Штук, нібы агучыў уласныя думкі Маліновіча:

— Улічваючы вашую абазнанасьць ды майстэрства датычна фартэпіяна, вымаглі б пачаць самі канструктуяваць інструменты, — ён усъміхнуўся й дадаў, — улічваючы ўрадавую дапамогу маладым польскім прадпрыемствам, гэта было б ня так цяжка.

Майстроўшчык ведаў, што сакратар меў рацыю. Маліновічу надакучвала мататаца з Вільні ў Варшаву па тавар, прадаваць сваю прадукцыю было б куды лягчэй. Перад прадпрымальнікам паўставала новая задача, разшэнне якой Маліновіч ведаў толькі тэарэтычна.

Пасьля таго, як Юзэф прадаў сакратару Штуку найтанейшае піяніна са зыніжкай, ён пачаў праводзіць вечары з алоўкам ды паперай, праектуючы й мадэлюючы. Ён ведаў, як сабраць і разабраць піяніна і рабіц гэта неаднаразова. Але была проблема з матар'яламі. Калі аб здабычы дрэва яму ня трэба было непакоіцца, то выраб струнаў, пэдаляў, малаточкаў патрабаваў мэталю і ягонага адмысловага апрацавання. Але ідэя была ідэяй. Спадар Маліновіч быў чалавекам ідэі з самага свайго самаўсъядомлення, і ён ведаў у глыбіні душы, што рана ці позна сутыкнецца з пытаньнем вытворчасьці фартэпіяна ды нават аргану. Задума была вартай спаўнення, Маліновіч бачыў ейную каштоўнасць як для сябе, гэтак і для краю.

Ён выношаў гэтую ідэю на працягу двух дзён і вырашыў сесыі за складаныне пляну, каб прадставіць яго ў гаспадарчым дэпартамэнце ды па магчымасці атрымаць выгадную пазыку ў банку.

* * *

Андрэй азірнуўся, калі Гэлен увайшла ў залю.

— Ведаецце, — усхвалявана прамовіла яна. — Я вельмі ўзрадавана, што магу падзяліцца з кімсьці маімі росшукамі па гісторыі гэтага інструменту. Дзякую вам вялікі, што выказалі зацікаўленасць.

Малады чалавек усъміхнуўся ды съціпла адказаў:

— Дзякую вам, што зайдлі да нас у салён.

Гэлен паказала Андрэю на канапу, а сама ўладкавалася ў крэсьле на супраць. У яе руках была тоўстая тэчка. Зь яе дзяўчына выцягнула сыштак ды стос фотакопіяў. Расклаўшы ўсё перад Андрэем, яна сказала:

— Найперш, не называйце мяне Гэлен, калі мы не гаворым па-ангельску. Мяне завуць Алену.

Андрэй кіўнуў галавою, нібы ўтрэсваючы гэта ў сваёй памяці.

— Вось гэта дублікаты дзёньніку Юзэфа Маліновіча, — пачала яна, — якія я здабыла ў Парыжы.

— Стваральніка гэтага піяніна? — удакладніў хлопец.

— Так, адтуль і літара “М” на невялічкай тарчы, якая выглядае як воблачка, але насамрэч гэта стылізаваная маліна.

— Заўважце, што ён, як і шэраг іншых слынных прадстаўнікоў польскае Вільні, паходзіў з Заходняй Беларусі.

Яна спынілася на сэкунду ды глянула, ці слухае яе суразмоўца. Назвы “Польская Вільня”, «Заходняя Беларусь» для гэтага амэрыканскага беларуса былі відавочна чужымі. Таму яна вырашыла карыстацца гэтымі тэрмінамі далікатна, вытрымліваючы іх у гусыце рамантычных назоваў, накшталт Шыра ці Лотлорыена з “Валадара Кольцаў”, але ні ў якім разе не

напружваючы хлопца. Яна вырашыла таксама не казаць яму пра Міцкевіча, Дастаеўскага і іншыя постаці, чыё сапраўднае паходжанье не было яшчэ агульнапрызнаным сусьеветнай гісторыяграфіяй. Божачкі, ці ведае ён наогул, хто такія Адам Міцкевіч і Фёдар Дастаеўскі? Не, напэуна, ён чуў пра іх, бо іхныя імёны час ад часу сустрокаюцца нават у амэрыканскіх падручніках.

— Дык вось, — працягвала яна, — Юзэф Маліновіч пачаў выпісваць дрэва ў віленскім краі; струны, пэдалі, малаточки — у Становай Волі, што ў Цэнтральнай Польшчы. Ён нават ездзіў на той завод, каб пракансультаваць вытворцаў адносна парамэтраў гэтых частак. “Антон Луцкевіч паведаміў мне, што некалі ў Вільні ліцейная справа была вельмі разывітая, прынамсі на ўзоруні, які задавольваў патрэбы тагачаснага войска. Напрыклад, адліваліся гарматы, адна з найбольш знакамітых мела назуву “Гідра”. Часам здаецца, што ў старой Вільні індустрыйя была больш разывітая, чым цяпер. Але каму як ня нам гэта папраўляць?”

— У 1928 годзе Беларускі клуб гораду Вільні замовіў у яго габінэтнае фартэпіяна для музычных імпрэзаў. Калі яны атрымалі інструмент, то запрасілі Юзэфа Маліновіча наведаць адну з тых імпрэзаў, прысьвечаную гадавіне Грунвальдзкай бітвы, — яна съцісла распавяяла Андрэю аб вялікай сечы. — У той час беларусы яшчэ адчуvalі нейкую адлігу, да таго ж дата была важкай і для гісторыі Рэчы Паспалітае, таму спадар Маліновіч пайшоў на імпрэзу без асаблівых хваліваньняў. Напэуна, залішне казаць, што калі ён пачуў съпевы на мове, якую ўжо амаль забыў, то яго прабралі сълёзы, і ён вымушаны быў выйсьці з залі. Як пан Юзэф пісаў пазней, у яго была нават думка далучыцца да гэтае асацыяцыі. Але лёс склаўся іначай. У 1930 годзе ён пераехаў зь сям'ёю ў Варшаву, дзе адкрыў галоўны офіс сваёй фірмы. Ён меў шмат замоваў. Адна зь іх паступіла зь Львову, дзе ваш бацька бачыў фартэпіяна падобнага стылю і з тым самым лягатыпам.

Раптам пачуўся глухі голас з суседняга пакою:

— Алена! Аленачка!

Гэлен падскочыла.

— Даруйце, гэта мой дзед Пятро Рэльнік, ён непасрэдна звязаны зь лёсам гэтага інструменту.

Яна выйшла з пакою. Андрэй удумваўся ў тое, што пачуў. Як шмат адбылося ў тыя часы!

Раптам адчыніліся дзвіверы пакою і разам з Гэлен выйшаў вельмі стары чалавек. Яго валасы былі рэдкія ѹ белыя, пастава трохі скрыўленая, і сам мужчына выглядаў вельмі кволым.

— Дзеду, — прамовіла жанчына па-беларуску. — Дазвольце прадставіць вам Андрэя, сына й памочніка спадара, які адрэстаўраваў ваша піяніна. Андрэй, гэта прафэсар Рэльнік.

Професар Рэльнік агледзеў маладзёна. Той павітаўся:

— Очень приятно.

Стары чалавек ухмыльнуўся ѹ адказаў:

— Сам цікавісься гісторыяй піяніна? Што ж, добра, што нехта нечым цікавіцца ѹ нашыя часы.

Спадар усеўся на крэсла, якое стаяла насупраць Алены. Ён склаў далоні на кіёчку ды прамовіў:

— Мая ўнучка занатоўвае гісторыю пра маё юнацтва, пра тое, як я ўпершыню сутыкнуўся з гэтым інструментам, мае ваенныя гады, эміграцыю.

Ён змоўк, яго вочы съяціліся доўгай памяцьцю, і выраз твару меў сълед доўгага і нялёгкага жыцьцёвага шляху, па якім ён прайшоў нязломным.

Калі дзьвюх хвілін у пакоі вісела маўчаньне. Стары паглыбіўся ў свае думкі, нібы ўглядаючыся ў пражытыя гады. Потым спадар Рэльнік парушыў маўчаньне, велічна прамовіўшы:

— Што ж, Андрэю, я вельмі ўдзячны, што вы з бацькам адгукнуліся на наш запыт і адрамантавалі гэтае піяніна. Я таксама вельмі цешуся, што ты цікавісься гісторыяй свайго краю.

Ён змоўк і глянуў на Алену. Унучка падышла да яго ды дапамагла выйсці з пакою. Перад тым як зынікнуць, стары азірнуўся ды кінуў у бок Андрэя:

— Мне вельмі радасна і ў той жа час вельмі боязна за моладзь. Будзь разумным. Бывай.

Малады чалавек падняўся ды прамовіў:

— Дзякую. Было вельмі прыемна з вамі пазнаёміцца.

Спадар Рэльнік кіўнуў з усымешкай ды сышоў разам са сваёй унучкай.

Праз момант яна вярнулася. Андрэй глянуў на свой наручны гадзіннік ды сказаў:

— Я шмат аб чым даведаўся, і хацелася б даведацца яшчэ больш, але мне трэба ісьці.

Алена ўсьміхнулася і глянула суразмоўцы ў вочы.

— Што ж, час ёсьць час. Дзякую вялікі за выдатны ѹ тэрміновы сэрвіс, і яшчэ раз паўтаруся, што мне было вельмі прыемна пазнаёміцца з чалавекам, які нарадзіўся ў дзедавай краіне.

Андрэй даў ёй сымбалічны паклон.

Алена правяла яго да выхаду. Ён павярнуўся да яе ды прамовіў:

— Я спадзяюся, што мы падтрымліваць сувязь.

— Так, і я яшчэ не распавяла вашэці гісторыю майго дзеда і яго непасрэднае дачыненьне да лёсу інструменту.

— Вельмі інтыгуюча, — адказаў Андрэй. — Я заўважыў, што чалавечыя лёсы пераплятаюцца самым незвычайнім чынам.

— Так, — з таямнічай усымешкай сказала Алена. — Гэта магчымасць зьдзейсніць тыя ж глупствы альбо навучыцца чамусьці.

— Альбо зрабіць досьвед больш непаўторным, мажліва.

У знак згоды яна прыпадняла бровы, падарыла яму давінчаўскую паўусымешку і працягнула руку.

— We'll keep in touch, — прамовіў ён.

— Абавязкова, — згадзілася яна.

У той цёплы вечар Андрэй зразумеў, што адкрыў для сябе нешта цалкам новае і захапляльнае.

Гэта быў толькі пачатак.

ВЕРШЫ

Прастора

Нарэшце ў пакоісталася сьвятлей –
Час прыйшоў раскладваць фарбы.
Пэндзлік зноўку прагне зачапіць алей,
Сукно пацалаваць пяшчотна, гарна.

У адзін пах зъядналіся кава й шкіпідар
Ўпусьціць трэ ветрык – адчыні вакно,
Накіды прыгожых зданяў ці пачвар
Хочуць узысьці на палатно.

Вочы гострай дзідай, нібы ў арла,
Упіліся ў съяну плоскае пустэчы.
Зь ветрам муза натхняльная прыйшла
Каб інсьпіраваці пошук чалавечы.

Подыхам паветра падмацавана цела,
Музы ўзносяць мастваці розум ў зоры.
Ў новую вандроўку ты заходзіш съмела
Скрозь плоскасць, у імя прасторы.

Reincarnatio

Сама як дзіўны ды узынёслы птах
І ты ракла, што хочаш быць
Ёй, каб меці крыльляў зацны ўзмах
Ды ў вольным небе гарна жыць.

Мы ўдваіх нібы ў гарачым съне
Ды мы зъянтэжаныя ўзноў
Не, я не шукаю вінаў у табе.
Я мкнуся ўсё знайсьці тваю любоў.
Нам трэ пачуці тыя песні
Перараджэнья, што пяюць лясы.
Ты гімн чароўны, напрадвесні,
Нясучы сонка, съвежае красы.

Пераўтварэнье ёсьць нібыта сон.
З табою разам нам удвох ня съпіцца.
Рэальнасць съмерці ёсьць праклён.
Дык жывем жыцьцё, каб ім дзівіцца!

Да Анаіс

Я неаднойчы кідаў позірк свой на ўсход,
Калі ціха стаяў паміж зямлёй і акіянам.
У поўнай згодзе з сабой існаваў які год.
Я прыходзіў туды, каб згасіць свае раны.

Я доўга блукаў пад музыку хваляў.
Пытаўся ў сусьвету аб месцы сабе.
Напоўніўшы грудзі, паветрам я марыў,
Пра веліч Радзімы, і што ўбачу цябе.

Я ўбачыў цябе, тваю ўсьмешку ды зъязнъне,
Узрадваўся вобразу пякноты самой.
Нашы размовы сталі быццам съвітанъне
Ды прэч зышла цемра самоты маёй.

Незынішчаемы вочап

Яны спадзяваліся, што храмаў рум
Ёсьць гострым крэсам нашай рэліі.
Паклаўшы душы й асэрдзі пад глум,
Паставілі нумар на шэрай магіле.

Яны былі ўпэўнены, што наш народ
Будзе змрочнаю лузай у роднай краіне.
Што ён плюне ў студню і ў свой радавод
Ды, тримаючы ралы, ціха загіне.

Але кроніка лёсу народу жыве,
Хоць хай і канцар з вагнём яе паляць.
Здань неўміручастьці вечна нясе
Вадзейства, якім крыгадушнікаў джаліць.

Бо над грудам-капчом продкавай справы
Незынішчаемы вочап высока стаіць.
Згублёным у цёмным удольлі, яскравы,
Напрамкам надзеі ён гарна блішчыць.

Акіян

Як спасцігнуць сутнасьць акіяну?
Як бы мы доўга ні шукалі
Ён ціхі, бурны, нечаканы.
Паглынуты памкненъні ў прыліву хвалях.

З кім параўнаць цябе магчыма.
Акіян, сам такі розны?
Ці мо зь любае вачыма.
Сам часам плаўны, часам грозны.

Але ці быў калісъ ў яе вачах
Вагонь гарачы й навальніца?
Ці бачыў сам на яе руках
Сутаргі вазыні? Не, яна — таямніца.

О акіян, ты поўны тайны ды спакусы,
І я хачу крычаць па ўсёй зямлі,
Я зынік, і цісьне рэўнасьці прымус,
Што не спасьцігнуць ейнай глыбіні.

У тваіх вачох людзі шмат шукалі.
І калі ўбачыўся з табой, то зразумеў,
Што мяне хвалі суцяшалі,
Што разьвітаща зь ёю не пасьпей.

Птушыны съпей

Шчэ не асыпалася залоцьцем лісьце
Ды ліхтар сівой Мазовіі ня згас.
Не чакалі тут другога прыйсьця.
Прусы сань пусьцілі ў чарговы раз.

Не чуваць ім болей гоман мора,
Не панаваць больш між сьвятых лясоў.
Маўчаныне стала абняменьнем з гора.
Як анёл белы чорны крыж узьвёў.

Блакіт вачэй прабіць няздолъны
Зъмярцьвеласьць сэрца райтара.
Ён увекі піць закляты неспатольна
Вольны дух і кроў пагана-жыхара.

І вершнік боскі плача ў асалодзе,
Бо ні арол, ні палестынскі леў,
Ня далі ўзрушанасьць прыгодзе
Як над мурамі той путшыны съпей.

Трап шкарляту

Асэrdзе б'еца трапным рытмам
Я адрываю позірк ад цябе,
Але заўзятым нат малітвам
Не схаваць глыбокага адбітку,

Што ўва мне
Зрабіўся келіхам, што поўны
Жарсыці церпкага віна.
Я п'яны, і аж нязъмястоўна
Радкі складаю безь съятла.

Бо я асьлеплены кахраньнем,
Яго бліскучасьцю, калі
Вуснаў наскіх дакрананьне
Запаліла камяні.
О троп шкарляту на маіх вуснох!
Пах памады і парфумы,
Чорны аксаміт начы і мы удвох
Займаемся экзарцаваньнем суму,
Вандруючы ў наскіх снох.

Ці можна?

Ці можна каб раптоўна зрану
Мы больш ня бачылі ўсё цьмяна
Й заміж хлусыні з тэлеэкрану
Мы пачулі б шэлест траў Руяну?

Ці можна, каб зімой халоднай,
Каб мы пачулі пошчак водны?
Ці ў месьце іншым і бэтонным,
Пачулі гоман песні роднай?

Ці праўдная магчымасць цуду,
У бяздушны й сярод бруду
І спантаннае квітненьне ўсяды,
Старажытных сонных грудаў?

КАВАЛЕЎСКІ Віктар — нарадзіўся 11 студзеня 1956 году ў мястэчку Радашкавічы Маладэчанскага раёну Менскай вобласці. У 1973 годзе скончыў менскую сярэднюю школу № 72, а пасьля — Краснайарскую вайсковую радыётэхнічную вучэльню. Служыў камандзірам тэхнічных аддзелаў у Кыргызстане і Казахстане. У 1981 годзе аддаў у палітаддзел партыйны білет. Пасьля звольнення з арміі працаў інжынэрам, тэхнікам, фатографам. Скончыў у 1989 годзе курсы дакумэнтальнага кіно.

З 1992 году жыве разам з сям'ёй у Аўстраліі. Выбраны на пасаду сакратара Беларускага Аб'яднання ў Паўднёвой Аўстраліі ў 1997 годзе, а двума гадамі пазней — на пасаду старшыні Аб'яднання.

У 1999 годзе разам з айцом Міхаілам (Бурносам) арганізаваў Беларускае Гістарычнае Згуртаванье ў Аўстраліі. Аўтар кніг: “Беларусы ў Адэлайдзе”, “Янка Ролсана і яго творы”, “Беларуская эміграцыя ў Паўднёвой Аўстраліі”. Аднавіў друк часапісу “Новае Жыццё” з 2003 году.

Засынае Аўстралія

Чытаючы напісаныя малюнкі-апавяданыні з аўстралійскага жыцця ў розных замежных публікацыях, аўстралійцы съмлюцца над састарэлым уяўленнем іншаземцаў аб Аўстраліі, але... падумаўшы трохі, дабаўляюць з сур'ёзным тварам наступнае.

У Аўстраліі насамрэч па вуліцах скачуць кенгуру, ля дамоў на кручаным гальлі эўкаліптаў сядзяць съмешныя мядзьведзі каала, страўсы эму, не съцішаючы бегу, губляюць на драўляныя насьцілы вуліцаў свае пёры, якія імгненна падымаюць мясцовыя модніцы і ўтыкаюць на хаду ў свае капялюшкі. У іх пільна ўзіраюцца дэндзі-джэнтэльмэны, адрываючы свае вочы на момант ад старонак фінансовых газэтаў.

Па начах па вуліцах аўстралійскіх гарадоў блукаюць галодныя сабакі дзінга і выюць, выюць, выюць. А абарыгены-рабы, адпрацаваўшы пад зямлём цяжкі дзень, перадаюць белому босу поўную золата тачку і бягуць па пустыні некалькі кіляметраў да высокага берагу, што ля адной-адзінай рэчкі. Там усю ноч гарыць вогнішча і скачуць размаляваныя голыя абарыгеныкі пад музыку пералівіста-гулкіх дыджарыду. Адбіткі вогнішча пырскаюць каляровымі пэйсамі некуды ўніз, на чорны цень павольна-мутнай рэчкі Марэй.

То тут, то там сярод таямнічай воднай плыні бачацца белыя ствалы эўкаліптаў, падобныя да падцягнуўшых адну нагу ўверх чапляў, якія быццам чакаюць на блукаючых па дне карпаў.

У цёплым акіяне, які плёскаеца вакол Аўстраліі, павольна грэбаючы лапамі, съцерагуць здабычу алігатары, а веліканы-кіты падымаюць у паветра расквечаныя вясёлкай фантаны вады.

А ў сярэдзіне кантынэнту, на бязъежной аўстралійскай прасторы, шукаюць траву табуны дзікіх аўганскіх вярблодаў, ля якіх часам віхрам зьяўляюцца зь небыцця наравістая арабскія коні. Там з рэдкіх зарасеньнікаў саланчакоў насыцярожана высоўваюць свае рылы дзікія сывіньні, ды маланкавым жоўтым агеньчыкам прамільгне пухмяны хвост лісіцы.

Валіща да долу съпякота дня, і цягне да людзей свае кіпцюры халодная нач. А на галовы апошніх падарожнікаў рассыпаюць сваё зъязнине, праляцеўшы праз пустынныя далечныя космас, пратонныя водбліскі зорак Паўднёвага Крыжа.

Аўстралія засынае...

Як пеўніка півам аблілі (праудзівая байка)

Дазвольце падаць сябе вам, калі мо хто мяне ня ведае. Завуць мяне кумаром Ай Чынным. Па памерах я невялікі, жыву ў цяньку, съвету белага ня бачу. Такіх кумароў, як я, шмат навокал. Усе іншыя кумары, бачыш, ціснуцца высмактаць поўную краплю крыві, ды прыкумарыцца да нечага вялікага і файнага. Я дык не такі. Мне для крывасмактання падыходзіць усялякая жывая істота. Кумар я ў гадах, таму прыходзіцца ўсюды так званае вастрыла з сабою цягаць. Мо хто ня ведае, што ж такое вастрыла? Дык гэта самая што ні на ёсьць найпатрэбнейшая рэч для такога кумара, як я, бо маё собскае джала тупіцца, бач, вельмі хутка. Не пасыпяваю вастрыцу. Такія справы...

Што? Чаму завуць мяне Ай Чынным? Дык у нас тут навокал кожная кумарына істота мае прозвішча. І ўсе пачынаюцца на Ай. Парадак такі, бачыш. Мода такая. Ёсьць сярод нас і Ай Дзінны, і Ай Клінны й нават Ай Сылінны. Дык і краіну, у якой мы жывем, таксама завуць на Ай – Ай Страніяй. Ну чулі? Ну нічога, пачуеце.

Кажу ж вам, гарачка ў нас тут бывае такой, што ні адна шчыліна не дапамагае. Мая сваячка ня так даўно зъехала да свайго новага прыхаджора ў нейкую далёкую, халаднейшую краіну. З-зыША называецца. Кумароў там! Але як яны там жывуць, што смокчуць і зь якога шыша, цяжка мне вам сказаць. Бо мне тут у маёй Ай Страніі занадта добра. Дык вось. Шле мне лісты тая сваячка з таго далёкага З-зыША. Калі ліст дойдзе, а калі міма лупіць. Паспрабаваў я дазнацца чаму. Ну і дазнаўся. Пратускае тая сваячка, бывае, у адрасе маёй краіны літару «т». Пішу я ёй, каб пісала ня Ай Странія, але як мае быць і па-навучонаму – Ай Странія. Не, качан съляпы, зноў лупіць па-старому. Што дакажаш гэткаму ёлупню? Як навучыш? Што? Прабачце, трохі з-з-зъяджаю ўбок ад тэмы. З-з-зъвініяйце за гэта.

Ведаю, абяцаў, абяцаў. Пра таго пеўніка. Дык воз-з-зь.

Але пачакайце. Дадам трохі пра нашае кумарынае жыцьцё. Мне, бачыш, хапае паўкроплі якой хаяя крыві смактануць і будзь здароў. Многа ня трэба. Дурні гоняцца за большым і губляюць праз гэта ня толькі добра на-смактанае, але і жыцьцё кумарынае таксама. А ж ёсьць і такія, што аб'ядноўваюцца ў нейкія суполкі па інтарэсах і ў розныя там асацыяцыі кумарыныя і смокчуць ня кожную группу крыві, але толькі самую найсмачнейшую. Што за кумар'ё?

Я дык наскокваю на што магчыма, бо ў май узроўце шмат не палёта-еш па навакольлі. Надоечы заўважыў хлопца з-з-зь дзеўкай, прысей на дрэ-ва, пачакаў, пакуль яны адзін на аднаго глядзець скончаць і пачнуць спра-вай з-з-займацца. Скок тады адразу на хлапчуковы зад і вастрыла ў руکі. Та-чу, прыглядаюся. Ведаю, што іншае кумар'ё будзе зь мяне зараз съмешкі раз-з-зводзіць, асабліва тыя, што з асацыяцыяй па інтарэсах, а мне дык усё гэта бяз роз-зыніцы. Гайсаю, знацца, як карабель на тых хвалях. Улупіў сваё джала і смакчу, бачыш. Толькі скончыў сваю паўкроплю смактаць, як адчуў, што хлапец руку падняў. Раз-з-з. Хоча па мне рэз-знуць. І рэзнуў! Так рэзнуў па свайму заду, што перад на другім канцы зямлі выскачыў. Дзяўчына войкнула ѹ ціха так шаптанула – адлятаю, каханы. Куды яна там адляцела, я ня ведаю, бо сам ужо шыбка набіраў вышыню.

Што? Прабачце. Абяцаў, абяцаў...

Але хачу дабавіць пра адну кумарыху спачатку. Добрая такая кабета. Бывае, прыляціць да мяне ѹ так мне джала наточыць, што я два тыдні лё-таю, як маладзён той. Аднойчы, бачыш, згубіў сваё вастрыла...

Што, з-з-зывініце? Ну дык пачынаю.

Жыў-быў певень. Малады, прыгожы ды ѹ вельмі гаваркі. Кукарэкаў ня толькі, калі віднець пачынае, але ѿ любую гадзіну суткаў, за што яму добра скублі хвост іншыя пеўні. Пасыпяваў наш пеўнік усюды. Усё прыкмячаў, пра што пазней без упынку кукарэкаў што ні крок.

Дазнаўся ён аднойчы, што існуе мясцовага лесу аб'яднаныне так званых Беларужовых Венікаў. Назвалі так, бачыш, таму што бальшыня сяброў гэтага аб'яднання нарадзілася ѿдалёкі ад нашага месцы, у іншым лесе, што ад нас праз сёмае балота ля самае Гургановае гары. Ну, вядомая справа, маюць нашыя лесавікі там сваякоў, бацькоў і сяброў. Ну і, вядома, шлюць ім адтуль сардэчныя людзі беларужовыя венікі, якія рэжуць ме-навіта з тых самых вядомых на ўвесь наш лес беларужовых дрэваў.

Атрымаюць, бач, нашыя мясцовыя дзівакі пару новых венікаў і пачы-наюць у сваіх аб'яднаннях і групоўках абмяркоўваць даўжыню дубцоў і прыгажосць лістоў. Пра пах беларужовы гаворкі ѹшлі асобныя. Асабліва ѿ лазыні. Налупяць нашыя хлапцы адзін аднаму съпіны і крычаць у вуха: «Чуеш пах беларужовага лесу? Чуеш Бацькаўшчыну?» Сіпіць другі ѿ адказ, аж стогне, бедны: «Чую. Ай жа балючыя гэтыя венікі з-з-зь Бацькаўшчыны!» А яму ѿ другое вуха ѿжо другі хлапец крычыць: «Дык хіба ж не пада-баецца?» «Ой жа падабаецца», – шэпча першы. «Ой жа падабаецца! У на-шым лесе такіх венікаў анік не знайсьці». І сам, бедны, плачам заходзіцца. А яму крычаць: «Плач! Як там нашыя беларужы плачуць. Успомніў, сіра-та».

Ну дык дазнаўся наш пеёнік пра гэтае беларужовае аб'яднаньне і вырашыў пралезыці туды, каб дазнацца больш. А тут, бачыш, і перавыбары ўтым аб'яднаньні падышлі. Размаляваў наш пеёнік сваё пер'е ў бел-ружовыя колеры і паляцеў на агульны сход.

А там – піск і віск. Гвалтам крычаць вераб’і-падшывальцы, нешта гукае сава, моўчкі шчурыцца воўк-дзяцюк. Ужо выбралі на старшыню барадатага дзятла, ад чаго воўк толькі ляснуў з-з-зубамі. Вось падалі галасы за дзятліху рыжую на скарbnіка. «Ах такую тваю», – толькі мыкнуў бабёр. Ужо прайшоў на месца сакратара белагаловы бусел, ад чаго вавёрка аж падскочыла.

Засталася адная толькі пасада. Называлася яна кручана-цікава – публічны ахфіз-зэр. Заварушыўся наш пеёнік. Праца, напэўна, і няцяжкая, думаў ён. Ды й гучыць вельмі прыемна і па-вайсковаму: публічны ахфіз-зэр! Можа, пагоны выдадуць, а там, глядзі, і зброю якую і ўніформу зь лямпасамі. Усе півуныні тады яму ў ногі падаць будуць. Зажмурыў наш пеёнік вочы ад асалоды...

Штурхануў пеёнік куліка балотнага, каб ягоную кандыдатуру выстаўляў. Акатурхайся кулік і адразу зацьвіркаў: «Пеёніка давай! Пеёніка патрэбна. Глянь, спадарства лясное, які ў яго прыгожы бела-ружовы хвост! Наш-ш пеёнік!»

Што, з-з-звініце? Так. Праскочыў пеёнік наш у камітэт тых Беларужовых Венікаў.

А як праскочыў, дык адразу пачаў усім крычаць і кукарэкаць, што ён амаль усё сваё жыцьцё толькі і думаў, як працеваць на агульныя інтэрэсы і як моцна ён любіць нашыя беларужовыя венікі. А каб ніхто не сумняваўся, то на кожным паседжаньні крычаў: «Я нават пер'е абскубу, толькі дазвольце ў вашай лазні ляснуць пару разоў па маёй ахфіз-зэрскай сьпіне самым найлепшым беларужовым венікам».

Пасьля першага паседжаньня адбылося другое. Потым трэцяе. Рэчы вырашаліся нецікавыя і пеёніку ўжо занадта абыякавыя. Дый усе пыталіся, калі ж ён пачне нешта рабіць. Надаваў наш пеёнік усім шмат абяцанак і з-з-зінік. Лётаў па лесе і крычаў усім, што ён ахфіз-зэр.

Клічуць пеёніка на паседжаньне, прымушаюць. «Нашто клічаце?» – кукарэкае пеёнік. «З-з-з-заняты я вельмі важнай справай публічнай. Купляю прыгоды прыватныя разам з публічнымі і перакладаю ў торбу з казкамі. Ніяк не магу!» Пашчабяталі нашыя дзятлы з бусламі паміж сабой і вырашылі ўсе пытаньні без таго пеёніка.

Неўзабаве прыляцеў да іх у госьці з-з-з летувіскага лесу, што за морам-акіянам, вядомы прадстаўнік. Няма пеёніка на афіцыйнай сустрэчы. Зьбіраліся сябры аб'яднаньня на вялікае съяткаванье-гарохалушчэнье, клікалі пеёніка, не даклікаліся. Не з-зявіўся наш пеёнік, бо гарох лушчыць – справа цяжкая, а ён заняты перакладаньнем казак з аднае торбы ў другую.

А дзяцел-старшыня нешта ўсё стукае, дзяёбе ѹ лётае па навакольлі. Вось нарэшце скончыў лічыць наш дзяцел усе беларужовыя венікі і кліча сяброў аб'яднаньня на съята, бо набралася іх ня больш і ня менш, а 25! Зьбірае ўсіх. На гэтае съята дастаў ахвяру ад цара лесу мясцовага – цэлы кош бульбы, мех жыта ды бочачку мёду салодкага.

Дазнаўся наш пеёнік пра кош бульбы, дык паляцеў на паседжаньне і акурат зь дзьвярэй закукарэкаў: «Дзе ліст прысланага? Хто бульбу лічыў? Мо ѹ мёд безь мяне лізанулі? Адказвай, скарбнік, а то як дзеўбану!»

Кажуць яму, што ўсё падлічылі і паважылі безь ягонай найсьвятлейшай асобы, як дазналіся, што ён найважнейшай справай быў заняты, перакладаючы казкі тыя з торбы ў торбу. Зрабілі безь ягонай пеёнікавай міласъці. Зараз іншае пытаньне вырашаецца – дзе ж знайсьці якое месца добрае ѹ вялікае, каб народ за стол пасадзіць ды бульбу з жытам рассыпаць на сталы на съяткаваньне тое. Пісалі, кажуць яму, да санавітых асобаў, нат у школу красамоўства мясцовую, але ніяк да паразуменія не прыйшлі. Чвэрць жыта паабяцалі за рэнту хаты якой. Мёд наліваем, але ніхто ня хоча нас, бо баяцца, што дзяцел будзе дзюбай лупіць, а буслы пачнуць клякатаць безь перапынку.

«А дайце мне трохі часу, – пеёнік кукарэкнуў. – Я ж то змагу дамовіцца. Нават з той школай красамоўства, якая мае вельмі прыгожую хатку пасярод лесу». Пакруцілі дзяцлы з бусламі галовамі ѹ пагадзіліся.

Паляцеў пеёнік наш да школы красамоўства. Ля школы хатка тая прыгожая стаіць. Не вялікая і не маленькая. Якраз тое, што і патрэбна. Чыстая, хоць і саломай крытая.

І так пеёнік дзюбаў у шыбу, і гэтак кукарэкаў – ня чуе ніхто. Тут кулік балотны, сябра знацца, кажа пеёніку, каб праз-з-з шчыліну пад страху ўціснуўся. Можа, здолее пралезьці. І насамрэч, пралез пеёнік наш, але так падціснуўся, што аж дых заняло, ды ѹ пагубляў праз гэтую бяду сваё прыгожае бела-ружовае пер'е..

Агледзеўся пеёнік наш. Адсопся.

Бачыць: за сталом бык сядзіць і піва п'е. Пачаў наш пеёнік адразу кукарэкаць, што ён ёсьць самы што ні на ёсьць ахфіз-зэр і найлепшы быку таму сябра. Слухаў бык, слухаў, ды як рыкне: «З-здароўкаца трэба! А то як бразну куфлем зь півам па тваёй галаве, то адная дзюба толькі і застанеца!»

Прыціх пеёнік наш, апусыціў аблезлы хвост ды пачаў паволі круцялькі плясьці і навакол быка хадзіць. Амаль на ліску не наступіў. Ліска ласкава так кажа: «Ідзі, пеёнічак, сюды, я табе новую казку ў торбу пакладу». Певень наш, хоць бяз казак жыць ня мог, але датумкаў убок адскочыць і больш блізка да ліску не падыходзіў.

З быком тым урэшце дамовіўся ѿ ту ю раніцу наконт рэнту хаткі. Але ня так запрог, відаць, бо раніцай дамовіўся, а пад вечар бык праз вераб'я падшывальца навіну прыслаў, каб дзяцел даслаў спачатку ліст да крумкача вучонага, дзе напісаў бы, што ён не хто іншы, як мужык просты і дурань дурнем як ні круці. І калі напіша дзяцел праўду гэтую, то тады крумкач той са школы красамоўя адпусьціць дурню-дзяятлу ѿсе зробленыя і нязробленыя грахі. Тады ўсё будзе залатвена ўмомант і хатку згадуць у рэнту пад дамоўленую колькасць жыта ѹ бульбы зь мёдам безь ніякага супынення.

Узышоўся наш тут дзяцел. Пытаецца ѿ пеёніка; «Што ж так? Чаму да бульбы зь мёдам папера патрэбная?»

Пеёнік і кажа, што круцілася ля крумкача таго сарока зь белай чупрынай, якая, трэскаючы нечым, кричала, што дзяцел красамоўе не паважае, крумкача тым абражает, і што гэта ёсьць не што іншае, як мужыцтва! Праз гэта павінен дзяцел прабачэнья прасіць і пісьмова толькі!

Закруціў наш дзяцел галавою ад абурэння, ледзь з дупла ня вываліўся. Падхапіла яго дзятліха і кажа, каб ён так да галавы ня браў, бо ён да школы красамоўя не належыць, і ніхто яго прымусіць прасіць пісьмова пррабачэння за ўсе зробленыя і нязробленыя грахі ня можа.

Усхараходыўся наш дзяцел і перадае празь вераб'я новую вестку пеўніку-ахфіз-зэру: перамовы супыніць, хаткі той, саломай крытай, ня трэба, знайдзеца нешта ў іншым месцы.

«Як так?» — закукарэкаў пеўнік. «Мяне ліска амаль ня зьела, бык мне пагражай, я здароўе паклаў на беларужовую грамадзка-публічную справу, праз шчыліны пралазіў, пер'е пагубляй. Ня можаш так рабіць! Я ёсьць ахфіз-зэрам!»

«Магу!» — крычыць наш дзяцел. «Ужо зрабіў! Даю сваё дзяцлава слова!»

«Вось як?» — ускрычаў певень. «А зярняткі чаму безь мяне лічылі? А мёду таго хто лізануў? Па-а-атрабую адказу! А чаму мяне не даклікаліся і не паведамілі? Па-а-атрабую адказу! А мой аблезлы хвост куды зараз падзеці? Па-а-атрабую адказу!»

Пачаў тут певень лётаць па лесе і ўсім скардзіцца на дзяцла і на дзяцлава дурное кіраўніцтва. Кукарэкаў пра недавер, канфлікт мядовых інтарэсаў, пра тое, што занадта многа ў камітэце дзяцлаў і буслоў і замала пеўняў зь бела-ружовыми хвастамі.

Прыляцеў нарэшце да самага быка.

А сядзеў той бык у хатцы той самай і піў піва. Закукарэкаў з ганка пеўнік наш аб непрызнаныні ягоных публічных заслуగаў, аб хвасьце аблезлым, пра дзяцла-мужыка і засільле буслаў-клякатуноў.

Слухаў бык, слухаў, потым як зараве: «Здароўкацца трэба!»

І як бразнуў пеўніку куфлем па галаве, дык толькі дзюба і засталася.

Быў пеўнік казкамі набіты, застаўся півам паліты.

Ды й ліска дзякавала пану быку за закусь да выпіўкі.

КАПЧЫК Пятрусь – нарадзіўся 23 красавіка 1944 году ў вёсцы Раўнапольле Пухавіцкага раёну Меншчыны. Вучыўся ў Раўнапольскай пачатковай школе, Караваеўскай сямігодцы, Рудзенскай сярэдняй школе. Потым вучыўся ў Манкееўскай пэдвучэльні, Менскім каапэратыўным тэхнікуме, а вышэйшую адукацыю здабываў на філялягічным факультэце Дагестанскага ўніверситету ў горадзе Махачкале.

Працаўаў у Кулябі (Таджыкістан) у рэдакцыі абласной газэты “Кулябская праўда”.

Ад 1983 году жыве ў горадзе Ізяславі Хмяльніцкай вобласці (Зах. Украіна), працуе выкладчыкам замежнай літаратур

ры ды польскай мовы ў школе, дзе таксама вядзе гурток “Зорка Вэнэра”, на-
вучаючы ягоных сяброў беларускай мове, літаратуры, гісторыі Беларусі.

Удавец.

Піша апавяданьні, гумарэскі, перакладае з французскай, німецкай,
польскай, украінскай ды шэрагу іншых моваў на беларускую.

Вам хаханькі ...

(гумарэска)

- У вашай цырульні пагаліцца можна?
- Калі ласка, сядайце.
- Яно можна і сесьці. Толькі вы сумленна, спадар майстар, скажыце:
крэсла ў вас, таго... не шкапыртнецца?
- Не разумею.
- А што тут, шаноўны, разумець. Вось сяду я, напрыклад, у гэтае крэс-
ла, а сядзеньне р-раз! – і праваліцца. Тады што? Вам хаханькі, а я могу на
ўсё жыцьцё калекам застацца. Адзін мой знаёмы вось так сабе язык ад-
кусіў.
- Да што вы! Ня бойцеся, сядайце. Крэсла новае, мэханізаванае. Вось
націскаю на пэдалі – падымаетца, вось тут націсну – апускаецца. Усе вы-
годы.
- Ну дзякую, даражэнкі, заспакоіў. А скажыце мне, спадар майстар,
а брытка ў вас як? Не разумееце? Я цікаўлюся, ці добра навастрылі інстру-
мент. А то ў непрыемнасць можна ўскочыць. Сядзеш да вашага брата, а ён
я-ак пацягне тупою альбо вышчарбленаю – аж яскаркі з ваччу пасыплюц-
ца. Валосьце са скураю зъдзірае. Адзін чалавек апавядадаў...

- Брытва ў мяне клясная. Бы маслам памазаў. Нават не адчуеце.
- Вось-вось. Таму я і баюся сядаць.
- У чым спраў?
- А вы не зарэжаце?
- Вы што, жартуеце?
- Якія там жарты, галубе шызы! Я верабей страляны. Вам галоўнае што? Плян. Вось і цісьнене. А пакутуе хто? Мы, кліенты. Злавіў галаву, напрыклад, майстар, а брытва вострая. Тык! І гатова. Носу або вуха як і не было. Яшчэ і за работу ўтрая даражэй зъдзярэце.
- Слухайце, спадар!
- А што тут слухаць?! Я – чалавек прамы. Праўду-матку ў вочы кідаю. Твар у мяне далікатны, інтэлігентны. Зь ім абыходзіцца трэба асьцярожна. А дзе гарантывя, што вы мне вось гэтую бародаўку ці прышчык ня зрэжаце? Самі ж хваліліся, што брытва вострая.
- Вы зъдзеквацца прыйшлі?
- Х-хе, вы бачылі такога? Хто з каго зъдзекуеца? Самі, скурадзёры, калечаць і рэжуць людзей, а пасля гэтага на нас жа, кліентаў, наракаюць. А яшчэ сярод вашага брата ёсьць і такія, хто “пад мухаю” на работу прыходзяць. І брытву, нягоднік, у рукі бярэ. Хіба ж можна такому давяраць сваё жыцьцё? У адным часапісе вычытаў...
- Да змоўкніце Вы нарэшце!
- О-о-о, а я што казаў? І ў гэтага рукі трасуцца. Відаць, зь перапою! І бледны як нябожчык. Ну і час настаў!!! Ужо ў восьмую цырульню заглядваю сёньня, а путнага цырульніка знайсьці не могу.

БАЙКІ ПРОЗАЮ

Выпадак з Вожыкам

Мядзьведзь, абрани на пасаду Ільва, на сваё мядзьведжае месца вылукі Вожыка.

- Не пацягну! – сказаў Вожык. – Я спэцыяліст па яблыках!
- Ня строй дурня! – зароў Мядзьведзь. – Калі ты да яблыкаў дарос, дык і да вулею дацягнесься.

Папрацаваў Вожык тыдзень і пачаў прасіцца з пасады назад. Да толькі ў Мядзьведзя – на пасадзе Ільва – не дапрасіцца!

І раптам... На Вожыка пасыпаліся ананімкі.

Выклікае Мядзьведзь калючага да сябе:

- Падводзіш, Вожык! Пачытай, як цябе расьпісалі!
- “З чоламі зьнююхаўся, трутням патурае. Зводка пра ліпавы медазбор – суцэльная ліпа...” – чытаў пра сябе Вожык.
- Так, галубе! – працягваў Мядзьведзь. Мёд – спакусьлівая штука! Спачуваю, але нічым дапамагчы не змагу!

Вожык маўчаў. І на паніжэнъне пайшоў безь пярэчанъняў...
...Ананімкі на сябе ён напісаў сам!

Як лячылі вярблюда

Да лекара Асла прыйшоў на прыём Вярблюд.

— Страўнік, — кажа, — баліць. Калючкамі на імянінах аб'еўся.

Лекар агледзеў хворага.

— Калі і адкуль падалі?

— Ніколі і ніадкуль! — запэўніў лекара Вярблюд.

— А горб? У вас жа горб! Значыць, падалі! Пералом пазванкоў, потым туберкулёз. А Вам і здаецца, што баліць страўнік. Адлюстраваны боль.

— Горб — гэта ў мяне ад прыроды. А страўнік... Прыпішыце што-небудзь.

— Хворы! — сурова абарваў яго лекар. — Вы не ў рэстарацыі, каб на свой выбар замаўляць.

Вярблюд зынікавеў, моўчкі апусьціў галаву.

— Зробім аналізы, паглядзім здымкі. У гіпсавы ложак пакладзем... гадоў на дзесяць.

— На дзесяць гадоў? А вы мяркуеце, што я пражыву яшчэ дзесяць гадоў?!

— Нічога, — падбадзёрыў яго Асёл. — Падлечыцца, пазбавіцца ад гарба — сто гадоў пражывеце!

— Дык я ж Вярблюд! — сказаў Вярблюд. — Куды мне да ста, мне б да трываліці, ня больш...

— Гэта з гарбом — да трываліці, — патлумачыў яму Асёл. — А без гарба!... Тут галоўнае — пазбавіцца гарба...

Лінейка

Шчырасць яна лічыла сваёю лепшаю якасцю. Яна не знаходзіла ані крывых, ані ламаных, ані іншых лініяў. Словам, Лінейцы здавалася, што яна мела самы правільны спосаб жыцця. Яна і іншым намагалася прышчапіць свае прынцыпы.

Асабліва даставалася Алоўку: яму часціцкім даводзілася мець справу зь Лінейкай.

— Малюй раўнютка! Не пазірай па баках! — павучала яна. Не крыві душою! Аловак быў шчырым хлопцам і нават ня думаў крывіць душою. З гэтаяе прычыны яго пачынала браць нудота ад такой настаўніцы.

— Ты ж прамы, — зноў і зноў гаварыла яна, — значыцца, не адхіляйся ад мяне!

Не, гэта было ўжо занадта! Колькі можна выслушоўваць такія лекцыі! Зажурыўся Аловак. Лінейка яго падтасыла. Ня вытрымаў. Зламаўся.

Лісьлівы падначалены

Леў неяк запытаўся ў Зайца:

— Скажы, спадар Касы, за якія такія мае якасці ты мяне так бязъмерна паважаеш?

Заяц усміхнуўся і лісьліва адказаў:

— За тое, што вы мой бос! Гэтага для мяне дастаткова.

— Добра, спадар Касы. Згодзен. Кіраўніка любіць і паважаць трэба. А што, калі б я ня быў тваім кіраўніком?

— Спадар Леў! — самавіта адказаў Заяц, тады б вы мне не задавалі такіх пытаньняў.

Думкі ўслых

Змагаўся са злом у іншых. З сабою даўно заключыў мірнае пагадненьне аб узаемным ненападзеніні.

* * *

Не рабіце нічога курам на съмех. Куры пачуцьцём гумару не валодаюць!

* * *

Крадучы час у іншых, даўгалецьця сабе не заробіш.

* * *

Талент не купляеца, але часыцяком распрадаецца вельмі танна.

* * *

Калі чалавек маўчиць, верагодна, яму на самой справе няма чаго сказаць.

* * *

Ахвотна прапаноўваў сваю падтрымку тым, хто ўпэўнена стаяў на ўласных нагах.

* * *

Каб слова не разыходзіліся са справай, ён намагаўся больш гаварыць і менш рабіць.

* * *

Пра густы можна спрачацца. Безгустоўнасць заўсёды бяспрэчная.

* * *

Ён стаяў такою гарою за праўду, што з-за яго праўды зусім не было відаць.

* * *

Праблема “бацькоў і дзяцей” ніколі не старэе. Старэюць толькі дзецы, калі становяцца бацькамі.

* * *

Хваліў сябе сам, бо лічыў, што ніхто іншы лепш гэтага ня зробіць.

* * *

Зьеў зубы ў сваёй справе, а разам зь імі... і лепшых супрацоўнікаў.

* * *

Рэўнасць – сястра кахрання! Але як шалёна б'юцца гэтыя сёстры!

* * *

Ня ўмеючы лётаць, на высокую адміністрацыйную пасаду не ўзыляціш: трэба, каб падсадзілі!

ЛІЦЬВІНАВА Яна — псыхоляг, почырказнаўца, нарадзілася 25 чэрвеня 1972 году ў Слоніме. Пэўны час жыла і працавала ў Менску. Апошняя 3 гады жыве ў Празе, гадуе дачку і двух сыноў.

Тыдзень Святога Мікалая, альбо Як апошнія сталі першымі

Гісторыі з табару

Анёл і яблыкі Беласьнежкі

“Беласьнежка вярнулася!!!” – злосна шыпела на ўесь калідор старая прыбіральшчыца, падмітаючы съмецьце. Адразу за ёю паказалася дзяўчына з жудасна сінімі кругамі вакол амаль што чорных вачэй. Сапраўды Беласьнежка – бледная матавая скура, чорныя раскошныя валасы, толькі вось вочы не падымае, нешта ўсё хавае позірк. Яна ўвайшла ў пакой, цягнучы за сабою вялікую кайстру. Праз якое імгненьне гэтая кайстра вылецела адтуль у суправаджэнныні агульнавядомай пад назвай “ненарматыўная лексіка” лаянкі: “... валі адсюль, каб вочы нашы цябе ня бачылі! Як толькі зямля такіх носіць”, – прывіталі й разывіталіся зь ёю суседкі. Беласьнежка быццам не заўважыла гэткай сустрэчы і зноў паспрабавала заняць сваё месца пад сонцам – моўчкі падхапіла кайстру, урэшце рэшт падняла позірк, абвяла ўсіх дэмантчна пакутлівымі вачымаў разъмясьцілася на вольным ложку ў куце.

На гэты раз павыляталі з пакою суседкі. Бразнулі дзъверы. Жанчыны сабраліся на агульнай кухні, каб абмеркаваць недарэчнае вяртанье.

Беласьнежка была сумнавядомай у лягеры пэрсонай. Як яе звалі на самрэч, так ніхто і не даведаўся. Прыехала яна тыдзень таму зь вялікім жыватом – была цяжарная. Увесь час трymала каля вуха мабіл ды скардзілася па-баўгарску, што нейкі Ганс ня хоча нават падыходзіць да тэлефону.

Ганс – выпадковы патэнцыйны бацька, хутчэй за ўсё, не плянаваў перайсьці ў сапраўдныя, прынамсі, у гэтым выпадку. Неяк высьветлілася, што Беласьнежка пасыпела пражыць зь ім нават некалькі тыдняў, а потым той нечакана зынік, не заплаціўши за люксусную кватэру, якую зыняў у Старым месце ў Празе.

Клясычная прыгажосьць Беласьнежкі не давала ёй жабраваць – “працу” знайшла з аплатай “па дамове”, увечары праз ноч, няпильную і старую, як жаночы лёс. Апошні тыдзень перад родамі папалася паліцыі, што прыняла як нечаканую ўдачу – адразу ж і скарыстала параду вопытнай каляжанкі з Вацлаўскай плошчы – папрасіла прытулку. За кошт чэскіх падаткаплацельшчыкаў была перавезеная ў табар, дзе яе паставілі на амэрыкано-эўрапейскія харчы й падсялі да ня вельмі зараз ласкавых зь ёю суседак.

Яна пакінула яго, сваё дзіця, нават не спытаўши, хто гэта – хлопчык ці дзяўчынка, не паглядзеўши яму ў нованараджаныя вочки. Яно, гэтае дзіцятка, засталося ў радзільнім доме, абласканае сястрычкамі ў блакітных халатах, якія цалавалі ў ціскалі яго замест матулі-недарэкі, каб яно, ня дай Бог, у гэтую першыя імгненыні жыцьця не здагадалася, што нарадзілася самотным. Ёй не паведамілі, колькі важыў той анёл, ці ёсьць у яго раздімая адмецінкі, якія ў яго валасы. Яна толькі спытала, дзе паставіць подпіс. А на наступны вечар проста зьбегла адтуль у табар, прыхапіўши тую пацёртую кайстру. Іншага дому ў яе не было.

Жанчыны гаманілі на агульнай кухні, нехта прынёс на пачастунак чырвоныя яблычки ды мандарынкі – Мікулаш падараваў за добрыя паводзіны. Калі Беласьнежка зъявілася ля пліты, каб заварыць гарбату, усе дэмантратыўна выйшли, забыўшия на яблыкі. Тая ж падышла да чорнае шыбы вакна і прастаяла, гледзячы ў яе, пакуль уся вада ня выкіпела і імбрык не пачаў трэскаць ды плавіцца на агні. Яна глядзела ў цемру – што яна там бачыла? Машынальна качала па стале чырвоныя яблыкі і ўглядзялася, мо, у сваё адлюстраваньне. Маленькі хлопчык падбег да стала і ўтаропіўся ў яблыкі. Беласьнежка дастала з кішэні шакаляднага Мікулаша ў фальзе, моўкі працягнула, але дзіця спалохалася прапановы чужой жанчыны й з плачам зьбегла. Беласьнежка рашуча раскрышыла цукерку ў рукі і кінула апошні позірк на зоркі. Выходзячы з кухні, яна ня ўціміла, як ад вакна адляцеў у цемру залатавалосы анёл – ён так і не дачакаўся, што яна яго заўважыць і пакліча.

Раніцой Беласьнежка залівіста рагатала перад дзівярыма сталоўкі ў кампаніі людзей, выразы твараў якіх не пакідалі нават малое надзеі на схільнасці да мастацкіх каштоўнасцяў – яна і тут знайшла сабе “няпильную” працу па спэцыяльнасці: “Лічыце самі, хто першы, а хто апошні!”

Да яблыкаў, што засталіся на стале, больш ніхто не дакранаўся.

Мата Хары й няспадзянка

Дзіўна, але яе не сустрэлі. Дзяўчына спрабавала тэлефанаваць на вядомы нумар, але ніхто не адзываўся. Прасядзела на вакзале больш за 2 гадзіны – марна. Раней проста немагчыма было сабе ўяўіць, каб ён не чакаў яе на пэроне з кветкамі ў любы час пры любым надвор’і. Нават сымлялася з та-

го, што ён такі шалёны, быццам няма ў чалавека іншых спраў, як толькі сутракаць ці праводзіць яе? Мо нешта ўцяміў урэшце рэшт? Што б ні здарылася, але прыйдзеца ёй самой са сваімі справамі разъбирацца. Добра, што яна правучылася ў гэтай краіне некалькі гадоў і ведала яе амаль як сваю.

Справы, на жаль, склаліся ня вельмі. Праўду кажучы, дрэнь яе справы, хоць плач. Свае ж і здалі. Ня тое, каб зусім свае, а так, адна сумнавядомая кантора, ад якой па маладосьці атрымала “дабро” й троху матар’яльнага забесьпячэння на навучанье за мяжой, дала зразумець, што зь ёй больш ня лічацца, як раней. Намёку было дастаткова, астатніе – справа розуму. А яна была надзвычай разумная дзяўчына, пралічыла ўсе магчымыя хады і зразумела, што мусіць уцякаць, каб гэтыя “свае” яе не скарысталі ў апошні раз.

Шлях да табару яна добра ведала зь ягоных расповедаў. Гонар прыйшлося прыхаваць, нічога, восьмем іх інтэлектам. Рэмарка перачытваць будзе цікавей, на ўласнай скуры адчуўшы пакуты ягоных герояў! Зь дзяцінства Лампа ведала, што менавіта інтэлект яе выратуе, бо сярод сябровак была якімсьці брыдкім качанём. Яшчэ і з імём бацькі перастараліся – трэба ж было назваць дачку Яўлампія. У школе неяк усе пачалі ёй казаць праста Лампа, што нават падабалася. Лампа ды Лампа, усё лепш, чым Еўка, як яе звычайна звалі дома. Там, у канторы, яна таксама была запісаная Лампай, але гэтая кніга для яе ўжо прачытаная, не, Эрых Марыя, такія старонкі лепш не перагортваць, а пакінуць у мінульым.

Шчыра кажучы, яна не сумнявалася ў дапамозе Анатоля. Ён быў старэйшы за дзяўчыну, сапраўдны джэнтэльмэн: падарункі, кветкі, сур’ёзныя размовы. Усё ня так, як з аднакляснікамі, у якіх ні грошай, ні шарму, толькі адныя натуральныя патрэбы, пасля якіх раніцой яшчэ й каву падавай. Анатоль жа, наадварот, разумеў, як зрабіць прыемнае. Каву прыносіў у ложак разам са свежай газэтай, па вечарах хадзіў зь ёю ў рэстарацыю, не дазваляў псаваць прыгожыя рукі гатаваньнем ежы. Ніколі не прыходзіў без ласункаў, бо яна ж вучыцца, і яе гіпэрмазгам патрэбна энэргія шакаляды. Нават срэбранные бранзалет, што так спакусыліва зіхаціць на яе тонкай руцэ – яго падарунак. А якія размовы яны вялі, пра гэта звычайнія съмартненія могуць толькі марыць! “Эротыка ды палітыка” – вось на які лёзунг Лампа замяніла ягоныя трывіяльныя “сэкс, наркотыкі, рок-н-ролл”. Магчыма, на інтэлект яна і злавіла Анатоля, бо надта ўжо ён пакутаваў у сям’і, дзе не знаходзіў паразуменія. Толькі коратка распавёў, што жыве дзеля дзяцей.

Тут, у табары, дзяўчына вельмі пакутавала і шкадавала, што адна. Адной было складана выжыць пасярод гэтае натуральнае дзікасці. Дзікія паводзіны мужчынаў, пустыя й бессаромныя размовы жанчын, прыніжаючыя правілы, ганебны расклад жыцця. Гэтыя арабы, грузіны, чачэнцы праста не давалі праходу, вар’яцелі, калі бачылі яе съветлыя валасы, зграбную постаць. Да сталоўкі дабіралася па-партызанску – хуткімі перабежкамі. Увечары зусім носу за дзверы пакою не паказвала. На шчасце, знайшлося выйсьце.

Аднойчы ў чарзе па туалетную паперу (зусім як у савецкія часы!!!) да яе звярнуўся стары. Ён прапанаваў ёй сваю паперу, бо мусульмане ж не карыстаюцца, ім не патрэбная!!! Пасьмяяліся, разгаварыліся. На занятках

па чэскай мове ў мясцовай школе для дарослых нешта ў старога не атрымліваецца. Неўзабаве яны дамовіліся, што Лампа яму дапаможа. Сталася так, што, наадварот, ён дапамог ёй. Дзед аказаўся зусім ня прости: ён быў старэйшы за ўсіх сваіх землякоў у табары, што аўтаматычна зрабіла зь яго самую паважаную асобу. Гэтым дзяўчына і скарысталася для асабістай бясьпекі. Дастаткова было раз прыйсьціся побач зь ім вакол бараку, як усе дзікуны зразумелі, што да Лампы нельга ня тое што падыходзіць, а нават глядзець у яе бок лішні раз.

Так і пайшло ў іх: яна яму навуку, ён ёй – бясьпеку. У старога, які на самрэч быў ня дзедам, а татам, на радзіме загінула амаль уся сям'я – жонка і тры сыны. Сюды ён прывёз малодшага, якому пашчасціла падчас “зачысткі” быць у склепе. Ад раніцы да ночы яны маліліся Алагу, а ў вольныя хвіліны пілі гарбату. Лампа хутка даведалася пра іхнія пляны перайсьці мяжу і ўладкавацца ў іншай, “нармальнай”, як яны казалі, краіне. Трывіальная, але яны хоць ведалі, чаго чакаць, аб чым марыць. Яна ж, апынуўшыся сам-насам з сабою, зразумела, што без Анатоля ня вытрывае. А ён не адгукнуўся: Інтэрнэт і мабіл маўчалі.

...Гэта толькі яму падавалася, што пазнаёміліся яны выпадкова. На самрэч кантора пралічыла формулу знаёмства, і Лампа адпрацавала на “выдатна”, бо добра ведала, на якіх струнах яго чулай натуры зыграць. Хлопец так і не зразумеў, чаму кату пад хвост пайшла ўся ягоная дзейнасць, бо съвята верыў ва ўдачу ѹ чысьціню Лампіных памкненняў. Нездарма кажуць, што самае бясьпечнае месца – пад лямпай. Вось і ён, літаральна, калі-нікалі знаходзячыся “пад Лампай”, быў пад найлепшым кантролем. Анатоль ашалеў ад іх адносінаў, давяраў ёй свае пляны, заўсёды раіўся. У рэдкія дні, калі яны ня бачыліся, лаптоп раскаляўся ад ягоных лістоў. Скарыйстаўшы вакацыі, Лампа зъехала дадому зь лёгкім сэрцам – хацела трошкі адпачыць. На яе дамашні адрес пачалі прыходзіць пачкі з падарункамі ад яго, уводзячы родзічаў дзяўчыны ў роспач: мала што з-за мяжы, дык яшчэ і ад жанатага. Іміджу сур'ёзнага палітыка яна яго пасыпхова пазбавіла, і “там” на яго ўжо высока ня ставілі. Ды і роля Маты Хары дзяўчыне надакучыла. Анатоль жа, як вялікае дзіця, пачаў закідваць яе лістамі, прыніжаўся, маліў засташца хаця б сябрамі. Каб не мяжа, дык пехатою бы за ёю пайшоў. Вось чаму зараз, калі яна нарэшце зноў тут, Лампа ніяк не магла зразумець ягонага маўчанья.

Тры афрыканцы каля сталоўкі былі апранутыя па-святочнаму, але пазнаць у іх постацях можна было, бадай, толькі чорта. Кампанія шпацыравала па лягеры ѹ даводзіла ўсіх мінакоў да стану дзікага рогату. Белыя крылы Анёла ніяк не пасавалі да яго чорнага твару. Падмарозіла, дарожкі абледзянерлі, пераапранутыя нэгры коўзаліся, падалі і рагаталі ѿсё грамчэй. Лампа ня вытрымала, выйшла да іх. Пабачыўшы на вуліцы старога з сынам, памахала ім. Той падаўся ў яе бок, пахінуўся, узмахнуў няёмка рукамі і паваліўся на съвежы лёд. Пералом на роўным месцы. Чорт-Анёл-Мікулаш падхапілі яго, шкадуючы нагу, на руках аднеслы да лавачкі. Вось табе і съвята. Прыйехала “хуткая”, забрала небараку, Лампа паабяцала дагледзець ягонага сына, пакуль стары вернецца са шпіталю.

У іхным пакоі дзяўчына апынулася ўпершыню. Агледзелася, прапанаўала сама заварыць гарбату малому. На вочы патрапіў стос газетаў ды ча-

сапісаў. Пачала перагортваць і неўзабаве пабачыла знаёмы твар – праста вочы ў вочы глядзеў на яе з каляровага развароту Анатоль. Прагледзела па старонцы ў пошуках інфармацыі – і ў роспачы павалілася на чужы ложак. Вось яно: тыдзень таму “...быў зьбіты ўначы невядомымі, у непрытомнасьці праляжаў на холадзе некалькі гадзін...”. Зараз у коме, “...будзем спадзявацца на лепшае”.

Нечакана Лампа адчула фізычны боль ад непапраўнасьці таго, што здарылася. І зайдрасьць – зайдрасьць да старога, бо ён зламаў толькі ногу. Яна ж паламала жыцьцё. Сорамна, што ня першае. На жаль, не апошняе. Як сказаў клясык, “на заходнім фронце безь перамен”. Ланцужок бранзалету танюткаю зъмейкаю запульсаваў на дрыжачай руцэ.

Самагубства па-альбанску

Паліцаі ўжо прызычайліся да гэтае штовечаровай забавы. Нават спрачаліся на гроши, ці сёньня гэта зноў паўторыцца. На гэты раз перамог стары пракураны Гонза, што паставіў на візит Альяшава брата 50 крон. Зразумела, адразу ж пачаў чакаць з напарнікам на заканчэнне працоўнае зъмены, каб абмяняць у съмірдзючай гаспадзе выйгрыш на пару піва. Што праўда, то праўда – нарагаталіся яны сёньня ўвечар так, што перапалохалі вартавых сабак. Тыя нават не брахалі – вылі ўжо больш за гадзіну. Мо, напужалі нават Мікулаша – нешта ня бачна яго ў цемры.

Высокі цёмнавалосы хлопец вызначаўся сярод іншых жыхароў табару тым, што не размаўляў ні на якой мове, акрамя роднае – альбанскае. Табар, у сваю чаргу, вызначаўся татальнym яе няведаньнем. Першыя дні Альяш па-дэбільному ўсіміхайаўся ўсім насустрач, чым выклікаў натуральную нянявісьць большасьці – чаго лыбіцца, пачвара, жыцьцё ж ня цукар. Сваёй съветлай ды чыстай фіrmовай вopраткай ён таксама не прыдбаў сяброў, а, хутчэй, прыцягнуў да сябе ўвагу мясцовых злодзеяў, што прыглядаліся да яе з мэтамі, далёкімі ад прыстойных. Да таго ж традыцыйная чэская кухня, ад якой прыходзілі ў захапленыне афрыканцы ды мясцовыя паліцаі, што таксама харчаваліся ў лягернай сталоўцы, зусім не падавалася яму ядомай. Такім чынам, Альяш пабадзяўся па тэрыторыі пару-другую дзён і запакутаваў ад клясычнае дэпрэсіі. Дзівак-чалавек, не знайшоў роднаснае душы, каб паразмаўляць.

На шчасьце, роднасная душа знайшла яго сама, а каб ня схлусіць, яе да Альяша падсяліў камэндант, якому было надзвіва ўсё роўна, зь якой на годы пакутуе альбанец. Душа звалася Серж, прыехаў ён зь Віцебску й размаўляў па-беларуску, што, у сваю чаргу, было ўсё роўна Альяшу. Аднак новы сусед быў інтэлігентны і чыстаплотны, да таго ж свой вольны час прысьвячаў вывучэнню чэскай мовы – съпяшаўся як мага хутчэй інтэгравацца ў новае грамадзтва. Гэта было тое, што і дапамагло. Альяш вельмі хутка научыўся ад Сержа пары-тройцы абавязковых выразаў. Дзякуючы надзвычайнім лінгвістычным схільнасцям ужо на наступны дзень альбанец даволі хутка дамовіўся зь мясцоваю дзяятвой на гульню ў сънежкі, большасьць зь якіх і прыняў на сваю гаротную высачэзную паставу.

Але вячэрнія забавы, якія так палохалі табарскіх сабакаў, да філялёгіі й лінгвістыкі ня мелі анікага дачынення. Справа ў тым, што Альяш меў старэйшага брата. Зразумела, таксама альбанца. Толькі насуперак малодшаму тоўстага й румянага. Ён трymаў піцэрыю ў бліжэйшым мястэчку, куды Альяшу не было магчымасці пакуль што выйсьці. Але брат мог да яго прыяджаць. Ён і наведваўся штовечар. І не з пустымі рукамі. Заўсёды, як толькі зачыніць сваю піцэрыю, адну, але найвялікшую піцу ён прыладжваў да багажніку матацыкулу й вёз брату. Спяняўся каля плоту, яшчэ на вольнай тэрыторыі й клікаў паліцая-ахоўніка. Прасіў перадаць Альяшу. А той ужо маячыў побач, але за плотам, на табарскай тэрыторыі. Паліцай важна адказваў, што харчы перадаваць нельга. Карантын. Патрабаваныні гігіены. Брат некалькі хвілінаў стаяў, нібы не разумеючы, што рабіць далей. Потым махаў рукой Альяшу, сядаваў на матацыкал і ад'яжджаў зь піцаю дадому. На наступны вечар адбывалася тое ж самае.

Праз колькі дзён паглядзеце на братэрскую любоў пачалі зьбірацца сатабарнікі ды іншыя паліцаі. Сцэнар не мяняўся. Толькі Альяш паглядаў на брата чым далей, тым больш адчайнімі вачыма. Народ вакол браў актыўны ўдзел у абмеркаваныні лёсу піцы ды вычвараўся ў красамоўных адзнаках інтэлектуальных здольнасцяў гэтае сям'і. Усе каму не ляготарайлі: “Прывязі дзьве – адну ім аддасі, другую мо брату перададуць!”, “Кідай праз плот, мы зловім!” ці наогул: “Найміся лепш на працу да нашае сталоўкі”. Альбанец трываў на законным шляху. Бадай, ня лепшы выбар у гэтай сітуацыі.

Як толькі чуўся гук матору ад'яжджаючага матацыкулу, Альяш хмурнеў і пачынаў наразаць кола за колам па лягернае тэрыторыі. Паліцаі ішлі да дзяжуркі, каб вызначыцца, хто сёньня ў выйгрышы й будзе частаваць. Сусед Альяша па пакоі пляваў праз плячу і з выкрыкам: “Вось дурань жа... дык дурань...” выпраўляўся па сълядах маладога альбанца, каб падчас мацыйну на галодны страунік папрактыкавацца ў ненарматыўнай лексыцы з чужамоўнай граматыкай.

Але сёньня Серж не пайшоў за сябрам. Дзяўчата з жоўтага бараку запрасілі яго на вячэру з нагоды сьвята Мікалая. Паабяцалі варэнікаў, бульбачкі з часніком ды маслам, а мо і яшчэ чаго гарачэйшага. Альяш таксама быў пакліканы, але аддаў перавагу падтрыманью свяціцкіх сувязяў. Кожныя тры-чатыры хвіліны Серж і вясёлая кампанія маглі назіраць, як ля іх вакна праносіцца ў цемры альбанец, нешта пры гэтым мармычачы сабе пад нос. Ён рабіў кола за колам па лягерных дарожках, інтэрвалы паміж яго зьяўленнемі ў акне становіліся ўсё меншымі. Нарэшце, ён кудысьці зьнік. “Хіба чорт яго пабраў”, – паведаміла кемлівая аматарка варэнікаў, калі па агульных падліках Альяш мусіў бы ўжо два разы аб'явіцца, ды не паказаўся – і прапанавала выпіць за дзіўную Альбанію, што родзіць такіх дзіўных мужчынаў, праз якіх тро тосты Серж адчуў пэўную патрэбу. Ня толькі натуральную ў такіх выпадках, але і надзвычайнную – ён павінен быў знайсці Альяша. Дзяўчата аж заходзіліся ад жадання накарміць гэтае вялікае дзіця чужой культуры.

Дзіверы былі адчыненыя, плэр Альяша ляжаў на ложку не прыхаваны. У пакоі было цёмна і ціха. Але Серж нейкім сёмым пачуцьцём зразумеў, што нешта тут ня тое. Запаліў съвятло, зазірнуў пад ложак, невядома наўшта адчыніў шафу. Нідзе нікога. Выйшаў у прыбіральню.

Поўня кантрастам вызначыла тонкі доўгі сылюэт чалавека, які прыладзіў пятлю на столь ды няўмела, на шчасьце, скарыстаўся самаробнай шыбеніцай – доўгія ногі самымі канцамі падэшваў краналіся падлогі. Дзякуюй Богу, гэтага было дастаткова, каб ён не павесіўся насамрэч. Серж падхапіў сябра ці ня ў самы апошні момант. Інстынкт самазахаванья спрацаў – Альяш скарыстаўся падпорай і выкарабкаўся. Дзяўчаты ў момант працьвярозелі, калі пабачылі двух мужыкоў, якія, абняўшыся, плакалі ў прыбіральні. “Ты першы чалавек, якога я пабачыў перад сабою ў новым жыцьці, ты мой сябар навекі,” – хлопец размазваў сълёзы ѹ смаркачы па кашулі Сержа. “Спадзяюся, што не апошні”, – Серж ласкава ўглядаўся ў ягоныя вочы.

Піцу больш не прывозілі.

Каханье за плотам: чортава вясельле

Сорам, злосць і бясьсільле – вось што адчуваў ён, калі зразумеў, што, пакуль ня скончыцца карантын, выйсьці адсюль не атрымаецца. Падобна было на тое, што ня толькі Мікулаша, але й Каляды ён сустрэне сярод малюнічых краявідаў Маравіі, на жаль, за кратамі. Гэтыя краты не давалі яму спакою. Калі паглядзець здалёк, дык можна і не заўважыць – такі тоненькі ды зграбны той плот вакол табару. Але як гэта вытрымаць свабодалюбіваму энэргічнаму журналісту, які яшчэ колькі дзён таму хвіліны не ўяўляў бяз працы! Жыцьцё ў стылі “драйв”, бесперапынны маратон падзеяў, прыколы ѹ гумар – усё засталося ў мінульым, усё зъмянілася кардынальна. Зраз ягоная рэчаіснасць – манатоннасць ды патрэба спаўняць нешта нецікавае.

Дзякуюй Богу, існуе яна, сапраўдная зорачка ягонага лёсу, дзяўчына, якая нібыта самым небам была пасланая яму насустрач. Но, каб нарэшце ў свае 35 менавіта побач зь ёю, дваццаціпяцігадовай, ён адчуў сябе сапраўдным мужчынам? Хто ведае, якім чынам была ператасавана ягоная калода, але і на гэты раз джокер выпаў яму – насуперак прымаўцы, каб пашчасціла і ў гульні, і ў каханьні.

Кастусь на Радзіме быў дастаткова вядомым у сваіх колах чалавекам. Каб ня гэтая сітуацыя, ніколі б ня зъехаў, бо ўсе дзеяніні, усе свае намаганьні прысьвячаў барацьбе за незалежнасць. Нават пра сям'ю забываўся – ведаў, што неяк вытрымаюць, павінны справіцца самія, бо ёсьць грамадзкае жыцьцё, ёсьць мэты, шлях да зьдзяйсьнення якіх ведае ён і ягонае атачэннне.

А зараз ён павінен будаваць з нуля сваё новае жыцьцё ў іншай краіне. Бrr, агідна, але “лёс склаўся так...”. Кожная раніца пачынаецца са звароту да свае сілы волі, дзень ператвараецца ў барацьбу за выжыванье асобы. Ці мо за ўтварэнье новае? Але ня трэба хлусіць сабе самому. Раніца прыносіць і прыемныя моманты. Ён ужо прызывычаўся, што апаўночы атрымае ад Лёлі эратычнае пажаданьне добрага сну, з думкамі аб ёй апалове на сёмую раніцы тая ж “Калыханка” не ягонага мабілу падымете яго. Штодзённая ранішняя sms-ка – і Кастусь выскоквае з ложку, хутка нацягвае джынсы і

вылятае за дзъверы, бо немагчыма ж нават прачытаць гэтае прывітаньне пасярод ненавісных яму суседзяў па пакоі, пад іх недарэчныя падколкі – што яны разумеюць у кахраны!!!

“Сонейка маё, як спалася? Сумую па табе штохвілінна. Прымай мой гарачы пацалунак …” – далейшыя радкі выклікалі ў яго нетрадыцыйныя эмоцыі, бо Лёля пісала такія рэчы, ад якіх пачырванелі б нават цагляныя сыцены бараку. Недзе на пэрыфэрыйі яе эпістальянай спадчыны засталося паведамленыне аб нараджэнні там ягонага дзіцяці, у новым жыцьці Кастуся такое недарэчнае. Ён быў быццам у ліхаманцы. Калі-нікалі ў лістах Лёлі трапляліся граматычныя памылкі, але гэта нават падабалася, бо рабіла за кахранага як быццам вышэйшым, разумнейшым за дзяўчыну, дазваляла адчуваць сябе яе гаспадаром. На пачатку адносінаў ён марыў, што стане для яе накшталт настаўніка, зможа яе нечаму навучыць, але хутка стала зразумела, што некоторым рэчам дзяўчо само навучыць каго хочаш.

Ён акунуўся ў гэты раман увесь, з галавы да ног, як кажуць, “съпёкся” хлопец. Каб не гарачы імпэт сяброўкі ды не адмысловыя абставіны, ён, можа, ніколі й не звярнуў бы на яе ўвагі, бо там, у мінулым жыцьці, вакол яго таўкліся самыя вытанчаныя сталічныя прыгажуні. Але тут, пазбаўлены інтэлектуальнага асяродзьдзя, сярод ад вечнай прыроднай прыгажосьці гэтая непасрэдная маладзіца з брутальнай фрызурай падавалася яму амаль што Лаўрай – толькі, на шчасьце, зусім не цнатлівай.

Сёння ж Мікулаш – трэба нешта выдумаць, каб павіншаваць любую, бо яна ж зусім яшчэ дзіця, ёй падабаюцца маленькія сюрпризы. Хутка пра бягаюць пальцы па кнопкіх мабіла – адказ гатовы, спатканыне на старым месцы ў той жа час. Яны дарослыя людзі і могуць рабіць, не саромеючыся, што хочуць. Вось толькі дзе? Гэтае пытаньне, што ўвесь час займала яго, бессаромнавызвірала і зь яе вачэй, чыталася ў яе рухах, агортвала яе трохі спэцыфічным пахам. Недзе ён чытаў, што гэта фэрамоны. Ці эндарфіны? Якая розыніца, калі гэтая жанчына як быццам створаная для яго.

На працягу дня яны толькі пераглядаліся ѹ перапісаліся, бо вакол іх шмат было зайдросных вачэй – так-так, кахраныне ды шчасьце адных заўсёды выклікае ѹ іншых розныя пачуцьці. Лёля самааддана пасылала яму паветраныя пацалункі праз усю сталоўку, калі бачыла Кастуся ў агульной чарзе, ці падбягала ззаду ѹ закрывала яму вочы маленькімі пяшчотнымі рукамі, якія ўвесь час пахлі фарбамі – мастачка ж! Зрэдку, калі суседзі былі занятыя гульней у футбол (ёсьць у жыцьці шчасьце!), ён выклікаў яе sms-кай да сябе ѹ пакой, дзе яны ня толькі малявалі, дай Бог ім здароўя. Але часыцей за ўсё ім заставаўся толькі вечар. Добра, што ён на пачатку зімы прыходзіць рана і прыводзіць з сабою спрадвечную маладзёжную сяброўку, такую доўгачаканую цемру.

Прыхаваўшы ѹ кішэні маленькага шакаляднага Мікулаша, які дастаўся яму зь вячэраю, Кастусь накіраваўся на край табарнай тэрыторыі, да развалінаў старога падмурку, дзе захавалася яшчэ ад вар'яцкіх іншаземных рук старая лавачка пад ліхтаром: маладым съветла, і ніхто ня бачыць з-за адлегласці. Лёля ўжо чакала яго, кінулася на сустрач. Абхапіўшы ласкава, прытулілася. “А ў мяне для цябе сюрприз!” – радасна працягнула цукерку. Ён засымяяўся ѹ перадаў, натуральна, з вуснаў да вуснаў сваю: такую ж самую. “Ну, вось і заручыліся, маё сонейка.”

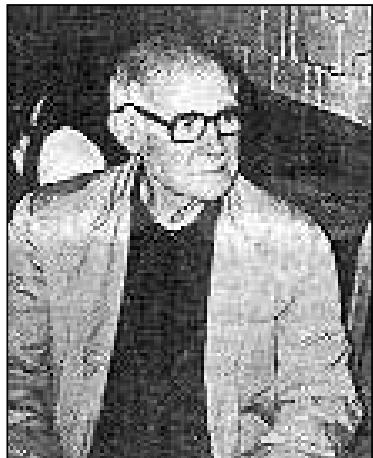
Калі яны троху супакоіліся ў вярнулі лавачку да першапачатковага стану, бо ад Лёліных габарытаў яна троху пасунулася, надышоў час размовы. “Пра што ты марыш, гарачая мая?” “А ты па чым тужыш?” Перад іх вачыма зь вячэрніе імглы паўставаў сылюэт гары, што была на адлегласці каля кілямётру, але, зразумела, ужо на свабодзе, за плотам, і таму была для іх недасягальна. Яны амаль маліліся на недасяжную гару, гэта стала ўжо часткай штовечаровае гульні. “Бачыш той агенъчык, што мільгае ў хатцы на яе вяршыні? Я мару там быць з табою, каб гэта мы, а не нехта іншы запалілі гэты агенъчык. А ён бы разам з нашым кахраньнем съвяціў некаму іншаму, вось так, маё Сонейка!” – і яна засымялялася шчасыліва ў бесклапотна, як быццам званочак на лузе недзе ў яго родных мясцінах.

Кастусь падхапіўся ў выцягнуў з кішэні аркуш паперы. “Паслухай, кахраная, я зусім забыўся, сёньня съвята, хацеў табе зрабіць сюрприз. Дарваўся ўрэшце да Інтэрнэту ўзнайшоў шмат цікавага. Вось, глядзі, сьпіс розных прыгожых мясцінаў, куды мы можам патрапіць разам, ды адресы гатэляў, дзе нішто ня зможа нас патурбаваць”. Яны схіліліся над гэтым пропускам да шчасця. Яе смаляныя валасы пераблыталіся зь ягонымі съветлымі пасмамі. – “Ой, навошта маніш, Сонейка маё, гэта ж вясельны тур? Ты ж ужо жанаты, я ўсё разумею...” – але хітрыкі яе вочак зазвязлі ад прадчуваньня так доўгачаканай прапановы. “Ласка, тое, што было, – у мінулым, зараз ёсьць мы з табою, жонцы я прапанаваў разысьціся, справіца ў сама, так што справа амаль што вырашаная. Лепш скажы, які гатэль ты выбрала для нас?” – “Ня так хутка, любы, пасыпее, зараз я выбіраю твае абдымкі!”

Яны не адчувалі больш холаду, іржавае паверхні старой лавачкі, што рыпела пад распаленым жаночым целам, тактычнага “Кхе-кхе” нейкага дзеда ў чырвоным плашчы ў капелюшы. Перад імі маячыў той агенъчык на версе гары, што асьвяціў гэты шлюб за кратамі. Яна глядзела ў ягоныя вочы, а ён бачыў перад сабою зьдзяйсьненне – але яшчэ не разумеў, што зьдзейсьнілася. Толькі адчуваў, што гэта быў першы крок да пад’ёму – і вось ён ужо не апошні, калі-небудзь і ён, Кастусь, узначаліць Съвята жыцця, стане зноў першым.

Маленькі съмірдзючы чорцік недзе пад лавачкай чыхнуў, пачухаў азадкам прамёрзлую зямлю пад асклізлым хвастом і пацягнуўся за tym стarym дзедам з кіем – шкада пакідаць такую “цёплую” кампанію, але яго чакае новая праца, тут усё вырашана.

МАЎЧУН Анатоль – нарадзіўся ў самым пачатку 1930-х гадоў у вёсцы Абруб на Глыбоччыне. Пасьля Другой сусьветнай вайны разам з бацькам выехаў жыць у Польшчу на “вернутыя землі” ў Памор’і. Зараз жыве ў Познані. Друкаваў свае творы ў беластоцкай газэце “Ніва”.

Арэна

Было пад поўдзень. Цягнік спыніўся, кандуктар абвесціў назуву станцыі... А за хвіліну пэрон апусьцеў, і залягla цішыня. Толькі сонейка грэла, можна сказаць, на ўсю моц – на гэта ж лета – ды конікі недзе ў траве палохалі цішыню сваёй музыкай.

Выйшла, што я сёньня быў адзіным пасажырам, які затрымаўся ў гэтай мясьціне. Вяскоўцы, пэўна, даўно карыстаюцца аўтобусным транспартам або проста ездзяць на сваіх машынах. Куды ім спатрэбіцца. Бо каму цяпер хацелася б ісьці з вёскі да станцыі два, а мо і тры кілямэтры, да таго ж яшчэ і з багажом часам. Зараз гэта ня тое, што было паўстагодзьдзя таму...

Са станцыі, мінуўшы вакзал, я выйшаў на прямую дарогу, дакладней кажучы, проста ў лес. Лес тут быў кругом, толькі кавалак за станцыяй, побач лесу, быў вузкай паласой засенага жытам сялянскага поля. Між полем і станцыяй стаялі два домікі. У адным зь іх жыў некалі мой сябра Франц, сын царскага салдата, які трапіў у нямецкі палон. Пазней гэты палонны ажаніўся зь немкай, сам ён быў родам недзе з-пад Кельцаў, і так на гэтай зямлі Паморскай дачакаўся (але толькі пасьля Другой сусьветнай вайны) польскай дзяржаўнасці.

Дарога ўвесь час вяла лесам. Надвор’е было цудоўнае. Навокал цішыня ззвінела птушынымі галасамі. Ледзь улоўны пошум дрэў, якія гаманілі пра нешта зь ветрам, выклікаў настрой крыху таямнічы, але радасны. Лес падаўся мне такім, як некалі: знаёмым, блізкім. І аж цяжка было паверыць, што столькі часу прайшло з той пары, як я разьвітаўся з гэтай ваколіцай.

Сягоныня надарылася нагода быць адгэтуль недалёка. Грэх было не наведаць гэтых мясьцінаў, дзе маладосьць дасьпявала. И вось я на дарозе, па якой столькі разоў вандраваў. Калі з бацькам, калі сам... Ажылі ўспаміны, уяўленыні зыліліся з гаманой лесу, і мне здалося, што быццам чую, як дрэвы адгукаюцца да маіх думак: "О, твой бацька, гэта быў слаўны муж, бываў ён тут і зімой, і ўлетку, любіў прыроду..." Падбадзёрылі мяне такія ўяўленыні, пачуў я ўдзячнасць усяму, што мяне акружает: і лесу, і ўяўленыям пра мінулае. Я з непрыхаванай узрушанасцю ўслухоўваўся ў гаману прыроды і маіх успамінаў. А мой бацька сапраўды любіў прыроду. И гэты лес нарадваў яму родныя мясьціны, tym больш, што тутэйшыя крэвіды ў многім падобныя да тых далёкіх нашых прастораў. Тут усюды сустрэнеш і бярэзынік, і сасоньнікі. Ёсьць тут і тарфянныя балоты, і багна з чарніцамі-п'яніцамі. Кругом процьма азёр і малаўнічых лагчын ды ўзгоркаў...

Зрэшты, для мяне гэтая лясная дарога зь вёскі на станцыю была некалі пачаткам усіх дарог у сьвет – і блізкі, і далёкі. Бо паўстагодзьдзя таму, каб падацца куды, адзіным сродкам маглі быць толькі калёсы, ровар, ну і самым надзейным – цягнік вось з гэтай самай станцыі. Таму пасля мінулых доўгіх гадоў, калі я ізноў тут апынуўся, не маглі не ўваскрэснуць успаміны тадышніх, мо Ѹркху і прызабытых вобразаў майго жыцця. Так як і дзяцінства, не праляцела ж маладосьць бясьсьледна, быццам праз сон ці пустыню. Частка яе ажыццяўлялася, між іншым, вось і ў гэтай вёсцы, у якую іду зараз гэтай вось дарогай. Гаворка ідзе пра Семчына (за немцамі Heirschdorf). Гэта адна са старэйшых вёсак каля Драўскага возера, якое ў Польшчы займае другое месца па глыбіні і мае шмат астраўкоў і заліваў. (Аднойчы на Вялікдзень мы вырашылі з Янакам Пшыкірдзінскім абысьці возера кругом па беразе. Узялі з сабою плед, газэты са святочным гумарам, шмат святочных харчоў і пайшлі каля возера. Праўда, нам не было съпешна. Па дарозе часта адпачывалі, то елі, то чыталі, захапляючыся краявідамі. Вярнуліся позна, канца возера так і ня ўбачыўши. Толькі адзін сусед з нас пасьмяяўся, што мы хутка справіліся, бо прайсьці 65 кілямэтраў без падрыхтоўкі ён бы не рызыкнуў.)

Ці вылучаецца Семчына нечым асаблівым? Ну, скажам, пра гэтую вёску Г. Сянкевіч намякае ў сваім "Патопе". Для мяне, можа, tym, што тут пачаў я, хоць зь вялікім спазненінем, хадзіць ізноў у школу. Але, відаць, найперш tym, што калі мы па шматлікіх вандроўках пасля ваеннай неразьбярыйхі тут затрымаліся, хоць і ў апусьцелай старой хаце ў канцы бакавой вуліцы, то маглі ўжо адчуць пачатак нейкай стабільнасці. Раней на "вернутых землях" панавала замяшаныне. Тут жылі немцы і былі яшчэ таксама людзі, зьевезеныя немцамі з амаль усёй Эўропы. Неўзабаве прыехалі рэпатрыянты, зь якімі і мой бацька прыцягнуў мяне сюды (хаця сам адпакутаваў сваё недзе ў лягеры Osnabrück), думаючы, што тут можна будзе жыць спакайней. Прыйжджалі сюды і тыя, хто разьлічваў толькі на пажыву. Паўсюдна чуліся мовы ўсіх суседзяў Польшчы. Пасля яшчэ толькі ў вёсках моладзь вечарамі сипявала па вуліцах "Распрагайце, хлопцы, коні..." або "П'ём мы гарэлку, п'ём мы гарэлку, будзем піць віно..." Некалькі год мінула, пакуль людзі пакінулі дома карыстацца мовамі тых рэгіёнаў, адкуль яны прыехалі. Нарэшце пачалі паміж сабой жаніцца, ехаць у гарады і расплывацца ў моры штодзённасці...

Зъ Семчынам у мяне звязана і яшчэ адно здарэньне, якое было хоць і дробнае, але прынцыпова паўплывала на мой съветапогляд. Мой бацька там наведаў раз суседа, які абаграваў памяшканье, спальваючы кніжкі, пакінутыя нямецкім гаспадаром. Бацька прынёс тады некалькі расейскамоўных кніг. Між імі “Історию Малой России” ў трох частках (выданьне 1842 году, надрукаванае “съ изданія 1830 г.”). З гэтай кніжкі я ўпершыню тады даведаўся пра Вялікае Княства Літоўскае і пра агульныя рысы пачаткаў гісторыі ягонай (паводле кнігі “Литовской России”).

З такімі роздумамі-ўспамінамі набліжаўся я амаль да канца лесу. Да-лей было па абодвух баках дарогі поле, закалыханае лёгкім ветрыкам за-лацістай збажыны. На канцы дарогі, якая патанала недзе сярод дрэваў па-лацаўага парку, бліснулі “зайчыкі” ў шыбах едучай па дарозе ў майм напрамку машыны. Такое ўмяшальніцтва ў мой заварожаны ўспамінамі наст-рой нечага нечакана чужога прымусіла мяне зъмяніць маршрут. Я павярнуў з дарогі ў лес, спадзеючыся дайсьці да шашы, а там далей да возера, адкуль ужо можна было кінуць вокам на поле, дзе некалі гаспадарыў мой бацька. Дый само возера Вільчкова! На якой жа колькасці карцін увекавечаны яго-ныя берагі? Частка гэтых рысункаў і малюнкаў (вясковага мастака-немца) выпадкова захавалася ў мяне і да сёньня. (Пра гэтае возера людзі казалі, што пад ім затопленыя нямецкія фабрикі. Але ці праўда гэта?)

А вось як тыя краявіды з карцін выглядаюць сёньня, варта паглядзець. Увайшоўшы ў лес, трапіў я на съцяжынку сярод густых соснаў, але хутка яе згубіў. Пачаўся паміж дрэў густы зарасьнік, празь які было цяжка пра-брацца. Трэба было нават крыху зъмяніць і напрамак. Змарыўшыся і спа-цеўшы, нарэшце... аслупянеў ад зьдзіўлення. Пасярэдзіне гушчара скры-валася прасторная паляна, да якой, здавалася, не было ня толькі ніякай да-рогі, але нават съцежкі прахожай. Расла там роўненка, хаця і ня кошаная, як на сенажаці, трава. Здаецца, было гэта царства конікаў і пчол. Ды цішыні. Адчувалася тут нешта ўрачыста-съвяточнае. Калізэй прыроды? Я ж тут жыў некалі недалёка. Часта як хлопец блукаў па лесе і ні сам гэтага месца ня бачыў, і ніхто пра яго не гаварыў. Відавочна, успамінаючы ўсю да-рогу пра мінулае, узрушаны шкадаваньнем непаўторнага, цяпер кожную зъяву прыроды буду бачыць у чароўных колерах. А такая паляна магла слу-жыць пляцоўкай для муштры, скажам, нямецкіх спэцслужбаў. Была ж тут недалёка такая школа, якую сам Гітлер наведваў. А можа, паляна засталася з прагісторыі, і некалі тут чаравінцы рыхтавалі свае мётлы да палёту на лысую гару?

— Ты што, на лысай паляне заблудзіўся? — пачуў я зънянацку за сабой.
— А можа, на начлег месца шукаеш?

Я аж уздрыгнуўся ад нечаканасці. Некалькі крохаў ад мяне стаяў майго росту чалавек з іранічнай усьмешкай на твары. “З-пад зямлі вырас ці што?” — падумаў я, гледзячы на немаладога ўжо мужчыну.

— І што маўчыш? — пачуў я быццам знаёмы голас.
— Фэлікс? — вырвалася ў мяне зь недаверам.
— О, здагадаўся! Выходзіць, што мы ня надта зъмяніліся. Ну. Прычос-ка ў нас, скажам, парадзела. Але што цябе прывяло ў гэты лясны гушчар? Ды якое ліха цябе ўвогуле гоніць па белым съвеце ў такую съпекату?

— А што? Можа, ты тут сторажам, калі так цікавісься?

— Сам жа ты некалі казаў, што “кіем таго, хто не пільнуе свайго”, — засьмяяўся Фэлікс. — Але ці ня лепш на хвілінку сесьці на траву ў засені, каб пагаварыць, з сонечнымі праменямі не спаборнічаючы?

Мы выгодна селі, выпрастаўшы ногі, і я пастараўся паясьніць:

— Быў у радні дык і сяброў рашыў наведаць. Толькі перш над возерам пабыць хацеў. Ну і глянучь на колішняе бацькава поле.

— Поле твойго бацькі і ўсю зямлю за возерам войска на палігон яшчэ за нашай маладосьцю забрала. А сяброў? Ці хто з нашага пакалення ў вёсцы яшчэ застаўся? Дый калі хто застаўся, то пытаньне, ці будзе такі пэнсіянэр зацікаўлены ўспамінамі таго пасъляваеннага часу? А і ты сам, што асабліва цікавае захаваў у памяці? Можа, тое, што калхознікі з суседняга кааператыву хацелі міліцыю клікаць, калі ты іхныя калёсы з драбінамі фатаграфаваў, бо палічылі, што робіш гэта на загад заходніх шпіёнаў?

— Пастой жа ты! Калхознікамі ў нас тады называлі радыёкропкі, да кожнага гаспадара былі яны падключаныя з радыёвузла. А здымкі калёсаў хацелі рабіць чыгуначнікі са Шчэцінам. Яны ж у рамках супрацоўніцтва “город — вёсцы, вёска — гораду” ўвесь дзень рабілі ў полі рамонт гаспадарчых машынаў, а вечарам выступалі ў п'есе Гогаля ў залі Фэльціхі для вясковых гледачоў.

— Калі ты такі дакладны, дык пэўна ведаеш, што крыху пазней, — загарачыўся Фэлікс, — усе машыны ад вяскоўцаў пераняў РОМ (дзяржаўная станцыя). Эксперыты ацанілі, што тыя машыны — ужо ні да чаго не прыгодны лом. А лета было сухое, і жыта пачынала сыпацца...

Слухаючы ягоныя выказваньні, я прыгадаў, як ён любіў зьдзеквацца зь мяне. Пакуль бацьку ўдалося гаспадарку неяк на ногі паставіць, зь ежай было туга часам. Зьбіраў я шчаўе, а цётка зь яго халаднік рабіла. Фэлікс тады перш дапытаўся, з чаго той халаднік варым, якія прыправы дадаём. А потым насымейваўся: “А не забываўся цётцы кветак з агуркоў прынесыці?” Або чым іншым дакучаў. Бо ў іх гаспадарка была багатая. А вось цяпер, калі аб ім самым хацеў што даведацца, адказ быў кароткі: “Усё магло быць лепш”.

А дзень пачаў да вечара схіляцца. Неба зрабілася шэрым і, здавалася, што і дажджу не пашкадуе.

Мой сябра схамянуўся. Прапанаваў падкінуць мяне на станцыю. І, каб я сабе не забіваў галаву ўспамінамі, раіў: “Шкада часу і нэрваў.” А я, ідучы да машыны, запытаўся, што сталася зь велізарнымі рыцарамі з дрэва, якія з алебардамі ўчатырох пільнавалі лесьвіцы ў палацы, у якім цяпер знаходзіцца сярэдняя школа.

— Ім пашанцевала, — сказаў ён, — мужыкі не пасьпелі парэзаць іх на дровы, цяпер яны зарабляюць гроши, стоячы ў музэі ў Шчэцінку.

“Па-моіму, — дадаў ён праз хвілінку, — усялякае строцьце, тыя музэі, гісторыя, процьма нацый, усё гэта зьяўляецца тормазам прагрэсу, які жыцьцё мусіць пераадольваць на шляху ў імкненыні да новых дасягненняў”.

Я ўжо больш пытаньняў сябру не задаваў, толькі задумваўся: навошта я ўлез на ту ю паляну? Арэну непрадугледжаных здарэнняў. Хаця падзеі дня не збыліся ж бяз выбару майго рашэння... Дый лепш самому праверыць рэчаіснасць, чым давяраць сказанаму блізарукім ці дальтонікам...

Развіталіся мы каля станцыі. Машына Фэлікса мільганула маланкай і зьнікла ў цемры лесу. Крыху пазыней я, едучы ў вагоне, глядзеў у вакно, па шыбіне якога бубнілі кроплі дажджу, і ў некаторыя моманты цяжка было разабрацца, якія станцыі мінаем. На адной убачыў на съянне вялікага дому рэкламу са здымкам Фэлікса! “Найздаравейшы халаднік...!”

Што ж, значыць, у кожнага свая непадрыўная ісьціна....

Кліч

Крывёй і попелам суседзі,
вятры – пяском спакон вякоў
нашых падзеі съяды зацерці
імкнуцца. Нам гатовы зноў

накінуць ролю – ў нашай хаце! –
чужым пакорных х а л у ё ў.

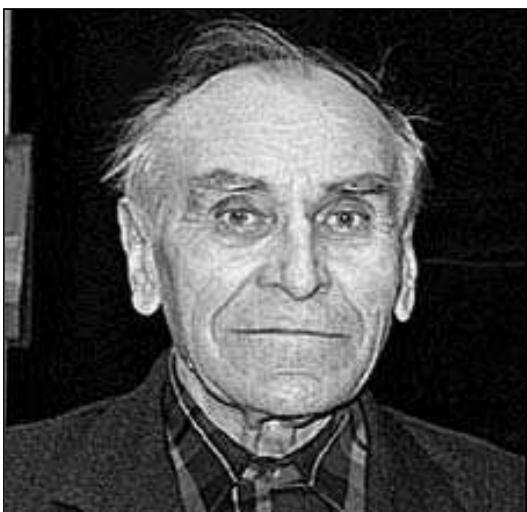
Дык дзе ж паэты? Бард дзе шчыры,
які не пашкадуе струн,
ў людзкія сэрцы звонам ліры і
праўдай ўдарыць, як пярун?

Складзе пра продкаў нашых эпас,
за годнасць стане змагароў...

Прачніцеся ж пакуль ня позна!
А мо памерлі ўсе? Ну што ж,
не пашкадуе вецер жвіру...
й магілаў зграя груганоў...

19 студзеня 1998 году

МУРЗЁНАК Пётр — нарадзіўся 26 лютага 1930 году ў вёсцы Чарэмушнікі Падзісенныя Паставскага раёну Віцебскай вобласці (тады было Віленскае ваяводзтва Польшчы). У школу пайшоў з шасьці гадоў і да 1939 году скончыў трэйнінг польскай школы. З 1939 па 1941 год вучыўся ў савецкай школе. Пры нямецкай акупацыі, пасля выгнання немцамі з партызанскай зоны ў 1943 годзе, жыў у Паставах, дзе скончыў 6-ю клясу. У 1945 годзе закончыў сямігодку савецкай школы. З 1946 па 1949 год вучыўся ў Паставскай пэдвучэльні.

1949-1950 навучальны год працаваў настаўнікам Вайшкунскай сямігодкі Паставскага раёну. У 1950 годзе пачаў працаваць настаўнікам Васілінскай сямігодкі, адкуль быў узяты ў армію, дзе праслужыў роўна трэйнінг. Пасля арміі зноў працаваў настаўнікам. З 1954 па 1959 год вучыўся завочна ў Мазырскім пэдагагічным інстытуце на фізыка-матэматычным факультэце.

Жанаты. Жонка, Даната Генрыхаўна, таксама настаўніца. Выхавалі двух сыноў, Пятра і Генадзя.

НЯВЫДУМАНЫЯ ГІСТОРЫІ З ЖЫЦЬЦЯ

Трагічнае кахранье

*Ганна — красачка дзяўчынка,
Рост у меру, тонкі стан,—
Пазайздросьціць ёй былінка,
Што аздобіла курган.
Вочы Ганьніны — дзьве зоркі,
Броўкі — выгібы крыла,
Грудкі — дзьве блізыніцы — горкі,
Як сад, Ганна расьцвіла.*

Так пісаў Якуб Колас пра прыгажуню Ганну ў сваёй паэме “Сымон-музыка”.

Я ж вам хачу расказаць пра другую прыгажуню Беларусі, толькі яе ўжо звалі Аліна. Усё, аб чым я буду расказваць, — шчырая праўда, аб чым мне расказала моя жонка Даната, якая была съведкаю тых сумных падзеяў. А старэйшая сёстры Данаты былі сяброўкамі Аліны.

Дзея адбывалася пры Польшчы ў Заходній Беларусі, калі дзяўчыне, якая выходзіла замуж, трэба было мець пасаг: падушкі, пярыну і шафу з адзеньнем. Ды яшчэ зямлі гектары са тры, што было самым дарагім для селяніна. Па-другое, у большасці выпадкаў лёс маладых вырашалі бацькі, не звяртаючы ўвагі на каханыне. Жанілі і выдавалі замуж па разыліку: маладую прыгожую дзяўчыну выдавалі за нялюбага старога, бо ён быў багаты, а малады хлопец браў старую, калі ў яе было многа зямлі. Добра ведаю адзін выпадак, калі я працеваў першы год настаўнікам у вёсцы Вайшкуны Пастаўскага раёну. Хлопца звалі Андрэй. Ён мне расказаў пра сябе. Служыў ён парабкам у адной багатай сялянкі, якая мела многа зямлі і лесу. Было яму 20 год, а яна была старэйшая за яго на цэлых 30. І пажаніліся. У 1949 годзе яму было 30, а ёй ужо 60. Едуцы аднойчы з кірмашу на сваёй кабылцы (толькі ў гэты час пачалі арганізоўваць калгасы, і некаторыя збывалі коней – усё роўна адбяруць), ён і кажа: “Маю дзявоюх кабылак і ня ведаю, як збыць”. Пытаюся: “А дзе ж другая?” – “На печы”, – кажа. Што ж, такія часы былі. Але вернемся да нашай гісторыі.

Нарадзілася Аліна ў мястэчку Дунілавічы (цяпер Пастаўскі раён Віцебскай вобласці) у беднай сялянскай сям'і. У бацькоў яна была адна. Бацькі выхавалі яе добрай, паслухмянай, працевітай, добразычлівой да людзей. Любілі яе ўсе: і старэйшыя, і маладзейшыя, і дзеці. Яна была заўсёды вясёлай, жыцьцярадаснай, прымала актыўны ўдзел у розных мерапрыемствах Дунілавскага касцёлу, кіравала падрослымі дзяўчаткамі ў час працэсіяў, вучыла іх, як паводзіць сябе ў час маленіня, як прыслугоўваць ксяндзу. І вырасла яна вельмі прыгожай. Падабалася яна вельмі многім хлопцам. А ёй падабаўся толькі адзін – Мар'ян Сівіцкі.

Бацькі Мар'яна жылі на хутары, недалёка ад Дунілавіча, на беразе малінічага возера Сьвідна. Жылі заможна, мелі зямлю, прыгожы дом, вялікі сад. Бацька быў доктарам, а пры Польшчы дактары добра зараблялі. Маці была хатній гаспадыніяй, але мелі яшчэ і прыслугу. Як выхоўваўся хлопчык Мар'ян, цяжка сказаць. Канечне ж, бацькі бераглі сваю рэпутацыю. У іх ён быў таксама адзін. Усе бацькі сваіх дзяцей любяць, а калі ў сям'і толькі адзін – тады тым больш. Нельга сказаць, што ён быў эгаістам, але каханне часам робіць чалавека непрытомным, калі гэтamu каханью перашкаджаюць бацькі. Вырас Мар'ян і закахаўся ў Аліну.

Вось так і пакахалі адзін аднаго Аліна і Мар'ян. Ён вучыўся ў Вільні таксама на доктара. Улетку і ўзімку прыяжджаў на канікулы. І гэта былі для іх шчаслівія імгненьні. Вырашылі пажаніцца. Мар'ян пачаў размову з бацькамі. Бацька яго быў прагрэсіўных поглядаў і ня вельмі супярэчыў выбару сына. А з маці былі справы горшыя. “Толькі праз мой труп”, – як кажуць у народзе. Як жа яна магла ажаніць свайго сына, зъ вядомым прозвішчам доктара, зъ беднай сялянкай – “мужычкай” – як яна лічыла. І ніякія перамовы і просьбы на каленях яе не пераканалі. А ён Аліну вельмі кахаў. Кахала і Аліна яго. Ён не мог уяўіць жыцьця без яе. І вось, у час апошняй гутаркі з маці, якая ўсё стаяла на сваім, у час вялікай душэўнай узрушанасці, Мар'ян выстраліў у родную маці і пабег да Аліны. Каб нікому яна не дасталася – застрэліў і яе. Маці Аліны, падаіўшы карову, вяртлася ў хату. Пачула стрэл і адчула нядобрае. Разынілася з Мар'янам на парозе. Глянула ў спальню. На ложку ляжала Аліна, съякаючы крывёй.

Страшная вестка аб съмерці Аліны разънеслася з хуткасцю маланкі па мястэчку і навакольных вёсках. Плакалі ўсе. Прыйехала паліцыя, шукалі Мар'яна, ды нідзе не знайшлі. А ён хаваўся на дрэве габрэйскіх могілак, якія былі разьмешчаныя праз дарогу з каталіцкімі, чакаў пахаваньня маці і Аліны. Але выявілася потым, што маці засталася жывой, хаця і цяжка параненай.

Хавалі Аліну ў цудоўны чэрвеньскі дзень у моры кветак і моры сълёз. Сабраліся людзі зь мястэчка і з усёй ваколіцы. А Мар'ян сядзеў на дрэве і назіраў за ўсім, таксама абліваючыся сълязамі. Калі пачало цямнець, Мар'ян зълез з дрэва, прыйшоў да магілы Аліны і на бліжэйшым ад магілы дрэве выразаў нажом: "Аліна прагне белых ружаў". Потым абняў магілу і застрэліўся, дзе яго і знайшлі. Пахавалі яго каля могілак, бо, па хрысьціянскіх законах, самазабойцам на могілках месца няма.

Вось чым скончылася маміна нязгода. Маці доўга лячылася, нікуды не выходзіла з дому, саромелася людзей, шкадавала аб тым, што здарылася, але было ўжо позна. Узыненавідзелі яе і людзі.

Зараз мы жывём у зусім іншым веку. Слова "пасаг" пайшло ў небыцьцё. Але часамі і зараз некаторыя бацькі хочуць умяшацца ў жыцьцё мадых. Не рабіце гэтага, бо гэта можа ня скончыцца дабром.

А пра Аліну народ склаў песнью:

*У аўторачак раненька,
Чуць сонейка ўзышило,
Прыйшоў Мар'ян да Али
Сказаць ёй пра ўсё.
- Аліна дарагая,
Што я табе скажу:
Забіў я маму родну
І сам сябе заб'ю.
- Навошта нам страляца,
Навошта так рабіць,
Калі мы можам весела
З табою век пражыць.*

.....

С্বявалі яе па-беларуску і па-расейску ня толькі ў Пастаўскім раёне, а па ўсёй Беларусі. Калі нам давялося пабыць на Беларускім Палесьсі, пачулі гэтую песню і там. Людзі былі ў захапленыні, калі Даната расказала ім гісторыю песні.

Зламаныя лёсы

Чым больш мы сталеем, тым больш хочацца вярнуцца ў нашую маладосьць – вясну нашага жыцьця. Прыйемна ўспомніць першыя нясьмелія крокі падыходу да дзяўчыны, першы танец, першыя спатканыні. Маладосьць нашая прыпала на пасълявеннія галодныя і халодныя гады. Хадзілі

ў саматканым адзеньні і ў ботах на драўляным хаду. Але нам было добра, бо мы былі маладыя.

У 1946 годзе я паступіў у Пастаўскую пэдагагічную вучэльню, дзе давалі нам невялікую стыпендыю і кармілі за яе два разы ў дзень: сьнеданнем і абедам. Жылі ў інтэрнаце. Пакоі былі разылічаныя на 11 студэнтаў з адным сталом і адной печкай-шчытком. Хатнія заданыні выконвалі па чарзе, бульбу варылі на вячэру – таксама па чарзе. Ложкаў не было. Дырэктар пэдвучэльні Паныш А.С. прывёз нам гарбылёў (аполкаў), цвікоў і сталярныя інструменты і сказаў: "Зрабіце сабе ложкі". Ну і рабілі. Вядома ж, якія былі з нас майстры. Памятаю ложак Віктара Б. У яго ён атрымаўся чамусьці высокі. Калі ён засынаў, то зь яго часам жартавалі. Трэба было толькі крыху папіхнуць, і ложак складваўся разам зь Віктарам на падлогу. Гэта былі сымех і сълёзы. Цяжка было. Але ж жылі і вучыліся.

Добрых успамінаў заслугоўвае дырэктар пэдвучылішча Паныш Антон Станіслававіч, былы франтавік, які многа бачыў гора і сълёз. Ён быў для нас як родны бацька, клапаціўся аб нашым быце, але што ён мог зрабіць большае ў тыя бедныя гады? Ніколі не забудзем нашых цудоўных выкладчыкаў: Марью Вікенцеўну Ясюнас (загадчыцу вучэбнай часткі), якую мы называлі мамай, Селіванчыка Аляксандра Міхайлівіча – выкладчыка расейскай літаратуры, Рыко Алену Афанасеўну – выкладчыцу матэматыкі, Сасноўскага Барыса Афанасевіча – выкладчыка фізыкі, Кулікоўскую Валянціну Іванаўну – мовазнаўцу, Лідзю Цімафееўну – выкладчыцу гісторыі, Лідзю Якаўлеўну – выкладчыцу біялёгіі, Надзею Аляксандраўну – выкладчыцу беларускай мовы і літаратуры, Надзею Осіпаўну – выкладчыцу пэдагогікі і псыхалёгіі, Хмырова Мікалая Іванавіча – кляснага кіраўніка і выкладчыка ваеннай справы і фізкультуры, і іншых.

А ў суботу вечарам у вучэльні праводзіліся розныя мерапрыемствы, прысьвечаныя палітычным съвятам, чыталіся лекцыі на міжнародныя тэмы, лекцыі па розных предметах, арганізоўваліся сустрэчы з вайскоўцамі і г.д. Сіламі студэнтаў ставіліся п'есы па праграме. А пасля кожнага мерапрыемства былі танцы пад наглядам дзяжурнага настаўніка. Музыкантамі былі студэнты Мышко Міша і Міхасёнак Лёнька.

На першым курсе знаёміліся між сабой, прыглядаліся адзін да аднаго. Пасябраваў я з добрымі хлопцамі: Кіёнкам Генадзем, Бараноўскім Пятром, Сіповічам Чаславам, Дзеравянкам Міхайлам і іншымі. А зь Яўгенам К. мы сядзелі за адным столом роўна трох гады. У двух паралельных клясах першага курсу было многа дзяўчат, наших равесніц. І якая была дарагая ўсьмешка дзяўчыны, якая табе падабалася! А з усьмешкі і жартаў пачыналася сяброўства, а потым і каханыне. А ўжо да канца другога курсу можна было вызначыць і пары закаханых: Аркадзь К. і Галіна Г., Валодзя С. і Аня С., якія потым і пажаніліся. Мне спадабалася дзяўчынка Даната Мажэйка, асабліва пасля яе выступленняў на сцэне вучылішча ў розных ролях. Вельмі добра ўжо ўсё ў яе атрымоўвалася, як у прафесійнай артысткі. А я ж марыў мець жонку ня менш як артыстку. 30 красавіка 1948 году пасля танцаў я прапанаваў правесыці яе да інтэрнату, дзе яна жыла. І яна пагадзілася, а я быў ад гэтага на сёмым небе. І гэтая дата стала для нас гістарычнай, бо і зараз Даната дапамагае мне што-небудзь прыпомніць у напісаныні гэтай гісторыі, бо яна сябравала з Валяй Д., аб лёсе якой і пойдзе размова.

А пакахаў Валю мой сябра Яўген. І ўсё ў нас атрымоўвалася так, што наша чацьвёрка была неразлучнай. Пасьля танцаў у суботу любілі прайсьціся па нашым прыгожым горадзе Паставы. Хадзілі па цэнтральнай плошчы гораду, па яго вуліцах аж да “маскоўскіх курантаў”, якія гучалі ў 12 гадзін ночы з гарадзкога радыёузла. У нядзелю ішлі ў гарадзкі сасновы парк “Гарбарка”, разьмешчаны на беразе става на рацэ Мядзелка. Тут была лодачная станцыя, дзе можна было ўзяць лодку і паплаваць на ёй гадзіну-дзвіве, нарваць лілеяў, якія Даната з Валій вельмі любілі. А мы зь Яўгенаам веславалі. Вечарамі хадзілі ў гарадзкі кінатэатар, дзе дэманстраваліся прыгожыя мастацкія фільмы. Але ня ўсё вечна. Тры гады вучобы праляцелі імгненна. А што далей? А далей нас чакала праца. Я з Данатай і Яўген засталіся ў Пастаўскім раёне, а Валя паехала на радзіму – у Сьвірскі раён.

Валя была цудоўная дзяўчына, душэўная сяброўка, вельмі ўспрымальная да чужых лёсаў, да герайнь мастацкіх твораў, фільмаў. Яна добра вучылася і была добрая швачка-самавучка, дапамагала ва ўборах ўсім сваім сяброўкам, якія яе моцна любілі. І яна вельмі кахала Яўгена. Моцна перажывала разлуку. Але жыцьцё не стаяла на месцы. Добрую дзяўчыну і там заўважылі. І да яе стаў заліцацца mestачковы хлопец зь Вішнева – Юзік. Гэта быў прыгожы малады хлопец, варты каханья Валі. І ён прапанаваў Валі выйсьці за яго замуж. Бацькі з абодвух бакоў былі згодны. Але ж Валя не згаджалаася, бо яна па-ранейшаму кахала Яўгена.

Паўгода Валя чакала ліста ад Яўгена. А ён працаваў у адной сямігодцы Пастаўскага раёну. Там яму спадабалася настаўніца Таня. Лістоў Валі не пісаў. Неяк Валя даведалася яго адрас і напісала ліст, прасіла прыехаць.

І Яўген прыехаў. Ён паабяцаў, што ажэніца зь ёю, але трэба трохі пачакаць. Якая была прычына ягонага “пачакаць”, я ня ведаю. Але гэтае “пачакай” зацягнулася надоўга.

Калі Валя адмовіла Юзіку, чакаючы Яўгена, то ён проста зьнік зь мястэчка, што і бацькі нават ня ведалі, куды дзеўся. А Яўген да Валі так больш і не прыехаў, зрабіў вельмі непрыгожа, зламаў лёс дзяўчыны, якая яго вельмі кахала. А ці кахаў ён яе? Гэта аднаму Богу вядома. Зламаў ён лёс і другому чалавеку – Юзіку.

Якія ж лёсы напаткалі нашых герояў?

Пасьля ўсяго, што адбылося, Валя пераехала ў іншае месца і ў іншую школу. Ні з кім не хацела сустракацца і знаёміца, жыла ў адзіноце. У гэтай школе яе прызначылі дырэкторам. І толькі праз восем гадоў яна выйшла замуж за вясковага хлопца, нарадзіла і выхавала двое дзетак, дала ім вышэйшую адукацыю: сын – юрыст, а дачка – лінгвіст. Але і з мужам яна пажыла нядоўга, любіў выпіць, разъвялася. І так яна засталася адзінокай да старасыці. Радасць у яе была адна – яе добрыя дзецы.

А калі дзецы яшчэ былі малымі – прыяжджаля да нас у госьці. Зь Яўгенаам мы жылі ў адной вёсцы, і ён у той час быў старшынёй сельсавету. Была субота, і ў сельсавет прыехала адна маладая пара зарэгістраваць шлюб. І Валі захацелася паглядзець на Яўгена. Сядзелі мы ў залі, а Валіна ўся ўвага ў час цырымоніі была зьвернутая толькі на яго. Здавалася, яна больш нікога ня чула ў ня бачыла, а толькі яго. І ў канцы сказала: “А ўсё ж я яго дагэтуль кахаю”.

Яўген таксама ажаніўся (толькі і ня з Таняй), выхаваў з жонкаю Надзеяй двух сыноў – інжынэра і афіцэра арміі. З 1989 году – на пэнсіі.

А што ж здарылася зь Юзікам? Каб не адна цікавая акалічнасьць, яго, напэўна, і не знайшлі б. Зь Вішнева людзі ехалі на машыне на кірмаш у Смаргонь. Машына сапсавалася ў глухім месцы: ніякай вёскі, ні людзей. Прайшоўшы туды-сюды, яны зауважылі воддарль ад дарогі хутар, куды і пайшлі па дапамогу. Вось тут яны і пазналі Юзіка. А ён пасъля адмовы Валі, будучы ў вялікай роспачы, пайшоў куды вочы глядзяць і трапіў да адзінокай жанчыны, якая і прытуліла яго.

Вось так былі зламаныя лёсы двух цудоўных людзей. А колькі гэта каштавала нэрваў, хваляваньняў бацькам і ўсім родным!

Вячэрня (або ўсяночная)

Гісторыя гэта адбылася з нашымі добрымі сябрамі, якія прасілі не называць іхныя імёны. Будзем праста называць іх “мужык і жонка”.

Каму ж зь веруючых людзей ня хочацца наведаць касьцёл ці царкву ўnoch перад Вялікаднем, памаліцца, пачуць запаветнае “Хрыстос уваскрос!” ды пасьвенціць “пасху”? У Беларусі гэта рабілася ўсё проста. Ксяндзы і святыя выяжджалі нават у вёскі перад Вялікаднем для гэтага. Але ж гэта ў Беларусі.

Пасяліліся нашыя сябры ў мінулым (2006) годзе ў вялікім і незнаёмым горадзе Канады толькі за тыдзень да Вялікадня. І вось жонка майго сябра ў Вялікую суботу падрыхтавала кошычак з “пасхай” і пайшла ў касьцёл. А касьцёл зь іхняга вакна – як рукой падаць, хаця да яго, як потым выявілася, кілямэтры са два з паловай. Мужык не пайшоў, бо ён быў пасъля толькі што зробленай яму апэрацыі “панскай” хваробы. Ня ведаю, чаму толькі яе назвалі панскай, бо ці была яна калі ў паноў. Была яна ў працавітых мужыкоў ад цяжкай працы і ў сталым узроўніце. Адным словам, ён застаўся дома.

А жонцы хотыці сказаў, што вячэрня пачнецца а сёмай гадзіне вечару. Ну, і каб не спазніцца, яна выйшла а шостай гадзіне. У касьцёле высьветлілася, што вячэрня пачнецца толькі а восьмай гадзіне, так што давялося пачакаць. Маліліся да 9.30, але “свяянцонкі” не атрымалася. Як той казаў, “што край – то звычай”. У касьцёлах тут чамусыці ня с্বяенцяць, а царква ад іх была далёка.

Калі выйшлі з касьцёлу, адна добразычлівая канадыйка прапанавала жонцы падвезці яе дамоў, і тая з задавальненнем пагадзілася. Калі пaeхалі, кіроўца машыны спытала яе, куды везьці. А жанчына назну вуліцы і забыла. Нумар дому ведае, а вуліцу – толькі па прыкметах. А растлумачыць таксама ня можа – проблема з ангельскай мовай, а кіроўца беларускай мовы ня ведае. На курсы ангельскай мовы муж і жонка не пайшлі, хаця ўжо былі падаўшы заявы. Спалохаліся, што ня змогуць высадзець на тых занятках некалькі гадзінаў, бо ім абодвум было ўжо за 70. Ды і памяць ужо ня тая, каб вучыцца ў такім узроўніце. А яшчэ будуць хвалявацца, калі іх да дошкі выклічуць, ды, крый божа, яшчэ “двойку” ўлепяць. Такім чынам, яны

вучыцца не пайшлі, вырашылі займацца самастойна. Дзецы ім купілі падручнік ангельскай мовы ў двух тамах з гукавым дадаткам да тэкстаў. Вучыліся самыя і нешта ж ведалі, як ім здавалася. Але выявілася, што ня гэтак усё проста.

І вось жонка едзе. Але ж вядома, як у жанчын: сустрэла адну сяброўку – трэба ж зь ёй паразмаўляць, сустрэла другую – таксама. А пасажырка сядзіць як на агні, ёй жа хочацца хучэй дабрацца дамоў да хворага мужыка. А тую другую сяброўку здалёк не зразумець: ні то жанчына, ні то мужчына – у штанах ды з цыгарэтай у зубах. А жонка глядзіць на іх і думае, ці ня робяць яны якую замову супраць яе. А дом ужо недалёка відаць. І яна вырашыла ўцячы ад клапатлівай аховы. Як толькі вылезла з машины і накіравалася ў напрамку дому, тут жа кінулася за ёй ужо дзьве сяброўкі. Як жа маглі яны адпусьціць яе на ноч гледзячы: а калі зноў заблудзіць, калі ня знайдзе дому? На ўсе довады жанчыны, што яна ўжо бачыць дом і сама дойдзе, яны не звярталі ўвагі, а можа, не разумелі яе тлумачэння. А недалёка несылі службу на машине два паліцыянты, вось жанчыны і аддалі няшчасную ня меньш клапатлівым паліцыянтам. Вось тут яна і сылёзку пусьціла.

Ну а ў паліцыі з чаго пачынаюць: хто ты і адкуль? Адрес? А тая яго ня ведае. Тэлефон? Тэлефон ведала і сказала, што мужык яе дома. Звоняць да мужыка, а таго дома і няма. Значыць, паліцыю завяла ўzman. Вось яны цяпер і ейны кошычак праверылі з чырвонымі яйкамі, булкай ды каўбасой – а можа, там бомба, а можа, перад імі тэрарыстка. Звоняць на паліцэйскі ўчастак, ня ведаюць што рабіць. Жанчына тады ў голас, пачала паказваць дом і, як магла, тлумачыла ім. Напэўна, штосьці зразумелі, нездарма ж яны вучылі ангельскую мову. Давезьлі да дому, паднялі там на ногі ўсё дома-кіраўніцтва, каб завесьці яе на кватэру, бо ключоў жа няма ў яе, іх мужык забраў. Адчынілі кватэру, а мужыка няма, і жонка зноў у плач. Паліцыянты ж не сказалі ёй, калі званілі, што яго дома не было. Пачалі яго шукаць у кватэры: у шафах, пад ложкамі, нават у лядоўню заглянулі. Знайшлі фотальбом, загадалі паказаць мужыка і пайшлі шукаць яго.

А сябар мой, прачакаўшы жонку да 10-й вечара, пайшоў яе шукаць. Пайшоў па той жа вуліцы, па якой і яна. Касьцёл быў відаць і наччу. Мужык ішоў па вуліцы, аглядаўся, каб што-небудзь запомніць і не заблудзіць, бо быў у гэтым месцы ўпершыню. Прайшоўшы ў канец вуліцы, павярнуў улева. І зноў некалькі разоў аглядаўся. А вось справа і касьцёл. Думаў жа сустрэць па дарозе – не сустрэў. Ну і доўга ж моляцца! – падумаў. Але, падышоўшы да касьцёлу, ён убачыў, што там ужо зачынена. Вось тут чалавек і абамлеў. Дзе ж яна, дзе ягонае сонейка, што здарылася зь ёю? І ён пайшоў назад. Але што гэта, няма ніякіх прыкметаў, што запамінаў. Ён згубіў тую вуліцу, па якой ішоў. У галаве зараз была толькі адна думка: дзе жонка? Бядак быў у роспачы. Калі днём з вакна глядзеў на касьцёл, то здавалася, там і вуліцаў няма, а як пайшоў, то раздарожжа за раздарожжам. І запытацца няма ў каго, на вуліцах ніводнага чалавека, усе добрыя людзі ўжо съпяць.

У адным дварышчы заўважыў людзей, якія завіхаліся каля машины. Запытаўся ў жанчыны, як трапіць на патрэбную вуліцу, тая паказала. Але мужыку здалося, што гэта ў процілеглым напрамку. І ён пачаў зноў блудзіць. Толькі ўявіце і паспачувайце: горад зусім незнамы, а ўжо познняя

ноч на двары, ды з малым запасам ангельскіх слоў. Ідзе насустрach малады чалавек. Запытаўся ў яго, а той сам ня ведае такой вуліцы, відаць, таксама прыежджы. Але ж мужык ішоў і шукаў сваю хату. Празь некаторы час яго дагнала машина, і небараку нічога не заставалася рабіць, як падняць руку. Машина спынілася, і добры чалавек прапанаваў падвесьці. Сеўшы, мужык адразу прызнаўся кіроўцы, што грошай у яго няма. Той толькі ўсьміхнуўся і давёз да патрэбнага дому. Наш герой выйшаў з машины і шчыра падзякаў кіроўцы. Хацеў запытацца яго імя, прозвішча, адрес, каб потым падзякаваць праз газету, але не хапіла слоў.

Але што гэта? Перад домам стаіць паліцэйская машина з двумя маладымі паліцыянтамі. Ну ўсё, думае, штосьці з жонкай здарылася нядобрае. Пытаемца, ці жывая жонка. Маўчаць. А можа, так пытаемся, што не зразумелі. Ідзе ў дом, а паліцыянты за ім, заходзіць у ліфт, а яны съследам, адчыніе кватэру, і тут са съяззамі выбягае ягонае сонейка, жывое і не парапеннае. Кінулася яна дзякаваць паліцэйскім за вяртанье мужыка, а мужык дзякаваў ім, што знайшлі жонку і зноў злучылі іх. Гэта ўжо адбылося пасля апоўначы, у першыя хвіліны Вялікадня, і яны пачалі дзякаваць Богу, што ўсё добра скончылася. Але ўсяночная яшчэ працягвалася, бо пасля ўсяго перажытага яны доўга заснуць не маглі.

І ў заключэныне сваёй гісторыі мой сябар сказаў, што ён і ягоная жонка задаволеныя, што жывуць у Канадзе, сярод добрых, чулых, спагадлівых людзей і паліцыі.

Мілыя краявіды

Мы часта кажам: “Якая прыгажосьць вакол!” І калі гэтую прыгажосьць чалавек часам не заўважае з-за бурлівага жыцьця, з-за працы дома і на службе, то гэта недараўальна. Спыніцесь на хвілінку! Паглядзіце наўкола! Ідуцы на працу, гляньце на сонейка, на неба, паглядзіце на дрэвы, якія проста ўсьміхаюцца вам, падымаючы ваш настрой. Прыйгажосьць можна знайсці ва ўсім, нават у асеньнім панурым і дажджлівым дні, ня кажучы ўжо пра майскую першую навальніцу зь вясёлкаю на небе. А прыйгажосьць ночы зь сярпачкам-месячыкам ды зоркамі? Прыйгледзіцесь да разнастайніцца расылін, рознакаляровых кветак. Пасялі насеньне кветак у зямельку, у якой толькі свой, асабісты, колер. А вырасылі кветкі і зацьвілі рознымі колерамі. Адкуль жа ўзяліся тыя колеры? Ці ж гэта ня Божы цуд! Толькі трэба глянуць вакол і ўбачыць гэтую прыйгажосьць. А зіма, зь яе сіняжынкамі-зорачкамі, а мароз, які малюе на вокнах розныя ўзоры, вартыя любой мастацкай галерэі – усё прыгожа!

Чалавек сам зъяўляецца часткаю прыроды, непарыўна звязаны зь ёй. Ён будзе прыгожыя вёскі, гарады з дамамі разнастайнай архітэктуры, будзе прыгожыя дарогі, каналы і г. д. Жывучы ад маленства на сваёй раёне, чалавек “прывыкае” да ўсяго прыгожага і проста перастае заўважаць гэтую прыйгажосьць: пяе салавей, ну і хай сабе пяе на здроўе; клякоча бусел, ну і няхай клякоча і г.д. Але калі чалавек трапляе ў іншую краіну, зусім незнаёмую яму, ён як бы абуджаецца, яму хочацца ўбачыць нешта новае,

цікавае, чаго не было на яго радзіме. Адначасова ён успомніць і бусла, і салаўя, якіх, магчыма, недастаткова слухаў і любаваўся імі, аб чым вельмі пашкадуе. Вось і хачу расказаць аб сваіх уражаньнях па прыезьдзе ў Канаду да сваіх дзяцей і ўнукаў. Калі вучыўся ў школе і паказваў на мапе Канаду, мне і ў галаву не прыходзіла думка, што я калі-небудзь туды прыеду. Але ж во прыехаў. Тады мне гэтая краіна здавалася загадкавай, далёкай, незнёмай. Ну што ж, будзем разгадваць.

Зь першых праходак па горадзе Атава з намі сустракаліся зусім незнёмыя людзі, віталіся з намі і заўсёды ўсміхаліся. І гэта адразу прыдало нам сілаў жыць тут, падняло наш настрой пасьля сумных дзён расстаньня з радзімай. Знаёмліся з горадам, з прыгожымі вуліцамі, дамамі-катэджамі розных канструкцый, з мноствам кветак каля іх і дрэў розных парод, асабліва разнастайнасцю клёнаў – сымбаля Канады.

Неўзабаве пасьля нашага прыезду сын Пётр прапанаваў нам падарожжа да Ніягарскага вадаспаду. Незабыўнае відовішча, як кажуць, “ні ў казцы сказаць, ні пяром апісаць”. Уражаньне незвычайнае. На катэры падплылі да самага яго падножжа з аглушальным громам-шумам. Але мы ня толькі ўбачылі вадаспад. Па дарозе туды і назад мы ўбачылі, перш за ўсё, прыгожыя асфальтавыя дарогі, у многіх месцах прабітыя ў скалах. І ўражаньне склалася такое, што ўся Канада стаіць на скалах. Прыйгожыя горы, пакрытыя хваёвымі і лісьцёвымі дрэвамі, паміж імі даліны з прыгожымі гарадамі, вёскамі, хутарамі-фэрмамі са статкамі кароў і коней. Многа маляўнічых азёр і рэчак. А возера Антарыё – гэта ж мора ўнутры краіны. Праездам заглянулі ў вялікі і прыгожы горад Таронта. Па дарозе назад наведалі горад Мідленд, касцёл у ім, вакол якога размешчаны помнікі пакутнікам розных краін, сярод якіх і два беларускія: Памятны Крыж і помнік ахвярам сталінізму. Праехалі па запаведніку – нацыянальному парку, дзе сустракалі ласёў і малых ласянят, аленяў, якія спакойна стаялі перад аб'ектывамі фотааматараў. І ўсё гэта нас зьдзіўляла – дзікія жывёлы не баяцца людзей. Падарожжам засталіся вельмі задаволеныея. Але вернемся зноў у горад.

У лесе дзікія жывёлы людзей не баяцца, а ў горадзе тым больш. Тут многа вавёрак – чорных і шэрых. На шумных вуліцах даводзілася назіраць аленя і лася, спакойна перасякаючы дарогу, спыняючы аўтамабільны рух. Аднойчы назіралі качку з качанятамі, як яны пераходзілі таксама шумную вуліцу. А ўвосень у сад да нашай знаёмай завітаў мядзьведзь, якому захадзелася паласавацца яблыкамі, наламаў сукоў. У людных месцах гораду сустракалі і шэранькага, і беленькага зайчыка.

Праз горад працякае прыгожая і шырокая рака Атава, месцахі з парогамі. У выходныя дні тут многа адпачываючы. На сваіх машынах прывозяць матарныя лодкі, каб паплаваць на іх. На вадзе поўна ветразяў. Сын Генадзь завёз нас на востраў на рацэ, дзе таксама многа адпачываючы. А побач спакойна шчыплюць траўку дзікія гусі, на фоне якіх мы сфатографаваліся. Для нас гэта таксама дзіва.

Даводзілася палавіць вудачкай рыбкі на рэках Атава і Рыдо, пападалася нешта падобнае да беларускага акуні. На берагі выпаўзаюць малыя чарапашкі. А на мелкаводзізах можна сустэць чаплю. Метраў за 5 ад мяне праплыла выдра – вельмі асыярожная жывёліна, але і яна нікога не баяцца.

З прыстані на рацэ Рыдо лавіў рыбу, і да мяне прыплылі дзікія маладыя качанты. Глядзяць на мяне ўверх, як бы чаго просяць. Ну я і кінуў аднага чарвячка. Гляджу – ім спадабалася. А мне таксама. На гэтым мая рыбалка і скончылася.

Яшчэ некалькі слоў пра птушак. Кардынал – вельмі прыгожая птушка з чырвоным апярэннем ды з чубком, яе мы празвалі канадыйскім салаўём. Добра сьвішча, прыгожа, але яму не пашкодзіла б зьлётаць на курсы да свайго сябра – беларускага салаўя. Прыйгожая птушка Робін, але ўжо вельмі бедны ў яе запас нотаў. Ластавачкі ёсьць падобныя да беларускіх, а некоторыя адрозніваюцца цалкам чырвоным брушкам. Верабей чырыкае падбеларуску, шпак таксама. Многа шпакоў тут зімуе, што нас таксама зьдзіўляе. Зімы ж тут бываюць і суровыя. Што ж яны ядуць?

Лясы тут непраходныя, не ўсунеш і носа. Але ж грыбоў знайшлі на палінах і на лясных съцежках. Грыбы тыя ж, што і ў Беларусі: падасінавікі, падбярозавікі, сыраежкі.

І яшчэ мне спадабалася, як выводзяць на гуляньне сабак, асабліва зімой, у “кажушках”. А чаму ў “кажушках” – расскажу. Аднойчы ўвосень (а было гэта яшчэ ў Беларусі) прыйшла да нас адна бабулька дапамагчы капаць бульбу. І ў час адпачынку яна распавяла нам цікавую гісторыю. Жыў у іхняй вёсцы дзядок, якога чамусьці празывалі Сёха. Ён быў вельмі клапатлівы гаспадар. Хлеў быў халодны, дык ён шыў кароўкам і коніку такіякія адзеніні ўзімку. А сабачку пашыў ён кажушок. І трэба ж такому здараўицца, што ноччу прыйшоў воўк і панёс і сабачку, і кажушок. І вось, калі я зараз бачу адзетага сабачку, я ўспамінаю дзядулку Сёху. А тут яшчэ адна бабулька водзіць свайго чатырохлапага выхаванца ня толькі ў “кажушку”, але і ў тапачках на кожнай лапцы. А ў дажджліве надвор’е выводзяць у дажджавічках.

І пра рознакаляровую восень Канады. Калі ў Беларусі мы восень называем “залатой”, то тут яна – рознакалярова і ўсё з-за тых жа клёнаў, іх разнастайнасці: адны яшчэ зусім зялёныя, другія ўжо бурыя, трэція зусім чырвоныя, ну а чацвёртыя, такія як і ў Беларусі – жоўтыя.

Вось колькі новых і добрых уражаньняў у мяне аб новай для мяне краіне – Канадзе.

Але ж я хацеў бы расказаць і аб прыродзе роднай Беларусі, якую ніяк нельга выкінуць з памяці. Паўночная частка Пастаўскага раёну размешчана ў межах Дзісенскай нізіны, а паўднёвая – Свянцянскіх градаў. У паўночнай частцы цяжка было для будоўлі знайсці камень, каб падкласці яго пад вугал. Тады дапамагала рака Дзісенка, у якой іх і шукалі. Затое ў паўднёвой частцы раёну межы сялянскіх палосак былі выкладзеныя каменьем, пакуль жылі аднаасобна. Паўночная частка – раўніна, паўднёвая – узгоркавая. Найвышэйшы пункт 240,4 м – гара Маяк (пад Лынтупамі). З поўначы Пастаўскі раён мяжуе з Браслаўскім і Шаркаўшчынскім раёнамі.

Мяжа праходзіць па рацэ Дзісна (Дзісенка, як мы яе зъ любоўю называемі). Гэта мая родная рэчка, на якой я вырас, навучыўся плаваць, лавіць вудачкай рыбку. А рыбы было многа і розных відаў (плотка, язь, акунь, ёрш, лещ, лінь, пячкур, уклейка і г. д.). Вадзіўся і сом. Перапраўляліся людзі на другі бераг пры дапамозе парому, які мог зъмясьціць дзьве фур-

манкі. Аднойчы пад поаром падышоў вялізны сом і плаваў пад ім, а хвост відаць. Ён любіў цёмныя, глыбокія мясціны ў рацэ, але чамусьці не вярнуўся на сваю базу і аблюбаваў цену пад паромам. Прыйшлі два мужыкі лавіць яго: адзін з касой, будзе адразаць хвост, а другі з восьцямі (вілы з насечкамі) – будзе калоць. Па камандзе: “Раз, два, тры”, – сом так лупануў хвастом, што не засталося ні вілаў, ні восьцяў.

Хочацца расказаць пра самае цікавае відовішча – крыгаход. У час паводкі вясной рака выходзіла зь берагоў, затапляла агароды, а ў самыя сьнежныя гады вада прыходзіла і ў хлявы, хаця вёска наша Чарэмушнікі Падзісеннія (былі яшчэ і Чарэмушнікі Пагарныя) і стаяла на высокім беразе. А лазні, разъмешчаныя на беразе, праста плавалі. Іх прыходзілася прывязваць дротам, але бывала, што і яны плылі разам зь лёдам. Як рэчка дастаткова напаўнялася вадой, лёд ламаўся і пачынаў рухацца. Усім хацелася, каб гэта адбывалася днём, бо ноччу ня ўбачыш таёй прыгажосці. У час ледаходу і старыя, і малыя выходзілі да рэчкі. Гэта быў шум, трэск, крыгі падымаліся ўгору, падалі, ламаліся. А малыя дзеткі яшчэ хацелі ў “пакатацца” на іх, але побач стаялі бацькі. Былі і лёдавыя запоры. Тады лёд спыняўся, нагрувашчваўся адзін на другі, утвараўся мост, па якім можна было перайсці раку. Але гэта было вельмі небяспечна. У гэты час у школах заўсёды былі канікулы. Мая сястрычка Надзея і яе сяброўкі вучыліся ў Казьянах у 5-й клясе. Заўтра пачыналіся заняткі. А тут спыніўся лёд. Бацькі ўзялі калы ў руکі і павялі дзяўчат. І ўсё абышлося добра.

Па рацэ сплаўлялі ганкі (плыты) аж у Рыгу. Яшчэ польскія ўлады хацелі Дзісенку зрабіць суднаходнай ракой. Па рацэ супраць цячэння пры дапамозе коней цяглі вялізныя лодкі – “Лайбы”, на якіх былі прыстасаваныні, пры дапамозе якіх з дна ракі прыбіралі вялізныя камяні да берагу.

У раёне і наогул у Беларусі многа азёр. Нездарма Беларусь называюць “сінявокай”. І ўсе яны прыгожыя, маляўнічыя. Але самым прыгожым і вялікім зьяўляецца возера Нарач – беларускае мора, як мы яго называлі. Мы кожны год ездзілі туды са школьнікамі, дзе купаліся ў чистых яе водах, плавалі на лодках і на вялікім катэры. Берагі возера ўяўляюць сабой цудоўныя пясчаныя пляжы з тысячамі адпачываючых у санаторыі “Нарач” і даме адпачынку “Нарач”, пабудаваных у сосновым бары. А водмель цягнецца ня менш як 150 мэтраў. Ды яшчэ возера ўпрыгожвае востраў, парослы кустамі. Кажуць, аднойчы, а можа, і неаднойчы, адзін мужык прыладзіўся там гнаць самагонку, а міліцыянт вырашыў яго злавіць. Але ў мужыка хапіла пільнасці, каб абвесці міліцыянта вакол пальца. Пакуль міліцыянт шукаў самагоншчыка, апошні забраў свае каштоўныя кроплі, сеў у лодку, прыхапіўшы на бускір лодку міліцыянта, і вярнуўся дамоў. А міліцыянт “загараў” там некалькі дзён.

На беразе возера Нарач быў пабудаваны помнік партызанам, куды з'яжджаліся людзі з усёй Беларусі З ліпеня – у дзень вызвалення Беларусі ад нямецка-фашистскіх захопнікаў. Выступалі хоры, аркестры, артысты. Тут можна было сустрэць сваіх сяброў па пэдвучэльні, армейскіх сяброў, пасядзець зь імі за гасцінным столікам і прыпомніць маладосць.

Ня менш задавальненіня ў атрымоўвалі, калі наведвалі бліжэйшыя ад нас азёры Споры, Споркі, Загач. Вельмі прыгожае возера Споры з востравам пасяродку, з крутымі, высокімі берагамі й помнікамі Першай сусвет-

най вайны – нямецкім ўмацаваньнямі. Тут фронт прастаяў цэлых тры гады. На процілеглым беразе разьмешчана прыгожая вёска Шыркі, якая адлюстроўваецца ў возеры. Тут заўсёды можна было бачыць качак, ныркоў і белых лебедзяў. Мне тут пашэнціла злавіць самую вялікую рыбіну ў майм жыцьці – ліня. А было гэта ў другую нядзелю ліпеня – у дзень рыбака. Можаце сабе ўявіць, як я высока падняў галаву, калі вяртаўся вёскаю дамоў.

І яшчэ пра адно раныне, звязанае з рыбнай лоўляй, якое я не могу забыць. Ішоў на невялічкае азярко Споркі. Выходзіў а чацьвёртай гадзіне раніцы, калі толькі-толькі пачынала сьвітаць. Салаўі працягвалі съпяваць (а наш край быў сапраўды салаўіным), да іх далучаліся жаваранкі, сустракаючы новы дзень. А зязулі як бы пераклікаліся між сабой. І каго толькі не сустрэнеш на мяжы дня і ночы: і зайку, і вожыка, і курапатку. І, здаецца, што ты ў нейкім чароўным царстве, і гэта можа быць толькі перад узыходам сонца, і ні ў які іншы час. А прыйшоўшы да возера, якое пакрыта яшчэ туманам, убачыш пералётную зязулю і пачуеш яе адвечнае “ку-ку!” І гэта так усё дорага і міла, і западае ў душу навек.

А якія прыгожыя лясы ў нас, бярозавыя гai, дубровы. Лясы чыстыя, незасычаныя, грыбок здалёку можна ўбачыць. Многа кошыкаў давялося перанасіць: і баравікоў, і падбярозавікаў, і падасінавікаў, а восеньню – апенек. Аднойчы прайшоўшы ў Рубяжанскім лесе ад хутара Кляміты да хутара Храпуна, гэта каля кілямэтру, я набраў поўны кошык адных баравікоў. Больш не было куды класыці, і я папрасіў у Храпуноў кошык і на зваротным шляху напоўніў і яго. У далейшым я заўсёды браў посуд у запас. Але аднойчы і гэта не дапамагло. Зьбіраў апенекі ў Барадзінскім лесе. І чым забіраўся далей у лес, то іх становілася больш. Набраў дзьве пасудзіны і больш няма куды класыці. Прыйшлося зьняць кашулю і зрабіць зь яе посуд, які і набраў поўны. Лясы багатыя на толькі грыбамі, але і арэхамі, малінамі, чарніцамі, журавінамі, брусьніцамі.

Давялося наведаць і Белавесскую пушчу, зь яе векавымі дрэвамі і яе гаспадаром – волатам-зубрам. Пабыўшы там, можна ўявіць, як выглядала Беларусь у далёкім мінульым.

Люблю я сваю прыроду, люблю назіраць за птушкамі, слухаць іх съпевы. Люблю назіраць. Давялося бачыць нават нараджэньне стрэлкі (страказы). Але два пытаныні засталіся для мяне невядомымі: як буслы ляцяць у вырай і як павучок робіць мост паміж дрэвамі, каб потым зрабіць сетку. Жураўлі, гусі, качкі ляцяць клінам, шпакі і гракі – стаяй. А як буслы? Бачыў, як зьбіраюцца восеньню ў стаі. А як адлятаюць – ня бачыў.

Адкажыце, калі ласка, хто ведае. І не забудзьце пра павучка.

ПРЫСМЫЦКАЯ Вольга – нарадзілася 12 траўня 1979 году ў Баранавічах, Беларусь. У 2001 годзе скончыла Баранавіцкі вышэйшы пэдагагічны каледж па спэцыяльнасці настаўнік ангельскай і расейскай мовы і літаратуры. Некалькі гадоў працавала ў школе ў родным горадзе, потым вучылася і працавала ў Варшаве. У 2006 годзе апынулася ў Амэрыцы. Зьяўляецца сяброўкаю некалькіх беларуска-амэрыканскіх арганізацыяў і моцна кахае сваю любую Бацькаўшчыну Беларусь.

Пісаць невялікія апавяданьні пачала, калі апынулася па-за межамі Беларусі, у Польшчы. Далёка ад Бацькаўшчыны, у Амэрыцы, жаданьне пісаць зрабілася мацнейшым.

Піша пра Беларусь так, як яе адчувае, з павагай і любоўю.

Дзед Сыцяпан

– Ат, каб цябе халера пабрала...

Дзед Сыцяпан толькі ўключыў тэлевізар, як святло ў хаце і ва ўсёй вёсцы згасла.

– Ну, што, ізноў? Цяпер да панядзелка будзем чакаць, пакуль хто з райцэнтру прыедзе, каб наладзіць, – адазвалася з ложку ягоная жонка, бабка Наталя. – Ідзі ўжо спаць, дзед. Чаго ў пацемках сядзець?

Спаць не хацелася. Дзед Сыцяпан уключыў радыё, адразу палілася знёмая музыка, а потым дыктар пачаў чытаць навіны. Ага, ну, як і раней: прэзыдэнт казаў, прэзыдэнт паехаў, прэзыдэнт адзіны, усенародна абраны... людзі на плошчы...

Забрахаў на падворку сабака, і ў хаце зрабілася няўтульна і страшна. Людзі? На плошчы? У намётах?

Дыктар працягваў гаварыць, што людзей няшмат, у асноўным моладзь, за грошы амэрыканскія стаяць, не шануюць выбар народу...

Але дзед Сыцяпан ужо даўно навучыўся слухаць уважліва. Значыць, ня вытрымалі. Пайшлі-такі на вуліцы, на плошчу. Божа, у самым Менску, у таго пад бокам!

Але, глядзі ж ты, не спужаліся, выйшлі.

Думкі райліся ў галаве дзеда Сыцяпана, як пчолы. І ўсё роўна яны дурныя! Прэзыдэнт у нас адзіны, выбраны народам. А можа, ім рабіць няма чаго? Дык вось хай да нас у вёску едуць, працы ўсім хопіць. А то адныя старыя засталіся.

Ну, дурныя ж, дурныя дзеци! Божа, зіма ж яшчэ. Холадна ж, сънег абя-
цалі.

Трэба ж вучыцца, працеваць, а ня мітынгі рабіць. Хто ж будзе праце-
ваць? Але ж зусім розуму няма!

А дыктар усё гаварыў і гаварыў.

Перастаўшы ўжо слухаць, дзед Сыцяпан цяжка падняўся і, ледзьве пе-
растаяўляючы ногі, падышоў да ложку.

Спачатку ён хацеў абудзіць жонку, але, перадумаўшы, пачаў распра-
нацца.

Праз пару хвілінаў прагучай гімн і радыё змоўкла.

Перастаў брахаць сабака, і ў хаце зрабілася ціха-ціха. Чуваць было
толькі, як маліўся мокры ад сълёз дзед Сыцяпан: “Божухна, дапамажы
нам... Трымайцеся, дзеткі...”

KAMUNKAT.ORG

СНАРСКАЯ (Дзідык) Іна — нарадзілася ў горадзе Полацку ў 1965 годзе. Скончыла будаўнічы факультэт Наваполацкага політэхнічнага інстытуту і філягічны факультэт Палтаўскага пэдагагічнага ўніверсітэту.

З 1987 году жыве ў Палтаве. Працуе рэдактарам тэлебачання Палтаўскай абласной дзяржаўнай тэлерадыёкампаніі “Лтава”. Аўтар і рэжысэр каля 100 дакумэнтальных фільмаў і тэлевізійных перадач. Сяброўка Саюзаў пісьменнікаў Беларусі і Украіны, Нацыянальнага Саюзу журналістаў і Саюзу кінематографістаў Украіны. Ляурэат літаратурна-мастацкай прэміі імя Васіля Сіманенка. Аўтар шматлікіх публікацыяў у пэрыядычнай прэсе Беларусі і Украіны, пяці паэтычных зборнікаў: “Пацеркі” (1994), “Пачакай, мая птушка” (1998), “Лясная панна” (2001), “Кветка гарынь” (2005), “Две землі — дві долі” (2006). Вершы Іны Снарской перакладаліся ўкраінскаю, румынскаю, ангельскаю мовамі.

Іна Снарская — сяброўка Вялікай Рады ЗБС “Бацькаўшчына”, кіраўнік культурна-асьветнага аб’яднання беларусаў Палтавы “Агніца”.

ВЕРШЫ

А калі згарбеюць плечы,
А калі зъямеюць руکі,
А калі засымагнуть вусны,
А калі здрэнцвееш ты,
Ацалеюць толькі крылы —
Дзьве магутныя дубровы,
А ў дубровах шчырым словам
Пракавечныя званы.

* * *

Па-беламу — трава,
Па-чорнаму — няволя,
Галосіць удава
Савою ў чыстым полі.

Па-чорнаму – сънягі
Пярыну съцелюць душам,
Дзе волаты ляглі,
Там і сірот задушаць.

А пушчы хараство
Съпяліць птушыны вырай,
Лятучае яство
Успомніць сны пра крылы.

Успомніць даўніх дзён
Жывую таямніцу:
Хто ў вышыні анёл,
Той на зямлі – крыніца.

А прашчур скажа нам:
“Не буді яко черві...”
І херувім, як храм,
Асьвяціць шлях вячэрні.

* * *

Навекі сонца гарады
Закрытыя ад зрады цемры,
А я съпяшаюся ў мяды,
У прасвятлёны зорны церам.

А там рака – нашчадак ніў
Шчасльіва съвеціцца зямлёю,
І адмысловыя агні
Гараць у ветраках зялёных.

Лунае съмех, цвітуць сады
І лёгка так, што мудрасьць сэрца,
А чышчаная ад бяды,
Святкуе свой узьлёт над съмерцю.

Маё жыцьцё цяпер Тваё...
На падваконьні съвечка цвельіць,
А я ўжо, вольная ад цела,
Плыву ў блакіт Тваіх гаёў.

Беларусі

Вочы мае – вякі,
Я мняла вас на шаўкі,
Я мняла вас на рызыкё,
А ў руках – адзін чарназём.

Каб ты срэбрам быў, чарназём,
Я б цябе захінула рызьзём,
Загарнула б цябе у шаўкі,
Толькі веру маю пакінь.

Я – чарніца гэтай зямлі.
Я – званіца, мой звон памяні.
Я – блудніца, даруй, не гані,
Не кідай у мяне камяні.

Ваўкалака

Я зьвяроў вучыла размаўляць,
Я чытала ім лісты і кніжкі,
Ды глядзелі очы ваўчанят
Праз мяне ў сусьвет лясны, няблізкі.

Я зьвяроў вучыла маляваць,
Ім палітру падбірала зь неба
І з дажджом мяшала зарапад,
А яны жадалі толькі хлеба.

А съпявалі мы амаль адно,
Калі поўня адчыняла вокны,
У вачах съляпучае сяйво
Адбівалася абразам воўчым.

Як сіроцы плач хістаў зямлю,
То выцьцё ваўчынае съціхала.
Я съпявала песню не сваю –
Ваўкалакам выла і стагнала.

Я съпявала, а вакол ваўкі
Абарону ланцугом трымалі,
Калі людзі з-за маёй ракі,
Як на ловы груганьнё склікалі.

Як на ловы, як на вечны скон
Замаўлялі мне хаўрус сабачы.
А ваўкі не разумелі слоў,
Толькі разумелі голас плачу.

Я зьвяроў вучыла размаўляць.
Я людзей прасіла спачуваць...

Піліпаўка

“Як Піліпаўка настане,
то вайкі ідуць гайнёю...”
(З *Тураўскага слоўніку*)

Вочы ў душу заглядаюць зьверам,
Вочы душу пазбаўляюць веры.
Вечар у верасьні – мой нарачоны –
Б’ецца галінай халоднай і чорнай.

Воўк мне на плечы лапы кладзе,
Будзе ён побач сядзець і глядзець:
Вочы у вочы, агмень у агмень
Вечна са мною вечны мой ценъ.

Побач са мною – мудрэйшы, чым я,
Побач са мною – кат і судьдзя.
Будзе съціскаць у цісках галаву,
Будзе мой боль ападаць на траву...

Высьлізнуць я ад яго не змагу –
Шляхам зьвярыным уnoch пабягу.
Поўня вугельным крылом празь мяне
Нешта завые і нешта съпяе...

Вочы мае вырываюцца ў ценъ,
Рукі мае загаворваюць дзень,
Косы мае адліваюцца ў поўсьць, –
Хто гаспадар тут, а хто толькі госьць?

Як чалавеку ваўка зразумець?
Будзе адзін з нас сядзець і глядзець:
“Ты, чалавек, чалавекам застаўся?
Што, небарака,
папаўся, папаўся?..”

* * *

Адна зямля падставіла рукі,
Каб ня ўпала на дол.
Ліўся дождж, і крапляў мудрыя гуки
Загаворвалі боль.

Другая зямля ратавала слова,
Дзе вусны агнём пякло,
Дзе птушка ляцела, ляцела на волю,
Шукала жытло.

І гэтыя белая, чыстыя строі –
Зары съветлы ўзых
Выткалі мне дзьве зямлі, дзьве долі,
Дзьве песні маіх.

* * *

Чароўная чапля на белай назе
У ноч пераходзіць вандроўніцай змрочнай.
Супыніца час у съляпучай вадзе
Адчайнаю песняю, ветрам паўночным.

І птушка крыло пакладзе на кусты,
Сунічную съпёку і чорныя вочы.
Чатыры дарогі натоляць масты,
Якія ўсю ночь у души крываточаць.

* * *

І ластаўка съляпая прыляціць,
Калі сплыве зара на падваконье,
Парэжа крылы аб лязо прадоньня,
Як у вачэй тваіх папросіць піць.

І кінецца да вокнаў, як у рукі,
І паспрабуе зрушыць цішыню.
Той ашалелы звон разьбітых гукаў
Пасыплецца крывава на зямлю.

І пацякуць па бездарожжы ночы
Гады мае, павіснуць на плячах,
Як рызманы у жудасным бязвочы,
Як рэха анямелае ў вяках.

І, можа, ты мяне тады пачуеш,
За плечы возьмеш, схіліш галаву,
Мяне, чужую, да грудзей прытуліш,
Сівую, пакладзеш мяне ў траву.

* * *

Мы вярталіся дадому,
Дзе стагодзьдзі, нібы дзень,
Дзе зялёны погляд долі
Адбіваецца ў вадзе.

Мы вярталіся да лесу,
Да пагоркаў і травы,
Дзе аддана правяць мэсу
Пчолы, шэршні, салаўі.

Я табе чытала кніжку
Без старонак і лістоў,
Плёў павук за ніткай нітку,
Ткаў пасаг гадоў на сто.

Мы вярталіся да раю,
Ты – Адам, а Ева – я.
Бог шчасльвых не карае
Пакуль верыць ім зямля.

* * *

Не вянчаліся мы ў храме,
А гарэлі ў небе съвечкі,
І каней цыгане ўкралі,
І халодны быў той вечар.

Пацалуй мяне, каханы,
Каб у полі не замёрзла,
Наш дыван барвінкам тканы,
Што нам лютая марозы!

Мой каханы нечаканы
Галубамі прыгалубіш
І сардэчны гора-камень
Адагрэеш ў дзіва-грубе.

Прынясем дары Стрыбогу.
Прошчу нам шукаць ня трэба.
Сэрца ведае дарогу –
Лёнам, лёнам, небам, небам.

Гармонія натхненія

Камень, камень рэжа ценем,
Сонца, сонца ясьніць крозы,
Грай, гармонія натхненія,
Грай, пакуль жывыя сълёзы.

Серафіму – крылы, крылы,
Немаўляці – сонца, сонца.
Грай, гармонія натхненія,
Грай, гармонія, бясконца.

За мяжой, мяжой – калыска,
У калысцы – ясны сокал.
Грай, гармонія натхненъя,
І съляпі пустэчы вока.

Вокны, вокны, мушлі, мушлі, –
Не души мяне, душа,
Я ляцець дадому мушу
На пярынцы ад крыла.

А гармонія натхненъя
Творыцца на тым крыле:
Вечар, вечар, съцены, съцены,
Белы ветразь настале.

Сон

Рыгору Барадуліну

Мне съніўся Барадулін малады:
Гарачы, летуценны, апантаны,
Садзіў ён вершаў сонечных сады,
Было яшчэ далёка да бяды,
Яшчэ далей да босага съвітанъя.

Мне съніўся Барадулін малады:
Без барады, вясёлы і шчасльвы.
Ён жартаваў на розныя лады,
Сівелі і марнелі халады,
А мы зрывалі яблыкі і сълівы.

Напэўна, я губляла галаву –
У боскай поўні мёд піла з далоні.
Ляцелі яблыкі ў гаючую траву
І верылася: толькі тут жыву
І першым, безумоўна, было Слова.

* * *

На мяжы сівых сусьветаў,
Дзе і князь не гаспадар,
Нараджающца паэты,
Кожны ў латах, як ваяр.

На мяжы зямлі і неба,
Пераходу-забыцьця
Кожны човен робіць з хлеба –
Жытняй горычы жыцьця.

І плывуць чаўны ня ў Лету,
Не ў завоблачную высь,
А далей ад люці съвету –
Да пагоркаў і травы.

Кроў лясная на съвітаньні
Наталіць нябёсаў дно,
І лягчэй паэту стане
На імгненьне на адно.

Вогнепаклоньніца

“Агню, паддай агню!” –
Мне дзед-каваль зь нябёс даваў урокі,
Калі я падала ў зьнямозе на зямлю,
Калі з аўчынку быў сусьвет шырокі.

“Агню, паддай агню!” –
І хлебам дыхала духмяна паддувала.
Я гэтыя ўспаміны бараню,
Ад ворагаў-вятроў ў душы хаваю.

Мой дзед-каваль каваў само жыцьцё
І гарставаў імгненьні і гадзіны:
“Паддай агню, не падай духам, Іна,
І кожны дзень прымай, як адкрыцьцё”.

* * *

Прачнуўся ў сънежні майскі хрушч.
Хіба ня дзіва?
Ён перайшоў часоў мяжу
Адзіны.

Як праастае дзень і лес
З жыцьця і съмерці,
Той хрушч зь нябёснай печы зълез
Да сэрца.

Зъ якога съвету пераход,
Зъ якой старонкі?
Званы-дарогі сотні год
Съпываюць звонка.

На падваконьні ліст жывы
Вусамі круціць,
Замову ён прынёс травы
Ад люці.

Парасткі *трыпціх*

1

Камень гэты – пачатак травы,
Гартаваны кавалак карэння.
Веру я: ён жывы, агнявы,
Адзічэлы продак насення.

Камень гэты – пачатак дажджу,
Анямелы ад буры і ветру,
Бачыць ён разывітаньня мяжу
І съвітанак прарошчвае ў вечар.

Гэта ён вучыць нас сталець.
Нават здрада яго не зламіла.
Ён ляжыць на роднай зямлі,
Значыць, памятае пра крылы.

2

Ячменнае зерне – жыцьцё
Гарчыць і гарыць, і съмыецца...
У руцэ беспрытульлем – асьцё,
І птушкаю ў небе – сэрца.

Сяўба праراسьце ў абмалот,
Імчацца, сівеюць стагодзьдзі...
За вокнамі – Новы год,
І новае зерне ўсходзіць.

А сэрцу час – трын-трава,
Зару сустрэчамі мерыць
І вучыць мяне трываць,
Кахаць і марыць, і верыць.

3

Трава праастае ў дажджы.
Сіроцтва маё ўтравела.
Дарога бяжыць, бяжыць,
Сівеюць косы, сівеюць...

Ад веку да веку – дажджы,
Астрогі, званіцы, пагосты...
Мне трэба за ўсіх дажыць,
Адмерыць золкія вёрсты.

Дарога бяжыць, бяжыць...
Трава праастае ў сэрца:
“Хто ты на зямлі, скажы,
А потым – ня страшна ўмерці”.

* * *

Ляціце, вятры, ляціце,
Лавіце мой дом, лавіце,
Я буду ценем на плячах мяцелі,
А пасъля цішынёй,
Я буду гукам,
Распраўлю руکі
Над соннай зямлёй.
Ляціце, вятры, ляціце,
Лавіце мой дом, лавіце...
Я – ваша пяшчота,
У сонечных сотах
Пачуеце голас мой.

СОКАЛАЎ-ВОЮШ Сяржук — нарадзіўся паўстагодзьдзя таму ў вёсцы Астроўшчына на Полаччыне. Жыве ў Нью-Ёрку. Піша вершы, прозу, займаецца драматургіяй і перакладамі. У мінультым стагодзьдзі выдаў кніжку вершаў і кампакт-дыск ім жа самім напісаных і праспяваных твораў. У гэтым стагодзьдзі — кніжку прозы й яшчэ адзін кампакт. Дзякуючы жонцы й тром сынам мае досыць часу на грамадзкую дзейнасць. Сябра партыі БНФ.

ПЕРАКЛАД

(з расейскай)

Уладзімір НАБОКАЎ
Владимир НАБОКОВ

Вынішчэнъне тыранаў

1

Росту ягонай улады, славы адпавядараў у майм уяўленыні рост меры пакараньня, якую я хацеў бы да яго ўжыць. Так, ад пачатку мяне задаволіла б ягоная параза ў выбарах, астуда да яго натоўпу, потым я ўжо прагнуў зьняволенъня яго ў вязніцу, яшчэ пазней — выгнанъня на далёкую пляскатую высчу з самотнай пальмай, падобнай да чорнае зоркі заўвагі, якая адвею зълятае ў пекла адзіноты, ганьбы, бязмоцтва; цяпер, нарэшце, толькі ягоная съмерць магла б мяне наталіць.

Як статыстыкі выяўна паказваюць ягонае ўзыходжанье, малюочы колькасць ягоных прыхільнікаў у выглядзе паступовага росту фігуркі, фігуры, фігурышчы, мая няnavісьць да яго, так як і ён, скрыжаваўшы руکі, пагрозна разьдзімалася пасярод поля маёй душы, пакуль не запоўніла яе амаль цалкам, пакінуўшы мне толькі тонкі съятлівы вобад (больш падобны да кароны вар'яцтва, чым да венчыка пакутніцтва); але я прадбачу і поўнае сваё зацьменъне.

Першыя ягоныя партрэты, у газэтах, у вылажках крамаў, на плякатах (яны таксама растуць у нашай багатай на ападкі краіне, якая крывяніца і плача), атрымліваліся напачатку нібыта расплывістымі, — гэта было тады, калі яшчэ я сумняваўся ў съмяротным выніку маёй нянявісьці: нешта яшчэ чалавече, а менавіта магчымасць няўдачы, зрыву, хваробы, ці мала чаго, у той час слаба трымцела праз сякія-такія ягоныя здымкі, у разнастайнасці яшчэ няўстойлівых паставаў, у зыбкасці вачэй, што не знайшлі яшчэ гістарычнага выразу, але спакваля ягонае аблічча зацьвярдзела, ягоныя сківіцы й шчокі на афіцыйных фотаэтудах пакрыліся боскім глянцам, алеем народнай любові, лякам завершанага твору, — і ўжо нельга было ўявіць сабе, што гэты нос можна высмаркаць, што пад гэтую губу можна залезці пальцам, каб выкалуپнуць захраску ежы з-за гнілога сечніка. За спробнай разнастайнасцю прыйшло кананізаванае адзінства, зацьвердзіўся, цяпер знаёмы для ўсіх, каменнацьмяны позірк ягоных неразумных і нязлосных, але ў нечым нясьцерпна жудасных вачэй, трывалая мясістасць абцяжэлага падбародзьдзя, мосьеж маслакоў і ўжо звыклая для ўсіх карыкатурнікаў съвету рыса, якая амаль машынальна вытварае фокус падабенства, тоўстая зморшчына праз увесь лоб, — тлушчавы адклад думкі, а ня шнар думкі, вядома. Мушту думаць, што яго націралі мнóstvam патэнтаваных бальсанau, інакш мне не зразумелая мэталёвая дыхтоўнасць твару, які я калісьці ведаў хваравіта-азызлым, кепска паголеным, так што быў чуцён шоргат валаскоў аў брудных крухмальных каўнерык, калі ён паварочваў галаву. І акуляры — куды падзеліся акуляры, якія ён насіў у юнацтве?

2

Я ніколі ня толькі не хварэў на палітыку, але наўрад ці калі-небудзь прачытаў хаця б адзін перадавы артыкул, хаця б адну справаздачу з партыйнага паседжанья. Сацыялягічныя задачкі ніколі не займалі мяне, і я да сёньня не магу ўявіць сябе ўдзельнікам якой-кольвек змовы ці нават чалавекам, які папросту сядзіць у задымленым пакоі і абмяркоўвае з палітычна ўсхваляванымі, напружана сур'ёзнымі людзьмі спосабы барацьбы ў съятле апошніх падзеяў. Добраць чалавецтва мяне не пераймае: і я ня толькі ня веру ў рацыю якой заўгодна бальшыні, але наагул схільны перагледзець пытаныне, ці варта імкнуцца да таго, каб усе чыста былі напаўсція і напаўадукаваныя. Я ведаю, апроч таго, што маю радзіму, цяпер ім прыгнечаную, чакае ў далёкай будучыні мнóstva іншых узрушэнняў, незалежных ад якіх бы ні было дзеяньняў сёньняшняга вадара. І ўсё ж такі: забіць яго.

3

Калі багі, бывала, набывалі зямное аблічча і, у ліяватых апратках, сьціпла і моцна ступалі мускулістымі нагамі ў не запыленых пакуль плесціцах ды зьяўляліся сярод палявых працаўнікоў ці горных пастухоў, іхная боскасць ані не была гэтым паніжаная; наадварот — у зачараваныні чалавечнасці, якая спавівала іх, было надзвычай выразнае аб-

наўлењне іхнай наземнай сутнасці. Але калі абмежаваны, брутальны, малаадукаваны чалавек, на першы погляд, тандэтны фанатык, а насамрэч самавол, жорсткі і змроchnы плыжнік з хваравітым гонарам – калі такі чалавек шыецца ў багі, то хochaцца перапрасіцца перад багамі. Да-рэмна мяне сталі б пераконваць, што сам ён нібыта і не даткнуўся, што яго ўзвысіла і цяпер трymае на жалезабетонным пасадзе няўмольнае разъвіцьцё цёмных, заалягічных, заарланцкіх ідэяў, на якія спакусілася мая радзіма. Ідэя падбірае толькі сякерышча, у чалавечай волі дарабіць сякерау – і ўжыць.

Зрэшты, паўтараю: я кепска знаюся на tym, што для дзяржавы карыснае, што шкоднае і чamu здарaeцца, штокроў зь яе сыходзіць ані ў знак. Сярод усіх і ўсяго мяне займае толькі адна асоба. Гэта мой супарат, маё насланьнё і разам з tym нешта нібыта мне прыналежнае, мне адна-му аддадзенае на суд. Ад раныніх гадоў, а я ўжо немалады, зло ў людзях мне здавалася асабліва агідным, задушліва невыносным, яно вымагала неадкладнага абсьмяяньня і вынішчэння, – між tym як дабро ў людзях я ледзьве заўважаў, настолькі яно мне заўжды ўяўлялася станам нармалёвым, неабходным, чымсьці дадзеным і неад'емным, як, скажам, існаванье жывога мае на ўвазе здольнасць дыхаць. З гадамі ў мяне разъвіўся найтанчэйши нюх на благое, але да дабрыні я пачаў ужо ставіцца крыху інакш, бо зразумеў, што ейная звычайнасць, якая абумоўлівала маю да яе няўлагу, – звычайнасць такая незвычайная, што зусім няпэўна, што знайду ту ю дабрыню заўсёды пад рукой, калі спатрэбіцца. Таму я пражыў цяжкое самотнае жыцьцё, у нястачы, у мэбліванных пакоях, аднак заўсёды ў мяне было расцеянае адчувањне, што дом мой за рогам, чакае мяне і што я ўвайду ў яго, як толькі ўпраўлюся з тысячай уяўных справаў, што запоўнілі маё жыцьцё. Божа мой, як я ненавідзеў тупасць, квадратнасць, як бываў я несправядлівым да добрачага чалавека, калі прыкмячаў у ім што-небудзь съмешнае, накшталт скнарнасці ці пашанотнасці да багаценькіх. І вось цяпер перада мной ня проста слабая рошчына зла, якую можна атрымаць з кожнага чалавека, а зло наймацнейшай сілы, без дамешку, агромністае начыньяне, поўнае да гарлавіны і закаркаванае.

4

З маёй дзіка квітучай дзяржавы ён зрабіў разълеглы гарод, у якім асаблівым клопатам ахінутыя рэпа, капуста ды буракі; а таму ўсе жарсыці краіны звязаліся да жарсыці зелянінай, землянай, тоўстай. Гарод па суседстве з фабрыкай, зь неадменным гукавым удзелам недзе заманэўранага цягніка, і над усім гэтым безнадзейнае белаватае неба прымесьцяў – і ўсё, што сюды ўяўленыне само па сабе дадае: плот, іржавая бляшанка сярод дзядоўніку, бітае шкло, бруд, выбух чорнага мушкинага гуду з-пад ног... вось цяперашні вобраз маёй краіны – вобраз гранічнай тугі, але туга ў нас у пашане, і аднойчы ім кінуты (у звалную яму глупства) спокліч “Палова нашай зямлі мусіць быць уробленая, а другая заасфальтаваная” паўтараецца дурнямі, як нейкі выказ вяршыні чалавечага шчасця. Добра яшчэ, каб ён нас жывіў той вартай жалю ісьцінай,

якую калісці вычытаў у нейкіх кірмашовых сафістых; ён жывіць нас шалупінем ад гэтай ісьціны, і спосаб думаньня, які патрабуеца ад нас, пабудаваны ня проста на крывамудрасці, а на ейных абломках і абмоўках. Але мне і не на тым залежыць, бо, зразумела, была б ідэя, у якой мы ў ярме, самаю натхнёнаю, самаю захапляльнаю, асьвяжальная мокраю і наскроў сонечнаю, ярмо заставалася б яром, таму што нам навязвалі б яе. Не, галоўнае тое, што ў часе росту ягонай улады я пачаў зауважаць, што грамадзянскія абавязкі, павучаныні, абмежаваныні, загады і ўсе іншыя гатункі чыненага нам уціску ўсё больш і больш прыпадабняюцца да яго самога, выяўляючы несумненнную крэўнасць з пэўнымі рысамі ягонага характару, з падрабязнасцямі ягонае мінуўшчыны, так што празь іх, гэтыя павучаныні і загады, можна было б узnavіць ягоную асобу, як спруга праз мацкі, тую ягоную асобу, якую я адзін зь нешматлікіх добра ведаў. Інакш кажучы, усё навокал набывала ягонае ablічча, закон пачынаў да съмешнага прыпадабняцца да ягонай хады і жэстаў; у зелянінных зъявіліся ў незвычайнай аквітнасці агуркі, якімі ён так прагна карміўся ў юнацтве; у школах уведзенае навучаньне цыганскай барацьбе, якою ён рэдкімі хвілямі халоднай жавасці займаўся на падлозе з маім братам дваццаць пяць гадоў таму; у газэтных артыкулах і ў кнігах угодлівых бэлетрыстых зъявілася тая адрывістасць мовы, тая ўяўная ляпідарнасць (бессэнсоўная ў сутнасці, бо кожная кароткая і нібыта выбітая фраза паўтарае на розныя лады адзін і той казённы труізм або пляскатае ад зацяганасці агульнае месца), тая сіла словаў пры слабасці думкі і ўсе іншыя крыўлянныі стылю, яму ўласцівыя. Неўзабаве я адчуў, што ён, ён, такі, як я яго помніў, праточваецца паўсюль і заражае сабой спосаб мысленія і побыт кожнага чалавека так, што ягоная бяздарнасць, ягоная маркота, ягоныя шэрыя навыкі рабіліся самім жыцьцём маёй краіны. І нарэшце, закон, ім пастаўлены, – няўмольная ўлада бальшыні, што скончылася ахвяры стодзішчу бальшыні, – страціў які б ні было сацыялягічны сэнс, таму што бальшыня гэта ён.

5

Ён быў адным з таварышоў майго брата Грыгорыя, які ліхаманкаў і паэтычна захапляўся скрайнімі гатункамі грамадзянскасці (якія даўно палохалі нашую тагачасную ціхмянную канстытуцыю) у апошнія гады свайго кароткага жыцьця: утапіўся ў дваццаць трох, калі купаўся летнім вечарам у вялікай, вельмі вялікай рацэ, так што цяпер, калі прыгадваю брата, першае, што ўяўляеца мне, гэта – бліскучая паверхня вады, зарослая алешнікам высіпачка, да якой ён ніколі не даплываў, але вечна плыве скрэз дрыготкую смугу маёй памяці, і доўгая чорная хмара, што перасякае іншую, пульхна ўзьбітую памаранчавую – усё, што засталося ад сыботняе навальніцы ў пераднядзельным, чыста туркусовым, небе, дзе зараз пратнецца зорка, дзе зоркі ніколі ня будзе. Аб той час я занадта быў захоплены жывапісам і дысэртацыяй пра ягонае пячорнае паходжанье, каб уважліва судакранацца з гуртком маладых людзей, якія зарабілі майго брата; я, зрешты, прыпамінаю, што пэўнага гуртка і не бы-

ло, а што па-простаму сабралася некалькі юнакоў, шмат у чым адрозных, часова і нямоцна звязаных паміж сабой цягай да бунтоўных прыгодаў; але сучаснасьць заўсёды так заганна ўплывае на прыгаданае, што цяпер я міжволі вылучаю яго на гэтым невыразным тле і ўзнагароджаю гэтага ня самага бліzkага й ня самага гучнага сярод таварышоў Грыгорыя той глухой, засяроджана панурай, глыбока съядомай воляй, якая зь бяздарнага чалавека лепіць урэшце поўную трывомфу пачвару.

Я яго памятаю ў чаканыні майго брата ў цёмнай сталоўцы нашага беднага правінцыйнага дому: ён прысеў на першы-лепшы зэллік і адразу ж узяўся чытаць пакамечаную газету, выцягнутую з кішэні чорнага пінжака, і твар ягоны, напалову схаваны шклянай прылбіцай дымістых акуляраў, набыў грэбліва-съязльзвы выраз, нібыта яму трапіўся пасквіль. Памятаю, ягоныя mestавыя, абы-як забарсаныя боты былі заўсёды пыльнымі, нібыта ён толькі што прайшоў пехатой шмат міляў трактам, спаміж незаўважаных ніваў. Каротка паstryжаныя валасы шчаціністым мыском выходзілі на лоб, – яшчэ не прадбачылася, відаць, ягоная сёньняшняя кесарская пляхота. Пазногці вялікіх вільготных рук былі так пакусаныя, што балюча было за перацягнутыя падушачкі на кончыках агідных пальцаў. Ён тхнуў казлом, галеў і быў непераборлівы ў начлегах.

Калі мой брат зьяўляецца (а Грыгорый у маіх успамінах заўжды запазыняеца, заўжды ўваходзіць захаканы, нібы страшэнна съпяшаецца жыць і ўсё адно не паспявае, – і вось жыцьцё, урэшце, сышло без яго), ён без усьмешкі з Грыгорыем вітаецца, рэзка ўстаўши і зь дзіўнай адвалокай падаючы руку; здавалася, што, калі своечасова не схапіць яе, яна са спружынным гукам сыдзе назад у прышпільны закаўраш. Калі ўваходзіў хто з нашай сям'і, ён абмяжоўваўся пахмурным паклонам, – але затое дэмантратыўна падаваў руку кухарцы, якая, узятая ўроспудзь і не пасьпейшы абцерці даланю да поціску, абцірала яе пазней, нібы наўздангон. Мая маці памерла незадоўга да ягонага зьяўлення ў нашай хаце, бацька ж ставіўся да яго з той самай няуважлівасцю, зь якой ставіўся да ўсіх і да ўсяго, да нас, да жыцьцёвых нягодаў, да прысутнасці брудных сабакаў, якіх прыграваў Грыша, і нават, здаецца, да сваіх пацыентаў. Затое дзьве старыя мае цёткі шчыра пабойваліся “дзівака” (вось ўжо ніякім дзіваком ён ня быў), як, зрешты, пабойваліся яны і іншых Грышыных таварышоў.

Цяпер, праз дваццаць пяць гадоў, мне почасту даводзіцца чуць ягоны голас, ягоны зьвярыны рык, несены грамамі радыё, але тады, памятаю, ён заўсёды гаварыў ціха, нават зь нейкім прыхрыпам ці прышэптуваньнем, – вось толькі гэтае знакамітае гнуснае задыханьнейка ягонае напрыканцы фразаў ужо было, было... Калі, апусьціўши голаў і руکі, ён стаяў перад майм братам, які яго вітаў ласкавым воклічам і ўсё яшчэ імкнуўся злавіць хаця б ягоны локаць, хаця б кашчавы плячук, ён здаваўся на дзіва каратканогім, верагодна, з прычыны даўжыні пінжака, які даходзіў у яго да паловы сцёгнаў, – і нельга было разабраць, чым вызначаная прыгнечанасць ягонай паставы, ці то панурай сарамяжлівасцю, ці напруженнем съядомасці перад паведамленнем нейкай цяжкай, благой весткі. Мне здалося апасціля, што ён нарэшце паведаміў яе,

скончыў зь ёй, калі жахлівым летнім вечарам прыйшоў з рэчкі, трymаючы ў абярэмку бялізну і каламянкавыя штаны Грыгорыя, але цяпер мне думаецца, што вестка, якой ён заўсёды поўніўся, усё ж была ня тая, а глухая вестка пра ўласную пачварную будучыню.

Часам праз прачынену дзъверы я чуў ягоную хваравіта адрывістую гаворку з братам; або ён сядзеў за гарбатным столом, ламаючы абаранак, адводзячы начныя савіныя вочы ад сьвятла газынічкі. У яго была дзіўная і непрыемная манэра паласкаць рот малаком, перад tym, як яго праглынуць, і абаранак ён кусаў, асьцярожна крывячы рот, – зубы былі кепскія, і здаралася, падманваючы кароткім ахаладжэннем вогненны боль адкрытага нэрву, ён штохвілінна ўцягваў паветра з бакавым сывістам, а таксама памятаю, як мой бацька змочваў для яго ватку брунатнымі кроплямі з опіюмам і, беспадстаўна пасыміхаючыся, раіў зьвярнуцца да дантыста. “Цэлае мацнейшае ад часткі, – адказваў ён сарамяжлівагруба, – эрго я сваё зуб’ё здужаю”; але я цяпер ня ведаю, ці то сам я чуў ад яго гэтая драўляныя слова, ці потым іх перадавалі як выслоёе арыгіналу... але толькі, як я ўжо сказаў, ён арыгіналам ані ня быў, бо ж ня можа жывёльная вера ў сваю каламутную зорку ўважацца за своеасаблівасць; але пагляньце ж – ён уражваў бяздарнасцю, як іншыя ўражваюць талентам.

6

Часам ягоная прыродная панурасць зъмянялася сутаргамі нейкай дурной зазубрыстай весялосці, і тады я чуў ягоны съмех, такі самы праўзывілы й нечаканы, як лямант коткі, да чыёй аксамітнай цішыні так прызвычайваесясь, што ейны начны голас здаецца чымсьці вар’яцкім, шатанскім. З гэткім крыкам ён прыцягваўся таварышамі да гульняў, да валтузыні, і высьветлілася, што руکі ў яго слабыя, а затое ногі – жалезнныя. І аднойчы адзін зь юнакоў-пракуднікаў паклаў яму жабу ў кішэню, і ён, ані каб залезьці туды пальцамі, пачаў зьдзіраць пацяжэлы шарак і ў гэткім выглядзе, шыза-чырвоны, расшматаны, у шмізэтцы на ірванай нацельнай каптанцы, быў засыпеты злоснай гарбаценькай паннажкай, цяжкая каса і атрамантна-сінія вочы якой шмат каму так падабаліся, што ёй ахвотна дараўвалася падабенства з чорным шахматным конікам.

Я ведаю пра ягоныя любоўныя схільнасці і сыштэму заляцаньняў ад яе ж самой, цяпер, на жаль, нябожчыцы, як бальшыня людзей, якія блізка ведалі яго ў маладосці, быццам съмерць ягоная супольніца і зводзіць зь ягонага шляху небясьпечных съведкаў ягонага мінулага. Да гэтай жлавай гарбухі ён пісаў альбо навучальна, з папулярна-навукоўымі вандроўкамі ў гісторыю (про якую ведаў з книгібак), альбо цёмна і вадка скардзіўся на іншую жанчыну, якая засталася мне невядомай, (таксама, здаецца, зь нейкай цялеснай хібінай), зь якой нейкі час дзяліў прытулак і ложак у самай змрочнай частцы места... шмат бы я даў цяпер, каб адшукаць, распытаць гэтую невядому, але, пэўна, і яна бясьпечна мёртвая. Цікавай рысай ягоных пасланьняў была іхная паскудная цягучасць, ён намякаў на падкопы таямнічых ворагаў, працягла палемізуваў зь нейкім паэтам, вершыкі якога вычытаў у календары... о, калі б можна

было ўваскрасіць гэтыя каштоўныя клятчастыя старонкі, съпісаныя яговым дробным паніклівым почыркам! Ды дзе там, я ня памятаю зь іх ніводнага выразу (ня надта гэта мяне цікавіла тады, хаця я слухаў і съмяяўся) і толькі цьмяна-цьмяна бачу ў глыбіні памяці стугу на касе, худы лучок, шпаркую смуглую руку ў гранатавай бранзалетцы, якая камечыць ліст, і яшчэ лаўлю буркатлівы гук жаночага здрадлівага съмеху.

7

Паміж марай пра пераўладкаваньне съвету і марай самому гэта ажыцьцявіць паводле ўласнага погляду – розыніца глыбокая, канодная; аднак ані брат мой, ані ягоныя сябры не адчулу асаблівай розыніцы паміж сваім бясплотным паўстаннем і ягонай жалезнай прагай. Празь месяц па съмерці брата ён зьнік, бо перанёс сваю дзейнасць у паўночныя праўнцы (гурток зачэзнуў і разваліўся, пры tym што, наколькі мне вядома, ніводны зъ ягоных астатніх удзельнікаў на палітыка ня выйшаў), і неўзабаве дайшла чутка, што тамтэйшая праца, памкненіні і спосабы ўзялі накірунак зусім процілеглы ўсяму таму, пра што гаварылася, думалася, на што спадзявалася ў tym першым юнацкім асяродзьдзі. Вось я прыгадваю ягонае тагачаснае ablіčча, і мне дзіўна, што ніхто не зауважыў доўгага куртаватага ценю здрады, які ён паўсюль за сабой валок, хаваючы канцы пад мэблю, калі сядай, і блытаючы адбіткі лесьвічных парэнчаў, калі яго праводзілі зъ лямпай. А можа, гэта нашае чорнае сёньня адкідае туды свой ценъ? Ня ведаю, ці любілі яго, але прынамсі брату і іншым імпанавалі і ягоная змрочнасць, якую ўважалі гушчынёю душэўных сілаў, і жорсткасць думак, якая здавалася вынікам перажытых ім патаемых бедаў, і ўся ягоная непрэзэнтабельная абалонка, якая нібыта мела на ўвазе чыстае, зыркае ядро. Што хаваць – мне і самому аднойчы падалося, што ён здольны да шкадаваньня, і толькі пазней я вызначыў дакладнае адценъне гэтага шкадаваньня. Аматары танных парадоксаў даўно адзначылі сэнтымэнтальнасць катаў, – і сапраўды, панэль перад мяснымі заўсёды мокрая.

8

Першымі днямі пасьля загіну брата ён усё патрапляў мне на вочы і некалькі разоў у нас начаваў. Гэтая съмерць ня выклікала ў яго аніякіх зауважных прыкметаў засмучэння. Ён трymаўся так, як заўсёды, і гэта зусім не карабаціла нас, таму што ягоны заўсёдны стан і так быў жалобным, і заўсёды ён так сядзеў дзе-небудзь у куце, за чытаньнем чаго-небудзь нецікавага, г. зн. заўсёды трymаўся так, як у хаце, дзе здарылася вялікае няшчасце, трymаюцца людзі, недастаткова блізкія ці недастатковая чужыя. Цяпер жа ягоная сталая прысутнасць і змрочная цішыня маглі прыняцца як суворае спачуванье, спачуванье, бач ты, замкнёна-га мужнага чалавека, які і незауважны, і неадлучны (нерухомая маёмасць спачуваньня) і пра якога высьвятляеш, што сам ён быў цяжка хворы ў той час, калі трymаў бяссонную ноч на крэсьле, сярод чаляднікаў, сасьлелых ад сълёз. Але ў гэтым выпадку ўсё гэта быў страш-

ны падман: калі і цягнула яго да нас тады, то гэта было толькі таму, што нідзе ён так натуральна ня думаў, як сярод стыхіі сумоты, адчаю – калі на стале стаіць непрыбраны посуд і некурцы просяць папіросаў.

Я выразна памятаю, як я разам зь ім выправіўся на выкананьне аднай з тых маленькіх фармальнасцяў, аднай з тых пакутліва-каламутных справаў, якімі съмерць (у якой заўсёды ёсьць нешта ад чыноўніцкай цягніны) стараеща як мага на даўжэй прыблутаць тых, хто засталіся жывымі. Хтосьці, напэўна, сказаў мне: “Ён пойдзе з табой”; ён і пайшоў, стрымана пракерхваючы глотку. Якраз тады (мы ішлі па пухкай ад пылу незабудаванай вуліцы, паўз платы і нагрувашчаныя дошкі) я зрабіў штосьці, пра што ўспамін ува мне праходзіць ад цемечка да пятаў, як электрычная корча нясьцерпнага сораму, падахвочаны бог ведае якім пачуцьцём, – ня столькі, можа быць, удзячнасцю за спагаду, колькі спагадай да спагады чужога, я ў похапе нэрвовасці і недарэчнага памкненія душы ў хадзе ўзяў і съціснуў ягоную руку, – і мы абодва адначасна зълёгку спатыкнуліся; усё гэта доўжылася імгненьне, – але, калі б я тады абняў яго і дапаў вуснамі да ягонай страшнай залацістай шчаціны, я б ня змог цяпер адчуваць большай пакуты. І вось праз дваццаць пяць гадоў я думаю: мы ж ішлі ўдвох па пустэльных мясцінах, і ў мяне быў у кішэні Грышын рэвальвер, які, ня памятаю зь якіх меркаваньняў, я ўсё зъбіраўся схаваць; я ж мог яго ўтрупяніцу стрэлам ва ўпор, і тады не было б нічога, нічога з таго, што ёсьць цяпер, ні съвятаў пад залевай, гіганцкіх урачыстасцяў, у часе якіх мільёны маіх адназемцаў праходзяць пешымі шыхтамі, з рыдлёўкамі, матыкамі і аграблямі на рабскіх плячох, ні гучнаўшчальнікаў, якія аглушальна множаць адзін і той усюдыісны голас, ні патаемнай жалобы ў кожнай другой сям'і, ні гамы катаўаньняў, ні атупенія, ні пяцісажневых партрэтаў, нічога... О, калі б можна было кіпцюрамі ўчапіцца ў мінулае, за валасы выцягнуць назад у сёньня страчаны выпадак, ізноў уваскрасіць тую пыльную вуліцу, пусткі, цяжар у задній кішэні штаноў, чалавека, які ішоў побач са мной!

9

Я тоўсты ѹ млявы, як шэксьпіраўскі Гамлет. Што я магу? Ад мяне, съцілага настаўніка маляваньня ў правінцыйнай гімназіі, да яго, які сядзіць за мноствам чыгунных і дубовых дзъвярэй у невядомай каморы галоўнай сталічнай турмы, ператворанай для яго ў замак (таму што гэты тыран называе сябе “палонным волі народу, што абраў яго”), – адлегласць амаль неймаверная. Хтосьці мне распавядаў, захаваўшыся самой у склеп, пра сваю далёкую крэўную – старую ўдаву, якая вырасціла двухпудовую рэпу, за што была ўшанаваная найвышэйшым прыймом. Яе доўга вялі мармуровымі калідорамі, бясконца перад ёй адмыкаючы і за ёй замыкаючы ізноў калейку дзъвярэй, пакуль яна не апинулася ў белай бязылітасна асьветленай зале, уся абстаноўка якой складалася з двух залаочных крэслаў. Там ёй было сказана чакаць. Праз нейкі час за дзъвярыма пачулася мноства крохаў і, з пачцівымі паклонамі, прапускаючы адзін аднаго, увайшлі чалавек пяць ягоных целаахоўнікаў. Спалоханымі вачыма яна шукала яго сярод іх; яны ж глядзелі

не на яе, а наўзверш ейнай галавы, і, завінуўшыся, яна ўбачыла, што ззаду, празь іншыя дзвіверы, якіх яна не заўважыла, няклумна ўвайшоў сам і, спыніўшыся, паклаўши руку на сыпінку крэсла, звычна падахвотна разглядаў дзяржаўную госьцю. Потым ён сеў і прапанаваў ёй сваім словамі расказаць пра ейны подзывіг (адразу ж быў прынесены служкам і пакладзены на іншае крэсла зълепак зь ейнага сълеціва), і яна цягам дзесяцёх незабыўных хвілінаў апавядала, як рэпу пасадзіла, як цягнула яе зь зямлі і ўсё не магла выцягнуць, хаця ёй здавалася, што прывід ейнага нябожчыка мужа цягне разам зь ёй, і як давялося паклікаць сына, а потым унука ды яшчэ двух пажарнікаў, якія адпачывалі ў пуні, і як, наўшце, цопаючы цугам, выцягнулі пачвару. Ён быў, як выглядала, уражаны ейным вобразным апавяданнем. “Вось гэта паэзія, — рэзка звярнуўся ён да сваіх прыбліжаных, — вось у каго б спадарам паэтам вучыцца”, — і, злосна загадаўши адліць зълепак у бронзе, выйшаў прэч. Але я рэпы не рашчу, так што пратачыцца да яго мне немагчыма, ды і калі б я пратачыўся, як бы я данёс запаветную зброю да ягонага лагва?

Часам ён зьяўляецца народу, — і хаця не падпускаюць да яго блізка, і кожнаму даводзіцца падымаць цяжкія тронкі выдадзенай харугвы, каб былі занятымі рукі, і за ўсімі назірае незылічоная варта (не гаворачы пра выведнікаў і шныпароў), надта спрытнаму і рашучаму чалавеку магло б пашчасьціць адшукаць прашчэмку, скразную сэкунду, нейкі міэрны драбок лёсу, дзеля таго, каб рынуцца наперад. Я перабраў ва ўяўленыні ўсе гатункі зынішчальных сродкаў, ад клясычнага кінжалу да плябейскага дынаміту, але ўсё гэта марна, і нездарма я часам съню, як націскаю раз за разам сабачку мякага, разълезлага ў руцэ пісталета, а кулі адна за другой вывальваюцца з рулі або, як бясшкодны гарох, адскокваюць ад грудзей усьмешлівага ворага, які між tym нетаропка пачынае съціскаць мае рэбры.

10

Учора я запрасіў да сябе ў госьці колькі чалавек, адно з адным незнаёмых, але звязаных паміж сабой адной і той жа сьвятой справай, якая так пераўласобіла іх, што можна было нават заўважыць няпэўнае паміж імі падабенства, якое сустракаецца, скажам, паміж падстаркаватымі месонамі. Гэта былі людзі розных прафесіяў — кравец, масажыст, лекар, цырульнік, пекар, — але ўсе яны мелі ту самую абдуласць паставы, ту самую ашчаднасць мерных рухаў. “Анягож!” Адзін шыў для яго адзежу і, значыць, здымая мерку зь ягонага нялустага, а ўсё ж бакастага цела зь дзіўнымі, жаночымі клубамі ѹ круглай сыпінай; значыць — кранаў яго, пачціва лез у падпахі і разам зь ім глядзеў у люстэрка, абвітае залатым павоем; другі й трэйці пранікалі яшчэ далей: бачылі яго голым, драсавалі яму цягліцы і слухалі сэрца, паводле рytmu якога ў нас, кажуць, неўзабаве будуць пастаўленыя гадзіннікі, г.зн. у абсолютна літаральным сэнсе ягоны пульс будзе ўзяты за адзінку часу; чацверты яго галіў, з шоргатам водзячы ўніз па шчоках і ўверх па шыі нясыцерпна для мяне спакусным лязом; пяты, урэшце, пёк для яго хлеб, — паводле звычкі, паводле глупства ўкладаючы ў ягоную любімую булку разынкі

замест атруты. Мне хацелася дакрануцца да гэтых людзей, каб хоць як-небудзь пасаўдзельніцаць у іхных таямнічых, іхных д'ябальскіх маніпуляцыях; мне здавалася, што іхныя рукі прапахлі ім, што празь іх ён так-сама прысутнічае... Усё было вельмі добра, вельмі напышліва. Мы размаўлялі пра рэчы, якія яго ня тычацца, і я ведаў, што, калі імя ягонае згадаю, у кожнага зь іх у вачох прамільгне адна і тая жрэцкая трывога. І калі раптам высьветлілася, што на мне гарнітур, пашыты маім суседам спра-ва, і што ем я скаромны піражок, які запіваю адмысловай вадой, прапіса-най суседам зълева, то мной завалодала жахлівае, нечым у съне шмат-значнае пачуцьцё, ад якога я адразу прачнуўся – у маім жабрачым пакоі, з жабрачым месяцам у незанавешаным вакне.

Усё ж я ўдзячны ночы і за такі сон: апошнім часам нуджуся ад бяс-соныня. Гэта так, быццам мяне загадзя прывучаюць да найбольш папу-лярнага катаўання, што ўжываюць да цяперашніх злачынцаў. Я пішу “цяперашніх”, таму што ад таго часу, ад якога ён пры ўладзе, зъявілася як бы зусім новая парода дзяржаўных злачынцаў (іншых, лапезных, уласна, і няма, таму што найдрабнейшы крадзёж вырастает ў скарбалуп-ства якое, у сваю чаргу, разглядаецца як спроба падтачыць існуючы лад), вышукана слабых, зь незвычайнай празрыстай скурай і прамяністымі вір-ластымі вачыма. Гэта парода рэдкая і шмат вартая, як жывы акапі ці са-мы дробны лямур, і таму палююць на іх з палкасцю, да самазабыцця, і кожная злоўленая асобіна сустракаецца ўсенародным плясканьнем у ладкі, хаця па сутнасці ніякай асаблівай працы ці небясьпекі ў паля-ванні няма – яны зусім ручныя, гэтыя дзівосныя празрыстыя зъяры.

Палахлівая пагалоска цьвердзіць, што ён сам ня супраць наведаць засыценку... але гэта наўрад ці так: міністар поштаў не штампіць лістоў, а марскі – не пялёскаеца ў хваліх. Мяне наагул вадзіць ад хатняга пляткарскага тону, якім гамоняць пра яго рахманыя нядобразычліўцы, зъбіваючыся на асаблівы гатунак прасцяцкага жарту, як у старажыт-насці народ прыдумляў казкі пра чорта, у балаганны съмех строячы за-бабонны страх. Брыдотныя, съпешна прыстасаваныя показкі (узьбеж-ныя да нейкіх старажытных ірляндзкіх узоруў) або закулісны факт з праўдзівай крыніцы (хто ў ласцы і хто не, напрыклад) заўсёды патыха-юць лёкайскім. Але бывае і шмат горш: калі мой знаёмы N., у якога ўся-го трэх гады таму пакаралі съмерцяй бацькоў (я ўжо не кажу пра ганеб-ныя ўціскі, якім сам N. падпадаў), заўважае, вярнуўшыся зь дзяржаўна-га съвята, дзе чую і бачу яго: “А ўсё ж, ведаецце, у гэтym чалавеку ёсьць нейкая “моц!” – мне хочацца заехаць N. у пысу.

11

У сваіх суклонных лістах вялікі замежны мастак кажа пра тое, што да ўсяго прастыў, ва ўсім зьняверыўся, усё разълюбіў, усё – апрача адна-го. Гэтае адно – жывое рамантычнае трымценіне, што да гэтага часу яго ахапляе пры думцы пра ўбоства ягоных маладых гадоў у парайнаныі з шыкоўнай паўнатай пройдзенага жыцця, са сънежным бліскам дасяг-нутай ім вяршыні. Тая першапачатковая невядомасць, тыя пацёмкі па-эзіі і смутку, у якіх малады мастак быў загублены на роўных правох зь

мільёнам дробных тых, яго цяпер прыцягваюць, узбуджаюць у ім хвальянне і ўдзячнасьць – лёсу, промыслу, а таксама ўласнай творчай волі. Наведанье мясьцінаў, дзе ён гараваў калісці, сустрэчы зь нічым не выдатнымі прыстаркамі-аднагодкамі, поўныя для яго такой складанай зачараванасці, што вывучэння ўсіх падрабязнасцяў гэтых пачуццяў хопіць яму і на будучую тагасветную покваль духу.

І вось, калі я ўяўляю сабе, што наш жалобны кіравец адчувае, калі судакранаецца са сваім мінуlyм, я выразна разумею, па-першае, што сапраўдны чалавек – паэта, а па-другое, што ён, наш прыяцель, увасобленае адмаўленыне паэты. Між тым замежныя газэты, асабліва тыя, што вечарнейшыя, дасьведчаныя, як проста міраж ператвараецца ў тыраж, любяць адзначаць легендарнасць ягонага лёсу, уводзячы натоўп чытачоў у агромністы чорны дом, дзе ён нарадзіўся, дзе да гэтага часу нібыта жыве такая самая галота, якая без канца раззвешвае бялізну (галота дужа шмат перышь), і тут жа друкуецца бог ведама як здабыты фотаздымак ягонай радзіцелькі (бацька невядомы), асадзістай жанчыны з чубчыкам, з шырокім носам, якая служыла ў піўніцы ля заставы. Відавочцаў ягонага хлапецтва й юнацтва засталося так мала, а тыя, хто ёсьць, адказваюць так асьцярожна (у мяне, авохці, не запытаўся ніхто), што журналісту патрэбная вялікая сіла выдумкі, каб намаляваць, як сёньняшні ўладца ў хлапецтве верхаводзіў у ваяўнічых гульнях або як у юнацтве чытаў да пеўняў. Ягоныя дэмагагічныя посьпехі падаюцца як стыхія лёсу, – і, зразумела, шмат увагі надаецца таму цёмнаму зімоваму дню, калі, абраны ў парлямэнт, ён з шайкай сваіх супольнікаў парлямэнт арыштаваў (паслы чаго войска, мэкаючы, неадкладна ўзяло ягоны бок).

Легенда ня надта, але гэта ўсё ж легенда, у гэтым адценіні журналіст не памыліўся, легенда замкнёная і адасобленая (г.зн. гатовая за жыцьцем сваім, выспавым, жыцьцём), і замяніць яе на шчырую праўду ўжо немагчыма, хаця ейны герой яшчэ жывы; немагчыма, затым што ён адзіны, хто мог бы праўду ведаць, не пасуе ў съведкі, і не таму, што ён унада або хлус, а таму, што ён “запамяталы”. О, вядома, ён памятае старых ворагаў, памятае дзьве-тры прачытаныя кнігі, памятае, як у дзяцінстве шынкар напаіў яго півам з гарэлкай або як адцвічыў за тое, што ён зваліўся зь верху дрывотні і стаптаў двух куранят, г.зн. нейкая нязграбная мэханіка памяці ў ім усё ж працуе, але калі б яму было багамі прapanавана стварыць сябе са сваіх успамінаў, з умовай, што створана му вобразу будзе падараваная несьмяротнасць, атрымаўся б неданосак, каламуць, съляпы і глухі карузылік, ня здольны ні да якой несьмяротнасці.

Наведай ён хату, дзе жыў часінай жабрацтва, ніякае трымценьне не прабегла б па ягонай скуры, хіба што трымценьне злобнай хцівасці. Затое я ўжо ж наведаў ягонае былое жытло! Ня той шматкорпусны будынак, дзе, кажуць, ён нарадзіўся і дзе цяпер музэй ягонага імя (старыя плякаты, чорны ад вулічнага бруду съязг і – на ганаровым мейсцы, пад шкляным каўпаком – гузік: усё, што атрымалася зъберагчы ад ягонага ашчаднага юнацтва), а тыя гідкія нумары, дзе ён правёў некалькі месяцаў у часы ягонай блізкасці да брата. Папярэдні гаспадар даўно памёр, жыхароў не запісалі, так што аніякіх сълядоў ягонага тагачаснага побы-

ту не засталося. І думка, што я адзін на сьвеце (ён жа бо забыўся гэтую сваю стаянку, – іх было так шмат) ведаю, поўніла мяне пачуцьцём асаблівага задавальненія, нібыта я, хто кранаецца гэтай мёртвай мэблі і глядзіць на дах у вакно, трymаю ў кулаку ключ ад ягонага жыцьця.

12

Цяпер у мяне быў яшчэ госьць: досыць задрыпаны дзядок, які, відаць, быў у стане наймацнейшай узбуджанасці, – абцягнутыя глянцеватай скурай рукі дрыжэлі, прэнская старэчая съяза вільгаціла ружовыя адвароты павекаў, блядая чарга адвольных выразаў ад дурнаватай усьмешкі да крывога маршчака пакуты бегла па ягоным твары. Маім пяром ён вывеў на шматку паперы лічбу знамянальнага году, ад якога мінавала амаль паўстагодзьдзя, і дзень, месяц – дату нараджэння кіраўца. Ён паглядзеў на мяне, прыўзыняўшы пяро, як бы ў нерашучасці працягваць ці толькі ацэнываючы затрымкай надзвычайнае каленца, якое зараз выкіне. Я адказаў падахвочна, і тады ён напісаў іншую дату, на дзевяць месцаў ранейшую ад першай, падкрэсліў падвойнай рысай, расчапіў быў вусны для трохмільнага съмеху, але заміж гэтага закрыў раптам твар рукамі... “Далей, далей”, – сказаў я, торгаючы гэтага кепскага актора за плячо, і, хутка здалеўшыся, ён палез у сваю кішэню і падаў мне тоўсты цьвёрды фотаздымак, які праз гады набыў цымяна-малочны колер. На ім быў зьняты моцны малады чалавек у жаўнерскім мундуре; фуражка ягоная ляжала на крэсъле, на сыпінку якога ён з драўлянай нязмушанасцю апусьціў руку, і на заднім тле можна было разгледзець несапраўдныя баласы, вурну. Пры дапамозе двух-трох злучальных паглядаў я пераканаўся, што паміж рысамі майго госьця і бясьценным, пляскатым тварам жаўнера (упрыгожаным вусікамі, а зверху съціснутым вожыкам, ад якога лоб падаваўся меншым) падabenства няшмат, але што ўсё ж гэта без сумлеву адзін і той чалавек. На здымку яму было гадоў дваццаць, здымку ж было цяпер пад пяцьдзесят, і без намаганьняў можна было запоўніць гэты прabel часу банальнай гісторыяй аднаго з тых трэйцяга гатунку жыцьцяў, знакі якіх чытаеш (з пакутлівым пачуцьцём перавагі, часам непраўдзівай) на тварах старых гандляроў рызык, вартаўнікоў мястовых гайнікаў, азлобленых інвалідаў. Мне захацелася выпытаць у яго, як ён жыве з гэтай таямніцай, як нясе цяжар пачварнага бацькоўства, бачыць і чуе штохвілінную ўсенародную прысутнасць свайго атожылка... але тут я зауважыў, што скрэзъ ягоныя грудзі прасьевчае беспараадны ўзор шпалераў, – я выцягнуў руку, каб затрымаць госьця, але ён растаяў, па-старэчы калоцячыся ад холаду зьнікнення.

І ўсё ж ён існуе, гэты бацька (або яшчэ нядаўна існаваў), і калі толькі лёс ня даў яму выратавальнай няведы адносна імя ягонай хвілінной сяброўкі, божачкі, якая пакута блукае сярод нас, ані важачыся сказацца – і, можа быць, яшчэ таму асабліва гойстрай, што ў гэтага заняшчаснага чалавека няма цалкавітай пэўнасці ў сваім бацькоўстве, – то бок баба ж была гуляшчая, у выніку чаго такіх, як ён, жыве, можа быць, на сьвеце некалькі, што нястомна вылічваюць тэрміны, кідаюцца ў пекле збыткоўных лічбаў і недастатковага ўспаміну, ганебна мараць зда-

быць выгоды зь цемры мінулага, баяцца неадкладнай кары (за памылку, за блюзнерства, за празъмерна паскудную праўду), у таямніцы таямніцаў ганарацца (усё ж такі моц!), вар’яцеюць ад сваіх выкладак і згадак... жахліва, жахліва... жах.

13

Час ідзе, а я між тым захрасаю ў дзікіх млосных марах. Мяне гэта нават зьдзіўляе: я ведаю за сабой нямала ўчынкаў рашучых і нават ад важных, ды і не баюся ані пагібелльных для мяне наступстваў замаху, — наадварот, — зусім не ўяўляючы сабе ягонай хвормы, я, аднак, выраза бачу лупцоўку, якая пачнецца адразу ж пасъля акту, — чалавечая віхура, якая хапае мяне, полішынэлевую ўрыўкавасьць маіх рухаў сярод прававітых рук, трэск разадранае вонраткі, асьляпляльную барву ўдараў — і потым (калі раптам выйду жывым з гэтай віхуры) зялезны ашчапер ахойнікаў, вастрог, хуткі суд, катавальню, плаху, — і ўсё гэта пад грамавы шум майго магутнага шчасьця. Я не спадзяюся на тое, што мае суайчыннікі адразу адчуяць і сваё вызваленне, я нават дапушчаю інэрцыйнае ўзмацненьне прыгнёту... Ува мне нічога няма ад грамадзянскага героя, які гіне за свой народ. Я гіну толькі за сябе, за сваю добраць і ісьціну, за тую добраць і за тую ісьціну, якія цяпер перакручаныя й расстаптаныя ўва мне й па-за мной, а калі для каго-небудзь яны такія ж драгія, як і для мяне, тым лепш; калі ж не, і радзіме маёй патрэбныя людзі іншага кшталту, чым я, ахвотна гаджуся са сваёй непатрэбнасцю, а справу сваю ўсё ж зраблю.

Жыцьцё занадта паглынutaе ў ахутанае маёй нянявісцю, каб мне быць хоць на колькі-небудзь прыемным, а нудаты ў чарнаты съмяротных пакутаў я не баюся, тым больш што спадзяюся на такую патолю, на такі ўзровень зачалавечага быцьця, які ня съніцца ні барбарам, ні пасълядоўнікам старажытных рэлігіяў. Гэткім чынам, rozум мой чисты, і рука вольная... а і ўсё ж ня ведаю, ня ведаю, як яго забіць.

Ужо я думаў: ці не таму гэта так, што забойства, намер забіць, нясыцерпны, паводле сутнасці, нікчэмны, і ўяўленне, якое перабірае спосабы і гатунак зброі, творыць працу ганебную, хвалыш ад якой тым больш адчуваеш, чым больш праведная сіла, што штурхае цябе. І яшчэ: можа быць, я ня мог бы яго забіць з гідлівасці, як іншы чалавек, які адчувае лютую агіду да ўсяго, што поўзае, ня ўстане расьціснуць рабака ў баразыне, таму што гэта было б для яго так, як бы ён абцасам ціснуў пыльныя канцы сваіх уласных вантробаў. Але якія б тлумачэнні я ні вышукваў для сваёй нерашучасці, было б неразумна хаваць ад сябе, што я мушу яго зынішчыць і што я яго зынішчу, — о Гамлет, — месяцавы ёлуп...

14

Цяпер ён сказаў прамову з нагоды закладкі новай шматяруснай цяпліцы і заадным пагаварыў пра роўнасць людзей, пра роўнасць каласоў на ніве, прытым для вельшай паэзіі вымаўляў: кляса, клясы і нават клясіцца, — ня ведаю, які прыкры шкаляр парадзіў яму ўжыць гэты

сумніўны архаізм, затое цяпер разумею, чаму апошнім часам у часапісных вершах трапляліся такія выразы, як “ашкалёпкі шткла”, “рачныя прогі” або “і мудра нашы вэтрынары вылечваюць млечных кроў”.

Цягам дзівюх гадзінаў грымеў у нашым месце грамадны голас, вырываючыся ў розных ступенях моцы з таго ці іншага вакна, так што, калі ісьці па вуліцы (што, зрэшты, уважаецца як небясьпечная непачівасьць, — сядзі і слухай), атрымліваецца ўражаныне, што ён цябе суправаджае, абрынаеца з даху, вокрачу прабіраеца ў цябе паміж ног і, зноўку ўспалынуўшы, дзяйубе ў цемя, — квахтаныне, карканыне, крак, карыкатура на чалавечасловы, і няма куды ад Голасу схваецца, і тое самае адбываеца цяпер у кожным месце, у кожнай вёсцы маёй шчасна атлумленай радзімы. Ніхто, апрача мяне, здаецца, не зауважыў цікавай рысы ягонага надсаджанага аратарства, а менавіта паўзаў, якія ён робіць паміж націскнімі фразамі, дакладна так, як гэта робіць нашчэнт п'яны чалавек, што стаіць ва ўласцівай п'янім незалежнай, але незадаволенай адзіноце пасярэдзіне вуліцы і вымаўляе абрыўкі лаянкавага маналёту з надзвычайнай важкасцю гневу, запалу, перакананыня, але цёмнага паводле сэнсу і прызначэння, прытым што хвілінна спыняеца, каб набрацца сілаў, абдумаць наступны пэрыяд, даць слухачам дапяць, — і, вытрымаўшы паўзу, даслоўна паўтарае толькі што вывергнутае, такім то-нам, аднак, быццам яму спаў на разум яшчэ адзін довад, яшчэ адна зусім новая і бяспрэчная думка.

Калі нарэшце ён засох і бястварыя бяспечкія трубачы сыгралі наш аграрны гімн, я ня толькі ня зьведаў палёгкі, а наадварот, адчуў сум, страх, страту; пакуль ён гаварыў, я, прынамсі, пільнаваў яго, ведаў, дзе ён і што робіць, а цяпер ён ізноў распусціўся ў паветры, якім дыхаю, але ў якім ужо няма адчувальнага асяродку.

Я разумею гладкавалосых жанчынаў нашых горных плямёнаў, калі, пакінутыя каханкам, яны штораныня ўпартым націсканынем брунатных пальцаў, шпількай з туркусавай галоўкай праколваюць насірэз пупок глінянаму балванчыку-выяве ўцекача. Апошнім часам я часта займаюся тым, што спрабую пры дапамозе ўсіх сілаў душы ўявіць плынь ягоных клопатаў і думак, спрабую патрапіць у тахт ягонаму існаваныню, каб яно паддалося ў абрынулася, як вісячы мост, ваганыні якога супалі б з шыхтовымі крокамі ідучага па ім аддзелу жаўнераў. Аддзел таксама загіне, як загіну я, звар'яцеўшы ў тое імгненьне, калі тахт злаўлю, і ён у сваім далёкім замку ўпадзе нежывым, але пры кожным іншым гатунку тырана-забойства я не застаўся б цэлым. Зраньня прачнуўшыся, гэтак а палове на дзяяўтую, я намагаюся ўявіць сабе ягонае абуджэныне — ён устae ня рана і ня позна, а ў сярэдні час, дакладна таксама як ледзь не афіцыйна мяне сябе “сярэднім чалавекам”. А дзяяўтай я, як і ён, задавальняюся шклянкай малака і салодкай булачкай, і калі гэтым днём у мяне няма заняткаў у школе, працягваю пагоню за ягонымі думкамі. Ён прачытвае некалькі газэтаў, і я прачытываю іх разам зь ім, шукаючы, што можа спыніць ягоную ўвагу, хаця разам з тым ведаю, што яму ўжо напярэдадні быў вядомы агульны зъмест сёньняшняй газэты, ейныя галоўныя артыкулы, зводкі і справаўдачы, так што ніякіх асаблівых падставаў для дзяржайнага раздуму гэтае чытаньне ня можа яму даць. Потым да яго пры-

ходзяць з дакладамі і пытаньнямі ягоныя падручныя. Разам зь ім я даведваюся, як там маецца чыгуначны транспарт, як пацеецца цяжкой пра-мысловасці і колькі цэнтнэраў з гектару дала сёлета азімая пшаніца. Разважыўшы некалькі просьбаў пра зълітаваныне і накрэсліўшы на іх нязменную адмову, алоўкавы крыж – знак сваёй сардэчнай непісменнасці, – ён да другога съяданьня ўчыняе звычайны шпацыр: як у шматлікіх абмежаваных, пазбаўленых уяўленья людзей, хадзьба – улюбёнае ягонае фізычнае практиканье, а гуляе ён па ўнутраным садзе замку, што быў калісьці вастрожным дваром. Ведаю я і съціпляя стравы ягонае трапезы і паслья яе адпачываю разам зь ім, перабіраючы ў галаве пляны далейшага росквіту ягонае ўлады або новыя заходы ў прыцінаныні крамолы. Днём мы аглядаем новы будынак, форт, форум і іншыя хвормы дзяржаўнага дабрабыту, і я ўхваляю разам зь ім вынаходніка новае форткі. Абед, звычайна парадны, з удзелам урадоўцаў, я прапускаю, але затое да ночы сіла маёй думкі падвойваецца, я аддаю разам зь ім загады газэтным рэдактарам, слухаю справаздачу з вечаровых паседжаньняў і, адзін у сваім цямнеючым пакоі, шапчу, жэстыкулюю і ўсё больш звар'яцела спадзяюся, што хоць адна мая думка супадзе зь ягонай думкай, – і тады, я ведаю, мост лопне, як струна. Але нешанцунак, знаёмы надта ўпартым гульцам, перасьледуе мяне, карта ўсё не выпадае, хаця нейкую таемную сувязь я ўсё ж, напэўна, зь ім наладзіў, бо гадзіне аб адзінаццатай, калі ён кладзецца спаць, я ўсёй сваёй істотай адчуваю правал, пустку, сумную палёгку ѹ slabasicy. Ён засынае, ён засынае, і паколькі на ягоным арыштанцкім лажве ніводная думка не хвалюе яго перад сном, то і я атрымліваю адпачынак і толькі зредку, ужо без якой бы там ні было надзеі на посыпех, стараюся скласці ягоныя сны, камбінуючы ўрыўкі ягонага мінулага з уражаньнямі цяперашняга сучаснага, але, верагодна, ён сноў ня съніць і я працую марна, і ніколі, ніколі ня грымне сярод ночы ягоны манаршы храп, каб гісторыя магла адзначыць: дыктатар памёр у съне.

15

Як мне пазбыцца яго? Я не могу больш. Усё наладаванае ім, усё, што я люблю, абплюванае, усё стала ягоным падабенствам, ягоным люстэркам, і ў рысах вулічных мінакоў, у вачох маіх бедных школьнікаў, усё больш выразна і больш безнадзейна прабіваецца ягонае ablіtcha. Ня толькі плякаты, якія я абавязаны даваць ім перамалёўваць, толькі тлумачаць лініі ягонай пэрсоны, але і звычайны белы куб, які даю ѹ малодшых клясах, мне падаецца ягоным партрэтам – ягоным найлепшым партрэтам, быць можа. Кубічны, страшны, як мне пазбыцца цябе?

16

І вось я зразумеў, што ѹ мяне ёсьць спосаб! Была марозная, нерухомая раніца, з бляда-ружовым небам і камлыгамі лёду ѹ пашчах смокаў; стаяла паўсюль пагібелльная цішыня; праз гадзіну места прачнецца – і як прачнецца! У той дзень съятковалася ягонае пяцідзесяцігодзьдзе, і ўжо

людзі выпаўзалі на вуліцы, чорныя, як ноты, на тле сьнегу, каб своечасова съцягнуцца да пунктаў, дзе зь іх утвораць розныя цэхавыя шэсьці. Рызыкуючы страціць свой малы заробак, я не ладаваўся ў гэты святочны шлях, — іншае, больш важнае зайнама мяне. Стоячы ля вакна, я чуў першыя аддаленяя панхвары, балаганны заклік радыё на скрыжаваньні, і мне было спакойна ад думкі, што я, я адзін, усё гэта магу прытнучы. Але, выйсьце было знайдзенае: забойства тырана ўчынілася цяпер такай будзённай і хуткай справай, што можна было зьдзейсьніць яе, не выходзячы з пакою. Зброяй для гэтай мэты былі ўсяго толькі альбо стары, але ў выдатным стане рэвалтьвэр, альбо гак над вакном, які, відаць, некалі служыў для падтрымкі гzymсу з запонай. Другое было нават і лепш, таму што я ня быў пэўным у дзейснасці дваццаць пяць гадоў праляжалага патрону.

Забіваючы сябе, я забіваў яго, бо ён увесь быў ува мне, сыты сілай маёй няnavісці. Зь ім заадным я забіваў і створаны ім сьвет, усё глупства, баязлівасць, жорсткасць гэтага сьвету, які зь ім разроссяся ўва мне, выціскаючы да апошняга сонечнага пэйзажу, да апошняга дзіцячага ўспаміну, усе скарбы, сабраныя мной. Ведаючы цяпер сваю ўладу, я цешыўся зь яе, нясьпешна рыхтуючыся да замаху на сябе, пераглядаючы рэчы, перачытваючы гэтыя мае запісы... І раптам неверагоднае напруженне пачуцьцяў, якое асільвала мяне, падпала пад дзіўную, як бы хімічную метамарфозу. За вакном разгаралася сьвята, сонца перачароўвала сінія сумёты ў іскрысты пух, над дальнімі дахамі бліскаў нядаўна вынайдзены геніем з народу фаервэрк, маляўніча-зіхоткі пры дзённым сьвяtle. Народная эйфарыя, дыямантавыя рысы кірауніка, спалошнія ў нябесах, святочныя колеры шэсьці, што віецца праз сьнежнае покрыва ракі, павабныя карданажныя сымболі дабрабыту айчыны, разгайданыя над плячыма разнастайна і прыгожа аформленыя лёзунгі, простая, бадзёрая музыка, руя съцягоў, задаволенія твары партнугаў і нацыянальныя строі дзябёлых дзевак — усё гэта на мяне абрынулася малінавай хвалій расчуленія, і я зразумеў свой грэх перад нашым вялікім літасцівым Спадаром. Ці ня ён угноіў нашыя палі, ці не ягонымі клопатамі абутия жабракі, ці не яму мы абавязаныя кожнай сэкундай нашага грамадзянскага быцця? Сылёзы раскаянья, гарачыя добрыя сылёзы, пырснулі з маіх вачэй на прываконье, калі я падумаў, што я, які адварнуўся ад дабрыні Гаспадара, я, які сълепа адмаўляў прыгажосці ім створанага ладу, побыту, дзівосных новых парканаў пад гарэх, зьбіраючы згарнуць рукі, — важуся, такім чынам, замахвацца на жыцьцё аднаго зь ягоных падданых! Сьвята, як я ўжо казаў, разгаралася, і, увесь мокры ад сылёзаў і съмеху, я стаяў ля вакна, слухаючы вершы нашага лепшага паэты, якія дэклімаваў па радыё цудны акторскі голас, з барытанальнай гульней у кожнай рысачцы:

Грамадзяне, згадайце блага дні
як бяз бацькі мы ўсе гнілі
Так бяз хмелю ні прага, ні смага,
ні піўца, ні съпяўца б не далі

Ўявіце: рэпаў ня маем
ні бруchkі, ні кабачкоў
Так і песьня, што сёньня ўздымаем,
тохла ў градах сваіх радкоў

Мы йшлі съцяжынай уторанай
горкія елі грыбы
аж покуль брама гісторыі
ня дрыгнула ад грукадзьбы

Аж покуль беласьцю кіцельнай
зъязючы верным сынам
з усьмешкай сваёй варажыцельнай
Ўладар не зъявіўся нам.

Але, зъязючы, так, грыбы, так, варажыцельнай, — слушна... я, бедны съляпак, цяпер зъянацку відущчи, падаю на калені і каюся перад табой. Карай мяне — ці не, лепш зълітуйся, бо кара твая — літасьць, а літасьць — кара, якая азорвае пакутлівым, дабратворным съятлом усю маю няпраўнасць. Ты наш гонар, нашая слава, наш съяц! Веляпышлівы, добры наш волат, які пільна ў любоўна наглядае за намі, клянуся ад гэтага часу служыць табе, клянуся быць такім, як усе іншыя твае выхаванцы, клянуся, што буду твой непадзельна, — і так далей, і так далей, і так далей.

17

Съмех, уласна, і ўратаваў мяне. Адолеўшы ўсе прыступкі няnavісьці ў адчаю, я дасягнуў той вышыні, адкуль відаць як на далоні съмешнае. Разрагатаўшыся, я выгаіўся, як той показкавы мужчына, у якога лопнула скула ў глотцы, калі ён пабачыў пракудныя выкруты пудаля. Перачытваючы свае запісы, я бачу, што ў стараньні паказаць яго страшным я толькі зрабіў яго съмешным, — і пакараў яго менавіта гэтым — старым выпрабаваным спосабам. Які ні съціплы я сам у ацэнцы свайго бязладнага твору, нешта, аднак, мне падказвае, што напісаны ён пяром незвычайным. Далёкі ад літаратурных забаваў, але затое поўны словаў, якія гадамі выкоўваліся ў маёй гняўлівай цішыні, я ўзяў шчырасцю і насычанаццю пачуццяў там, дзе іншы ўзяў бы майстэрствам і прыдумкай. Гэта ёсьць заклён, замова, так што ад цяпер замовіць рабства можа кожны. Веру ў цуд. Веру ў тое, што нейкім чынам, мне невядомым, гэтыя запісы дойдуць да людзей, ня сёньня і ня заўтра, але ў нейкім аддаленым часе, калі ў съвету будзе дзянёк поквалі, каб заняцца раскопкамі, — напярэдадні новых непрыемнасцяў, ня менш дзівосных, чым цяперашнія. І вось, хто ведае... дапускаю думку, што мая выпадковая праца ўчыніцца несъмяротнай і будзе спадарожніца вякам, — то гнаная, то ўзынесеная, нярэдка небяспечная і заўсёды карысная. Я ж, цену бяз костак, буду рады, калі плод маіх забытых бяssonьніцаў паслужыць на доўгія часы нейкім патаемным сродкам супраць будучых тыранаў, тыгродаў, прыдуркаватых мардавальнікаў чалавека.

Бэрлін, 1936 г.

Тлумачэніні некаторых перакладзеных словаў:

беларускае

вылажка
добраць
кнігібка
лучок
скарбалуп
лапезны
узьбежны
суклонных
покваль
унадны
запамяталы
адцьвічыць
балясы
гайнік
успалынуўшы
туркусавай, туркус
прыцінанье
камлыга
смок
руя

расейскае

витрина
благо
брошюра
ключица
казнакрад
нескладны, угловатый
восходящий
закатных
досуг
пристрastный
непомнящий
выдрать
балюстра
сквер
взмыв
бирюза
пресечение
глыба
водосточная труба
orgia

ШЧУР Макс — нарадзіўся 5 сінегрудня 1977 году ў Берасьці. Вершы спрабуе пісаць з 12 гадоў, некаторыя зь іх публікаваў у абласным і рэспубліканскім друку ("Бярозка", "Першацьвет", "ЛіМ", "Полымя").

З 1994 году — студэнт менскага Лінгвістычнага ўніверсytetu, сябра антыпартыйнай групы "Чырвоны Жонд". Аўтар вершаванай п'есы "Съмерць тырана" (1997). З 1998 году жыве ў Чехіі, навучаецца на філязофскім факультэце Карлава ўніверсytetu (гішпанская і гішпанаамэрыканская літаратуры). Пе- ракладае з чэскай, ангельскай, гішпанскай. Выдаў зборнікі вершаў "Спадыня

"Адзіноцтва" (Берасьце, 1993), "Амфітэатар" (Гданьск, 1999), "Ранні збор" (Стакгольм, 2006). Друкаваўся ў часапісах "Крыніца", "Правінцыя", "Nihil", "Arche", за мяжой — "Ariel" (Швэцыя), "Plav", "Babylon" (Чехія). Заснавальнік сайту www.niamiesta.net

---

СОЛА RENNT

"Калі ласка, просьба ўсім спусьціцца на свае палубы, праз некалькі хвілінаў мы прыбываем у порт!... Каманда парому зычыць вам прыемнага падарожжа".

Гэтую фразу я чуў безыліч разоў на шляху ў Швэцыю й са Швэцыі — звычайна яна гучала па-ангельску, па-швэцку і па-немецку. Гэтым разам, аднак, я вяртаўся праз Данію і ехаў ня ў Прагу, а ў Мюнхэн — у госьці да свайго даўняга менскага сябра і брата па духу, дзе той працаваў цягам летніх вакацыяў. У Празе, дзе я вучыўся, мне не было дзе жыць — да пачатку кастрычніка інтэрнат быў зачынены. На запрашэнне сябра я вырашыў правесці верасень у Мюнхене, месціце, якое сымбалізавала для мяне Фрэдзі Мэркюры, гістарычнае Радыё Свабода, піўны путч, а таксама адзін альтэрнатыўны кінатэатар і адзін відэасалён, дзе ільга было пазычыць Джармуша. Я вяртаўся са Швэциі, дзе тыдні два працаваў (зразумела, не зусім легальна) на разносе газетаў, актыўна кідаў паліць, іграў на гітары на вуліцы, спрабаваў запісаць (ізноў не зусім легальна) свае песні ў шыкоўнай студыі палацу Культуры на галоўнай плошчы, і ўжо ня мог дачакацца, як буду распавядзець аб усім гэтым свайму таварышу па вымушанай студэнцкае эміграцыі.

Адарваўшыся ад кнігі, я заўважыў побач са мною мажную жанчыну ў блакітным працоўным халаце, якая мачала швабру ў вядро й зьбірала-

ся мыць падлогу паверху для пасажыраў. Са зьдзіўленьнем я адзначыў, што, апроч яе, навокал не было нікога з маіх спадарожнікаў, якія дагэтуль спакойна сядзелі побач са мной, у парах ці паасобку, і пацягвалі каўу, моўчкі ці пад гаманок. Куды яны падзеліся? – зъдзіўся я, устаў, паклаў кніжку ў маленкую торбу цераз плячо (мае рэчы засталіся ў аўтобусе) і скіраваў да лесьвіцы, якая вяла ўніз, на палубу для перавозкі аўтобусаў і машинаў.

Унізе мяне чакаў сюрпрыз: палуба была пустой. Сьвежы начны вেзер урываўся ў агромністое чэрава парому цераз разяўленую браму, па жалезнай падлозе хадзілі людзі зь нейкімі рацыямі ў чорных камбінэзонах паромшчыкаў. На прыстані было пуста – мокры асфальт зъязд зусім колерамі ночы. Сьветлафоры былі не зялёнымі, а чырвонымі. Аднак самым непрыемным, што мяне зъдзіўляла, была цішыня: як быццам паром апусьцеў ужо значны час таму.

Яшчэ не разумеочы, што адбылося, я кінуўся да паромшчыка ў акулярах і зъвярнуўся да яго па-ангельску:

– А дзе ўсе? – спытаўся я як мага спакайней і ўдакладніў: – Дзе мой аўтобус?

Той махнуў рукой у кірунку мокрага асфальту.

– Усе зъехалі, – адказаў той неахвотна. – Хвілінаў дзесяць таму.

Я больш ня мог стрымліваць свайго абурэння.

– Гэтага ня можа быць! Яны мяне пакінулі! Там усе мае рэчы! У вас няма магчымасці зь імі зъвязацца? – спытаўся я, з надзеяй пазіраючы на ягоную рацыю.

Паромшчык пасьміхнуўся і пахітаў галавой.

– Хіба толькі па тэлефоне, калі ў шафэра ён ёсьць, і калі вы яго ведаецце.

Натуральна, ніякага тэлефону ў аўтобус я ня ведаў. Карапей, я зразумеў, што паромшчык мне нічым не дапаможа. Усьведамленыне маёй безвыходнасці было жахлівым. Аўтобус з усімі маімі рэчамі – гітарай, кнігамі, вонраткай – зъехаў дзесяць хвілінаў таму ў невядомым мне кірунку. Я зірнуў на гадзіннік: была дванаццатая. Я прыгадаў, што а палове на першую ночы аўтобус павінен быў прыбыць у Капэнгаген. Гэты порт, наколькі я ведаў, быў да яго найбліжэйшы.

– Далёка адсюль да Капэнгагену? – спытаўся я ў паромшчыка, які ўжо адышоўся ад мяне.

– Трыццаць кілямэтраў, – сказаў ён.

Што ж, трывалаць кілямэтраў – ня так і шмат. У мяне ёсьць на іх паўгадзіны. Мне крыху палегчала: я паверыў, што змагу дабраца да Капэнгагену стопам альбо таксоўкай. Толькі дзе іх знайсці? Але гэта не проблема: у гэтым невялічкім гарадку яны павінны быць, а грошай у мяне хопіць... Не марнуй часу, хутчэй!

Я выбег з парому з сумкай цераз плячо (я быў апрануты ў шорты і майку, бо не чакаў, што апінуся на вуліцы сярод ночы, калі пачало сур'ёзна халадаць) і рынуўся бегма ў кірунку, дзе, як мне здавалася, я напаткаю непазыбежнае ў адным з капэнгагенскіх гарадкоў-сатэлітаў таксі. Аднак мяне чакала расчараўанье: порт быў не ў гарадку, а хутчэй у вёсцы. Да таго ж, як абвяшчаў агромністы надпіс, да яе быў яшчэ

дзесьці кілямэтар па шашы, на якой не было ніводнай машины – захалусьце. Я ад души плюнуў і кінуўся бегчы па ўскрайку дарогі.

Я бег ужо дзесяць хвілінаў, калі міма мяне праехала першая машина – я памахаў ёй, але яна не спынілася. Тое самае другая. Я пачынаў стамляцца. Балазе, неўзабаве зявіліся сьветлафоры – цывілізацыя блізка. Я зірнуў на гадзіньнік: 00:15. Час яшчэ быў, таму што аўтобус, як было напісана на квітку, пакідаў Капэнгаген а 00:50 – у яго было дваццаць хвілінаў стаянкі на галоўным вакзале.

Вось і першае скрыжаванье: машина спынілася на сьветлафоры. Я падбег да яе, пагрукаў у шкло – мне адчынілі.

– Вы не ў Капэнгаген?

– Не, не, – стомлена адказаў дацкі бюргер пачцівага веку.

– А дзе тут можна знайсьці таксоўку?

Ён пасьміхнуўся.

– Тут? Ну, калі вам пащасціць... Спытайцеся на запраўцы.

Хвілінаў празь пяць бегу я сапраўды ўбачыў запраўку. Ніякай таксоўкі каля яе не стаяла. Усё ўва мне пачынала паціху халадзець. І тут – цуд! – на супрацьлеглым баку вуліцы я ўбачыў таксі, якое нетаропка пад'яжджаля да запраўкі.

Я замахаў рукой – кіроўца спыніў не адразу, нібы неахвотна згадаўши пра свой прафесійны абавязак.

– Паедзем у Капэнгаген? – сказаў я яму задыхана.

Кіроўца нагадваў нейкага гнома з казкі пра Ўладара пярсыцёнкаў: у яго амаль не было шыі, і вялікая галава зь вялікім вылупленымі вачымі вырастала проста з плячэй. Ён быў увесь нібы ўціснуты ў крэсла і трymаўся за руль абедзьвюма рукамі. На ягоным амаль дзіцячым твары была напісаная тыповая сялянская нерашучасць.

– Колькі? – спытаўся я, не даючы яму адмовіцца.

– Ну... Ня ведаю... – нарэшце адказаў ён. – Мой працоўны дзень ужо скончыўся... 100 дацкіх крон.

– Паехалі, – сказаў я, сядоючы ў машину. – Мне трэба ў цэнтар, на галоўны вакзал. Толькі... – каб мне язык адняло з маёй сумленнасцю! – у мяне няма дацкіх грошай, адно швэцкія.

Ён уздрыгнуўся.

– Не, не, – пакруціў ён галавой, якая зь цяжкасцю варочалася пры адсутнасці шыі. – Швэцкія – ноў гуд. Толькі дацкія.

– Паслушайце, – сказаў я, губляючы цярплівасць, аднак спрабуючы быць умольным. – Мой аўтобус пакінуў мяне на пароме і зъехаў з усімі маймі рэчамі. Мне трэба засыпець яго яшчэ ў Капэнгагене – праз трыццаць хвілінаў ён выяжджае з цэнтральнага вакзalu ў Гамбург. Калі ласка, дапамажыце мне, у мяне няма часу мяніць гроши...

Ягоны раздум цягнуўся недзе хвіліну – нарэште ён уздыхнуў, кіўнуў галавой, і мы выехалі. Мне адлягло – я выцер пот і ўтаропіўся ў дарогу.

Увесь час я пазіраў то на дарожныя знакі, то на гадзіньнік, то на лічыльнік. Апошні, у адрозненьні ад кіроўцы, працаваў надзвычай хутка (на ім было ўжо 50 дацкіх крон), тым часам як знакі паказвалі яшчэ 25 кілямэтраў да Капэнгагену, а на гадзіньніку ўжо была палова на першую

ночы. Я пачаў нэрвавацца і папрасіў кіроўцу ехаць хутчэй – балазе шаша была амаль пустая. Аднак да ста кілямэтраў на гадзіну ён так і не наўажыўся дацягнуць. Пэрыядычныя ангельскія выгукі горычы з нагоды майго падарожніцкага нешанцунку пакідалі яго даволі абыякавым. Нарэшце я зразумеў, што патрапіць у цэнтар да адыходу аўтобусу мы ўжо не пасьпееем – да Капэнгагену яшчэ 15 кілямэтраў, а там усюды прыйдзецца стаяць на сьветлафорах...

– Паслухайце, – кажу я яму, – можа, вы ведаецце, па якой дарозе яны паедуць у Гамбург?

Ён зразумеў мой намёк і хітаную галавой.

– Тут толькі адна дарога, – сказаў ён. – Калі хочаце, мы можам паспрабаваць злавіць яго там.

– Выдатна, – сказаў я.

– Праўда, у мяне мала бэнзіну...

– Зірніце, – я паказаў яму маю торбу, у якой, апроч квіткоў, дакументаў, каперты з грашыма, кніжкі й нататніку, нічога не было, – вось усе мае гроши, якія я зарабіў (у мяне было недзе 350 швэцкіх крон). Падзем так далёка, наколькі іх хопіць – aby толькі іх злавіць... – Ідэя тэлефанаваць у дарожную паліцыю з-за такой драбязы падалася мне глупствам.

Кіроўца пагадзіўся і зьвярнуў у бок выезду з Капэнгагену. Здавалася, мая сітуацыя нарэшце сталася яму зразумелай і нават у чымсьці кранула. Хуткасць узнялася да ста дваццаці кілямэтраў на гадзіну, аднак час ішоў няўмольна: аўтобус ужо выяжджаў з Капэнгагену, а мы яшчэ не дасягнулі патрэбнае нам гамбурскай шашы. Але я не баяўся, што ён нас абгоніць: я быў упэўнены, што мы будзем здольныя яго дагнаць. Абы толькі гэтая сустрэча адбылася як мага раней, каб не прыйшлося насамрэч аддаваць яму ўсе мае гроши...

Наступная гадзіна гэтай ночы была гадзінай адноснага спакою. Мы ехалі па пустой, нібыта закінутай шашы, як у tym аднайменным кіно, спрабуючы дагнаць ценъ майго аўтобусу. Аднак увесе час нам сустракаліся толькі вялізныя вагавозы, якія я кожнага разу прымаў за аўтобус.

Зірнуўшы празь нейкі час на лічыльнік, я ледзь не самлеў: лічба на ім ужо амаль удвая перавышала колькасць наяўных у мяне грошай. Я сядзеў моўчкі і лепей глядзеў на асьветленую фарамі дарогу перад намі, каб ён не зьвярнуў увагі на маё хваляванье. Увесе час я спрабаваў пралічыць і парунаць нашу хуткасць з хуткасцю аўтобусу – мае падлікі пераконвалі мяне, што ён усё яшчэ павінен быць недзе перад намі.

Калі на гадзінніку была ўжо амаль палова на другую, а ніякага аўтобусу не было і блізка, кіроўца павярнуў да мяне галаву і сказаў, як быццам яму было няёмка:

– Мне трэба вяртацца, іначай у мяне ня хопіць бэнзіну на зваротную дарогу.

– Няўжо мы ад'ехалі так далёка? – сказаў я, каб не падаць выгляду.

Калі ён паказаў мне на мапе, дзе мы знаходзімся, я ледзь не ашалеў – мы былі амаль на другім канцы выспы, кілямэтраў 100 ад Капэнгагену.

Машына спынілася, і ён зірнуў у мой бок, чакаючы ад мяне разыліку.

Я зразумеў, што прасіць яго пакінуць мне хоць частку маіх грошай ня мае сэнсу. Але ня ўжо ён высадзіць мяне аднаго, на пустой шашы, бяз грошай, пасярод невядомай мне краіны, пасярод ночы? Усё гэта залішне нагадвала нейкае кіно – і ў гэты момант у мяне, як у нейкага з маіх любімых кінагерояў, узьнікла думка: ты павінен змагацца за сябе. Адкінь умоўнасці. Калі б ты зараз грукнуў гэтага гнома чым-небудзь па галаве, усе заробленыя табой гроши засталіся б табе. Магчыма, калі б я ўмеў вадзіць машыну, я так бы і зрабіў. Здаецца, маё маруджанье напалохала яго, нібыта ён прачытаў мae думкі, і мне зрабілася шкода яго яшчэ больш, чым сябе. Пасаромлены, я працягнуў яму ўсе мае гроши.

Я вылез з машыны. На кілямэтры навокал разъляглася агромністая ноч. Асьвятленыня на шашы не было – адно толькі звязу слабенькі месяц. Краявід змусіў мяне прыгадаць кніжку пра сабаку Баскэрвіляў. Амаль інтынктыўна я кінуўся назад, да асьветленай машыны.

– Прабачце, – кажу я яму, – я вельмі вам за ўсё ўдзячны, але ці не маглі б вы пачакаць, пакуль мяне хтосьці падбярэ? Тут жа цёмна, мне ня хочацца заставацца адному...

– Не-не-не, – пахітаў ён галавой. – Мне трэба вяртацца дадому. Больш я вам нічым не магу дапамагчы. Паспрабуйце стапаваць, можа, вам пашчасьціць... – гаворачы гэта, ён імкнуўся не пазіраць мне ў очы.

“Ну, чорт з табой,” – падумаў я, яшчэ раз падзякаваў яму і даволі рэзка зачыніў дзверы. Машына разъярнулася і неўзабаве звязала зь відавоку.

“Ня можа такога быць!” – лаяў я яго ў думках. “Кінуць чалавека пасярод шашы, бяз грошай, амаль што голага, уначы! У нас бы таксіст у жыцьці гэтага не зрабіў! Якая шкода, што я ўсё-ткі ня даў яму па башц!”

Я агледзеўся: шаша, натуральна, ня мела ўзбочыны для пешаходаў, адразу за жалезным бардзюром пачыналіся густыя кусты. Маю ўвагу прыцягнуў нейкі гук: нешта са сьвістам расьсяякала паветра. Узьняўшы галаву, я ўбачыў у слабым месяцовым сьвятле высачэзны, большы за ўсе дагэтуль мною бачаныя, вятрак, які варочаўся нечувана хутка, нібы адмяраючы апошнія хвіліны майго жыцьця, ягоны сьвіст нагадваў ківач з апавядання По. Ува ўсім гэтым было штосьці жудаснае. Я вылез на бардзюр: пад месяцовымі промнямі звязлі... хвалі! Тут да мяне дайшло: шаша пралягае пасярод мора! Я стаяў на вузенькай, хутчэй за ўсё, штурнай палосцы зямлі сярод бязьмежнага мора, пакрытай асфальтам. Наўкол не было нікога. “Божа, – падумаў я, ды ты ж тут насамрэч можаш да раніцы памерці ад холаду, і ніхто цябе ня знайдзе! Альбо нават калі так – бяз грошай у чужой краіне ты прападзеш, табе нічога не застанеца, як толькі вярнуцца ў Капэнгаген і скончыць сваё жыцьцё бяздомным жабраком у Хрысьціяніі”... У гэты момант пачуўся далёкі гук, які імкліва нарастаў: набліжалася машына. Я падрыхтаваўся да таго, каб спыніць яе любым коштам.

Аднак насамрэч мне прыйшлося хутчэй ад яе ўцякаць, прыцінуўшыся да бардзюру: агромністы трак, падобны да танку, на ўсёй хуткасці праляцеў каля мяне і ледзьве ня зьбіў. Спыняцца ён, натуральная, не зьбіраўся, хаця ў магутным сьвятле фараў мяне ня

мог... Божа, колькі часу мне прыйдзеца чакаць наступнай машины? Ад думкі дагнаць аўтобус я цяпер канчаткова адмовіўся.

Не прайшло пяці хвілінаў, як на мяне з драпежным рыканьнем рынуўся яшчэ адзін трак. Прыціснуўшыся да ўзбочыны, я замахаў рукой – безвынікова. Той праляцеў зь яшчэ большай хуткасцю, чым першы. Я паглядзеў яму ўсьлед і раптам убачыў, як запалісія чырвоныя агенчыкі, да мяне даляцеў гук тармазоў – вагавік усё-ткі спыніўся мэтраў за сто ад мяне, як мне падалося – чиста выпадкова. Я кінуўся яго даганяць, баючыся, што кіроўца ад'едзе, ня ўбачыўшы пры шашы нікога.

Аднак ён мяне ўбачыў. Калі я падбег да высокіх дзвіярэй, тыя ўжо былі адчыненыя.

– Я думаў, што ты – прывід! – ня верачы сваім вачом, сказаў мне мажны вусаты датчанін у майцы і з цыгарэтай у зубах. – Як ты тут апынуўся? Ты наагул нармальны? Сядай!

Мяне ня трэба было запрашаць два разы.

– Едзем хутчэй, – таропка вымавіў я, не пасыпеўшы павітаца. – Мне трэба дагнаць свой аўтобус – я страціў шмат часу...

Мая гісторыя яго павесяліла. Ехаць хутчэй ён не зьбіраўся – ён быў стомлены і крыху сонны пасьля доўгай дарогі, таму няма дзіву, што прыняў мяне за духа – ён вяртаўся, як ён казаў, з Парыжу, адвёз груз, а цяпер зьбіраўся на ноч дадому, да жонкі й дзяцей, якіх мяне бачыў ужо некалькі тыдняў.

– Да плюнь ты на гэты аўтобус, – пераконваў мяне гаспадар закуранай кабіны, абкленай голымі дзеўкамі і футбольнымі камандамі, – яшчэ большы флегматык, чым ягоны папярэднік-таксіст. – Паехалі да мяне, я жыву якіх 40 кілямэтраў адсюль. Пап’ем піва, а раніцай патэлефануем у іхную фірму – не прападзе твая гітара...

Я не даслухаў: мяне нібы ўдырыла токам. Нас абганяў белы аўтобус зь лягатыпам маёй транспартнай пасажырскай кампаніі і знаёмымі нумарамі.

– Гані! – закрычаў я. – Гэта ён! Сыгнал!

Шафэр паслухмяна пачаў сыгналіць, міргаць фарамі, зылёгку націснуў на газ – марна: аўтобус аддаляўся ад нас з шалёнай хуткасцю.

– He's driving like hell, – пакруціў галавой кіроўца. – Нам яго не дагнаць.

– Фак! Фак! – крычаў я, бухаючы кулакамі ў панэль перад сабой. – Няўжо нельга нічога зрабіць?

– Што я зраблю? – паціснуў плячыма кіроўца. – Паехалі, кажу табе, піва пап’ем...

Калі б у мяне быў пісталет, я б, напэўна, пачаў па гэтым аўтобусе страліць. Увесь абсурд сітуацыі намаляваўся ў мяне перад вачыма з гранічнай жорсткасцю: на працягу дзвіюх гадзінаў я гнаўся цераз усю Данію на таксі за аўтобусам, які ўвесь гэты час быў ззаду мяне, прасраў усе свае грошы, а зараз упусціў яго, калі ён быў ад нас літаральна ў некалькіх мэтрах. Майму гневу не было межаў!

– Ну, як хочаш, – кажа кіроўца, – а мне трэба паварочваць. Дык што, не паедзеш са мной?

Я адмахнуўся: высаджвай мяне тут. Толькі папрасіў паказаць на мапе, дзе мы знаходзімся.

Пакуль ён даставаў малу, я краем вока заўважыў на панэлі перад сабой прыкрытыя нейкімі паперамі дацкія банкноты – там было кронаў пяцьсот. Крымінальная думка яшчэ раз мільганула ў мяне: прысадечыць іх, пакуль ён не глядзіць. Але зрабіць гэтага я ня мог. Я выскачыў на шашу і захлопнуў дзъверцу – яшчэ адзін папутчык пакінуў мяне сам-насам з маім горам.

Амаль ня думаючы, што рабіць, я пабег. Я зразумеў, што калі не даганю аўтобус цяпер, я больш ніколі ня ўбачу ні яго, ні сваіх рэчаў, а сам застануся ў гэтай краіне ўсур’ёз і надоўга. Дзякую богу, мы прынамсі былі ўжо на цвёрдай зямлі – на кантынэнце, і вакол павінны былі жыць людзі.

І сапраўды, нейкая машина неўзабаве зьявілася ззаду мяне. Бяз роздumu я кінуўся з узбочыны на шашу і перагарадзіў машине шлях у позе Леонардавага чалавека-зоркі – аднак машина са сьвістам аб’ехала мяне й рынулася далей, ледзь не перакуліўшыся. Што я ў думках крычаў у бок кіроўцы, лепей ня ведаць.

З наступнай машиной мне пашанцевала больш: тая ехала нашмат павальней. Зазірнуўшы ў яе, я ўбачыў у салёне перапалоханую сям’ю: кіроўца, яго жонка і троє ці чацьвёра дзяцей пазіралі на мяне вылупленымі ад цікавасці вачыма. Я скарагаворкай патлумачыў яму, у чым справа, махаючы рукой у бок зынілага аўтобусу – бацька сям’і выслушаў мяне і сказаў, што ўзяў бы мяне, калі б у яго ў машине было месца. Я зноў падзякаваў, зноў вылайаўся і зноў пабег.

Падабраў мяне толькі наступны легкавік – у ім нейкі малады немец з залатым ланцугом на шыі вяртаўся з дыскатэкі пад гукі нейкага тэхна. Ён адразу ўцяміў, што мне патрэбна ў порт, і растлумачыў, што той ужо блізка. Хвілінаў праз дзесяць ён высадзіў мяне перад шлагбаўмам, які перакрываў уезд у гавань, і паехаў у іншы бок. Я зноў пабег – да порту было яшчэ болей кілямэтру. Я бег доўга, як мне падалося, але сілаў у мяне ўжо не было: да паліцэйскага пастарунку, ля якога я здалёк заўважыў машину, я падышоў пешкі.

Нарэшце – прадстаўнікі ўладаў! Вось хто мне павінен дапамагчы! Я ўварваўся ў пастарунак з патрабаваннем падкінуць мяне да прыстані – прысутныя паглядзелі на мяне, як на вар’ята. Там былі хлапец і дзяўчына ў дацкіх паліцэйскіх уніформах, яшчэ адзін тлусты стары паліцыянт у акулярах (як высьветлілася пазней – кіроўца) ды два маладзёны, якія, як я зразумеў, аказаліся затрыманымі хуліганамі.

Флегматызм дацкай паліцыі далёка пераўзышоў флегматызм таксіста і дальнабойшчыка разам узятых. Мне сказалі пачакаць – чакаць прыйшлося хвілінаў пятнаццаць. За гэты час, напэўна, я паспееў бы ўжо неяк дашкандыбаць да гавані сам. Ехаць старому кіроўцы нікуды не хацелася – калі ён, нарэшце, атрымаў на гэта дазвол, ён зусім не сьпяшаўся завесыці машину і крануцца зь месца. Ехаў ён, бадай, ня з большай хуткасцю, чым я бег. Аднак цуд стаўся праўдай: мы ўехалі ў прыстань, і я ўбачыў ля берагу высокі белы сілуэт парому. “Гэта – яны!”, усклікнуў я ў думках, падзякаваў паліцыянту, выскочыў з машины ледзьве не на хаду і пабег да карабля. Дзъверы якраз зачыняліся. Толькі туды патрапіць – там я пакажу гэтым ідыётам, што мяне кінулі!

Я ўзъляцеў па нахіленым асфальтаваным узъездзе да брамы парому і загрукатаў кулаком у жалеза. Мой грук, як ні дзіўна, пачулі – да ілюмінатару падышоў стары паромшчык, гэтым разам ужо немец, зь не-задаволеным выразам твару.

– Пусьціце! – крикнуў я. – Там мой аўтобус!

Ён ня мог мяне чуць, але ж, я думаю, зразумеў, у чым справа – ягоны твар здрыгнуўся ва ўсьмешцы, ён адмоўна пахітаў галавой і... памахаў мне ручкай. Мне вельмі закарцела яго забіць. У гэты момант карма аддзялілася ад прычалу – я трymаўся за яе рукой, здавалася, гэта я сам падштурхнуў яе ў мора. Я рэзка адышоўся назад: між мною й караблём у мяне пад нагамі раскрылася глыбокая прорва, дзе ў некалькіх мэтрах унізе плюхалася чорная вада. Сеўши на ўскрайку гэтай прорвы, я пазіраў усьлед сваім рэчам, якія паплылі ў Гамбург, тым часам як стары паліцыянт у машине пазіраў на мяне і, напэўна, ня мог стрымаць рогату. Была трэцяя гадзіна ночы.

– Калі наступны паром? – спытаўся я яго.

– Праз паўгадзіны, – адказаў ён. І сапраўды, на даляглядзе ночы зьявілася гурба агнёў, якая кіравалася да нас. – Шчасльіва заставацца.

Я зноўку застаўся сам. Была цішыня, толькі дзесьці паблізу рагаталі ѹ сьпявалі песні ў дупу п'яных датчане з бляшанкамі піва ў руках – за глыток піва, здаецца, я б аддаў зараз усё на съвеце. Чаму такія рэчы павінны адбывацца менавіта са мной? Я ўжо другі раз на працягу ночы даганяў свой аўтобус, і ў другі раз ён ад мяне пасьпяхова ўцякаў. Але цяпер я быў да яго блізка як ніколі: я ведаў, дзе ён і куды кіруе. Падставы здавацца не было.

Паром падышоў да берагу, брама адчынілася, зь яе пачалі выяжджаць машины. Праз колькі хвілінаў загарэўся зялёны ліхтар, і ў порт памалу пачалі кіраваць усемагчымыя транспартныя сродкі, ад матацыклаў да вагавікоў. Я азірнуўся і вачом сваім не паверыў: сярод іх зьявіўся амаль такі ж самы аўтобус, як мой, белы зь лягатыпам той самай фірмы. Я ўзгадаў, што бачыў яго на вакзале ў Стакгольме ў час ад'езду, і ў мяне зьявілася надзея. Я падышоў да кіроўцы ў белай фіrmовай кашулі і паказаў яму свой квіток:

– Вітаю, – кажу. – Я ехаў з вашай фірмай у Мюнхэн, але яны пакінулі мяне ў Капэнгагене. Зь імі ўсе мае рэчы. Вы не маглі б узяць мяне з сабой да Гамбургу, а тым часам неяк звязацца зь імі і паведаміць, каб яны мяне пачакалі?

Кіроўца пасьміхнуўся.

– Не хвалюйцеся, – кажа. – Мы сустракаемся зь імі ў Гамбургу а чацвёртай гадзіне – яны нас пачакаюць. Але вам пашанцевала: у нас спазненіне на паўгадзіны...

Хто ж мог ведаць! Фактычна я праехаў усю Данію сваім ходам абсолютна дарэмна: калі б я застаўся на паўгадзіны ў tym порце каля Капэнгагену, я б сустрэў іх яшчэ там і не згубіў бы марна столькі грошай і сілаў... Калі я ўсё-ткі даеду да Мюнхэну, то замест грошай прывязу свайму сябру толькі блытаны аповед аб гэтай бязглуздай і непатрэбнай начнай пагоні, у якім выстаўлю сябе перад ім поўным ідыётам...

Усьведамленыне гэтага мяне канчаткова дабіла. Ня памятаю, як я

зайшоў на паром, як сеў у іхны аўтобус, як даехаў зь імі да Гамбургу, як прывітаўся з кіроўцамі свайго аўтобусу (якім спачатку хацеў даць у морду, але сілаў злаваць на іх у мяне ўжо не было), як узрадаваўся, калі ўбачыў у багажы сваю гітару й валізу... Памятаю толькі, што на пароме я ўбачыў хлопца, які стаяў каля попельніцы з цыгарэтай – шчасльвая думка прыйшла мне ў галаву. Дрыготкім голасам я папрасіў у яго цыгарэту і запальніцу – ён не адмовіў. Перад гэтым я не паліў трох месяцы... Тая цыгарэта была самай смачнай у маім жыцьці.

28.12.2006, Прага

ВЕРШЫ

* * *

Я пры жыцьці нашу жалобу
па съвеце й па сабе самім.
Што б я ні бачыў, ува ўсім
я бачу горшую палову.

Я гэтым съмешны менавіта,
хочь сам з задавальненнем кплю.
Лічыце, што я быццам сплю
пад гук будзільніку нябыта
(пстрычка рытмічна б'е іглу
ці цыгарэту сібарыта),
а вы, лічыце – не, нібыта.

* * *

У пятніцу ўвечары цішаю поўняцца офісы,
вачмі выядае натоўп бамбаньеры дамоў,
і дзесь шакалядкі дзъвярыма ў нязнанае ломяцца,
і джойнтаў букеты задурваюць пусткі галоў.

У попельніцах недапалкі выкладваюць свастыкі,
і пёркам падушкавым плавае ў шклянцы лімон,
і ладзяць пачваркі на прынца жыцьця порнакастынгі,
і душацца ...ам дамы, што дзееці бліном.

Тым часам ты ў дому сваім перачытваеш “Фауста”,
съцякае крыўёй па старонцы зьнясілены зрок,
съціскаеш піўную бутэльку ў руцэ замест фаласа
і думаеш – дабраславенъне яно ці сурок?

* * *

О, пахі, пахі, пахі, пахі!
Вясновы Дэлфт, застойны Брэст,
тонкія сэрцаў апранахі,
асобнай долі маніфэст.
Бадун – найлепшы падарунак,
хаця ё апошні, днём пазьней;
адзіны дзейны паратунак
ад недацямнасьці людзей.
Нібы ў той барадатай фразе:
прыйшоў, убачыў і прасраў.
Куррыкулум ува ўнітазе
часу бязвыходна застраў.
Фэст: напаўхрост, напаўпамінкі.
Мацней з гадамі элемэнт
другі. Свой шлях да палавінкі
прайшоў і набухаўся ўшчэнт,
і заблукаў у трох ялінах:
якой зь іх упрыгожыць кут?
Танчэйшую вазьмі, асілак,
звалі пінком яе, будзь крут!
Хваінкі ў поўсьці дывановай
ня зьесьць ніякі пыласмок,
і вывадак зь яліны новай
спарыцца з рэштай пад шумок.

Дзень мігрантаў

Малако замерзла ў месяцовой рэторце –
не напіцца, як яе ні куляй.
Году ў съпіну Каляды ўвапхнулі кортык,
каб жыцьцё магло пачацца з нуля.
Для кахранья мала гэтага съвету,
каб сябе перадаць. Ягоны шал –
узнагарода за ўсе пакуты дагэтуль
двух разлучаных розумаў, боскі безнал.
Я – што раб, развучаны быць свабодным.
Чым разрыў пазьнейшы, тым большы боль.
Адчуваеш сябе Борхэсам ці Бонды
ад няменьня амбіцый быць сам сабой.

Новы, 2007-ы

Стрэльбішча па ўсім даляглядзе –
па шарох каляровых б'юць кулямёты,
абсыпаючы голавы там, залягла дзе
абарона ад дывановага лічбавага налёту.

Пахне біялягічнай пагрозаю!

З крыкамі птушак узълятаюць ракеты,
людзі гуртуюцца разам ад боязі –
вярнуць мінулае ёсьць іхнай мэтай,
тым часам як нашай – прачнуща цъвярозымі.

* * *

Мая паэзія памерла –
яе забіў бяздушны друк.
Цяпер яе кранацьме хеўра
тысячы пальцаў, сотні рук,

што зь ёю прыйдуць разьвітацца –
якая ж гожая ў труне!
Ня лезьце толькі цалавацца
ні да яе, ні да мяне.

* * *

A. I.

Дзень разыдзецца, быццам тэлік,
год разносіцца, быццам бот,
пяць гадзінаў цэлых,
скарыстаўши келіх
з канъяком, адмерае рот.

Па-над мостам раскіне вэлюм
паства спуджана, як сіло,
і захочацца вельмі
двум розным целам,
каб іх штосьці ў адно зъвяло.

Ды навошта, бог на *romille**,
пакуль вочы яднае шрыфт –
за съпіною крылы
дзъвюх ног ня ў сілах
наш адтэрмінаваць абрыў.

*адзінка вымярэння колькасці алькаголю ў крываі.

Банкі

Нібы для пэльмэняў цеста,
як лямпачкі безь с্বятла,
нібы на съпіне яечня –
ваш вымерлы рытуал.

Засмок важкі нежаноцкі,
бо матчын, поўны вагню,
ад съмерці курчыўся хоць бы,
я ні на што не зъмяню.

* * *

П.Х.

Увечары ўзімку ў зімовае вopратцы съпёчна,
а зранку на сонца балюча глядзець, бы на съмерць,
зь якой мы знаёмая, як і са шчасьцем, завочна.
Адзін успамін толькі ў лужыне памяці зъмерз,

у верасьні, Мюнхэне, прыцемках тысячагодзьдзя.
Нібы валяр'янка, суцішвае водарам грог.
У кляштары быццам, хавацца на аўтазаводзе,
каб крочыць пасъля на шынком упрыгожаны рог,

пусьціўши, бы птушак, па съвеце дзяцей мэталічных.
Удома чакаюць згрызота, кіно, альлаголь.
Жыцьцё ёсьць усюды на съвеце такім безаблічным
для тых, хто нічога ня хоча чакаць ад яго.

Yerba Mate

Шаманскі напой насамрэч цягне ў іншыя землі,
дзе зараз вясна – набліжае сутоньне нэон,
і фарба напою ўласцівая стойкае зелені,
і горад наўкол выглядае, бы гэта ня ён.

На некалькі месяцаў съвет перанесены ў будучыню:
дзяўчата ў кавярнях балбочуць аб новых хлапцах,
і я сваё цела, чужым падзяўбанае вуду, чыню,
гумовую ляльку-каўчэг, ратавальны пасаг.

Калі яго хтосьці надзьме, яно плыцьме слухмяна
па муці стаячай, генэалягічнай ракі.
Адно не малюйце на шчоках зарослых румянаў –
іх выядуць злыя, салёныя хваль языкі.

* * *

З вакна, на падваконьні-аналоі
чытаю прыпавесьць, тытунь – як фіміям,
а ўсьцяж перада мной, як на далоні –
раю гасподняга тутэйшы філіял.

Звон водзіць званара, нібыта рыба.
Гарбатаю настойваецца гук.
Зямля паўсюль съятлейшая за неба,
як у старых галяндцаў – вочы псюк.

Качкі курсуюць у стаўка нэўтральных водах,
З гары здымает іх мароз-шпіён.
Майго місіянэрства асяродак –
зімы арандаваны павільён.

* * *

Пахне сънег. Надзеяй пахне.
Б.Рэйнэк

Сънег пахне, быццам учарашні хлеб,
дастаны з поўнага дзівосамі сэrvанту.
Ягоная цнатлівасць, съвежасць – блеф.
Тым большы смак для знаўцаў дэспэранта*.

Давай ізноў гуляць, нібыта мы
наканаваныя адно адному.
Лот ківача замёў съяды кармы.
Вагнямі поўніца судока дому.

** штучная мова, створаная на падставе зыніклых моваў съвету,
незафіксаваных на пісьме*

* * *

Раніца – доўгае сола
на плястыкавай бутэльцы
за няйменьнем расолу.
Гэтак трубяць тапельцы.

Бурбалкі – быццам ноты.
Прэч з пасткі-раскладушки.
Плачу па страце цноты
съмехам адкажуць птушкі.

* * *

Вечар. Проста праехацца ў цягніку
з макулятурай у пляцаку.

Семафоры – апошнія съведкі Калядаў.
Вясной запахла з-за даляглядаў.

Вуж з айчынным арнамэнтам на гарбе
ў вядомы бар завядзе цябе,

дзе ў клязэце – пах савецкай цырульні,
дзе шарм наведвальніц – неадольны,

дзе дамы шыі ў манто заматалі,
нібы балерыны – таліі,

дзе вырашаць крыжаванку рахунка
надзіва слушна й надзіва хутка.

* * *

Дожджык – вадкія кванты
бела-шэрага дня.
Стан души адэкватны
чысьціні насланьня.

Прэч з каюты на палубу
зь небам замест вады.
Можа, цела шчэ й спала бы,
каб ня ў страўніку дым.

Надзімаюцца ветразі
грудзяў і жыватоў.
Мы наўрад ці ўжо вернемся,
да сябе – пагатоў.

* * *

Вясна – як лекар. Не пасъпееш распрануцца –
яна ўжо пасылае на рэнтген.
У бочцы чэрапу нат не спрабуй замкнуцца
ад цела, набарака Дыяген,

бо ўжо і ў ёй папахвае навозам.
Пахі дзяціства сочаць за вуглом,
каб рот запхнуць анушкаю з наркозам,
а потым сэрца пратіхнуць калом.

І раптам – тут! – аўтобус аж з Гародні,
і твары беларускія за шклом.
Прывет! Мы несвабодаю падобны
выйсьці з салёну ці ўвайсьці ў салён.

Вялікдзень

Вясна здаецца мне асэксуальнай.
Сутоныня дачакацца ўсё цяжэй.
Яйкі й ірты крывёю мэнструальнай
фарбуюць, каб прадаць падаражэй.

Са съячкі абуджаюцца кузуркі
бяз сэнсу й дай-прычыны навакол,
і сонца прачышчае кроў рачулкі,
бы антыалерген ці дэмідрол.

Прырода ўдасканальвае скульптуру
дзяўчыны павуціннем паміж ног,
і радасна, што съмерці дыктатуру
перахітрыць прынамсі хтосьці змог.

* * *

Дзень Кнігі: лёгка паміраць
і цяжка разыходзіцца.
Красуе ў клюмбе папараць –
як мы, зямлі палоньніца.

У садзе між каменьчыкаў
зь японскімі банзаямі –
прыроды ў цацку зъменшанай –
высока папаўзла яна.

Паклон цярплівасці такой!
Яна пакуль ня ведае,
што колькі ні цягнуща ёй,
ня стане яна кветкаю.

“Акварыюм” на Вінаградах

Б.Г.

Не Бадхідхарма з доўгай барадой,
не іранічны колер акуляраў,
ня лёгка прадказальныя акорды,
ня выкрыкі натхнёных неафітаў
дапамагаюць зарыентавацца
ў блытаных словах новай песні,
дзе я згубіўся, бы ў сабе самім,
а ненападабняльны востры голас

і піцерскі акцэнт у розных мовах,
дыханьне, на якім я вырас,
дапамагаюць усвядоміць нерэальнасьць
таго, што адбываеца са мною
й запэўніцца ў рэальнасці таго,
хто дваццаць год быў улюбёным ценем.
Лягчэй убачыць горад залаты,
чым з архітэктарам загадкавым сустрэцца.
Цяпер можна съмяяцца і крычаць,
калі ўжо зразумеў, што песні ўзростам
нагадваюць на самай справе віны,
і хай аматары ёсьць маладых гадоў,
якіх п'яніць сучаснасьць этикеткі,
знаўцамі аддаеца перавага
смаку старых і дарагіх гатункаў.

Сымэтрыя

Пчала бзужжыць, як перамотка відэа.
І насамрэч, ад пэўнае мяжы
яе жыцьцё ёсьць люстранным паўторам
таго, што ёй прыйшлося перажыць
у часе папярэдняга пэрыяду.
Яе інстынкт: сама быць сабе ўзорам.

* * *

Нібыта сырватку, п'е з асалодай
труба паслья ранішняй ванны ваду.
Якою з эзопавых моў ні валодай –
што лепшага імі я апавяду?

Папера ў клязэце нырае мэдузай,
трымаеца ўпарты бычок на плыву.
Як ляльку за розныя ніткі ні тузай –
фрызура ня дасьць апусьціць галаву.

Па вострым каменіні крыжую чыгунку,
як некалі зь цёткай – празрысты ручай.
Нідзе, апроч места, ня знайдзеш прытулку,
як кнігі разумныя ні вывучай.

Адну на дваіх цыгарэту зь віхурай
Папаліш – і зноў у вагонны трывух.
Як дэманаў зь цела свайго ні выкурвай –
апошні зь іх выйдзе, як выпусьціш дух.

* * *

Вуліцы западаюць адна ў адну
зубцамі плыняў дарожнага руху,
падобна пальцам рук ці радну.
Мэханізм вырабляе смурод і задуху.

Тэлевізія ў люстэрку крытым – як кіно.
Дзеці ацэнъваюць рэчы нябачным
чырвоным ліхтарыкам. У вакно
піла дыхае разяўленай зяпай сабачай.

* * *

Паэт рушыць з працы начною вуліцай
і думае вершамі ў рытме кроکаў.
Дзяўчо насустрач пахне настурцыяй,
паэт яго з радасцю б адмудохаў.

Нябачны хцівamu воку дамскаму,
адліць запыніцца пад кусточкам,
пашле паклон барону цыганскаму,
вакзалу-палацу і курвам-дочкам.

А на пэроне сядзе на зэдліку
і вершы ў сыштачак накрамзоліць,
а потым на хер пашле паэтыку
дзеля бутэлькі ў сваім камзоле.

Памяці Ўладзімера Каткоўскага

Сёньня яшчэ гнюсьнейшы дзень,
чым звычна. Сонца лезе сълепнем
у твар, будзільнік-муэздзін
суседа кліча на малебен,

і я кіруюся туды ж,
хочь разумею: бог няісны,
а лёс ёсьць толькі змовай між
людзкою дурасцю і съвінствам.

О, віртуальнае жыцьцё!
Набыў сабе дзялянку – шляхціц.
Бы ў вечнасць собскую, усё
ў яго хацелася б укласці.

Хто толькі вынесе прысуд,
ці быў у гэтым сэнс, ці будзе?
Адказваць нам — цяпер і тут.
Абвіанаваўца — бог, мы — судзьдзі.

KAMUNIKAT.org